BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

Miron
COSTIN

VIAȚA LUMII

LITERA

biblioteca școlarului

Miron
COSTIN

VIAŢA LUMII

Litera
INTERNAŢIONAL
BUCUREŞTI — CHIŞINĂU

CUPRINS

CZU 859.0-31
C 77

Textele ediţiei de faţă sunt reproduse după:

M i r o n C o s t i n . *Opere*, vol I—II. Ediţie critică îngrijită de P. P. Panaitescu. Colecţia “Scriitori români.” Editura pentru literatură, Bucureşti, 1965.

M i r o n C o s t i n . *Letopiseţul Ţării Moldovei. De neamul moldovenilor*. Ediţie îngrijită de P. P. Panaitescu. Repere istorico-literare de Aurora Slobodeanu. Seria “Patrimoniu”. Editura Minerva, Bucureşti, 1979.

Textele, cu excepţia particularităţilor de limbă şi stil arhaice ale autorului, respectă doar în parte normele ortografice în vigoare.

Coperta: *Isai Cârmu*

ISBN 9975-74-042-1

CUPRINS

TABEL CRONOLOGIC

Cronicar, istoriograf şi poet.

1633 Născut în Moldova, ca al doilea fiu din cei unsprezece copii ai hatmanului Ion (Iancu) Costin şi al Saftei Scoarteş, nepoată a domnitorului Barnovschi şi rudă cu vechile familii boiereşti Balica şi Movilă, Costin este purtat de mic (1634) în Podolia, unde pribegeşte tatăl său, care îl însoţea pe Moise Movilă, domnul mazilit.

1638 Iancu Costin şi trei fii ai săi, printre ei şi Miron, primesc indigenatul polon.

1647—1652 Costin îşi face studiile la colegiul iezuit de la Bar, mutat pentru un timp (1648—1650) la Cameniţa. Dobândeşte o cultură întinsă şi sistematică, de profil umanistic şi clasicist, cuprinzând bogate cunoştinţe din literatura şi istoria antică, din cea polonă, de geografie, logică, teologie şi limbi străine: latina, polona, rusa, la care se vor adăuga mai târziu limba turcă şi maghiara.

1651 Ia parte la lupta de la Beresteczko, unde oastea polonă a regelui Cazimir al V-lea îi înfrânge pe cazaci. Costin va căuta de-a lungul vieţii să stăbilească în mod constant numeroase relaţii, politice şi culturale, cu mediul polon, preocupare întreţinută mai ales de ideea unei alianţe politice între Moldova şi Polonia împotriva turcilor. El a avut legături apropiate cu Ian Gninski, palatinul de Kulm, cu Marcu Matczynski, comisul Coroanei, căruia îi va dedica *Cronica polonă*, cu hatmanul Stanislaw Jablonowski, Nicolae Praznowski, mare prelat şi cancelar, şi cu regele Ian Sobieski, căruia îi va închina *Poema polonă*.

1652—1653 Revenit în Moldova, cu învoirea lui Vasile Lupu, Costin se va afla curând de partea logofătului Gheorghe Ştefan în lupta acestuia pentru domnie. E trimis pentru ajutor militar la starostele de Cameniţa de către Vasile Lupu. Adeziunea lui în acţiunea lui Gheorghe Ştefan, după ce pretendentul primeşte ajutorul trupelor polone, este primul act de mani-

festare publică a tendinţelor sale filopolone şi a dorinţei de a scoate Moldova de sub suzeranitatea turcească.

1655 Ia parte în Ţara Românească la lupta împotriva seimenilor răsculaţi.

1657 În timpul domniei lui Gheorghe Ştefan, Costin îndeplineşte prima misiune din bogata sa carieră diplomatică, la curtea munteană a lui Constantin Şerban. El şi-a întărit considerabil situaţia socială prin căsătoria cu Ileana Movilă, nepoată a domnitorului Simion Movilă, rudă a mitropolitului Petru Movilă, care avea de asemenea relaţii puternice cu Polonia. Averea şi cultura îi asigură lui Costin un loc de frunte printre marii boieri ai ţării, el deţinând funcţii de prim rang şi cunoscând o poziţie socială de relativă stabilitate într-o perioadă de dese fluctuaţii la tron. În cei 38 de ani petrecuţi în Moldova cronicarul a fost martor la succedarea a 12 domnitori, pe care a încercat, pe rând, să-i convertească pentru o alianţă cu Polonia. Ca demnitar, el trece prin dregătoria de sulger în 1657, paharnic la 1659.

1659—1660 Ca oştean, ia parte la diferite expediţii militare: la luptele contingentelor moldoveneşti din oastea turcească împotriva lui Gheorghe Rákoczi II...

1660 Se naşte Nicolae Costin (1660—1712), al doilea dintre fiii lui Miron Costin. De asemenea cronicar. Opera lui este alcătuită din *Letopiseţul Ţării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601, Letopiseţul Ţării Moldovei. 1709—1711*, precum şi din *Ceasornicul domnilor*, traducere şi prelucrare după opera lui Antonio de Guevara, Libro aureo del gran emperador Marco Aurelio con el Relox de principes (1529). (Ion Lăzărescu, în *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900*. Editura Academiei Române. Bucureşti, 1979, p. 226)

1660—1664 Pârcălab de Hotin.

1661 Eustratie Dabija îl trimite la regele polon Cazimir.

1663 În războiul turco-austriac participă la lupta de la Neuhäusel, când, trecând cu oastea lui Eustratie Dabija prin Ţara Românească, vede la Turnu Severin ruinele podului lui Traian. În Moldova ia parte la războaiele civile împotriva pretendentului Constantin Şerban, care ocupă în două rânduri tronul Moldovei (1659-1661). Experienţa militară câştigată în aceste expediţii îşi va pune amprenta şi pe conţinutul cronicii sale. Dar Costin a fost mai cu seamă un bun diplomat.

1664 Mare comis.

1667 Mare vornic de Ţara de Sus.

1669 Mare vornic de Ţara de Jos.

1673 Debutează cu versuri despre descălecatul întâi al Moldovei, tipărite în *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei (ed. 1673). (Manuela Tănăsescu, în "*Scriitori români.*" Mic dicţionar. Editura ştiinţifică şi enciclopedică. Bucureşti, 1978, p. 158)

1671—1673 Scrie poemul *Viaţa lumii*, primul de acest gen în literatura română, în versuri de 13—14 silabe. Traduce un fragment din Quintus Curtius, intitulat *Graiul solului tătăresc cătră Alexandru Machidon, după ce au sosit de la Bahtri la apa Donului, mergând cu oaste asupra tătarilor.*

1672—1674 Traduce *Istoria Ardealului* după Toppeltin. (M. T., *tot acolo*).

1674 În timpul domniei lui Dumitraşcu Cantacuzino este trimis cu soli, de două ori, la hatmanul Sobieski şi apoi într-o altă solie la Constantinopol.

1675 Termină vestita sa cronică *Letopiseţul Ţării Moldovei de la Aaron Vodă încoace*... (M. T., *tot acolo*).

1675—1683 Se refugiază în Polonia. Mare logofăt.

1677 Scrie în limba polonă *Cronica Ţărilor Moldovei şi Munteniei (Cronica polonă)* (M. T., *tot acolo*).

1680—1683 Antrenat în obligaţiile pe care i le impuneau înaltele ranguri politice, el menţine şi relaţii apropiate cu oamenii de cultură, ca mitropolitul Dosoftei, episcopul italian Vito Piluzio ş. a. Legăturile politice ale lui Costin cu Polonia devin tot mai strânse după alegerea lui Sobieski ca rege, cronicarul întreţinând cu acesta o corespondenţă directă, după 1680. Totuşi, la asediul Vienei (1683) Costin se afla, cu oastea moldovea-nă, în tabăra turcilor, alături de Gheorghe Duca, domnul Moldovei. La întoarcere, Duca şi Costin, împreună cu alţi boieri, sunt prinşi de polonezi la Domneşti, lângă Oituz, şi duşi în Polonia. Leşii sunt îngăduitori cu cronicarul, căruia Sobieski îi oferă găzduire la Daszow.

1684 Redactează *Istoria în versuri polone despre Moldova şi Ţara Românească (Poema polonă)*.

1685 În septembrie, noul domn al Moldovei, Constantin Cantemir, îl recheamă în ţară. (M. T., *tot acolo*)

1686—1691 Scrie opera *De neamul moldovenilor*.

1691 Superior prin cultura sa domnului ridicat din mijlocul răzeşilor, opus partidelor boiereşti filoturceşti care sprijineau domnia (familia Ruseteş-tilor), adept al lui Sobieski, duşmănit de Cantemir, Costin devine un om incomod în preajma domnitorului. Un complot boieresc împotriva domnului, la care participă fratele lui Costin, Velicico, constituie momentul

ce declanşează mânia lui Cantemir împotriva Costineştilor, ucişi pe rând din porunca sa. Costin este omorât în decembrie 1691, lângă Roman.

1852 Apare *Letopiseţul Ţării Moldovei* (ed. M. Kogălniceanu), tom. I, Iaşi.

1886—1888 Opere complete, după manuscripte, cu variante şi note, cu o recensiune a tuturor codicelor cunoscute până astăzi, bibliografie, biografia lui Miron Costin, un glosariu lucrat de dl L. Şăineanu, portrete facsimile diverse de V. A. Urechia, tom. I, Bucureşti, 1886, tom. II, Bucureşti, 1888.

1944 *Letopiseţul Ţării Moldovei…*, ediţie critică de P. P. Panaitescu.

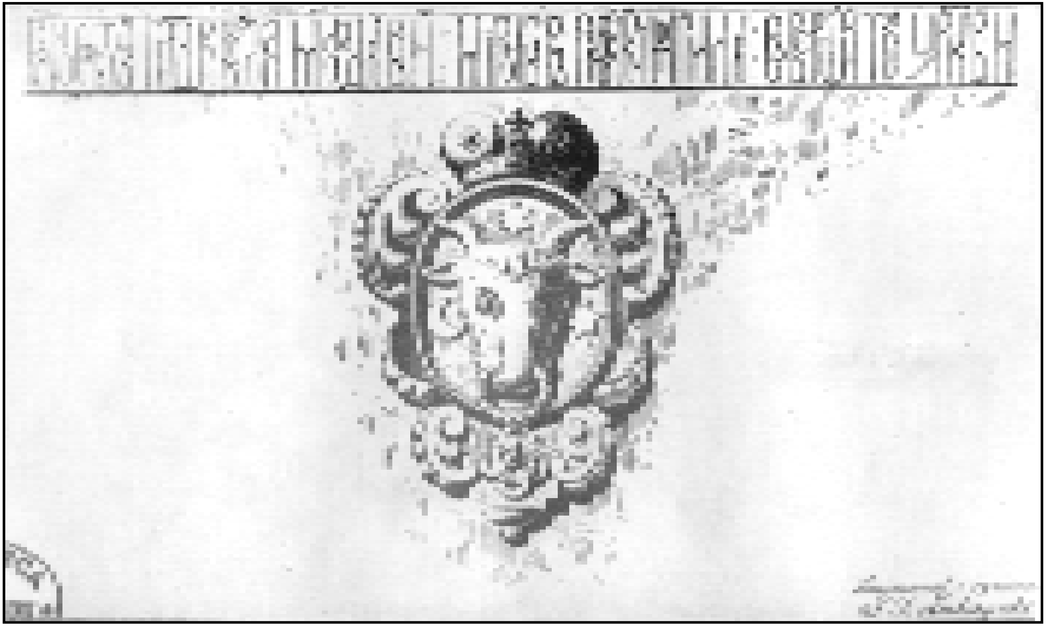
1958 *Opere*, ediţie critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice şi glosar de P. P. Panaitescu, Bucureşti.

1965 *Opere*, vol I-II. Ediţie critică îngrijită de P. P. Panaitescu. Colecţia “Scriitori români.” Editura pentru literatură, Bucureşti.

1967 *Opere alese*. *Letopiseţul Ţării Moldovei. De neamul moldovenilor. Viaţa lumii,* texte stabilite, studiu introductiv, note şi glosar de Liviu Onu, Bucureşti.

CUPRINS

VERSURI

Stema Moldovei

Din Biserica moldovenească din Liov

PRÉDOSLOVIE — VOROAVĂ LA CETlTORIŬ

În toate ţările, iubite cetitoriule, să află acestŭ fél de scrisoare, care elinéşte *ritmos* să chiamă, iară sloveneşte *stihoslovie*, şi cu acestŭ chip de scrisoare au scris mulţi lucrurile şi laudile împăraţilor, a crailor, a domnilor şi începăturile ţărâlor şi a împărăţiei lor. Aşa au scris vestit istoric Omir războaiele Troadii cu Ahileus, aşa Verghilie, începătura Împărăţiei Râmului[1] şi alţii fără număr dascali, într-acesta chip şi sfinţii învăţătorii beséricii noastre cum ieste Ioan Damaschin, Cozma. Theofan, Mitrofan, Andrei de la Crit au scris cântările sfintii biserici, stihurile, canonile, antifoane, cu carile, ca cu nişte pietri scumpe şi flori neveştenite, au împodobit bisérica. Cu această pildă scrisu-ţ-am[2] şi eu această mică carte, a căriia numile îi ieste *Viiaţa lumii*, arătându-ţi pre scurtŭ cum ieste de lunecoasă şi puţină viiaţa noastră şi supusă pururea primejdiilor şi primenélilor. Nu să poftes-cŭ vreo laudă dintr-această puţine osteneală, ci mai multu să să vază că poate şi în limba noastră a fi acest féliu de scrisoare ce să chiamă stihuri. Şi nu numai aceasta, ce şi alte dăscălii şi învăţături ar putea fi pre limba românească, de n-ar fi covârşit vacul nostru acesta de acum cu mare greotăţi, şi să fie şi spre învăţături scripturii mai plecate a lăcuitorilor ţării noastre voie.

Citéşte cu bună sănătate, şi cât poţi mai vârtos de primejdiile lumii să te fereşti cu ajutoriul preaputernicului Domnului-Dum-nezeu. Amin.

[1] Rimului (B); Rimui (A).
[2] scrisu-ţ-am (B); scrisu-s-am (A).

ÎNŢELESUL STIHURILOR, CUM TREBUIEŞTE SĂ SĂ CITEASCĂ

Stihul ieste nu ca altă scrisoare dezlegată, ci ieste legată de silave cu număr; silava este împreunarea a doao slove, cum ieste: ba, va, ga, da i proci. Deci, de acéste silave stihurile céste ce scriu într-această cărţuluie au 13 silave, iară să pot şi în 9 şi în şapte a face şi sântu şi într-alte chipuri stihuri la alte limbi, cum ieste elinească sau latinească. Iară de acest féliŭ îţi facem ştire, în care ţ-am scris aicea, de *Viaţa lumii*.

Deci are şi altă datorie stihul: cuvintele céle la fârşitul stihului a doao stihuri să tocmască într-un chip, pe o slovă să să citească, cum ieste: aţa-viiaţa, frunte-munte, lume-spume i proci. Cătră aceasta, la cetit, unde vor fi cuvintele ci trebuiescŭ să le scurtezi : de vei trăgăna, ţii-a părea că nu ieste stihul bun, ci trebuieşte, unde va fi de trăgănatŭ, să trăgănezi, unde de scurtat, să scurtezi. Aşijderea, unde să vor prileji trei slove,cărora le zicem unoglasnice, ce s-ar zice de un glas, cum ieste a, e, i, o, acéstea de să vor prileji trei alăturea, să să lipsească una, cum ieste: "nici o avuţie". Aicea caută că *o* ieste între *e* şi între *a*, deci *o* piare şi vei ceti: "nici avuţie" i proci. Alta, pentru această slovă, cândŭ va avea înaintea sa iară o slova unoglasnică, să întunecă, cum vei găsi între stihuri un stih într-acestaşi chip: "mari împăraţi şi vestiţi", carele nu-l ceti: "mari împăraţi", ce: "mari-mpăraţi", că îl lipséşte slova ce ieste înainte.

Cetindŭ, trebuie să citeşti şi al doilea şi al treilea rândŭ, şi aşa vei înţelege dulceaţa, mai vârtos să înţelegi ce citeşti, că a ceti şi a nu înţelége ieste a vântura vântul sau a fiierbe apa.

CUPRINS

VIIAŢA LUMII

Сȣета сȣетств всѣческа ѕȣета.

Eclisiiastis glava 1:
Deşertarea deşărtărilor şi toate sunt deşarte

A lumii cântŭ cu jale cumpită viiaţa,
Cu griji şi primejdii, cum ieste şi aţa
Prea supţire şi-n scurtă vréme trăitoare,
O, lume hicleană, lume înşălătoare,
Trec zilele ca umbra, ca umbra de vară;
Céle ce trec nu mai vin, nici să-ntorcŭ iară.
Tréce veacul desfrânatŭ, trec ani cu roată,
Fug vremile ca umbra şi nici o poartă
A le opri nu poate. Trec toate prăvălite
Lucrurile lumii şi mai mult cumplite.
Şi ca apa în cursul său cum nu să opréşte,
Aşa cursul al lumii nu să contenéşte.
Fum şi umbră suntu toate, visuri şi părére.
Ce nu petréce lumea şi-n ce nu-i cădére?
Spuma mării şi nor suptŭ cer trecătoriŭ.
Ce e în lume să nu aibă nume muritoriŭ?
Zice David, prorocul: “Viiaţa ieste floare,
Nu trăieşte, ce îndată ieste trecătoare”.
“Viierme suntŭ eu, şi nu om”, tot acela strigă,
O, hicleană, în toate vremi cum să nu să plângă
Toate câte-s pre tine! Ce hălăduieşte
Neprăvălit, strămutat? Ce nu stăruieşte
Spre cădére de tine? Tu cu vréme toate
Primeneşti şi nimica să stea în véci nu poate.
Ceriul faptŭ de Dumnezeu cu putére mare,

Minunată zidire, şi el fârşit are.
Şi voi, lumini de aur, soarile şi luna,
Întuneca-veţi lumini, veţi da gios cununa.
Voi, stéle iscusite, ceriului podoba,
Vă aşteaptă groaznică trâmbiţa şi doba.
În foc te vei schimosi, peminte cu apa.
O pricine amară nu aşteaptă: sapa.
Nu-i nimica să stea în véci, toate tréce lumea,
Toate-s nestătătoare, toate-s nişte spume.
Tu, părinte al tuturor, Doamne şi împărate,
Singur numai covârşeşti vremi nemăsurate.
Célelalte cu vrémea toate să să treacă.
Sângur ai dat vremilor toate să petreacă.
Suptŭ vréme stăm, cu vréme ne mutăm viiaţa,
Umblăm după a lumii înşelătoare faţa.
Vrémea lumii soţie şi norocul alta,
El a sui, el a surpa, iarăşi gata.
Norocului zicem noi ce-s lucruri pre voie
Sau primejdii, cândŭ ne vin, sau câte o nevoie.
Norocului i-au pus nume cei bătrâni din lume,
Elu-i cela ce pre mulţi cu amar să afume.
El suie, el coboară, el viiaţa rumpe,
Cu soţiia sa, vrémea, toatele surpe.
Norocul la un loc nu stă, într-un ceas schimbă pasul.
Anii nu potŭ aduce ce aduce ceasul.
Numai mâini şi cu aripi, şi picioare n-are,
Să nu poată sta într-un loc niciodinioare.
Vrémea încépe ţările, vrémea le sfârşaşte,
Îndelungate împărăţii vrémea primeneaşte,
Vrémea petréce toate; nici o împărăţie
Să stea în veci nu o lasă, nici o avuţie
A trăi mult nu poate. Unde-s cei din lume
Mari împăraţi şi vestiţi? Acu de-abiia nume

Le-au rămas de povéste. Ei suntŭ cu primejdii
Trecuţi. Cine ai lumii să lasă nădejdii?
Unde-s ai lumii împăraţi, unde ieste Xerxes,
Alixandru Machidon, unde-i Artaxers,
Avgust, Pompeiŭ şi Chesar? Ei au luat lume,
Pre toţi i-au stinsŭ cu vrémea, ca pre nişte spume.
Fost-au Ţiros-împărat, vestit cu războaie,
Cu avére preste toţi. Şi multă nevoie
Au tras hândii şi tătarii şi Asiia toată.
Caută la ce l-au adus înşelătoarea roată:
Prinsu-l-au o fămée, i-au pus capul în sânge.
“Satură-te de moarte, Ţiros, şi te stinge
De vărsarea sângelui, o, oame înfocate,
Că de vrăjmăşiia ta nici Ganghes poate
Cursul său să-l păzească.” Aşa jocuréşte
Împărăţiile lumii, aşa prăvăléşte.
Nici voi, lumii înţelepţii, cu filosofia
Hălăduiţi de lume, nici theologhia
V-au scutit de primejdii, sfinţi părinţi ai lumii,
Ce v-au adus la moarte amară pre unii.
Nime lucruri pre voie detot să nu crează,
Nime gréle nădejde detot să nu piarză.
Că Dumnezeu a vârstatŭ toate cu sorocul,
Au poruncitŭ la un loc să nu stea norocul.
Cursul lumii aţi cercatŭ, lumea cursul vostru
Au tăiat. Aşa ieste acum vacul nostru.
Niminea nu-i bun la lume, tuturor cu moarte
Plătéşte osteneala, nedireaptă foarte,
Pre toţi, şi nevinovaţi, ea le taie vacul,
O, vrăjmaşă, hicleană, tu vinezi cu sacul,
Pre toţi îi duci la moarte, pre mulţi fără deală,
Pre mulţi şi fără vréme duci la aceasta cale.
Orice faci, fă şi caută fârşitul cum vine.

Cine nu-l socotéşte nu petréce bine.
Fârşitul ori laudă, ori face ocară,
Multe începuturi dulci, fârşituri amară.
Fârşitul cine caută vine la mărire,
Fapta nesocotită aduce pierire.
Moartea, vrăjmaşă, într-un chip calcă toate casă,
Domneşti şi-mpărăteşti, pre nime nu lasă,
Pre bogaţi şi săraci, cei frumoşi şi tare.
O, vrăjmaşă, priietin ea pre nimeni n-are.
Naştem, murim, o dată cu cei ce să tréce,
Cum n-ar fi fostŭ în véci, daca să petréce.
Painjini suntŭ anii şi zilele noastre.
Sfinţi îngeri, ferice de viiaţa voastră.
Vieţuim, şi viiaţa ieste neştiută
Şi pănă la ce vréme ieste giuruită.
Aşa ne poartă lumea, aşa amăgéşte,
Aşa înşală, surpă şi batjocuréşte.
Fericită viiaţa făr' de valuri multe,
Cu griji şi neticneală avuţiia pute.
Vieţuiţi în ferice, carii mai puţine
Griji purtaţi de-a lumii; voi lăcuiţi bine.
Vacul nostru cu-mprumut dat în datorie;
Ceriul de gândurile noastre bate jocurie.

EPILOG

Mulţi au fostŭ şi mulţi suntem şi mulţi te aşteaptă;
Lumea din primenéle nu să mai deşteaptă.
Orice ieste muritoriu cu vrémea să petréce,
Tréce vrémea şi pre ai săi toţi îi părăséşte.
Cei ce acum petrécem, pomenim alţii
Trecuţi; de noi cu vréme vor pomeni alţii.

Născându-ne, murim, murind ne facem cenuşă.
Dintr-această lume trécem ca pentr-o uşă.
Astăzi mare şi putérnic, cu multă mărire,
Mâine treci şi te petreci cu mare măhnire.
În lut şi în cenuşă te prefaci, o, oame,
În viierme, după care te afli în putoare.
Ia aminte dară, o, oame, cine eşti pe lume?
Ca o spumă plutitoare rămâi fără nume.
Una fapta, ce-ţi rămâne, buna, te lăţéşte,
În ceriŭ cu fericie în véci le măréşte.

ÎNŢELESUL PILDELOR CE SUNTŬ ÎN STIHURI

Din toate stihurile să înţeleg deşărtările şi nestătătoare lucrurile lumii şi viiaţa omenească scurtă, cu mărturie din David prorocul mai ales. Apoi, unde să pomenéşte de ceriŭ şi de soare, de lună, de stéle, acéstea toate că vor avea sfârşit şi să vor primeni. Sfânta Scriptură ne învaţă: numai Dumnezeu ieste fără sfârşit şi vécinic.

Pentru Ţiros-împăratul, carile îl pomenescŭ stihurile. Acestŭ împăratŭ au fostŭ foarte mare şi avut şi au supus Indiia şi pre tătari şi toată Asiia (Asiia ieste a patra parte de lume). Mai apoi bătândŭ războiŭ cu tătarii, au bătut într-o zi fără număr oşti tătărăşti şi au omorâtŭ într-acéiaş zi trei ficiori a Timeriei, ai împărătésii cei tătărăşti, cu mâna sa. Şi după izbândă, fiindŭ fără de grijă, au discălicatŭ cu oştile între nişte munţi. Împărăteasa văzându-l fără grijă şi fără de străji (că ea era fugită într-un munte), au îndemnatŭ mârzaci tătăraşti şi l-au lovitŭ noaptea. Şi aşa au răsipit oastea, cât pre dânsul l-au prinsŭ viu, pre însuş împăratul Ţiros. Multă seamă de oaste, oameni prinşi, zic istoriile, din oastea lui Ţiros, au junghiatŭ Temira însăşi cu mâna ei, câtŭ din sângele a oameni junghiiaţi au umplut o cadă de sânge, apoi au tăiat capul lui Ţir şi l-au pus în sânge şi au strigat: “Satură-te, Ţiros, de sânge omenescŭ”. La acea primejdie au sosit acel mare împărat şi vestit în lume.

Pentru Ganghies, ce să pomenéşte. Ganghie ieste o apă curătoare mai mare decât Nilul şi decâtŭ Dunărea; ieste la Indiia acea apă, din céle patru ape ce ies din raiŭ. Să chiamă la Sfânta Scriptură Gheon, şi ea disparte Hindiia în doao părţi. Asupra acei ape fiind Ţiros discălicatŭ cu oaste, au mersŭ un copil din casă să scalde un cal foarte drag lui Ţir; scăldându-l; s-au înecatŭ şi calul, şi copilul. De mânie şi de jale, Ţiros, un an au şăzut şi au săpatŭ apa acéia Ganghies în 60 de locuri. Şi aşa despărţită în multe părţi, au trecut în vad oastea.

Célelalte stihuri vei înţélege pre rândŭ. Pentru norocul, mulţi întreabă: ieste ceva norocul, şi ce ar fi acela norocul? Răspunsŭ: norocul nu ieste alta, numai lucrurile ce ni să prilejescŭ şi ni să întâmplă, ori bune, ori réle; zicem acelor întâmplări norocul. De ni să prilejescŭ lucruri bune şi pre voie, zicem noroc bun; de ni-s împotrivă, au peste voie şi cu scădére, zicem norocul rău. Deci, cum întâmplările acéstea au nume în toate limbile, aşa şi în limba noastră cu un cuvântŭ să închide şi să zice: norocul.

CUPRINS

STIHURI ÎMPOTRIVA ZAVISTIEI

Vacul tău n-are pace, zavistnice oame,
Colţul tău, plin de venin, piiere tot de foame,
Să muşte pre cineva pururea râvnéşte,
În ce chip ar ocărî, pururea păzéşte.
Bine au scris în Psaltire de tine prorocul:
“Zavistnicului ieste acesta norocul,
Gâtlanul lor, mormântul destupat cum cască.
Limbile lorŭ gata tot să ocărască.
Să le fii giudeţ, Doamne, din gânduri să cază,
Ocări care facŭ ei pre sine să vază.”
Doao boale întru sine zavistnicul are:
Una cândŭ petréce rău, a doao, mai mare,
Cândŭ privéşte pre altul că petréce bine.

Numele bun altuia ca o moarte-i vine.
Aceasta niciodată boala nu-i lipséşte,
În tot ceasul cu acéstea viiaţa-şi pedepséşte.
Dar ce gândeşti să faci? Să pierzi dreptatea?
Aceasta nu vei putea, bine-n răotatea,
Sau răul să faci că-i bun, nici aceasta poţi face.
Deci aşa viaţa ta nu mai are pace.
De la Dumnezeu nime fără darŭ nu ieste;
Ce nu mulţămeşti câtŭ ai, ci tot râvneşti
Inima ta spre altul? Cine toate poate?
Nu toate are unul, ci cu toţi toate:
Unul una şi altul alta bunătate.
Tuturor de Dumnezeu daruri sunt însemnate.
Care truda noastră cu gândul bun priiméşte,
Dumnezeu gândului bun bine-i dăruiéşte.

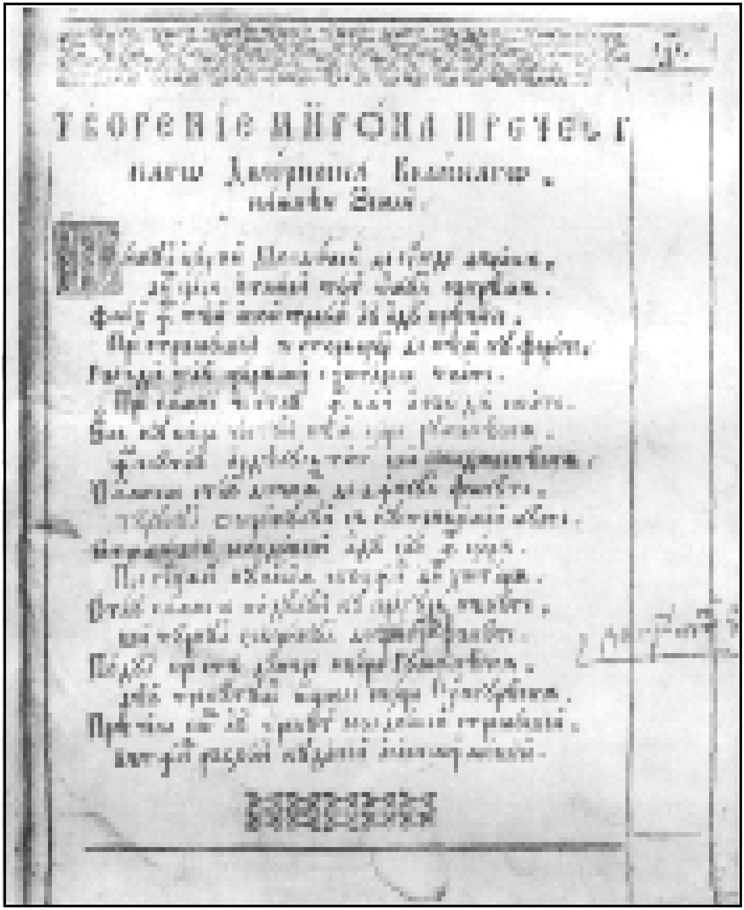
CUPRINS

ТВОРЕНІЄ МИРОНА ПРЕЧЕСТНАГО ДВОРНИКА ВЕЛИКАГО НИЖНѢИ ЗЕМЛИ

[COMPUNEREA LUI MIRON, PREACINSTITUL MARE VORNIC DE ŢARA-DE-JOSU]

Neamulŭ Ţărâi Moldovii de unde dăradză?
Din ţara Italiei, tot omul să creadză.
Fliah întăi, apoi Traianŭ au adus pre acice
Pre strămoşii cestorŭ ţări de neamŭ cu ferice.
Răsădit-au ţărâlorŭ hotarele toate.
Pre sémne ce stau în véci a să vedea poate.
Elŭ cu viţa cestui neamŭ Ţara Rumânească
Umplut-au, Ardealul totŭ şi Moldovenească.
Sémnele stau de să văd, de dânsulŭ făcute:
Turnulŭ-Severinului să custe-n vremi multe.

2 Viiaţa lumii

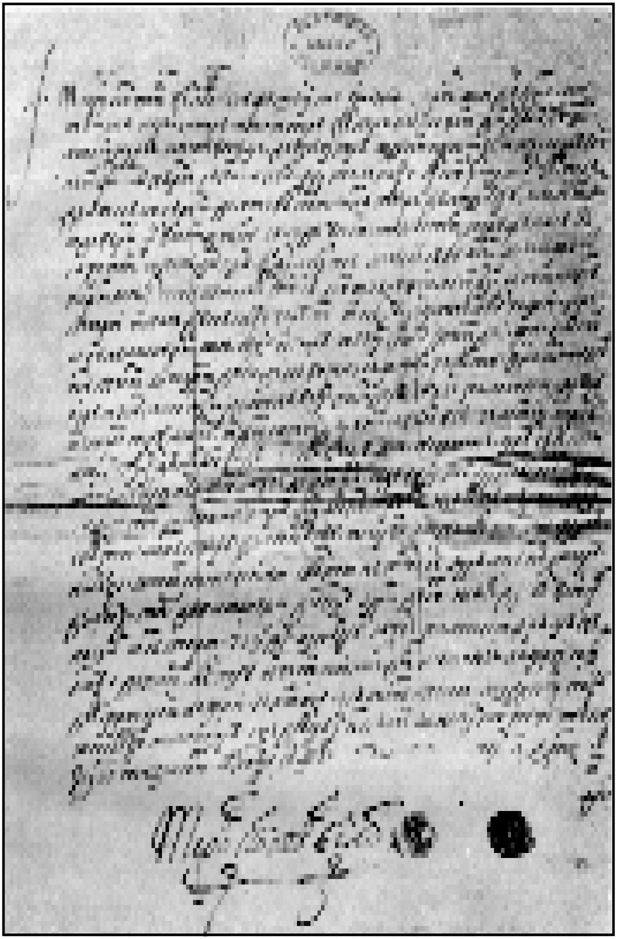
Versuri ale lui Miron Costin
În vol.: Dosoftei, "Psaltire a sfântului proroc David",
Uniev, 1679, p. 260.

Stremoşii Moldoveei adus-au în ţară,
Pre gheţâi cu sabiia scoţând din hotară.
Stau sémnele podului cu praguri cădzute
Şi Turnulŭ-Severinulŭ de Sevirŭ făcute.
Podulŭ preste Dunăre-n Ţara Rumânească
Le-au trecutu-şi oştile-n Ţara Ungurească.
Pre cela pod au trecutŭ Moldoavei stremoşii,
Bătând război cu dachii, a sasilorŭ moşii.

CUPRINS

APOSTROF

Cine-şi face zid de pace, turnuri de frăţie
Duce viiaţă fără greaţă într-a sa bogăţie.
Că-i mai bună dimpreună viiaţa cea frăţească
Decâtŭ râcă, care strică oaste vitejească.
Cine-i bogat de-avére pre lume-n tot omul,
De nu v-avea-ntru sine lăcuindŭ pre Domnulŭ,
Acela de-avuţie saţiu nu mai véde.
De i-ar da toată lumea, elŭ totŭ nu să-ncréde.
Şi de câtŭ mai multŭ strânge, mai multŭ să lărgéşte
Şi tot deşertu să véde-ntr-avérea ce-i créşte.
Deci nime-ntr-avére să nu să gândească.
Că va putea să să-mple, să să odihnească.
Iară-ntr-a cărui sufletŭ Domnulŭ lăcuiéşte,
Acela de nemică nu mai jeluiéşte.
Pentr-acéia totŭ omulŭ să nu să lenească,
Pre Dumnedzeu în sufletŭ să-şi agonisască.

Zapis dat de Miron Costin “cu fămeia lui Ileana” pentru o danie de vii ale
răposatului său frate, Iancu armaşul, din 8 august 1679.

CUPRINS

LÉTOPISEŢUL ŢĂRÂI MOLDOVEI

DE LA AARON-VODĂ ÎNCOACE

LETOPISEŢULŬ ŢĂRII MOLDOVEI
DE LA AARON-VODĂ ÎNCOACE, DE UNDE ESTE PĂRĂSITŬ DE URÉCHE VORNICUL DE ŢARA DE GIOSŬ SCOSŬ DE MIRON COSTIN VORNICUL DE ŢARA DE GIOSŬ ÎN ORAŞŬ ÎN IAŞI, ÎN ANUL DE LA ZIDIREA LUMIEI 7183, IARĂ DE LA NAŞTEREA MÂNTUITORULUI LUMII, LUI IISUS HRISTOS, 1675 MESEŢA… DNI

Istoricii, adecă scriitorii de cursul anilor acestor părţi, carii pomenescŭ de descălecatul cel dentăiu[1] *a ţărâi noastre şi Ţărâi Munteneşti:*

Bonfin, mare istoric, de Dachia, sau Daţia — latin.

Dionŭ, la viaţa lui Traian împăratul — latin.

Topeltin, ungur; iară pre aceşti doi au urmat.

Acéşte au scris de Dachia, cum au descălecatu-oă Traianŭ, împăratul Râmului, în anii de la Hristos 120[2], pre socoteala vremilor, cu râmlenii.

Istoricii leşeşti carii au scris şi lucrurile domniilorŭ Moldovei:

Cromer au scris lătinéşte, Dlugoş lătinéşte, Stricovscvhâi, litfan, leşeşte, Piaseţscâi, vlădicul de Premislia, lătinéşte.

Istoricii leşeşti pre carii au urmat răpăosatul Uréche vornicul:

Bâlschâi, Marţin Paşkovschâi. Acéşti doi au scris leşeşte.

Şi acéşte încă dzicŭ că moldovenii sunt den râmleni. Iară de descălecatul celŭ dentăiŭ n-au ştiutŭ că leşii mai apoi den împărăţia lui Traian suntŭ veniţi în ceste părţi.

---

[1] Prin „descălecatul cel dentăiu“ Miron Costin înţelege aşezarea romanilor în Dacia.

[2] Dată greşită, în loc de 106.

PRÉDOSLOVIE
ADECĂ VOROAVA CĂTRĂ CITITORIUL

Fost-au gândul mieu, iubite cititoriule, să fac létopiseţul ţărâi noastre Molodovei din descălecatul ei cel dintăi, carele au fostŭ de Traian-împăratul şi urdzisăm şi începătura létopiseţului. Ce sosiră asupra noastră cumplite acestea vrémi de acmu[1]*, de nu stăm de scrisori, ce de griji şi suspinuri. Şi la acestŭ fel de scrisoare gândŭ slobod şi fără valuri trebuieşte. Iară noi prăvim cumplite vrémi şi cumpănă mare pământului nostru şi noaă. Deci primeşte, în această dată, atâta din truda noastră, cât să nu se uite lucrurile şi cursul ţărâi, de unde au părăsit a scrie răpăosatul Uréche vornicul.*

Află-vei de la Dragoş-vodă, din descălecatul ţărâi cel al doilè[2]*, la létopiseţul lui, pre rândul său scrise domniile ţărâi, pănă la Aron-vodă. Iară de la Aronŭ-vodă încoace începe acesta létopiseţ, carea ţi l-am scris noi, nu cum s-ari cădè, de-amănuntul toate. Că létopiseţele céle streine lucrurile numai ce-s mai însămnate, cum suntŭ războaiele, schimbările, scriu a ţărâlor megiiaşe, iară céle ce să lucreadză în casa altuia de-amănuntul, adecă lucruri de casă, n-au scris. Şi de locŭ létopiseţă, de muldovanŭ scrisă, nu să află. Iară tot vei afla pre rândŭ toate.*

Şi priimeşte această dată această puţină trudă a noastră care amŭ făcut, să nu să treacă cumva cu uitarea de unde este părăsit, cu această făgăduinţă ca şi létopiseţ întrég să aştepţi de la noi de om avea dzile şi nu va hi pus preavécinicul sfat puternicului Dumnedzău ţării aceştiia ţenchiŭ şi soroc de sfârşire.

---

[1] Aluzie la războaie dintre poloni şi turci, care, purtându-se pe teritoriul Moldovei, în vremea în care scria Miron Costin , aduceau mari neajunsuri ţării.

[2] Adică întemeierea statului Moldovei.

STIHURI DE DESCĂLECATUL ŢĂRII

Neamul Ţărâi Moldovei de unde să trăgănează?
Din ţărâle Râmului, tot omul să creadză.
Traian întâiŭ, împăratul, supuindŭ pre dahii[1]
Dragoş apoi în moldovéni premenindŭ pre vlahi[2]
Martor este Troianul, şanţul în ţara noastră
Şi Turnul Săverinului[3], munténi, în ţara voastră.

---

[1] Dahii şi dachii tot unii sunt (n. a).
[2] Moldovenii mainte de Dragoş-vodă să chema vlahi sau rumâni de la Rim (n. a.).
[3] Turnul Săverinului este în Ţara Muntenească, unde au fost pod de piatră peste Dunăre, de la Trăian-împăratul făcut atunce când au descălecat aceste 2 ţări cu râmlénii (n. a.).

LÉTOPISEŢUL ŢĂRÂI MOLDOVEI DE LA ARONŬ-VODĂ ÎNCOACE

CAPUL I

Încep. 1. Pănă la cumplita domniia lui Aron-vodă (aşe-i dzice acei domnii răpăusatul Uréche vornicul), ieste scris létopiseţul ţărâi de Uréche vornicul, început de la Dragoş-vodă, carele au descălecatŭ din Maramureş această ţară al doilé rândŭ, după ce să pustiisă de tătari şi fugisă toţi lăcuitorii şi a Ţărâi Moldovei şi Ţărâi Muntenéşti în Ardeal[1]. Iară întăiŭ descălecată de Traian, împăratul Râmului, căruia împărat numéle trăiéşte între noi păn astădzi cu şanţul cela ce să dzice Troianul.

Iară de la Aron-vodă scris nu să află, nice de altul, nici de Uréche vornicul, ori că l-au împiedecat datoriia oamenească, moartea, care multe lucruri taie şi să să obârşească nu lasă, ori că izvoadele lui au răsăritŭ, ce va hi mai scris şi de la Aron-vodă încoace. Deci, de unde au părăsit elŭ, începem noi, cu agiutoriul lui Dumnedzău.

Zac. 2. Domniei lui Aron-vodă cu cale i-au dzis că au fostŭ cumplită, că aşé au fostŭ, desfrânată domniia şi nediriaptă foarte, cât de răul lui, ce era fruntea boierilor fugisă mai toţi în Ţara Leşască.

Zac. 3. Să sfădiia şi pre acéle vrémi domnii de Ardeal cu Crăiia Leşască, care de care să cuprindză ţara, să fie suptu ascultarea sa. (Domnilor de Ardealŭ dzicem crai unguréşti[2]; eu să le dau acestŭ nume

---

[1] Concepţia vechilor cronicari, după care locuitorii din ţara noastră de azi ar fi fugit peste munţi şi în munţi, în faţa popoarelor zise "barbare", e depăşită. Daco-romanii au colaborat cu popoarele migratorii.

[2] În acea vreme Transilvania era un principat autonom cârmuit de principi unguri (cnezi, le zice Miron Costin), care erau vasali ai turcilor.

nu pociŭ, că ei crai nu sintŭ, ce direpţi domni sau cnédzi. Iară şi Ardealul tot de Crăiia Ungurească au fostŭ şi tot o ţară, ce după ce au ruptŭ o parte Împărăţiia Turcului, cu Buda şi altă parte de crăiie au cuprinsŭ Neamţul cu Pojunul[1], unde stà şi cununa Crăiei Ungureşti s-au osebit acestŭ unghiŭ şi s-au aşedzat suptŭ cnédzi. Deci crai direptŭ Crăiei Ungureşti ieste Neamţul, că la dânsâul ieste cununa Crăiei Ungureşti cu Pojunul).

Zac. 4. Ţine domniia pre atunce la Ardealŭ Bator Jigmontŭ şi aflândŭ vréme pre voie a supunere ţara cătră sine, s-au agiunsŭ cu boierii lui Aron-vodă, carii era de casa lui, că li să urâsă şi lor cu faptele lui Aron-vodă, anume Ştefan Radul vornicul şi Răzvanu hatmanul. Şi cu ştirea lor au trimis oşti Bator şi l-au luat pre Aron-vodă cu toată casa lui şi l-au dus la sine la Belgrad[2], unde şi s-au fârşit şi viiaţa. Iară în locul lui pusesă pre Ştefan Radul vornicul domnŭ în Suceavă[3].

Zac. 5. La léşi crăiia Jigmontŭ pre atunce, ficiorul craiului şvedzăscŭ, iară hatman mare era Zamoyschii. Vădzindŭ léşii c-au pus Bator de la sine domnŭ în Muldova şi o scriia pe atunci léşii Muldova că ieste Crăiei Leşeşti soţiie, după nişte legături ce făcusă léşii cu Ştefan-vodă cel Bun la Colomiia şi mai pre urmă cu Bogdan-vodă, după ce să împăcasă cu dânsul, n-au suferit pre Ştefan Radul-vodă, ce îndată au trimis oşti cu boierii carii era ieşiţi în Ţara Léşască, unii de răutăţile lui Aron-vodă, iară Movileştii, precumŭ scrie Uréche vornicul, încă cu Pătru-vodă Şchiopul ieşisă în Ţara Léşască, asupra lui Ştefan Radului-vodă şi l-au scos din ţară. Şi au pus domnu din partea sa pre Ieremiia Movila-vodă cu alésul boierilor de ţară, puindŭ deodată şi pen toate cetăţile ţărâi slujitori de ai săi léşii. Fost-au acéstea în anul 7104 <1595>.

Zac. 6. Împărăţiia Turcului lupta pre acéle vrémi pentru Crăiia Ungurească cu némţii, pentru Buda, pentru Ostrogonul şi Enicul. Iar

[1] Bratislava.
[2] Numele popular al oraşului Alba-Iulia.
[3] Eroare istorică: acest Ştefan Radu nu a fost domn al Moldovei.

vădzindŭ că cuprindŭ leşii Ţara Moldovei, au orânduit pre Caazi Cherei-soltan, hanul Crâmului, şi trimiţându-i şi 2.000 de iniceri; cătră 70.000 de oaste ce avea tătărască. (Vestit era acél han de războaie, care au avutŭ războiŭ şi cu persii cu izbândă în câteva rânduri.) Îi trimisăsă împărăţiia şi steagul cu tuiuri de Muldova, să aşeadză pre cine va socoti el la domnie, să fie din partea împărăţiei.

Zac. 7. Prindzândŭ veste léşii de clătirea lui Caazi Cherei-soltan la Muldova, cu ruşine a fi socotindŭ să lasă pre domnŭ la sminteală, pus de dânşii, şi era pe atunce şi Crăiia Léşască în vârtute, au orânduit şi ei pre Zamuyschii hatmanul, cum spune Hronica leşască, mai multŭ de 7.000 de călări şi 3.000 de pedestri n-au avut (de nu-i laudă), fără slugile lor, ce au ei pururea, peste céia ce sintŭ slujitori în catastije.

Zac. 8. Octovrie 9 dzile, v leato 7104<1595>, au sosit Zamoyschii la Ţuţora cu oştile lui şi a doa dzi după sositul lui Zamoyschii, octovrie 10 s-au vădzut şi străjile tătărăşti, octovrie 11 au sosit şi singur hanul cu toată oastea.

Zac. 9. N-au putut răbda leşii fără şanţuri, cât au vădzut atâta putére, ce ş-au întărit tabăra cu şanţuri pinpregiur şi au făcut cu socoteala lui Zamoyschii hatmanul şi denafară de şanţuri băşti de pământŭ, de la şanţul taberii aşè departe, cât agiunge glonţul puşcei. Şi într-acéle băşti au scos şi Zamoyschii oastea leşască împrotiva grosimei cei tătărăşti. Năvăliia tătarâi cu toată oastea asupra léşilor, ce léşii sta neclătiţi şi din băşti da tunurile. Dosul iarăş să le ia, nu putea tătarâi de tabără şi aşea au stătut războiul într-acea dzi, toată dzua.

Zac. 10. A doa dzi, socotindŭ hanul cu méşterşug să depărtédză pre léşi de la şanţuri, au orânduit o samă de oşti, să dea năvală la léşi şi să facă a fugi. Ce leşii, pricepândŭ méşterşugul, sta între băşti neclătiţi şi aşea au stătut pănă la vremea de chindie. Atunce, şi deprindzindŭ amu pre tătari şi vădzindŭ că să temŭ şi de foc tătarâi, i-au luat léşii în goană pănă la oastea cea supusă şi cu acéia dacă s-au tumpinat, în loc au stătut şi au ţinut războiul, cât s-au mirat şi hanul, mai puţină oaste

fiindŭ léşii. Şi de acolo, iară încet, sprijenindu-să de năvala tătarâlor, au venit iară la loc între băşti, că trimisesă Zamoyschii totdeauna trâmbiţele să dzică de întorsŭ.

Zac. 11. Nu dormiè Ieremiia-vodă, ce, de avè şi în léşi nedejde, iară dindată au agiunsŭ la hanul şi de atuncea céle 7 sate de ţară, ce să dzicŭ hăneşti, li-au dat Ieremia-vodă hanului şi au legat şi miere, să dea hanilor în toţi ani câte... <mii> cântare şi alte daruri. Şi aşea, cu nevoinţa lui Ieremii-vodă, au stătut între hanul şi între Zamoyschii tractate, adecă legături de pace, dândŭ şi hanul zălog la léşi şi léşii la hanul, păn să va închide tocmala.

Zac. 12. Capetele de pace au fostŭ acestè: Ieremie-vodă să fie domnu în ţară, birnic împărăţii din an în an, după obiceai, iară hanului să dea din an în an daruri şi câte... <mii> cântare de miere şi 7 sate să fie de câşlele hanului în Bugeag. Oştile leşeşti să nu mai intre în Ţara Muldovei. Sol de la leşi să margă la Împărăţia Turcului pentru întăritura păcii. Iară despre partea hanului era aceste ponturi: Steagul şi tuiurile să le dea pe mâna lui Ieremii-vodă şi de la Împărăţiia Turcului să scoaţă dirés de domnie neschimbată în dzilele lui, ce-i dzic ei pe limba lor barat. Şi să iasă din pământul Muldovei hanul până în patru dzile cu oştile lui. Şi aşea obârşindu-să pace, hanul întâiŭ au purces cătră Crâm şi Zamoyschii cătră ţara sa, lăsindu pe lângă Ieremia-vodă pre Albertŭ Hanschii şi pre Ian Potoţchii cu 3.000 de oameni, că să temè Ieremia-vodă de unguri. Şi aşea au purces şi Ieremia-vodă şi s-au aşădzat la Suceavă. Războiul acesta la Ţuţora este mai întâiu de acela, cândŭ au pierit Jolcovschii hatmanul leşescŭ. Vei afla şi acela la rândul său.

Zac. 13. Bine n-au ieşit Zamoyschii din Muldova, iară Bator Jigmontŭ alége pre Răzvan domnŭ în Muldova şi orânduiéşte 12.000 de oaste ungurească, să margă asupra Ieremii-vodă, dândŭ vina lui Ştefan Radul-vodă că au lăsat scaunul să cuprindză léşii cu blăstămăţiia lui.

Zac. 14. Luândŭ véste Ieremia-vodă de pogorâtul ungurilor, precum au putut, au strânsŭ oastea ţărâi şi s-au gătit a stare cu războiŭ împrotiva

lui Răzvan. Într-o dumenecă era, cândŭ au apropiiat oştile ungureşti de Suceavă. Şi-au tocmit oştile Ieremia-vodă asupra târgului, la sat la Aréni. Iară oastea leşască ce avè cu sine, o au tocmit mai la câmpŭ, despre Şcheia, pe suptŭ un mal, ce ieste alăturea cu drumul Băiei. Singur Ieremia-vodă fiindŭ în beserecă la sfânta leturghie, i-au dat ştire, cum oştile lui Răzvan amu să văd şi să apropiie de oştile ţărâi. Ce n-au vrut să iasă din beserecă păn nu s-au săvârşit sfânta slujbă. Şi să agiungea amu hărăţii lui Răzvan cu oştile ţărâi, cândŭ au ieşit Ieremia-vodă la oşti den beserecă. S-au tâmpinat oştile de îmbe părţile şi după câtăva luptă între oşti, au lovit léşii pe oastea ungurească din aripa despre Şcheia. Îndată îmbărbătându-să şi fruntea oştilor, unde era Ieremia-vodă, au înfrântŭ pe unguri.

Zac. 15. Supt Răzvanŭ-vodă au cădzut calul atuncea în războiŭ, ce încălecândŭ pre altŭ calŭ, îndată au silit să oprească oastea ungurească şi au opritu-oă şi pusésă războiul iară la locŭ. Ce îndemnându-să iară oştile lui Ieremii-vodă şi amu şi léşii în frunte, au început a fugi oastea lui Răzvan-vodă, la care fugă l-au prinsŭ oştile lui Ieremii-vodă şi pre Răzvan şi l-au adus la Ieremie-vodă. Stă movila şi acmu pe drumul Băiei de la Suceavă, care să pomeneşti Movila lui Răzvan pănă astădzi.

Zac. 16. Cât l-au adus pre Răzvan la Ieremie-vodă, dupa câtăva mustrare, i-au tăiat îndată capul şi l-au pus într-un parŭ împrotiva cetăţii. Iară pre unguri i-au gonit oştile pănă la munţi, cu mare vărsare de sânge. Fost-au acesta războiŭ în anul 7104<1595>, dechevrie 5 dzile. Aşea s-au plătit şi lui Răzvan răul ce făcusă şi el lui Aron-vodă.

Zac. 17. După acesta războiŭ şi pierirea lui Răzvan-vodă, s-au aşedzat domniè lui Ieremiei-vodă, fără grije. Nici Bator Jigmontŭ, domnul Ardealului, nu s-au mai ispitit să mai trimaţe oşti în Muldova, ce avândŭ bănat pre léşi de paguba oamenilor săi cu Răzvan, au trimis soli cu

jalobă la Rodolfŭ împăratul nemţescŭ, cumnatu-său şi la papa de Râm, jeluindŭ de mare pagubă ce i-au făcut léşii în oastea lui, luptândŭ el să dezbată ţara de suptŭ mâna turcului, să cuprindză Ţara Muldovei, să-i împreune şi pre moldoveni cu sine împrotiva turcilor, iar léşii au împiedicat acestu lucru, spre scăderea creştinătăţiei, ce-au aşedzat Moldova suptŭ birul turcilor, de suptŭ care bir amu era ieşită ţara, cu nevoinţa lui.

Zac. 18. Acéste înţelegândŭ papa şi împăratul némţăscu, mare ponosul au trimis leşilor şi osebire de beséreca lorŭ craiului leşăscŭ, ca unui împiedecătoriu de binele creştinescŭ.

Zac. 19. Au trimis şi craiul leşescŭ sol la papa, făcându-i ştire că are el de grije Muldovei, să nu hie cu turci şi mai denainte vréme fiindŭ suptŭ grija sa, cum şi de curundŭ acmu pre Cazi Cherei-soltan l-au scos cu putérea sa din Ţara Moldovei. Iară domnul de Ardeal, neavândŭ putere să să apere pre sine, nu poate să apere Moldova de turci şi de tătari, mai avândŭ prilej de oşti hiie cândŭ Crăia Leşască.

Zac. 20. Aceste pricini avè ei în de sine pentru Moldova, iară Ieremie-vodă domniia cu pace şi cu lucruri aşedzate pre acele vrémi a ţărâi, că ţinea oşti streine şi pădzia şi datoriia sa ce avè împărăţie.

CAPUL ALŬ DOILEA

Încep. 1. Ţara Muntenească într-acesta anŭ, vara, la mare răutăţi era de turci, că din doao părţi avândŭ oşti Împărăţia Turcului asupra Crăiei Ungureşti, o samă de oşti despre Buda, iară altă oaste asupra Ardealului avè, că şi împăratul nemţescŭ oştile lui într-acolea împrotiva turcilor era orânduite. Iară aicea despre Ardeal Bator Jigmontŭ fiindŭ cumnat împăratului nemţăscu, alte oşti avea împrotiva turcilor şi luasă de la turci câteva oraşe de Crăie Ungurească, iară cătră Ardealŭ.

Zac. 2. Era despre aceasta aripă Sinan-paşea, vezirul de Silistra. Şi pentru să-i hie mai lesne a supune Ardealul, luasă toată Ţara

Muntenească şi oraşele toate, Bucureştii, Târgovişte şi alte oraşe aşedzase cu turci.

Zac. 3. Domnŭ era atuncè la munteni de curundŭ Mihai-vodă, acel vestit între domni, încă bine neaşedzat după moartea Mihnei-vodă. Vădzindŭ ţara cuprinsă de turci, singur au năzuitŭ la Bator, domnul Ardealului şi au trimis soli şi la împăratul némţăscŭ, dându-i ştire că, cuprindzindŭ Sinan-paşea Ţara Muntenească, prea lesne va putea să supuie şi Ardealul.

Zac. 4. Dat-au Bator îndată oşti într-agiutor lui Mihai-vodă, vădzindŭ că să apropie de dânsul focul. Şi durându-i inima şi pre munténi pentru moşiile sale, în puţine vréme s-au strânsŭ şi întăiŭ au împinsŭ oştile lui Sinan-paşea di pen oraşe şi apoi lui Guirgiuŭ au stătut şi la războiŭ de faţă Mihai-vodă cu Sinan-paşea. Şi au fost războiul cu mare vărsare de sânge şi după câtăva luptă, au înfrântŭ Mihai-vodă oastea lui Sinan-paşea, cât şi el singur paşea, să nu fie aflat îndemână o luntre mică, cu care au scăpat peste Dunăre, ar hi cădzut la prinsoare. Şi aşè s-au curăţit Ţara Muntenească de turci într-acéia dată cu osârdia lui Mihai-vodă, însă avea şi oaste nemţască cu sine de la Batorŭ Jigmontu.

Zac. 5. După acesta război multe pagube au făcut Mihai-vodă turcilor peste Dunăre, ardzindŭ şi prădândŭ satele, oraşele, pănă aproape de Pravadiia. Fost-au acestea toate într-acela anŭ, v leato 7104<1595> şi apoi în anul 7105<1596>. Iară precum izbândele dintâiŭ a mulţi au fostŭ mai pre urmă spre scădere, aşea şi acestui domnŭ, lui Mihai-vodă, precum vei vedea povestea mai gios, la rândul său. Neştiutoare firea omenească de lucruri ce vor să fie pre urmă. Ce pentru un lucru sau doaă pre voie ce i să prilejescŭ, bietul om purcede desfrânatŭ şi începe lucruri peste puterea sa şi apoi acolo găséşte pierirea.

Zac. 6. Al treilea anŭ după acestea, vădzându-să Bator Jigmontŭ, domnul Ardealului, sosit la bătrâneţe şi fără cuconi şi vădzândŭ că turcii din an în anŭ să întărescŭ şi cască asupra Ardealului să-l cuprindze, şi el amu îmbătrânit şi obositŭ de vârtute, alegându-şi viaţa bătrânéţelor

cu odihnă, au socotit că şi fraţii lui, nice unul nu va putea să ţie de răul turcilor Ardealul, au făcut cu cumnatu-său, împăratul nemţăscu, tocmală, să hie pre sama Împărăţiei Nemţeşti Ardealul, iară lui i-au dat împăratul, cumnatu-său, doaă olate, anume Ratibor şi Opulia, la Ţara Silezii, căriia ţări îi dzic leşii Slionsca, să hotărăşte cu dânşii acéia ţară.

Zac. 7. Peste voia ardelenilor era această tocmală, temându-să apoi de supunerea a neamţului. Ce îndată după purcesul lui Bator Jigmontŭ, s-au strânsŭ toţi boierii Ardealului şi au ales să le hie cneadzŭ, adecă domnŭ pre Andreieşŭ Bator, carele era pre acéia vreme în Ţara Belghii, cu acela gândŭ să să călugărească[1]. Ce, chemat de boierii şi de căpeteniile Ardealului, cu glasurile tuturora, au lăsat călugăria şi au vinit la domnia Ardealului de moşiie.

Zac. 8. Împrotivă era acestŭ lucru tocmélei ce făcusă împăratul némţescŭ cu Jigmontŭ pentru Ardeal, precum s-au pomenit mai sus. Ce nu lăsindŭ în voia căpeténiilor de Ardeal împăratul némţăscŭ, au socotit şi cu sabiia să-i supuie, avândŭ tocmală cu Bator. Şi au orânduit cu oştile pre un gheneral al său, adecă hatman, anume Baştè Giurgi şi au trimis şi la Mihai-vodă un vlădic al său, îndemnându-l asupra lui Bator Andreieş, pentru supunerea mai lesne Ardealului din doaă părţi, că avea Mihai-vodă şi mai înainte pururea cu Împărăţia Neamţului răspunsuri.

Zac. 9. Prea lesne au priimit Mihai-vodă acestŭ lucru, ca un om de oşti pururea poftitoriŭ şi fără zăbavă au strânsŭ oastea Ţărâi Muntenéşti, ca 30.000, şi au intrat în Ardeal, pănă la Sibiiu şi acolea ş-au pus tabăra, aşteptândŭ pe Baştè Giurgiu cu oştile nemţeşti.

Zac. 10. Trimisesă Bator Andreieş la împăratul nemţăscŭ solie cu rugăminte să nu-i facă această asupreală, să-l scoaţe din domnia ce-i era de moşiie de atâte vacuri a Batoréştilor, ce acéle oşti gătite asupra lui mai bine depreună cu dânsul să să orânduiască împrotiva turcilor.

[1] Miron Costin face o confuzie: Andrei Bathory era cardinal mai de mult şi a venit din Polonia.

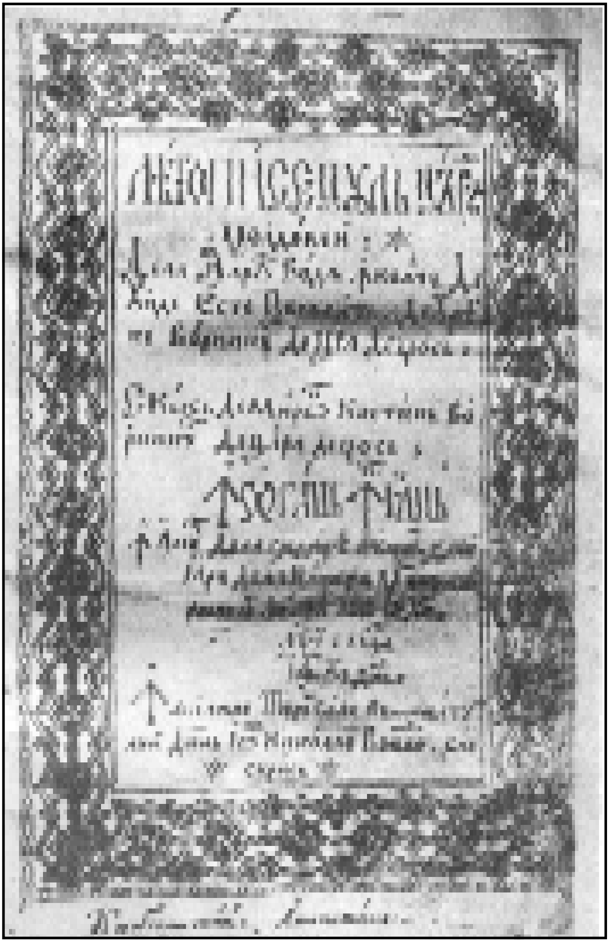
Ce vădzându că nu poate face nimică cu rugămintea, au socotit să lovască pre Mihai-vodă mainte de ce să va împreuna cu Baştè Giurgiu.

Zac. 11. Avea Mihai-vodă oşti amu deprinse la izbânde, alesŭ o samă de slujitori, ce să chema pre numele capitanilor săi, anume Budzeştii, alţii Răţăştii, foarte stătătoare oaste. Iară ardelenii şi îndoiţi unii şi bine nestrânşi încă la Bator Andreieş cu toţii, ce cu câtă oaste au putut strânge au dat război lui Mihai-vodă la Sibiiu. Iară foarte au ţinut puţină vréme războiul, îndată au înfrântŭ oastea lui Mihai-vodă pre unguri. Singur Bator Andréieşu la fugă, părăsit de toţi ardelénii, numai cu puţinei léşi neştiutori rândul locurilor şi rătăcit într-o pădure, au cădzut pre mâna oşténilor lui Mihai-vodă. Şi dacă l-au adus la Mihai-vodă, au pus de i-au tăiatŭ capul[1]. Neştiutoare fire omenească şi de primejdiile sale, că apoi peste nu îndelungată vréme aşea au păţit şi Mihai-vodă de Baştè Giurgiu, cum au făcut el lui Bator Andreieş. Bine dzice sfânta Evanghelie: “Cu ce măsură măsuri, măsura-ţi-să-va”.

Zac. 12. Vesăl şi tare Mihai-vodă după izbândă, pre lesne cuprindè oraşele pre sama sa şi să închina şi cetăţile, dându-i nume de domnul lor, priimindŭ pen cetăţi şi oşteni de a lui. (De pe acéle vrémi are nume de-i dzic Mihai-crai). Şi au făcutŭ şi episcopie la scaunul domnilor de Ardeal, la Bélgrad. Iară capul lui Bator Andréieş l-au trimis pre solii săi la împăratul nemţăscŭ, pentru care slujbă au trimis împăratul nemţăscŭ daruri lui Mihai-vodă şi l-au făcut prinţipe, adecă din domnii împărăţiei unul. Iară nu îndelungŭ au ţinut Mihai-vodă domniia ţărâi acéea, cum nice împăratul nemţăscŭ au putut a aşedza Ardealul în partea sa nici într-un chip, numai ce au fostŭ pricina de multe vărsări de sânge între creştini şi au făcut turcilor îndemână să poată a cuprinde locurile céle mai bune de Ardeal. Fost-au acéste în anul 7107<1599>.

---

[1] Nu Mihai Viteazul a pus să fie tăiat capul lui Andrei Bathory, ci nişte secui din munţi l-au prins, pe când fugea spre graniţa Moldovei, şi i-au adus capul la curtea lui Mihai. Mihai a pedepsit pe ucigaşi şi a îngropat cu cinste pe adversarul său.

Letopisețul Țărâi Moldovei de la Aaron-vodă încoace.
Foaia de titlu.

Mihai Viteazul

CAPULŬ AL TREILEA

Încep. 1. Stândŭ Mihai-vodă după aşedzarea Ardealului, iară de aicè din ţară, Ieremia-vodă, îndemnatŭ de turci, au strânsŭ oaste şi câtă oaste ave şi streină, au purces asupra Ţărâi Munteneşti. Şi neavândŭ cu nime nici un război nicăiure în Ţara Muntenească, au mărsŭ la Bucureşti şi au aşedzat domnŭ pe frate-său, pre Simionŭ-vodă. Lăsându-i oaste de a sa pe lângă dânsul, singurŭ s-au întorsŭ la Suceavă[1].

Zac. 2. N-au fostŭ îndelungată domniia acéia a lui Simion-vodă, că înţelegândŭ Mihai-vodă de cuprinsŭl Ţărâi Munteneşti de Ieremia-vodă, îndată au purces asupra lui Simion-vodă, lăsândŭ pin cetăţile Ardealului slujitori din oştile sale.

Zac. 3. N-au stătut Simion-vodă împrotiva lui Mihai-vodă dendată, ce s-au dat spre marginea ţărâi, spre Focşeani, pentru agiutoriul de la frate-său, Ieremie-vodă, de la care vinisă slujitori de Ţara de Gios[2] la Simion-vodă. Şi dacă s-au strânsŭ câtăva samă de oşti şi la Simion-vodă, au stătut şi au aşteptatŭ pre Mihai-vodă cu războiul la o vale ce se chiamă Milcovulŭ cel Mare în Ţara Muntenească. (Are şi altŭ nume grozav acél pârâu şi spun că de atunci.) Şi au stătut războiul câteva ceasuri şi apoi au pierdut Simion-vodă războiul.

Zac. 4. După războiŭ, oastea, care încotro i-au fostŭ calea mai îndemână, s-au răsipit, iară Simion-vodă au năzuit la Suceavă, la frate-său, Ieremiia-vodă. Ce nu s-au destulit Mihai-vodă cu atâta, ce îndată, fără nimica zăbavă au tras oştile sale asupra lui Ieremii-vodă, spre Suceavă, cu mare sirguială.

Zac. 5. La grabă ca acéie, neavândŭ nimică pas, nice vréme de gătire Ieremiia-vodă, numai ce i-au cătatŭ a lăsa Suceava şi a năzui

---

[1] Această primă expediţie a Movileştilor în Ţara Românească este rezultatul unei confuzii istorice. Ea nu s-a desfăşurat în realitate.

[2] Moldova era împărţită administrativ în două părţi: Ţara de Sus, spre munte, şi Ţara de Jos, partea şeasă, conduse fiecare de un vornic.

spre Hotin. Aşè-l pripise Mihai-vodă de aproape pe Ieremie-vodă, cât nişte haiduci pedestri, cu câteva cară, pre urma lui Ieremiei-vodă, i-au agiunsŭ fruntea oştii a lui Mihai-vodă şi au stătut haiducii la războiŭ, apărându-se câteva ceasuri. Ce dacă s-au mai îngloititŭ oaste de-a lui Mihai-vodă, l-au spartŭ pe haiduci, pre Jijie, la un sat anume Verbie, unde stă o movilă mare peste trupuri, apoi de Ieremiia-vodă făcută. Şi era aşea de groaznic Mihai-vodă şi vestit de războaie în toate acéste părţi, cât îndată ce au sosit la Suceavă, i s-au închinat şi cetatea Sucevei şi a Neamţului, la cetăţi puindŭ oşténi de ai sei pedestraşi. Singurŭ nici cu atâta n-au vrut să hie, ce de la Suceavă au purces gonindŭ pre Ieremie-vodă şi pre Simion-vodă păn la Hotin.

Zac. 6. Cetatea Hotinului grijisă bine Ieremie-vodă cu slujitori de ai săi némţi ce avea, iară el singur au trecut la leşi pentru agiutoriul. Pusesă Mihai-vodă şi un domnişorŭ, anume Marcul-vodă, căruia numele nu să nice povestéşte, pentru scurtă vréme ce au avut acel domnişor şi nu să află numele aceştii domnii la létopisăţe streine.

Zac. 7. Era leşii pe acéia vréme strânşi toţi la săimŭ, la Varşav, sfătuindŭ oaste împotriva Şfedului[1], că craiul leşescŭ Jigmontŭ fiindŭ dreptŭ moşan aceii crăiei, ce încă viu tată-său, Ioan-crai, l-au ales léşii pre Jigmontŭ la crăiea lor. Şi după moartea tătâne-său, neavândŭ altŭ fecior, făr Jigmontŭ, cuprinsesă Crăiea Şfedzască unŭ frate craiului şfedzăscŭ, unchiu lui Jigmontŭ, anume Gustav[2]. Deci fiindŭ mai aproape Jigmontŭ, ficiorul craiului şvedzăscŭ, de acéia crăie, decât fratele tătâne-său, Gustav, siliia pre leşi, numai să pozvolească la acela săimŭ, să să facă oşti împrotiva lui Gustavŭ.

Zac. 8. Iară socotindŭ léşii că nici într-un chip acéle doaî crăie să să facă una nu vor putea, fiindŭ una dincoace, alta dincolo de mare, care

[1] Suediei.

[2] Nu Gustav, ci Carol al IX-lea a ocupat atunci tronul Suediei, la care, pretindea Sigismund al Poloniei.

mare să chiamă Marea Balticum, o coadă din Ochean, şi nici din lége sintŭ una şi prilejindu-să această tâmplare cu Mihai-vodă lui Ieremie-vodă, au dat craiului nedejde de oşti asupra şvedzilor pe altă dată, arătându-i mare treabă aceasta şi cu grije Crăiei Léşeşti, să lasă cuprinsă ţărâle acéste de Mihai-vodă, Ardealul, Moldova, Ţara Muntenească. Ce au stătut săimul după această treabă, să să facă oşti împrotiva lui Mihaiŭ-vodă, avându Ieremiia-vodă câţva domni la léşi, tot oameni mare, gineri.

Zac. 9. Mihai-vodă cu toată osirdiia bătè cetatea Hotinului glonţurile lui să cunoştè în zidiurile cetăţii pănă la suruparea cetăţii, avândŭ nedejdea că dacă va lua şi acéia cetate, va putea stăpâni prea lesne şi Ţara Moldovei.

Zac. 10. Scrie Hronograful leşescu că aşè era de vestit Mihai-vodă şi la leşi, cât Ţara Podolii fiindŭ de lege de suptŭ ascultarea patriiarhului de Ţarigrad, ca şi noi, pe acéle vremi avândŭ mare zarvă şi price cu papiştaşii pentru lége, aştepta cu bucurie pre Mihai-vodă să vie, ştiindu-l de o lege cu dânşii, să i se închine toţi podolénii.

Zac. 11. După ruptul săimului a leşior, îndată au purces hatmanul şi canţelarul Zamoyschii la tabără şi apoi fără zăbavă s-au pornit cu oştile împrotiva lui Mihai-vodă. Vestit era acéla hatman la leşi, căruiè faptele nici Coneţpolschii hatmanul, amu din vacul nostru, n-au agiunsŭ.

Zac. 12. Prindzindŭ veste Mihai-vodă că au purces oştile leşeşti asupra lui, au lăsat Hotinul şi au purces spre Suceavă. Ieremie-vodă cu Zamoyschii încă, dacă au oblicit de purcesul lui Mihai-vodă, au lăsat drumul Hotinului şi au trecut Nistrul la un satŭ Colodrubca, la ţinutul Cernăuţilor şi apoi Prutul la târgŭ la Cernăuţi şi au mărsŭ pe la Codrii Cozminului, la Suceavă, unde Mihai-vodă întărise cetatea cu oamenii săi. Iară singur au tras spre ţara sa, pentru să-şi mai înglotească oaste şi să mai obosască şi pre leşi.

Zac. 13. Aflândŭ Zamoyschii cu Ieremiia-vodă cetatea Sucévei grijită bine de oamenii lui Mihai-vodă, au ales cu sfatul să nu facă zăbavă cu cetatea, ce să margă întinsŭ după Mihai-vodă. Şi aşea au făcut, fără nemică zăbavă, au purces spre Ţara Muntenească.

Zac. 14. Împărăţiia Turcului avândŭ treabă tot cu némţii pentru Crăiia Ungurească, bucuroasă era că să sfădéşte Ieremia-vodă cu Mihai-vodă. Aşea s-au tras cuvântul pănă astădzi, cum să fie trimis cu taină 40.000 de galbeni de aur la Ieremie-vodă, să facă oşti asupra lui Mihai-vodă şi diresă, ce-i dzicu ei atşirif, de domniie vecinică lui şi seminţii lui.

Zac. 15. Simţindŭ Mihai-vodă că-i tot vinŭ asupră leşii cu Ieremie-vodă, ş-au mai înglotit oastea şi ş-au ales locul de a dare războiu leşilor, pe apa Teleajinului. Avé la acela războiŭ Mihai-vodă 60.000 de oameni, unguri, munteni, sirbi; némţi încă avé puţini. Şi au tocmit oastea pre malul dincolo, călăréţii au pus de îmbe părţile la arepi, iară pedestrimea cu puşcile au tocmitu-o tocma asupra vadului, unde era vadul. Şi aşea au aşteptat pre leşi, puind apa ca o piedecă între oşti, pănă or deprinde oşténii lui acel fél de oaste şi să vadză pănă încâtŭ sintŭ de sămeţi leşii la războaie.

Zac. 16. Oastea lui Zamoyschii era la numar ales 30.000 de leşi şi 10.000 la Ieremie-vodă de oaste de ţară. Însă oastea leşască tot aleasă în leafă, că şi lefecii cei véchi, ce le dzic ei leşii *cvarciana*, era toţi cu Zamoyschii şi lefecii noi, cari-i făcuse craiul, să-i fie împrotiva şvedzilor, tot era cu Zamoyschii, fără oameni de pe la domni, ginerii lui Ieremie-vodă. De toată oastea cu Zamoyschii şi cu Ieremie-vodă 40.000 era, între carii era 4.000 de husari. Acél fel de oaste este tot în hierŭ, temeinică, oaste foarte şi neînfrântă, ales de oştile cum sintŭ ale noastre şi munténeşti.

Zac. 17. Dacă au sosit la Telejin şi léşii, precum era oştile lui Mihaiŭ-vodă tocmite, aşea au tocmit şi Zamoyschii. Aripile ţiné oastea călare, din-na-direapta Petru Laşci, dintr-acolo era şi husarii, din-na-stânga Ieremie-vodă cu oastea sa şi cu o samă de leşi. Iară Zamoyschii singur cu pedestrimea şi cu armata, adecă cu puşcile au ţinut mijlocul şi dereptŭ împrotiva pedestrimei lui Mihaiŭ-vodă au stătut cu oastea.

Zac. 18. Cu atâta era mai méşter Zamoyschii decât Mihai-vodă, că Zamoyschii cât au sosit, îndată au făcut cu pedestrimea sa băşti de

pământŭ înalte şi acolé au suit îndată puşcile. Toată dzua aceie au stătutŭ războiul numai din tunuri unii la alalţi şi din sinéţă, peste apă.

Zac. 19. A doaă dzi, mai sămăţŭ Zamoyschii decât Mihai-vodă, au trimis de au cercatŭ mai sus pre apă despre munte şi au aflat vadŭ. Şi îndată toată aripa céie ce sta din-na-direapta, stoluri după stoluri au pornitŭ la vad; singur au stătutŭ mai tare cu focul asupra vadului, decât în dzua dintâiŭ.

Zac. 20. Mihai-vodă vădzândŭ că tréce oastea călăreaţă a léşilor pe altŭ vad, au mai întărit pedestrimea şi el cu şanţuri, iar el singur cu toată oastea călare au mărsŭ împrotiva oştii cei leşeşti. Vădzândŭ şi Zamoyschii că lipséşte toată oastea călăreaţă a lui Mihai-vodă, toată oastea au pornit şi el a sa şi husarii într-acolè cu Pătru Laşci.

Zac. 21. S-au mirat Mihai-vodă de semeţiia léşilor, cu ce sârguială au apucat vadul şi au stătut un războiŭ mare acolé pentru vad. Singur Mihai-vodă ca un leu în fruntea războiului şi au fostŭ războiul câteva ceasuri, pănă au sosit şi husarii.

Zac. 22. Nedeprinsă oastea lui Mihai-vodă cu acel fél de oaste, ce s-au pomenitŭ, husarii. Acél fél de oaste precum s-au dzis, este tot în hierŭ, numai ochii şi vergile gurii să văd. Mulţi pun şi arepi tocmite de péne de hultur sau de alte pasări mare şi cei mai de a hirea cu pardoşi peste platoşe. Iară slugile, care n-are pardos, pun scoarţă de acéstea turceşti, iară în fruntea cailor punŭ câte o tablă de hierŭ şi mulţi şi la piepturile cailor pentru fereală de glonţuri. Nice hiece calŭ încalecă husarii, ce tot cai mare groşi, să poată birui a purta tarul şi tot friji de cei nemţăşti sau cai turceşti la cei mai de a hirea. La războaie, niceodată nu aleargă mai multŭ din treapădul calului, sau numai cândŭ sar asupra pedestrimei ori tabării, că asupra oştii sprânţare, cum ieste tătarul, niceodată nu-i slobod, că să răşchiră tătarâi şi nu facŭ cu suliţa nice o treabă. Suliţele lorŭ sintŭ câte de opt coţi de lungi, cu prapore pănă în pământŭ. Ca unŭ zidiŭ stau la războaie.

Zac. 23. Dacă au sositŭ toată oastea leşilor peste vad şi husarii s-au stolit şi au purces asupra oştii lui Mihai-vodă şi de la celalaltŭ vad au

biruitŭ focul lui Zamoyschii pe pedestrimea lui Mihai-vodă. Şi cum au împinsŭ pe pedestrimea lui Mihai-vodă de la malŭ din şanţurile lor, au şi cuprins-o călăréţii ce mai era cu Zamoyschii şi au vinit toată pedestrimea a lui Mihai-vodă cu toată armata pe mânule lui Zamoyschii.

Zac. 24. I-au dat ştire lui Mihai-vodă de pedestrimea lui că s-au spartŭ de la vad, şi acolea iarăş nu era putinţe să să înfrângă oastea leşască numai ce au căutatŭ a da dos oştilor lui Mihai-vodă. Insă nu de tot răsipa, ce cu tocmală, întorcându-se singur Mihai-vodă cu capul său unde era greul. Şi tot aşea au mărsŭ apărându-să pănă la un oraş ce să dzice Târgşor.

Zac. 25. Ştiindŭ Zamoyschii de Mihaiŭ-vodă cine este la războaie, să nu să mai depărtédză oastea lui cea călăreaţă, temându-să cumva în goană de sminteală, au trimis trimbiţaşi de au dzis de întorsŭ oştii şi porunca la capete, numai să să întoarcă. Şi s-au întorsŭ oastea leşască. Cădzut-au la acela războiŭ 1.000 de trupuri de îmbe părţile, iară vii prinşi din oastea lui Mihai-vodă mulţi. Fostu-au acestu războiŭ în anul 7108 (1600).

CAPUL AL PATRULEA

Încep. 1. Să urâse munténilor cu domniia lui Mihai-vodă, totŭ cu oşti şi războaie. Ce, după fuga lui Mihai-vodă, trei dzile după războiŭ, au şedzutŭ domnii, Ieremiia-vodă şi Simion-vodă, cu Zamoyschii pre loc, pănă au început a veni toţi boierii Ţărâi Muntenéşti şi slujitorii, priimindŭ pre Simion-vodă domnŭ cu giurământŭ. Şi au mărsŭ şi Ieremie-vodă pănă în Bucureşti şi au aşedzat la scaun pre Simion-vodă, frate-său, lăsindu-i şi Zamoyschii 3.000 de oaste leşască cu Ianŭ Potoţchii, starostele de Cameniţă. Singur Ieremie-vodă şi cu Zamoyschii s-au întorsŭ la Suceavă.

Zac. 2. Iară Mihai-vodă, după războiul ce-l pierduse la Teleajen, strângea iară oaste pen munţi, de ai sei şi din Ţara Ungurească cunoscuţi

şi amu făcuse aproape de 7.000 de oameni, cum scrie Hronograful, şi pornise pre Udrea cu 4.000 de oameni, să fie de straje. Iară singur tot să gătiia în munţi, să iasă odată cu puşci şi gătit mai bine. Ce l-au grăbitŭ Simion-vodă, de n-au avut vréme să să mai întărească, că, de sirgŭ strângândŭ oaste de loc şi cu leşii, pre sfatul iarăş boierilor celor de loc, au purces din Bucureşti şi au mărsŭ dzua şi noaptea pin locuri ascunse, păn la oraşulŭ Argişului[1], pe numele apei Argeşului. Într-acela târgşor era Udrea cu oastea lui Mihai-vodă acea de straje. Dez-dimeneaţă într-o dzi, au agiunsŭ oastea a lui Simion-vodă supt acela târgşor şi amu prinsese şi Udrea de véste şi i-au căutat a scoate şi lui oastea la câmpŭ, că loc de fugă nu era, că să apropiiase oştile lui Simion-vodă. Ce, pănă în de trei de ori au datŭ războiŭ leşilor, întorcându-se, iară a patra oară au purces în răsipă oastea Udréei.

Zac. 3. Mihai-vodă nu era departe, mai în munţi de acolea, viindŭ să să adune cu céialaltă oaste. Ce, dacă au dat ştire Udrea de răsipa sa, au început şi ceielalţi a-l părăsi cu toţii. Şi numai ce i-au căutatu a lăsa Ţara Muntenească şi a tréce munţii la Ardealu.

Zac. 4. Udrea după aceiè curundŭ au venit şi el şi s-au închinatŭ la Simion-vodă. Şi aşea Mihai-vodă, vrândŭ să dobândească Ardealulŭ, au pierdutŭ şi Ţara Muntenească.

Zac. 5. În Ardeal, după ce au sosit Mihai-vodă şi au aflatŭ oaminii săi, cari-i pusése pen cetăţi, scoşi de Baştè Giurgiu şi puşi oşteni de a împăratului nemţăscŭ, ce vădzindŭ că n-are loc nice în Ardeal, s-au sculatŭ cu toată casa lui şi cu câţva căpeténii, ales căpitanii lui cei credzuţi, Mârze, Ghieţè şi Racè şi au mărsŭ în Beciŭ[2], la împăratul nemţăscŭ, în nedejdea slujbei ce au făcut împrotiva Batoréştilor. Şi l-au priimitŭ împăratul bine, iară Ardealul că n-au fostŭ pentru dânsul, ce pentru sine aşedzatŭ, atuncè s-au arătat.

---

[1] Azi Curtea-de-Argeş.
[2] Numele vechi românesc al oraşului Viena.

Zac. 6. Nu peste multă vréme, vădzindŭ Jigmontŭ Bator pierirea frăţine-său, lui Andréiaş Bator, coborâtă de cumnatu-său, împăratul nemţăscŭ, şi Ardealul nice într-un chip nu vrea să supuie supt némţi, s-au căit de tocmala ce făcuse cu cumnatu-său Rodolfu-împărat, cum s-au pomenit mai sus, şi lăsândŭ olatele care-i didése cumnatu-său, au trecutŭ în Ţara Leşască, că-i era Zamoyschii ginere, fiindŭ doamna lui Zamoyschii fata lui Andréiaş Bator[1]. Şi apoi din Ţara Leşască au venitŭ în Ardeal şi îndată cuprindzindŭ Ţara Ardealului iară cătră sine, au început a strânge oşti împrotiva lui Başté Giurgiu, ghenărariului împăratului nemţescŭ.

Zac. 7. Vădzândŭ împăratul neamţăscŭ sculat Ardealul şi rocoşit iară împrotiva sa, de al doilé rândŭ, au gătitŭ pre Mihai-vodă şi l-au pornitŭ iară să margă să strângă oşti şi depreună cu Baştè Giurgiu să stè împrotiva Batoréştilor, lui Jigmontŭ, cumnatu-său, şi lui Batorŭ Iştioan, fratele lui Jigmontŭ. Aceşti doi mai rămăsesă din Batoreşti.

Zac. 8. Au purces Mihai-vodă din Béciŭ asupra Ardealului, dăruit bine de împăratul, strângândŭ iară oşti şi de ai săi, munténi carii se aşedzasă în Ardealŭ şi sirbi, unguri şi s-au împreunat cu Baştè Giurgiu la Cliujvar[2].

Zac. 9. Batoreştii încă au strânsŭ oaste şi mai sămeţi fiindŭ pre locurile sale, au dat războiŭ lui Baştè Giurgi şi lui Mihai-vodă aproape de Cliujvar, la un satŭ anume Mojina[3]. Şi au fostŭ războiul câteva ceasuri, ce stândŭ nemţii în frunte tare cu focul şi Mihai-vodă lovindŭ din dos pe oastea Batoréştilor, au înfrântŭ pre Batoreşti, cât de-biia au scăpatŭ ei cu capete. Iară din oştile lorŭ, parte mai mare ce au fostŭ pedestri cu armata, adecă cu tunuri, cu tabăra, au cădzut toată pre mâna lui Başté Giurgiu.

---

[1] Hatmanul polon Ioan Zamojski era căsătorit cu o vară a lui Andrei Bathory, nu cu fiica lui.

[2] Cluj.

[3] Această bătălie este cunoscută în istorie sub numele de bătălia de la Gorăslău (1601).

Zac. 10. Era véste de biruinţă acelui războiŭ mai mare a lui Mihai-vodă, decât a lui Baştè Giurgiu, care zavistiie au făcut şi pierirea lui Mihai-vodă.

Zac. 11. Spunŭ oameni bătrâni de pre acéle vremi, cum să fie agiunsŭ în câteva rânduri cu dare Ieremie-vodă la Baştè Giurgiu, pentru moartea lui Mihai-vodă, care lucru poate să hie (că ce nu lucreadză în lume avuţiia). Banii răscolescŭ împărăţiile şi mare cetăţi le surupă, cum să dzice cu un cuvântŭ leşescŭ: “Sula de aurŭ zidiul pătrunde”.

Zac. 12. V leato 7109<1601> avgustŭ, 8 dzile dez-de-noapte, întraşternut încă Mihai-vodă, au venit doi căpitani némţi cu oamenii lor, trimişi de Baştè Giurgiu să omoară pre Mihai-vodă. Şi cum au sositŭ la tabăra lui, că era deosebi, au lovitŭ la cortŭ unde odihniia şi acolo în locŭ i-au tăiatŭ capul şi l-au dus la Baştè Giurgiu, iară trupul păn a triia dzi au stătut la vederea tuturora, neîngropat. Oştile lui, ce avea, nu era cu dânsul în tabără; pre toţi îi slobodzise în pradă; pănă şi copiii lui au fostŭ mărsŭ şi ei în pradă. Şi aşea s-au plătitŭ lui Mihai-vodă slujbele ce-au făcutŭ nèmţilor.

CAPULŬ 5

Încep. 1. După pierirea lui Mihaiŭ-vodă, n-au mai avut Ieremiia-vodă nice o dodeială de nime. Ce, plinindŭ ai cu pace domnii sale 12 ani, cu ţara aşedzată în tot bivşugul, au plătitŭ şi el datoriia omenească. Au murit Ieremiia-vodă în anul 7116<1608>. Rămăsu-i-au pomană în ţară mănăstirea anume Suceaviţa, de dânsul făcută. Iară la domniia ţărâi au stătut, după moartea lui, frate-său, Simion-vodă, nefiindŭ feciorii lui Ieremiei-vodă încă la vârstă deplină. Era Simion-vodă amŭ mator de dzile, sosit la bătrânéţă. Iară moartea lui, precum au rămas den om în om în ţară povéste, au murit otrăvit de cumnată-sa, de doamna lui Ieremiei-vodă, trăgândŭ domniia mai curundŭ la feciorii săi, temându-se că să vor întémeia ficiorii lui Simion-vodă la domniia ţărâi,

care fapte acéi doamne apoi mai pre urmă au arătat Dumnedzău cu patimile ei.

Zac. 2. Stătu-au la mare amestecături și zarve scaunul țărâi după moartea lui Simion-vodă, că era feciori de-a lui Ieremiei-vodă trei: Costantin-vodă, Alexandru-vodă și Bogdan-vodă, iară a lui Simion-vodă era cinci feciori: Mihailaș-vodă, Gavril-vodă, Pătrașco-vodă, Moysei-vodă, Ion-vodă. Deci să împărechează boierii și cu dânșii și țara, în două părți, o parte ținè cu casa lui Ieremie-vodă, iară altă parte ținea cu casa lui Simion-vodă. Și dintâiŭ era mai tare partea lui Mihailaș-vodă, feciorului lui Simion-vodă cel mai mare, cât au căutatŭ lui Costantin-vodă, feciorului celui mai mare a Ieremiei-vodă și cu boierii din partea lui a ieși cu fuga din Iași. După care, trimițândŭ Mihailaș-vodă în goană, au agiunsŭ carăle boierilor și câțva boieri de a lui Costantin-vodă la Mălăiești și i-au jecuit.

Zac. 3. Marginile Țărâi Leșești mai toate era tot de oamenii lui Costantin-vodă, cumnați, domni mărgineni, cum era Potoțceștii, Vișnoveceștii, Corețchii, toți cu cuscriia legați, că au avutŭ Ieremiia-vodă trei fete măritate în Țara Leșască, tot după oameni mari. Ce, îndată ce au înțeles că au scos feciorii lui Simion-vodă pre feciorii lui Ieremiei-vodă din scaunul țărâi, au purcesŭ singur Vișnovețchii și cu câțva den Potocești cu oști asupra lui Mihailaș-vodă. Avè și Mihailaș-vodă, pe lângă oastea de țară, puținei tătari și turci. Ce, turcii la războiŭ n-au vrutŭ să margă, ce au prăvitŭ de departe. Fost-au acesta războiŭ între vérii, pentru domnia țărâi, la Ștefănești și au înfrântŭ partea lui Costantin-vodă pre partea lui Mihailaș-vodă. Și numai ce le-au căutat a părăsi țara feciorilor lui Simion-vodă și unii în Țara Ungurească, alții la turci au mărsu. Unul dentrŭ dânșii, Pătrașco-vodă, au agiundsŭ de au fostŭ mitropolit la Chiovŭ, cu vestită mitropoliia și arhimandriia de mănăstirea mare, ce ieste anume pre limba rusască Pecerschii, unde stau trupuri, moștii a mulți sfinți întregi pen péșteri și pănă astădzi, cu multe minuni.

Zac. 4. Și așea s-au aședzat Costantin-vodă, feciorul lui Ieremiei-vodă cel mai mare, la domniie, cu bucuriia țărâi, avândŭ țara nedejdea că va

urma pre tată-său. Ce departe au fostŭ Costantin-vodă de acéie fericiie. Ce precum dzice Isus-Sirah: “Vai de acéie cetate, unde este domnul tânărŭ”. Luându-să şi Costantin-vodă după socoteala tineréţilor, n-au păzit datoriia sa deplin spre împărăţiie[1] şi precum scrie Létopiseţul cel leşescŭ, dinţâiaş dată birul a anului celui dintăiŭ nu l-au plinit. Şi aşea, scârbindu-se împărăţiia, l-au mazilit pre Costantin-vodă şi au dat domniia lui Ştefan-vodă Tomşii. Nu i-au folosit lui Costantin-vodă uricile ce avea de la împărăţie, date tatâne-său, de domnie vécinică, lui şi feciorilor lui şi nepoţilor lui, că Turcul cu vréme dă, cu vréme ia, precum este vremea, aşea lasă, blândŭ cândŭ ieste vréme de blândéţe, sămeţŭ şi agerŭ, când este vréme de sămeţiie. Creştinului niceodată cuvântul nu-l ţine, nice este a-l amăgi ruşine, toate precum ieste vremea face.

CAPUL ALŬ ŞASELEA

Încep. 1. Pre Ştefan-vodă Tomşea nu l-au ştiut Létopiseţul cel leşescŭ ce neam de om au fostŭ. Iară au fostŭ direptŭ moldovan, din satŭ den Otéşti, de pre pârâul ce se chiamă Răcătăul, în ţinutul Putnei. Era pre acéle vrémi Tomşea-vodă la Poartă pre trébile ţărâi, pre lângă capichihăi şi vădzându-l omŭ de ţară, cunoscut amu la căpeteniile Porţii, i-au scos domniia şi i-au orânduit împărăţiia şi pre Cantemir-beiŭ, cu ordile lui, care pre acéle vremi lăcuia în Bugeacŭ, să-l ducă pre Ştefan-vodă în scaun.

Zac. 2. Apropiindu-se Ştefan-vodă Tomşea de ţară, Costantin-vodă cu îmă-sa şi cu fraţii săi au purces la leşi şi cu câţva şi din boieri, între carii era şi Nistor Uréche, tatăl lui Grigorie Uréche vornicul, carele au scris Létopisăţul ţărâi pănă la Aron-vodă.

Zac. 3. Leşii avea atunci mare amestecături cu Moscul[2] şi nu era vremea să facă oşti şi în Muldova. Ce, Ştefan Potoţchii, cumnatul lui

[1] Adică faţă de Imperiul Otoman, suzeranul Moldovei pe atunci.
[2] Moscova, adică Rusia.

Costantin-vodă, carele ţinea pre doamna Mariia, fata lui Ieremie-vodă, cu putérea sa, peste voie şi porunca craiului (că-i trimisesă singur craiulŭ unŭ copil din casa sa, să nu cumva să să ispitească să intre în Muldova, întărâtândŭ pre turci), au strânsŭ oaste di prin cetăţi şi de pre la rudeniile sale, ca vro 6.000 de oameni strânsură, lăsândŭ pre soacra-sa, doamna lui Ieremiei-vodă, în Ţara Leşască. Iară singur cu Costantin-vodă şi cu Alexandru-vodă, frate-său, au purces asupra lui Ştefan-vodă.

Zac. 4. Au prinsŭ veste Ştefan-vodă îndată de léşi că vin şi au strânsŭ şi elŭ oastea ţărâi toată. Şi să prilejise atuncè sosiţi şi nişte slujitori de a lui Mihai-vodă, capitanii lui cei vestiţi, neputândŭ a lăcui, după moartea lui Mihai-vodă, în Ţara Ungurească, chemaţi pre cărţi de Ştefan-vodă, anume Mârzè şi Ghieţè şi Racè cu câţva oameni. Şi au pusŭ Ştefan-vodă tabăra deasupra satului Popricanilor, dândŭ ştire şi la Cantimir, la carele, pre acéle vremi era mulţime de nohai tătari. Şi au venit şi Cantimirŭ, cu oştile într-agiutor lui Ştefan-vodă.

Zac. 5. Veniia Potoţchii sămăţŭ cu izbândele ce făcuse fraţii lui aicea într-aceste ţări împrotiva lui Răzvan-vodă şi apoi împrotiva lui Mihai-vodă, ce, cum dzice muldovanul, nu sintŭ în toate dzile Paştile. Mergea fără nice o tocmală, fără străji, a puterea hi fără limbi, să ştie ce félu sau ce samă de nepriietini are unde merge şi avândŭ şi oaste strânsură. Nu i-au dodeitŭ nimică Cantimirŭ, nice muldovenii, pănă au sosit léşii cu tabăra lor la un loc, ce să dzice Cornul lui Sas. Atuncè au vădzut Potoţchii unde au venit.

Zac. 6. Acela loc, Cornulŭ lui Sas, este cotit Prutul, însă cotulŭ este din partea despre răsăritŭ, iară din partea aceastalaltă, unde era tabăra léşască, este ieşită apa Prutului pieptŭ la câmpŭ. Într-acéla loc au făcut oştile lui Ştefan-vodă şi tătarâi la leşi năvală. Şi n-au ţinutŭ războiul léşii nimică, cât în cela războiŭ, aşè de sirgu, s-au spăimatŭ şi s-au amestecatŭ leşii, cât nice tunurile o dată n-au apucat să sloboadză. Singur Potoţchii, pentru să i se tăinuiască numele, au datŭ între carăle haiducilor,

ce apoi l-au văditŭ haiducii. Pre Alexandru-vodă încă l-au prinsŭ moldovenii. Iară Costantin-vodă au cădzut pre mâna unui tătar, carele înţelegândŭ cine este, vrândŭ să-şi facă cinste la hanul, ferindu-se de Cantimir, depreună cu nişte cetaşi ce avea tătarul, au fugitŭ cu Costantin-vodă şi cu un comis a lui, anume Mihăilescul. Şi cândŭ au sosit la Daşău, ferindu-se iarăşi şi acolo de turci să nu-l ia pre Costantin-vodă, au găsit o luntre mică şi s-au băgatŭ să treacă singuri tătarâi. Trecândŭ apa Niprului, s-au scornitŭ vântŭ şi s-au umplutŭ luntrea de apă şi acolè s-au înecatŭ Costantin-vodă în Nipru. Iară pre Potoţchii şi pre Alexandru-vodă l-au dus oşteni de ţară la Ştefan-vodă şi pre amândoi i-au trimis la împărăţiie. Potoţchii apoi au ieşit cu răscumpărare pren solŭ. Iar Alexandru-vodă au cădzut la legea turcească, în care au şi murit[1]. Spunŭ să hie sosit la turci şi la boierie, anume... la împărăţiie.

Zac. 7. Ceialaltă oaste leşască toată au cădzutŭ în robie la tătari şi s-au înecatŭ mai mulţi în Prut, cât de-biia de au scăpatŭ cineva de poveste, că câţi au şi înotat Prutul, pline era luncile de ţărani şi coşurile tătarâlor era peste Prutŭ, tot i-au prinsŭ şi i-au adusŭ la Tomşea-vodă, pre mai mulţi i-au şi ucis ţăranii.

Zac. 8. Perit-au şi boierii toţi, câţi s-au prilejit de venise cu oastea, tot oameni de casa lui Ieremiei-vodă: Vasilie Stroici logofătul, Balica hatmanul, Chiriţa postelnicul, Miron stolnicul. Numai Nistor Uréche n-au vrut să vie din Cameniţă şi aşea-i sfătuia şi pre dânşii, să nu margă, dzicându-le să lase să să mai vechiască domniia lui Ştefan-vodă, că acmu fiindŭ domnia noaă, moldovenii sintŭ den hire purure la domniea noaă lacomi. Ce nu s-au ascultatŭ sfatul lui Urèche vornicul, cum mai multe în lume sfaturi bune la domni nu să ascultă, ce apoi vinŭ la primejdii şi ei şi casele lor. Iară pre Vasilie Stroici îl iertase Ştefan-vodă, numai învăţase pre Nicoriţă armaşul să-l ducă să vadză pierirea celorlalţi, să-i hie grije mai pre urmă de moarte, că era om tânăr Stroici şi din casă mai vechiu şi cinsteş decât toate casele în ţară. Ce dzilele lui

[1] Informaţie greşită: Alexandru Movilă a scăpat şi a domnit mai târziu în Moldova.

céle fârşite, cum să dzice cuvântul, vădzândŭ că merge la pierire şi nu-i spusesă armaşulŭ povestea, s-au apucat de sabiea unui dărăbanŭ să moară cu răscumpărare, că era om din hirea lui inimos. Ce l-au împresurat îndată dărăbanii şi n-au apucatŭ să scoaţă sabiia. Care lucru dac-au spus armaşul lui Ştefan-vodă, îndată au pus de l-au omorât şi pre dânsul, răcnindŭ: “Ai, câinele, au vrutŭ să moară cu soţii.” Şi pre câţi-şi aducea, pre toţi îi omorîea, pănă şi în slugi şi prostime. Acela vărsătoriŭ de singe s-au arătatŭ dintâiaş dată Tomşea-vodă.

Zac. 9. Pentru unŭ diiac care era foarte de treabă de scrisoare, s-au rugatŭ boierii să-l ierte, că ieste cărturariŭ bun. Au răspunsŭ: “Ha, ha, ha. Mai cărturarŭ decât dracul nu este altul.” Şi totuş l-au omorât şi pre acela.

Zac. 10. Şi aşea au fostŭ stângerea casel lui Ieremie-vodă. Fost-au acesta războiŭ la Cornul lui Sas, v leato 7120 <1611>. Tătarii după acéia, îndată au mărsŭ în pradă în Ţara Leşască şi lovindŭ fără veste şi de sirgŭ, multŭ pleanŭ au luatŭ şi mare robiie au făcut în oameni.

Zac. 11. Domniia lui Ştefan-vodă Tomşea, cum s-au început în vărseri de sânge, tot aşé au trăit. Avé un ţigan calò, ce să dzice pierdzătoriŭ de oameni, ţigan gros şi mare de trup. Acela striga de multe ori înaintea lui, arătândŭ pre boieri: “S-au îngrăşatŭ, doamne, berbecii, buni sintŭ de giunghiat”. Ştefan-vodă râdè la ceste cuvinte şi dăruia bani ţiganului.

Zac. 12. Ce cum a tuturor tiranilor, adecă vărsătorilor de singe, la toate ţărâle în lume urâtă este stăpâniia, aşea şi a lui Tomşea-vodă. Îlŭ urâse şi boierii, carii, măcar că era mai toţi de casa lui, anume Beldiman logofătul, Bărboiŭ vornicul, Sturdzea hatmanul, Boul visternicul, iară nice ei fără grijea morţii nu era, ce umbla în tot ceas, cum să dzice, cu dzilele amână. Şi hiecândŭ unde este frica, nu încape dragoste. Pentru acéia, întrebândŭ un împărat pre un dascăl: cum ar fi împăratŭ să hie drag tuturora? Au răspunsŭ: “De nu vei hi, împărate, groznic nemăruie”.

Fericiţi sintŭ acéia domni, cărora ţărâle lor slujescŭ din dragoste, nu din frică, că frica face urâciune şi urâciunea, câtŭ de târdzâŭ tot izbucnéşte.

Zac. 13. Aşè s-au prilejit şi la Tomşea-vodă, în toate dzile petrecândŭ boierii supt grije, s-au vorovitŭ cu toţii şi au tras slujitorii toţi în partea sa şi pre mârzeşti şi într-o noapte au ieşit cu toţii la satŭ, la Cucuténi şi de acolea au poruncitŭ lui Ştefan-vodă, cu bine să iasă din scaunŭ, că nu poate nimé a suferi domniia lui cu atâtè vărseri de sânge.

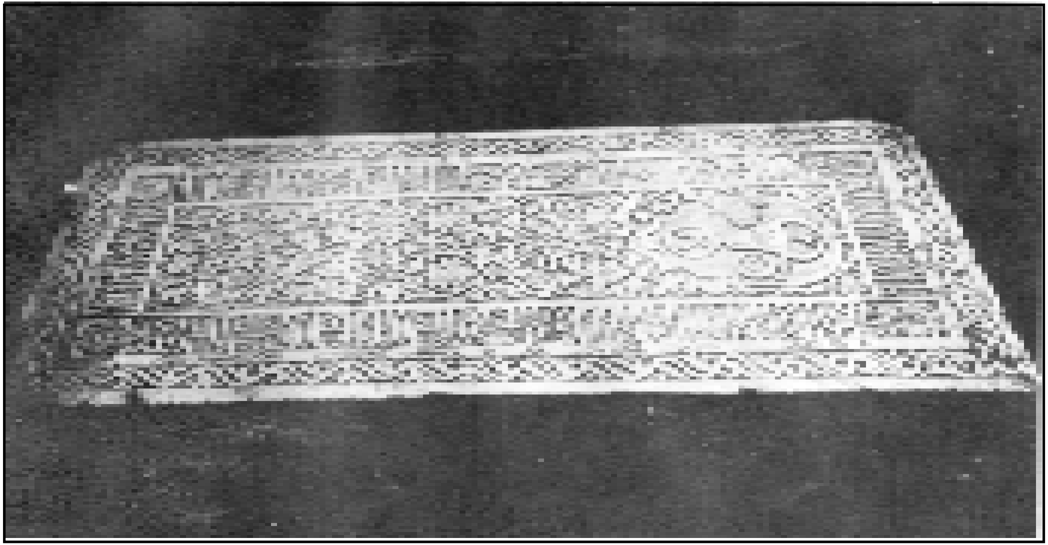
Zac. 14. Sa spăriiesă Tomşea-vodă de o turburare ca acéia, ce îmbărbătându-l cine era pre lângă dânsul, au strânsŭ dărăbanii, carii tot pe un cuvântŭ era cu ceilalţi slujitori. Ce, dacă au vădzutŭ banii vărsindu-le Ştefan-vodă au stătut ei cu domniia. Şi au strigatŭ şi târgul în leafă[1] şi s-au strânsŭ din târgoveţi şi den slugile neguţitorilor şi oameni nemernici, câtăva gloată şi la Ştefan-vodă. Şi s-au prilejit de veniia atuncea şi din ţinuturi din gios nişte steaguri de călăraşi la căutare şi era descălecaţi la Toméşti. Au răpedzitŭ Ştefan-vodă şi la céia cu léfe şi i-au tras în partea sa.

Zac. 15. Slujitorii ce era cu boierii audzindŭ că strigă Ştefan-vodă în leafă, măcar că giurasă boierilor, ce, pre obiceaiul neamului nostru, au începutŭ mulţi de cei mai necunoscuţi a să rumpe de la boieri şi a veni la Ştefan-vodă şi în loc au începutŭ a slăbi partea boierilor.

Zac. 16. Dacă au vădzut boierii că nu va să iasă Ştefan-vodă de bunăvoie din scaun, au vinit cu războiŭ, cărora au ieşit Ştefan-vodă cu gloatele sale de laturea târgului, deasupra Fântânii lui Păcuraru şi scoasesă şi târgulŭ tot Ştefan-vodă, cu arme, cine cu ce avè. Şi despre vii au orânduitŭ de au lovit călărimea ce avè din dos pe gloata boierilor.

Zac. 17. Fără zăbavă au început a să răsipi gloata boierilor, deci şi boierii, care încotro au putut, au plecat fuga, din carii în loc au prinsŭ

[1] Adică a recrutat cu leafă în oaste pe târgoveţi (orăşeni).

Piatra funerară a lui Ieremia Movilă de la Mănăstirea Suceviţa.

Doamna Elisabeta Movilă şi coconii ei.
După fresca de la Mănăstirea Suceviţa.

pre Bărboi vornicul şi apoi şi pre feciorŭ-său. Deci pre Bărboiŭ cel bătrân îndată l-au înţepatŭ de laturea târgului, iară pre feciorul lui au trimis de l-au spândzuratŭ în poarta casei tătâne-său. Iară Beldimanŭ şi Sturdzea şi Boul scăpasă în Ţara Muntenească, ce şi acéia tot n-au hălăduitŭ, precum vei vedé povestea la rândulŭ său.

Zac. 18. Pre câţi-şi aducea prinşi, pre toţi îi omorîia, cu mustrarea ce avea elŭ obiciaiŭ: “Să nu te ierte Dumnedzău, cu cel cap mare al tău”. Tuturora această mustrare făcè.

Zac. 19. Acéste neaşedzări a lui Ştefan-vodă audzindŭ doamna lui Ieremie-vodă, avândŭ încă rămas un fecior copil mic, anume Bogdan-vodă[1], au îndemnatŭ pre ginerii săi, pre Vişnoveţchii şi pre cneadzul Coreţchii, din Ţara Leşască, şi atuncea amŭ era şi cu sfatul lui Nistor Uréche. Au venitŭ singură doamna cu ginerii săi, cu oşti asupra lui Ştefan-vodă şi le-au ieşit şi Ştefan-vodă cu oşti înainte la satŭ la Tătăreni. Ce au ţinutŭ foarte puţină vréme războiul, îndată au plecatŭ fuga călăréţii, iar bieţii dărăbani, părăsiţi de călăreţi, să buldzisă la o râpă deasupra Tăuteştilor şi să apăra. Ce au venit léşii de le-au făgăduitŭ viaţă, numai să-şi dea armele. Şi au credzutŭ dărăbanii şi au datŭ armele de la sine. Şi dacă le-au luatŭ armele léşii, au intratŭ cu săbiile într-înşii şi au peritŭ toţi acolea. Le stau movilele şi pănă astădzi deasupra satului Tăuteştilor.

Zac. 20. Era la Ştefan-vodă dărăbanii foarte îmbrăcaţi bine, după credinţa céia ce făcuse, de stătusă cu dânsul la rădicarea boierilor, cum n-au fostŭ nice la o domniie grijită bine pedestrimea cu haine tot de feleandrăş, cu nasturi şi cu ceprage de argintŭ, în pilda haiducilor de Ţara Leşască, cu pene de argintŭ la cumănace şi cu table de argintŭ la şoldure pe lădunce. Fost-au acestŭ războí a lui Ştefan-vodă cu leşii la Tătăréni, în anul 7123<1615>.

Zac. 21. După cea răzsipă a oştii lui Ştefan-vodă, au ieşit Ştefan-vodă în Ţara Muntenească şi mărgândŭ aproape spre Focşeani, l-au

---

[1] Confuzie a lui Miron Costin. Nu Bogdan Movilă, care n-a domnit, ci Alexandru Movilă s-a ridicat atunci în scaunul Moldovei (1615—1616).

tumpinatŭ ceauşii împărătéşti cu Beldiman logofătul şi cu Sturdzea hatmanul şi cu Boul visternicul în obedzi, că-i pornise Radul-vodă, domnul munténescu pre atunci, de mersesă cu pâră la Poartă asupra Tomşei-vodă, că-i era Radul-vodă lui Ştefan-vodă mare nepriiatin. Ce, cine era vezirŭ la împărăţiie, era priiatin lui Ştefan-vodă şi au dzis veziriul, pricepândŭ lucrul: “Ce să acoliséşte Radul-vodă de cel săracŭ”. Şi îndată au trimis ceauşi de au tâmpinatŭ pre boieri, carii sintŭ mai sus pomeniţi şi i-au pus în obédzi şi i-au dus la Ştefan-vodă. Deci, câtŭ i-au adus ceauşii, îndată le-au tăiatŭ capetele şi le-au aruncatŭ trupurile în Siretiŭ.

Zac. 22. Şedea Ştefan-vodă în Ţara Muntenească în bejenii, la Radul-vodă şi loviia oamenii lui pănă la Bârladŭ, pănă la Vasluiŭ, ce totu-i împengè lèşii. Iară doamna lui Ieremiei-vodă în Iaşi cu fecioru-său, cu Bogdan-vodă, însă toate divanurile era pre Nistor Uréche, şi au trăgănat acea domnie acei domniei, mai pănă la anul.

Zac. 23. Să urâsă turcilor acéste dodeiale despre leşi asupra Ţărâi Moldovei şi mai vârtos că tot atuncè luasă căzacii Trapezondul, cetate turcească, dincolo de Marea Neagră şi pre mare multe curabii turceşti cu negoaţă şi pre un Ţical-paşea cu câteva corăbii de oaste l-au luat viu şi ţinea toată Marea Neagră închisă. Deci au orânduitŭ pre Schinderŭ-paşea de Silistria cu oşti asupra leşilor, ce era în Moldova cu doamna lui Ieremiei-vodă. Şi vădzindŭ şi pre Ştefan-vodă în turburări totdeauna şi despre ai săi şi despre streini, l-au mazilit, luându-lŭ în obédzi din Ţara Muntenească, iară domniia, în locul lui, au datŭ Radului-vodă, carile are nume în ţară, de-i dzicŭ Radul-vodă cel Mare. Şi cu adevăratŭ cade-i-să acestŭ nume în véci să aibă, precum vei afla hirea acestui domnŭ la rândul său scrise. Este acestŭ Radul-vodă feciorŭ Mihnei-vodă, domnului muntenéscŭ, carele Mihnea-vodă au domnitŭ pre o vreme cu Pătru-vodă Şchiopul la noi în ţară.

CAPULǓ ALǓ ŞEAPTELÈ

Încep. 1. Au purces Schinderǔ-paşea şi cu Radul-vodă asupra leşilor, ce era în Iaşi cu doamna lui Ieremiei-vodă. Vişnioveţchii, unul din ginerii lui Ieremiei-vodă, murise în Iaşi, deci şi oamenii lui, carii au fostǔ a lui, să dusesă în ţara lor şi din oastea lui Coreţchii. Scrisesă Jolcovschii hatmanul cărţi la slujitori, care nu va ieşi din Moldova, loc în oastea lor să n-aibă, că intrasă ei fără voia craiului în Moldova. Deci numai cu 600 de oameni rămăsesă Coreţchii.

Zac. 2. Luasă veste doamna şi boierii că le vine Schinderǔ-paşea asupră şi le porunciia şi Radul-vodă, ca un creştin, să fugă devréme. Ce Leahul simăţǔ şi fără crieri n-au vrut să purceagă mai devréme, ce amu dacă să apropiiesă oştile. Bine le dzicǔ de aceasta căzacii leşilor: "După pagubă, leahul înţeleptu".

Zac. 3. Îndată ce au înţăles Schinder-paşea de purcesul leşilorǔ din Iaşi, au răpedzit o samă de oaste sprintenă şi i-au agiunsǔ la Drăgşani, în ţinutul Hârlăului. Apăratu-s-au oarece léşii dintâiu, iară dacă s-au mai înglotit oastea, s-au răsipitǔ cine încotro au putut. Singur Coreţchii au cădzutǔ pre mâna lui Schinder-paşea şi biiata doamna cu coconul, Bogdan-vodă[1] şi o samă de boieri. Pre boieri i-au scos Radul-vodă pre toţi de la Schinderǔ-paşea, câţi era prinşi. Iară doamna la mare ocară au sositǔ, de care singură au mărturisit cătră boieri. Trecândǔ cu carul, au vădzut pre boieri şi lăcrămândǔ au dzis: "Boieri, m-au ruşinat păgânul". La această ocară au sositǔ casa lui Ieremiei-vodă şi poate hi pentru răutăţile ei, că era o făméie răpitoare, precum spunǔ şi de vréme ce au otrăvit pe cumnatu-său, pre Simion-vodă (de va hi aşea) şi de frica lui Dumnedzău depărtată.

Zac. 4. Nu era în ceia hire singur Ieremie-vodă, ce era om întreg la toate, nerăpitor, nemândru, nevărsătoriǔ de sânge, blândǔ, dumnădzărescǔ, pe cum mărturiséşte războiul lui cu Răzvanǔ-vodă,

[1] Confuzie: Bogdan în loc de Alexandru-vodă (Movilă).

cum n-au vrut să iasă din besericā, pănă n-au săvârşit sfânta leturghie, măcarŭ că-i spuné ca să agiungŭ oştile. În dzilele lui mare bivşiuguri şi plină ţara de toate. Ce de ieste vro osândă stângerea casei lui, din faptele doamnei salei ieste.

Zac. 5. Pre doamna şi pre Coreţchii i-au trimis Schinder-paşea la împărăţiie[1]. Coreţchii cneadzul apoi pre urmă au ieşitŭ den chisoare cu multă cheltuială, iară doamna au fostŭ după unŭ agă turcŭ, pănă la moartea sa. Bogdanŭ-vodă copilul iară în turciie s-au săvârşit. Agiunsesă de au fostŭ la împărăţie capigi-baş. Fost-au acéstea v leato 7124<1616>.

Zac. 6. Trimis-au Schinderŭ-paşea după răsipa lui Coreţchii, din porunca împărăţiei unu ceauşŭ la craiul leşescŭ să oprească căzacii de pe mare, carii atunceşi nişte cetăţi, ce făcuse turcii pre Nipru, anume Aslan Horod şi altă cetate luasă şi omorâsă şi oşténii câţi erau turci şi într-acéle cetăţi (şi acéste toate apoi au făcut de au venit soltan Osmanŭ la Hotinŭ) şi să părăsască a călca Muldova cu oştile lorŭ.

Zac. 7. Au trimis şi craiul leşescŭ un sol, anume pre Cohanschii, la împărăţie, dândŭ pricina toată pre tătari, carii dodeindŭ casele căzacilor, ei încăşi întorcŭ din pagubile ce le fac tătarîi. Este şi aceasta laudă în Létopiseţul lor, cum acela Cohanschii cu soliia lui au mazilit pre Ştefan-vodă Tomşea, ce nu ştiu cum s-ari prinde acestŭ lucru, că amu era domnŭ Radul-vodă în locul Tomşei-vodă, cândŭ au trecut Cohanschii la împărăţiie. Iară pâră, adevăratŭ c-au avut Ştefan-vodă Tomşea totdeauna despre leşi la împărăţiie.

Zac. 8. La anul, Schinder-paşea, din porunca împărăţiei, au strânsŭ câtă oaste au avutŭ din păşiia lui şi cu Radul-vodă, domnul de Moldova, şi cu oştile munteneşti şi ungureşti de la Betlean Gabor, domnul Ardealului, că era Betlean Gabor mare nepriiatin léşilor, şi cu tătarîi, au purces asupra Ţăriî Căzăceşti, să le strice pălăncile şi să-i prade.

Zac. 9. Oblicise şi léşii gândul lui Schinder-paşea şi i-au ieşit hatmanul Jolcovschii cu oştile leşeşti la margine, la un loc anume Buşa, mai sus de Soroca pe Nistru, din céia parte de Nistru ieste acela locŭ.

[1] Adică la Constantinopol.

Zac. 10. Începuse Schinder-pașea a bate Rașcovul, ce, dacă au simțitŭ aproape de oștile leșești, au lăsatŭ Rașcovul și au purces pe dencoace de Nistru, pin țară, împrotiva locului unde era Jolcovschii, însă-i despărțiè Nistrul. Mai puțină oaste era la Jolcovschii, decât la Schinder-pașea, iară mai aleasă, tot lefecii și să strângea și căzacii din toate pălăncile la dânsul. Numai fiindŭ craiul leșăscu la Moscu cu oștile, s-au feritŭ a întărâta puterea turcească. Avându treabă într-altă parte Crăiia Leșască, au stătut cu Schinderŭ-pașea la tocmală, la legături de pace, nedejdiuindŭ că vor ținea turcii pacea.

Zac. 11. Capetele de pace era, despre leși, să oprească pre căzaci, să nu umble pre mare și în Moldova să nu mai umble oștile lor. Iară despre Schinder-pașea era să oprească pre tătari, să nu umble stricândŭ în Țara Leșască și în Muldova domni streini să nu hie, fără cine va hi fecior de domnŭ. Ce, toate acéste în vântŭ au fostŭ, că bine n-au sfârșitŭ pacea și au purces oștile și acéste și acélea îndireptŭ, iară tătarii pre de altă parte au și lovitŭ în Podoliia, în Țara Leșască și au făcut câteva robii. Și apoi, la anul, fără veste, mulțime de tătari au lovit Volinia, o țară mai sus de Podoliia și păn-a strânge oștile Jolcovschii, au ieșit tătarâi cu mare plean den Țara Leșască, fără nice o sminteală.

Zac. 12. Mare bănat pentru acéste toate au avutŭ Jolcovschii de la crai și de la toată Crăiia Leșască, pentru moale lucrurile lui. Ce, la creștini nu sintŭ certări pentru unele ca acéste ca la turci.

Zac. 13. Radul-vodă spre acéste al treilea anŭ domnii sale céle dintâiŭ, s-au războlit de ochi și poate hi, vădzândŭ că nu va putea tréce, să nu să îngroașe între turci și între léși lucruri de sfadă, singur s-au poftitŭ la împărățiie să-i vie maziliia să poată a merge la Țarigradŭ pentru leacul ochilor. Deci, i-au făcut pre voie împărățiia, pre dânsul l-au chemat la Poartă, iară domniia au datŭ lui Gașpar-vodă aicea în țară, în locul lui Radul-vodă celui Mare.

CAPULŬ ALŬ OPTULŬ

Încep. 1. Gaşpar-vodă era omŭ de neamul său italianu[1], cum dzicemŭ la noi în ţară, frâncŭ, omŭ neştiutoriŭ rândul şi a obiceaiurilor ţărâi, fără limbă de ţară, care lucru mai greu nu poate hi, cândŭ nu ştie domnul limba ţărâi unde stăpânéşte.

Zac. 2. O! Muldova, di ar hi domnii tăi, carii stăpânescŭ în tine, toţi înţelepţi, încă n-ai pieri aşè lesne. Ce, domniile neştiutoare rândul tău şi lacome sintŭ pricine pierirei tale. Că nu caută să agonesască şie nume bun ceva la ţară, ce caută desfrânaţi numai în avuţie să strângă, care apoi totuş să răsipéşte şi încă şi cu primejdii caselor lor, că blăstămul săracilor, cum să dzice, nu cade pre copaci, câtŭ de tărdzâu.

Zac. 3. Era acestŭ Gaşpar-vodă multă vréme tergimanŭ la împărăţie, adecă tâlmaci tuturor solielor creştineşti ce vinu la împărăţiie. Şi fiindŭ şi la mijlocul păcii ce făcusă între Împărăţiia Neamţului şi între Împărăţiia Turcului, pentru slujba acéia i-au datŭ aicea în Moldova domniia în locul Radului-vodă. Iară cât s-au aşedzat la domniie, măcară că era de mare credinţă la împărăţiie, îndată s-au aşădzatŭ cu gândul spre părţi creştineşti.

Zac. 4. De laudă este hie la care domnŭ să hie spre partea creştinească, că aceasta ţară, căci trăiéşte aşea în statul său pănă acmu, pentru ţări creştine stă pănă astădzi în rândurile sale, însă cu înţelepciune, nu fără socoteală şi fără temeiŭ, în loc de folosul ţărâi să-i aducă pierire, cum s-au prilejitŭ amu şi în vrémile noastre[2] în câteva rânduri, de adusésă a mulţi nesocoteala şi nebunia, mare cumpănă acestui pământŭ. Dumnedzău mai bine ştie, că de nu s-ar hi prilejit o samă de capete să cerce mijloace şi să nu alerge la împărăţiie, ar hi fostŭ de pierire de istov ţara aceasta în câteva rânduri. Aşea adusésă la mare primejdie

---

[1] Caspar Graţiani nu era italian, deşi avea un nume italienesc, ci croat din Dalmaţia.

[2] Aluzie la trecerea lui Ştefan Petriceicu-vodă de partea polonilor împotriva turcilor în lupta de la Hotin la 1673; Miron Costin s-a opus, temându-se ca tătarii să nu prade Moldova.

ţara şi domniia lui Gaşpar-vodă.

Zac. 5. Să rădicasă în dzilele aceştii domnii şi un domnişor de la Orhei, ce îndată Gaşpar-vodă au trimis oaste şi au ieşit şi singur împrotiva lui şi l-au prinsŭ şi pre dânsul viu, pre domnişor şi câteva capete de la Orheiŭ, pre carii i-au şi omorâtŭ îndată. Ştiia limba sârbească Gaşpar-vodă şi cândŭ i-au mustratŭ pre capitanii cei prinşi orheieni, li-au dzis sârbéşte: "**Да имдете срдце чисто къ Господарю**". Le tâlmăciia apoi acéste cuvinte pre rumâniie Bucioc vornicul de Ţara de Gios, adecă: "Să aveţi inimă curată spre domnŭ".

Zac. 6 Stăpâniia atuncea Ardealul, căruia dzicem noi Ţara Ungurească, Betleanŭ-Gabor, după stângerea Batoreştilor şi avè mare războaie împrotiva némţilor pentru Crăiia Ungurească şi îndemna şi pre turci asupra léşilor că dedésă leşii agiutoriŭ împăratului nemţăscŭ împrotiva lui Gabor şi atunceş de curundŭ îi bătuse léşii o oaste foarte rău la Caşa. Deci îndemna într-acéia pizmă pre turci asupra léşilor, făgăduindu-le că de or merge asupra leşilor, să nu poată a da Leahul agiutoriŭ némţilor, va putea fără zăbavă a lua Beciul de la némţi. Şi cu acélea îndemnări şi cu făgăduinţă, cu mare daruri scrisésă şi la hanul la Crâm, care cărţi au cădzutŭ pre mânule lui Gaşpar-vodă şi îndată le-au trimis Gaşpar-vodă la craiul leşescŭ. Dacă le-au vădzut craiul cărţile, sângur n-au vrutŭ să ponosluească lui Betlean, ce avândŭ Betlean Gabor oameni a săi între svetnicii leşeşti cu cuscrii, au pus craiul pe oameni de ai lui să-i poruncească, căci nu se părăséşte de aceste fapte, cu vrăjmăşia împrotiva creştinilor. Şi i-au trimis şi izvoadele scoasă din cărţile lui şi au mărsŭ solul de la boierii leşeşti cu multă mustrare şi bănatŭ, arătându-i şi izvoadele cărţilor lui, ce au scris la hanul. Dacă le-au vădzut Betlean Gabor cuvintele sale de faţă, au dzis către sol: "Muri-va Gaşpar pentru acele cărţi". Şi îndată, de toate îmbletele lui Gaşpar-vodă au dat ştire la împărăţiie.

Zac. 7. Curundŭ au simţitŭ Gaşpar-vodă că ş-au pierdutu la turci

credinţa, deci s-au aşădzatŭ cu gândul şi mai tare cu leşii, îndemnându-i asupra turcilor. Şi în cetatea Hotinului îndată au băgatŭ oşténi leşăşti, dându-să aievea suptŭ apărarea lor cu ţara. Nu putea detot slobod să hie în gândul său de boieri, carii socotindŭ cea de apoi, să nu vie vreo pierire ţărâi, nu-i pristăniia boierii, din carii era mai capŭ atuncè Bucioc vornicul mare de Ţara de Gios; Vasilie-vodă era vistiernic mare la acéea domniie. Ce, în multe chipuri să ispitiia să omoară o samă de boieri, să fie el slobod în faptele sale, ce aşea aievea nu să cutedza să-i omoară pentru ţară, că era Bucioc la ţară ales de toţi. Iară pre Vasilie-vodă, dându-i pricină că nu dă samă de o sumă de bani a visteriei, măcarŭ că-i era hinŭ de cununie, l-au pus în temniţă şi l-au pus şi la muncă. Iară pre Bucioc pusesă gândŭ să-l otrăvască şi într-o dzi oprindu-l la masă şi-au scornitŭ voie bună, închinândŭ la Bucioc cu veselie şi au pus de i-au datŭ otravă. În loc s-au simţitŭ Bucioc otrăvit şi s-au şi sculat de la masă şi s-au dus la gazdă, avândŭ ierbi împrotiva otravei, date de la un doftor priiatin, că aştepta elŭ una ca acéia de la Gaşpar-vodă. Îndată au luatŭ ierbi şi au început a vărsa otrava, cu mare cumpănă de viaţă. A doa dzi s-au făcutŭ războlit şi Gaşpar-vodă, dândŭ vina stolnicilor că au fostŭ bucatele cotlite.

Zac. 8. Văzândŭ grije de viiaţă Bucioc vornic, numai ce i-au căutat a prestăni cătră sfatul lui Gaşpar-vodă, ce avea amu aşedzatŭ cu léşii. Şi era aievea şi la împărăţiie umbletele lui, deci trimisasă la Schinder-paşea poruncă împărăţiia să nevoiască doară îl va prinde. Ce oblicise Gaşparŭ-vodă şi de toate da ştire la léşi. Deci vădzândŭ împărăţiia că nu-l pot prinde cu méşterşug, au trimis unŭ agă pre obiceai, Schimni-ceauş, să cuprindză scaunul şi să-l mazilească pe Gaşpar-vodă. Iară cât au prinsŭ de véste Gaşpar-vodă că vine Schimni-aga, au scornitŭ că-i vin léşii asupră-i şi au ieşit den Iaşi şi au pus tabăra la Capul Stâncii, împrotiva Ţuţorâi.

Zac. 9. Cum au sositŭ Schimni-ceauş după obiceai, amu era gătit lucrul; îndată au pus slujitorii de au abătut în turci şi câţi au fostŭ cu

aga şi pre singur Schimni-aga i-au omorâtǔ. Şi îndată au răpedzit şi în târgǔ, de au turburatǔ şi târgul şi cu slujitori amestecaţi, pre unde, pe care au apucat vrémea, acolea i-au omorât. Mulţi den turci să închidea pen pivniţe cu arme, de să apăra. Gaşpar-vodă, după aceasta faptă, îndată au purces în tâmpinarea lui Jolcovschii hatmanul leşescǔ, carele era amu aproape, la margine, cu oşti.

Zac. 10. Era gata Schinderǔ-paşa şi mai înainte de acéste fapte a lui Gaşpar-vodă, să margă cu oşti asupra léşilor den porunca împărăţiei şi era orânduitǔ şi hanul şi Cantimirǔ-beiǔ, vestitǔ războinic pe acéle vrémi şi oştile muntenéşti şi o samă de oşti unguréşti de la Betlean Gabor, de toată oastea aproape de 60.000 şi 1.000 de inicéri, din odăile iniceréşti orânduite şi cu aceste oşti au intratǔ în ţară Schinder-paşea.

Zac. 11. Léşii încă să nu lase înşélatǔ pre Gaşpar-vodă cu priietinşugul lor şi să-şi tocmească Jolcovschii smentélele céle dintâi, au purces şi el cu oastea şi au trecut Nistrul la Hotin în 22 de dzile a lui avgustǔ.

Zac. 12. Oaste Jolcovschii hatmanul avé 1.600 de husari tot înheraţi, 4.000 de călări deosebi de husari, ce le dzic steaguri îndzăoate, 200 de raitari némţi călări, 400 de căzaci lisovţi, 2.000 de pedestri némţi. Această oaste era lefecii; era şi a domnilor deosebi vro 2.000 de oameni şi de acéia câţva carii mărgǔ de bunăvoie, în dobândă, cării apoi au mâncatǔ capul lui Jolcovschii. Venisă şi un copil den casa craiului, de la crai, numai să intre Jolcovschii cu oşti în Moldova într-agiutoriu lui Gaşpar-vodă. Al doilea hatman, cum dzicǔ la dânşii, de câmpǔ, era pre acéia vréme Coneţpolschii.

Zac. 13. Dac-au trecut Jolcovschii hatmanul cu oştile leşăşti Nistrul la Hotinǔ, au făcutǔ léşii sfatǔ şi sfătuiia Coneţpolschii să aştepte oştile acolea la Hotin pre Schinder-paşea, să nu să depărtédză aşea în câmpi, împrotiva mulţimei de oşti tătărăşti şi turceşti şi el să margă pe Nistru pe de céia parte, să strângă căzaci de pen pălănci, să lovască în urma oştilor pe la Tighinea. Ce acesta sfat n-au priimitǔ Jolcovschii hatmanul, ce să hie dzis, mai bine să vadză veştile cum sintǔ, decât să le audze de la alţii.

Zac. 14. În 23 dzile a lui avgustǔ au venit şi Gaşpar-vodă în tabăra

leşască, sprintin, numai cu 600 de oameni, la adunarea cu Jolcovschii şi după sfatŭ ce au avut cu capetele leşăşti, au purces cu toată oastea leşască pe Prut în gios, de la Hotin la Ţuţora şi acolo la Ţuţora au pus tabăra léşii. Scrie Létopisăţul leşăscŭ că au avut şi Gaşpar-vodă 12.000 de oaste de ţară. Sosit-au Jolcovschii la Ţuţora, septemvrie 2.

Zac. 15. Nu ştié Jolcovschii de Schinder-paşea, la ce loc este şi cu câtă samă de oaste, lăsându-se de toate în nedejdea lui Gaşpar-vodă. Ce, Gaşpar-vodă, deşi ştiia din iscoadele sale de mulţimea oştilor turcéşti, iară nu spunea toate léşilor, să nu le strice inimile.

Zac. 16. La 7 dzile a lui septemvrie, în 5 dzile după sosirea léşilor la Ţuţora, au sosit şi străjile tătărăşti, deodată ca 300 oameni, cu carii hărăţindu-să căzacii, ce le dzicè lisovţii pre acéle vrémi, i-au înfrântŭ lisovţii pre tătari, iară vii n-au putut prinde nice pre unul. Numai capete câteva de tătari au adus la Jolcovschii, ce n-au putut şti nice atunce léşii de puterea lui Schinder-paşea. Iară tătarâi prindea în toate dzile de la léşi limbă, din holota lor ce umbla pentru hrana, şi ştiia Schinder-paşea de toate de la léşi şi cum este oastea leşască puţină.

Zac. 17. În 8 dzile a lui septemvrie, întâiŭ Cantemir-beiŭ, apoi şi singur Schinder-paşea, au sosit la Ţuţora şi ş-au întinsŭ corturile Schinder-paşea direptŭ deasupra taberii leşăşti, mai din gios. Leşii era în şanţuri, céle încă de Zamoyschii făcute. N-au vrutŭ să scoaţă oastea Jolcovschii într-acéia dzi, mai multŭ de nişte steaguri sprintene cu lisovţii amestecate, mai multŭ doară ari putea prinde vreo limbă, să ştie de oaste, atâta este cât sosisă, au mai este pre urmă. Ce toată dzua hărăţindu-să cu turcii şi cu tătarâi, ieşindŭ şi de ai noştri muldoveni la harţŭ şi nice atuncea au putut lua limbă, că mai multŭ de un stegarŭ turcŭ n-au prinsŭ şi pănă a-l aduce la Jolcovschii, au muritŭ de rane.

Zac. 18. Atâta oaste de toată, câtă sosisă descălecată, socotindŭ Jolcovschii şi neştiindŭ că în ceiaş noapte au sositŭ şi oardele a hanului, cu galga-soltanŭ, fratele hanului, că hanul sângur rămăsésă în Bugeagŭ,

iară oştile toate le pornisă cu galga-soltanŭ, a doa dzi dez-dimeneaţă, au scos Jolcovschii toată oastea leşască, pre pilda lui Zamoyschii, cândŭ cu Cazi Cherei-soltan, şi-au tocmit oastea, cât agiungea glonţul puşcei, făcândŭ şi doao băşti de pământŭ, una la un cornŭ de oaste, alta la altu cornŭ, câte cu patru puşci şi câte 300 de pedestraşi cu focŭ. Iară Schinder-paşea tocmisă oastea sa turcească şi pre unguri şi pre munténi la aripa din gios, iar aripa din sus au dat-o lui Cantemir cu oardele lui, iară celelalte oarde ce era cu galga-soltanŭ nu s-au arătatŭ de după dealŭ, pănă nu s-aŭ început războiul.

Zac. 19. Dacă s-au apropiiat oştile de sine, au datŭ leşii întâi şi cu muldovenii războiŭ şi în loc împengândŭ pre ordele lui Cantemir şi turcii începusă a să da înapoi. Ieşiţi léşii la câmpŭ mai multŭ decât le era porunca cu şireagul cél din frunte, au izbucnitŭ şi ordele cu galga-soltanŭ şi au dat cu toate oştile năvală la rândul cel din frunte leşăscŭ şi l-au înfrântŭ. Ai noştri, moldovenii, pre obiceai, îndată au plecatŭ fuga şi holota leşilor, ce era în goană, aşijderè. Iară tătarii, neîncăpândŭ toţi în frunte, au lovitŭ şi din dos pe léşi. Şi aşea cu mare vărsare de sânge, au înfrântŭ rândul cel dentâi, păn au agiunsŭ la al doilea rândŭ, ce era tocmai iară frunte, unde era şi hatmanii singuri. Şi era toate şi acéle rânduri mai încungiurate de tătari, de cătră tabăra lor. Ce au mărsŭ tot buluc léşii, apărându-să de tătari, pănă supt şanţuri.

Zac. 20. Schinder-paşea tot cu acéia năvală au lovit başta cea din gios şi fără zăbavă au intratu ienicerii în baştă. Sărit-au léşii, amu de lângă şanţuri, şi au apucatŭ de au scos o samă de pedestraşi ce era în baştă, iară mai mulţi au pierit şi patru puşci au luat turcii. După acéia au stătut oastea în tocmală neclătită, numai cât să apară léşii de năvala tătarâlor şi başta cea din sus au rămas întreagă.

Zac. 21. Aproape de apusul soarelui, Schinderu-paşea au descălecatŭ oastea toată la odihnă, iară léşii au cădzutŭ la mare spaimă şi turburare, şi lăsândŭ şi ei străji, iară oastea céialaltă au intratŭ în şanţuri, pe la

otace. Şi îndată au mărsŭ toate capetele la cortul lui Jolcovschii, la sfat, mâhniţi toţi, vădzindu-să închişi de atâtea mulţime de oşti, depărtaţi de ţară şi cetăţile sale, fără nice o nedéjde de agiutoriŭ. Ţinea hatmanii amândoi inime tari, răspun-dzându tuturora, cum a doa dzi vor să-şi tocmească lucrul cu războiu şi apoi, dacă n-or putea a înfrânge putérea nepriiatinilor, să lege tabăra[1] şi să margă cu tabăra legată spre ţara lor, spre Nistru. Au pătrunsŭ tuturora inimile acestŭ sfatŭ, dacă au audzitŭ cu tabăra legată mărsul, fiindŭ amu den loc închişi de păşunea de cai şi de hrană de oameni. Şi după acéia s-au răşchirat sfatul îndată. Unŭ domnŭ anume Strus şi Calinovschii staroste de Cameniţă şi Samoil Coreţchii s-au gătitŭ de fugă noaptea cu oamenii săi şi au purces năzuindŭ îndată să treacă Prutul noaptea şi acolea, la trecătoarea Prutului, dândŭ în Prut ca oile spăimaţi, s-au înecatŭ Calinovschii starostele de Cameniţa şi mulţi din léşi. Unii, rătăcindŭ noaptea, au cădzutŭ a doa dzi în mânule tătarâlor, pe alţii i-au dus cursul apei, de i-au abătutŭ iar înapoi la mal, de li-au căutatŭ a intra iară în tabără. Iară Hmeleţchii şi Cazanovschii, capetele cazacilor, au lovitŭ întâi alăturea cu Prutul, apoi au luat câmpii şi au mersŭ, fără nici o dodéială, întrégi. Ceielaltă oaste de lefecii să turburasă cu toţii şi ei de fugă, scornindu-să cuvântŭ pen tabără c-au fugit hatmanii, cât şi céia ce era la straje, părăsise străjile. Ce înţelegândŭ Jolcovschii spaimă ca acéia oştii, au umblat pe la otace cu făclii de vântŭ, arătându-se oştenilor, cum este de faţă şi are grije de oaste şi au mai întăritŭ şi străjile. Şi aşea de-biia au aşedzat oastea de spaimă. Şi în céiaşi noapte au scris şi cărţi, dândŭ ştire la craiul, cu pâră pe aceia ce au fugit din tabără.

Zac. 22. Gaşparu-vodă vădzândŭ mare turburare şi fugă în oastea leşască, părăsit şi de oştenii săi, au purcesŭ şi elŭ noaptea şi au trecutŭ Prutul bine. Numai, amu la branişte[2] fiindŭ cu puţinei de ai săi şi den

[1] Sistem de luptă folosit în oştile din răsăritul Europei, începând din veacul al XV-lea: tabăra era înconjurată de care legate cu lanţuri între ele, astfel încât nu se putea pătrunde în tabără din nici o parte. Tabăra legată putea să înainteze, străbătând printre duşmani.

[2] Regiune rezervată domniei, pentru tăiatul lemnelor, vânătoare şi păscutul vitelor. Se afla lângă Iaşi.

boieri, Şepteliciŭ hatmanul şi Goia postelnicul, pe lângă dânsul, l-au omorât ceia ce era cu dânsul. Scârnavă şi groadz-nică fapta şi neaudzită în toate ţări creştine. Domnul, ori bun, ori rău, la toate primejdiile feritŭ trebuiéşte, că oricum este, de la Dumnedzău este. Précum dzice svinta Scriptura: “**Нѣ ест ин єдина класт т'ъкмо ѡт бога**“, adecă: “Nu-i nice o putére, fără de la Dumnedzău dată“.

Zac. 23. Plătit-au apoi cu capetele sale această faptă şi Şepteliciŭ şi Goia, de la Alexandru-vodă, pe lége direaptă de le-au tăietŭ capetele şi trupurile le-au aruncatŭ în ieşitoare. Şi cu cale le-au făcut, că după scârnave fapte, scârnave morţi vinŭ. Iară bietul Bucioc vornicul, în branişte amu, au năzuitŭ la un hin al său, anume Toader brănişteriul, unde-ş ăcuia acel Toader, singur nemerit din răssipă, fără slugi pe lângă sine, precum vrémea acéia în răssipă oştii aşea aduce. Şi cu multă rugămente şi giuruită cătră hinul său, s-au oploşit în vicleană făgăduinţă lui. Apoi, a doa dzi, l-au legatŭ hinul şi legat l-au dus la Schinder-paşea. (O, să nu-l ierte Dumnedzău hin ca acela!) Şi dacă l-au dus la Schinder-paşea au pus îndată de l-au înţăpatŭ pre Bucioc, săracul, acela carile pururea sfătuiè pre Gaşpar-vodă spre bine şi de mare nevoie i-au căutatŭ a pristăni la sfatul lui Gaşpar-vodă. Acestŭ domnŭ, Gaşpar-vodă, niceodată post n-au avut, ce pre ascunsŭ în tote posturile mânca carne.

Zac. 24. Iară hatmanii leşeşti, vădzându-se închişi şi părăsiţi şi de tovărăşiia moldovenilor şi în ţară streină, încungiuraţi de atâtea oşti, au scos, a doa dzi, toată oastea, câtă le rămăsésă, stoluri, însă aproape de şanţuri, cât să să apere de năvala turcilor şi a tătarâlor. Şi toată dzua acéia au stătutŭ călări în tocmală; nice Schinder-paşea şi tătarâi aşè nu li-au stătut asupră, alegândŭ cu sfatul să-i ţie aşa închişi până ce i-ari strânge foamea şi hrana de cai, să să închine de bunăvoie. Léşii încă să facă războiŭ nu era putére, că şi oastea li să împuţinasă cu domnii cei fugiţi şi răniţi mulţi din războiul cel dintâiu, între carii era răniţi feciorul lui Jolcovschii şi nepotul lui de frate. Ce şi a triia dzi

după războiul cel dintâi, iară aşea au scosŭ oastea cu tocmală aproape de şanţuri. Şi într-acéié dzi s-au apropiiet şi galga-soltan cu puţinei tătari pe lângă sine şi au poftit pre singur Jolcovschii la voroavă. Scoasésă Schinder-paşea într-acéie dzi toate oştile sale şi pusesă rândŭ înaintè ochilor leşilor, să vadză mulţimea şi aşea au făcutu în trei dzile, pentru spaima leşilor, să să închine, vădzândŭ oastea mulţime. Iară la voroavă cu galga-soltanŭ Jolcovschii n-au vrut să iasă, ce au trimis pre cneadzul Coreţchii, fratele celui Coreţchii ce fugise. Deci şi galga încă au trimis pre Veli Şah-mârza şi au cerşut o sumă mare de bani să le dea leşii şi să margă cu pace. Iară Coreţchii arătândŭ alte legături de pace, s-au apucat mârzaculŭ de sabiie şi au dzis să aştepte léşii toţi sabiie.

Zac. 25. Vădzându-să léşii că cu altŭ mijloc de acolea n-au cum să iasă, de unde erau cădzuţi, au ales sfat să iasă cu tabăra legată pre mijlocul oştilor şi aşè au făcut, 19 dzile a lui septemvrie îndesară. Amu era de trei dzile tocmită tabăra la rânduri şi au făcut porţi în şanţuri, cineşi la rândŭ şi au purces din loc cu tabăra legată de cară, şi orânduite oşti pi den toate părţile şi pedestraşi şi călări. Gândiia turcii şi tătarâi dintâi că vin să dea războiŭ, apoi au vădzutŭ purcesul. Şi în céia dzi, pănă în sară şi toată noaptea au mărsŭ léşii cu puţină dodiială, numai de tătari.

Zac. 26. A doa dzi, septemvrie 20, au sosit şi Schinder-paşea cu toate oştile asupra taberii leşăşti, ce léşii, cât s-au făcut dzuă, stătusă, unde i-au apucat dzua. Şi într-acéia dzi au fostŭ războiŭ foarte tare şi mare, pănă la vrémea de chindiie şi descălecându turcii cu corturi de mas, leşii mai îndesară iară au purces cu tabăra şi iară toată noaptea au mărsŭ, numai cu dodiială de tătari.

Zac. 27. A triia dzi, septemvrie 21, iară au stătut tabăra leşască la un pârâu, care nu-l pomenéşte Létopiseţul leşescŭ anume ce vale a hi fostŭ, iară adevărat pe la Scumpiia au lovit, ce ori la o vale ce să dzice Răchita, ori la vreun ciuluc. Încă nu trecusă toată tabăra leşască valea, cândŭ au sositŭ Schinder-paşea şi acolea au ruptŭ turcii o bucată mare

de tabără şi au luatŭ şi câteva steaguri de la leşi şi puşci. Şi s-au închis leşii iară acolea, la céia vale, de s-au apărat toată dzua acéia.

Zac. 28. A patra dzi, septemvrie 22, au socotit Schinder-paşea să le ţie din frunte calea şi au purces înainte şi aproape de Răutŭ, desupra Răutului, au tocmit toată oastea frunte. Léşii încă ce-au avut oaste mai aleasă, o au tras de pen arepi în frunte şi la o vréme ca acéie la care şi de nevoie numai caută a hi toţi viteji, că nu era altă cale de viiaţă, au mărsŭ cu toată tabăra direptŭ asupra temé-iului oştii turceşti şi stândŭ tare şi cu focul, au căutat turcilor a le da cale. Şi într-acéla războiŭ au luat leşii de la turci doă steaguri şi tătari prinşi vii câţva. Şi după ce s-au aşădzat tabăra la Răutŭ, au mai ieşit steagurile leşăşti de au mai lovit pe o drâmbă de tătari, carii trecusă Răutul.

Zac. 29. După acéia petrecanie, să îmbărbătasă leşii şi pierduse toată grijea. Iară ce ieste să nu treacă şi orânduiala lui Dumnedzău nu poate să să amistuiască. Amu, fără nice o grije, tare şi sămeţi leşii şi cădzusă la valea Coboltei, unde era de o parte pârâul, de altă parte oastea, loc deşchis, fără trecători. Şi pierduse şi Schinder-paşea nedejde de a-i dobândire şi trimisésă la Jolcovschii Schinderŭ-paşea, poftindŭ să-i trimaţă un om, să ştie turcéşte. Au trimis Jolcovschii, ce apoi nu l-au mai slobodzitŭ Schinderŭ-paşea pre tălmaciul acela. Cândŭ au fostŭ amu aproape de Nistru, ca o milă de loc de la Movilău, la un satŭ anume Slobodziea Saucăi, la ţinutul Sorocii, acolo descălecasă oastea leşască, conacul cel de apoi. Holota ce era strânsură, temându-să de hatmani pentru dobânda, că jecuise multe case în ţară, să apuce ei trecătoarea la Nistru noaptea, au dat spaima şi toată oastea aşea greu s-au turburat, cât care cum au putut, au apucat cal, sluga stăpânu-său şi pedestraşi şi călăreţi toţi amestecaţi, unii de lalţi fugândŭ, s-au şpărcuit toată tabăra, hatmanii rămaşi singuri, unul într-o parte, altul într-alta.

Zac. 30. Dzicŭ unii să să hie făcut acéie spaimă din slugile oştenilor, carii mersesă la o arie cu fân, departe de tabără şi să-i hie lovitŭ tătarâi. Ce, oricum au fostŭ, spaima ca acéia au fostŭ, în care nu s-au mai

putut îndrepta oastea, să să aşedză. Poate hi şi de grijea trecătoarei Nistrului, care de care să apuce mai curundŭ să treacă.

Zac. 31. Au priceputu tătarâi încă de cu noapte răssipa oştii leşăşti şi încălecase toţi. A doa dzi dez-dimeneaţă, au cădzut mai toate capetele leşăşti, părăsiţi unii şi de slugile sale, alţii rătăciţi, pre mână tătarâlor. Pre feciorul lui Jolcovschii şi un nepot a lui i-au găsit între cară, răniţi încă de la Ţuţora, pre Coneţpolschii cu puţinei oameni buluc, aşteptândŭ dzua, doară ari putea aduna ceva oaste şi să ştie şi de Jolcovschii, ce s-au făcut, l-au încungiurat tătarâi şi au cădzutŭ viu pre mâna tătarâlor. Iară pre Jolcovschii, numai cu o slugă a lui rătăcitŭ, pedestru, l-au găsitŭ o drâmbă de tătari şi pănă a înţelege cine este, vădzându-l om bătrân, l-au tăiatŭ. Şi apoi din sluga lui înţălegândŭ că este Jolcovschii, i-au dus capul la Schinder-paşea şi au stătut toată dzua într-o suliţă înainté corturilor lui Schinder-paşea capul lui Jolcovschii. Şi într-acela loc stă stâlp de piatră, făcut apoi de oamenii lui Jolcovschii şi pănă astădzi, în ţinutul Sorocii, în céia parte de satŭ, anume Slobodzia Saucăi, locu ca de giumătate de milă de la Movilău.

Zac. 32. Schinder-paşea după aceasta izbândă, capetele leşăşti ce au fostŭ şi pre Coneţpolschii, i-au trimis la împărăţiie, iară singur s-au întorsu la Cetatea Albă şi acolea peste puţine dzile ş-au fârşitŭ viiaţa. Dzicŭ să fie murit otrăvit de veziriul ce era atuncea la împărăţiie, temându-şi veziriia de dânsulŭ. Iară tătarâi au lovitŭ toată Podoliia şi Rusiia[1] şi fără nice o sminteală de nimé, cu plianŭ multŭ s-au întorsŭ în părţile sale. Fost-au acéia răssipă a oştilor leşăşti şi pierirea lui Gaşpar-vodă v leato 7129<1621>.

[1] Prin Rusia Miron Costin înţelege Ucraina, care pe atunci făcea parte din Polonia. Rusia propriu-zisă o numeşte Moscul.

CAPULŬ ALŬ NOAĂLEA

Incep. 1. După domniia lui Gaşpar-vodă, au venit la domniie Alexandru-vodă, feciorul lui Iliiaşŭ-vodă, iară acélŭ Iliiaş-vodă au fostŭ ficiorul lui Pătru-vodă Rareş şi după moartea tătâne-său, lui Pătru-vodă, cădzuse la domniie, ce de bunăvoia sa au lăsat domniia, precum scrie Uréche vornicul şi au mărsŭ la soltan Suliman şi s-au turcitŭ, la care întunecarea menţii au venitŭ din desfrânate fapte a curviei.

Zac. 2. Apoi Iliiaş-vodă au cădzutŭ la Rodos, la opreală şi acolea, la Rodos, au născutŭ acestŭ Alexandru-vodă. Spun de dânsul că la moartea sa au mărturisitŭ legea creştinească.

Zac. 3. La începutul domniei sale, oblicindŭ de moartea lui Gaşpar-vodă că au fostŭ pricina Şeptelici hatmanul şi Goia postelnicul, i-au omorâtŭ şi trupurile lor le-au aruncatŭ în ieşitoare, precum s-au pomenit mai sus. Şi cu lége direaptă le-au făcut acéie pedeapsă, numai munca ce au făcut faméilor lor şi îmmei a lui Şeptelici pentru avuţiie, au fostŭ peste pravilă, că pre légea direaptă nice fecior pentru fapta tătâne-său, nice părintele pentru fapta fecioru-i de vârstă nu-i platnicŭ.

Zac. 4 Domniia era aceasta foarte slabă şi cu purtatul trébilor peste obiceiurile ţărâi. Şi în dzilele lui au venit şi Împărăţiia Turcului, singur cu sine sultan Osman la Hotin, asupra leşilor. Că înţelegândŭ împărăţiia de perirea oştii leşăşti de Schinderŭ-paşea, avea nădejdea că pre lesne va putea să cuprindze den Crăiia Leşască o parte, socotindŭ că ce au fostŭ fruntea oştilor leşăşti şi slujitori vechi au pierit în Moldova, nu or avea léşii nice o putére să stea împrotivă. Şi măcar că venisă veşti că perşii că gătiadză asupra Vavilonului, să-l ia de la turci, tot au lăsatŭ grijea Vavilonului şi au stătut după gătirea asupra leşilor peste toată iarna, trimiţândŭ şi ceauşi la craiul leşescŭ, dându-i ştire să ştie că-i vine asupra crăiei lui, cu toată putérea.

Zac. 5. Au acestŭ obicei împăraţii, de dau ştire unul altuia, cândŭ

vorŭ să facă războaie unul asupra altuia. De care lucru s-au cutremurat leşii, de vrémile acéle, vădzându-şi răssipa oştilor cu amândoi hatmanii şi a vederea venire asupra sa puterii ca aceia. Ce au trimis şi craiul un sol de la sine la turci, mai multŭ să vadză şi cu ochii, este adevăratu gătirea turcilor să vie, au numai sintŭ cuvente. Ce, pe solul la împărăţiie nice cu veziriul nu l-au adunat, ce numai i-au răspunsŭ cu scârbă şi l-au pornitŭ înapoi.

Zac. 6. Iară şi craiul leşăscŭ n-au şădzutŭ fără gătire, ce, îndată, iarna, au strânsŭ săimŭ şi den ceputulŭ săimului au trimis soli pe la toate ţări creştine, dându-le ştire de vinirea asupra sa împăratului turcescŭ, cu toată putérea împărăţiei lor. Şi au stătut la sfat să facă oşti de a stare împrotiva puterei turceşti şi au ales la săimŭ să facă 30.000 lefecii, în carii să fie 14.000 de husari şi 8.000 de pedestrime, altă oaste mai sprintenă şi la 15.000 de căzaci să trimaţă lefe şi singur craiul cu toată pospolita să încalece şi au stătut şi ei toată iarna de gătire. Iară de la crăiei streine n-au avut de la nime nice unŭ agiutoriŭ, mai multŭ de la holendezi câteva corăbii cu platoşe şi cu săneţe şi alte măiestrii de oaste. Iară de la célelalte crăii creştineşti fără nice o nedejde de agiutoriŭ s-au întorsŭ solii lor şi încă de la némţi oprise şi marginile ţărâi sale, nice pre banii săi leşii să nu facă lefecii, avândŭ Împărăţiia Neamţului pre acéle vrémi mare zarve şi amestecături cu Crăiia Bohemului, care crăie, cu altŭ nume, să dzice Cehul. Aşè lăsasă toţi pre leşi, numai singuri să răspundze Împărăţiei Turceşti. Husari încă atâţea n-au putut a face leşii, că acél fel de oaste să face cu greu şi cu mare cheltuială.

Zac. 7. Câtŭ s-au dezvărat, sultan Osmanŭ au purces cu mare gătire cu oşti strânsă de pen toate unghiurile ţărâlorŭ sale. Aşè scrie Hronograful leşăscŭ, că şi din limbi, apoi şi din iscoade ce avea léşii la turci, cum au avut sultan Osmanŭ 300.000 de călări, 12.000 de inicéri şi 80.000 de tătari cu Zaimbu Chierei-sultan, hanul Crâmului, fără de oştile munteneşti ce era cu Radul-vodă, domnul muntenescŭ. Amu aproape de Dunăre fiindŭ sultanŭ Osmanŭ, au venitŭ véste, cum au luat perşii Vavilonul, ce totŭ au păzitŭ calea asupra leşilorŭ.

Zac.8. La leşi lipsiia hatmanii amândoi, că Jolcovschii hatmanul cel mare pierise, iară Coneţpolschii al doilea hatman era la închisoare la Ţarigrad şi era zarva între leşi pentru hătmăniie. Ce craiul Jigmontŭ, ferindu-să să nu cadze la mai mare împărăchiere între capete lucrul, au răspunsŭ că aşteaptă pre Coneţpolschii să iasă din robie şi este pravila lor aşea, ales la capetele oştilor, să margă pre rândŭ din stăpâni mai mică la mai mare. Deci oştile toate au datŭ pre mâna lui Hotchevici hatmanului de Litfa, om vestitŭ din tineréţăle sale la războaie şi atuncé de vârsta sa, ca de 80 de ani.

Zac. 9. Cu 14.000 de oaste au purces deodată Hotchevici hatmanul şi înaintè sa au trimis cu 14.000 de oameni pre Liubomirschii, să treacă îndată Nistrul la Hotin, fiindŭ cetatea Hotinului din dzilele lui Gaşpar-vodă pre sama leşilor. Deci intrându Liubomirschii în ţară, păn a să apropiia oştile turcéşti, au prădatŭ ţara până în Iaşi, ieşindŭ şi lăsindŭ şi Alexandru-vodă Ieşii cu fuga la Romanŭ. Şi au arsŭ leşii şi Ieşii şi din prada ţărâi au strânsŭ hrană, care apoi au ţinut pre leşi toată vrémea, cât au fostŭ la Hotin. În urma lui Liubomirschii au sositŭ şi Hotchevici hatmanul la Hotinŭ şi apoi, după Hotchevici, şi feciorul craiului leşăscŭ, Vladislav, cu 16.000 de oaste. Nu ştia ce vină or hi dat bieţilor târgoveţi de Hotin, a o samă ce au fostŭ mai fruntea, de i-au înpensŭ din cetate de pe zid, făr de nici o milă leşii.

Zac. 10. Amu era împărăţiia la Ţuţora, iară căzacii tot nu sosisă la Hotin, cu mare mâhniciune leşilor şi amu agiungea tătarâi până în tabăra leşască, cât pierduse leşii de căzaci nedejde.

Zac. 11. În 20 dzile a lui avgust au lovitŭ un soltan cu oştile sale şi cu mulţi şi din oastea turcească, la tabăra leşască supt Hotin, cât s-au gânditŭ Hotchevici hatmanulŭ şi alte capete leşăşti că amu şi împărăţiia singură este sosită şi scoasesă şi léşii toată oastea la câmpŭ. Ce, tătarâi, după puţină năvală, s-au dat îndărăptŭ. Şi atunceşi, în céiaşi dzi, au sositŭ şi 1.000 de căzaci înaintea hatmanului lor, anume Sahaidacinii, dându-i ştire că soséşte şi oastea căzăcească cu tabăra legată, de trei

dzile tot cu războiŭ prin tătari, că trecusă căzacii pe la Soroca şi zăbăvindu-să cu prada, pe hirea lor, îi apucase tătarâi pe cale. A doa dzi, 21 a lui avgust, au sosit şi Sahaidacinii cu 20.000 de căzaci şi într-acéiaşi dzi, orânduindŭ Hotchevici şanţurile pe lângă tabără şi făcândŭ căutare căzacilor, au dat ştire străjile, cum soséşte şi împărăţiia cu toate oşti în tocmală, cum dzic la turci, alai. Ce, au lăsatŭ şi Hotchevici căutarea căzacilor şi au scos şi el toată oastea la câmpŭ, cu tocmală puindŭ oaste şi pen văi şi pin ceretei supuse. Singur au statut cu partea mai aleasă a oştii frunte, gândindŭ că vor da turcii îndată războiŭ. Ce, oastea turcească n-au stătut de războiŭ, ce, cum au sosit, au început a descăleca şi a întinde corturile. Cantemir-paşea numai cu oştile sale au făcut năvală o dată la aripa leşilor, ce vădzindŭ oaste leşască supusă pin toate văile, au purces şi el spre descălecatul oştii sale. Iară turcii scoasesă o samă de puşci şi da în oastea leşască şi au fostŭ harţuri între oşti pănă sară.

Zac. 12. Avgust 22, dez-dimeneaţă, au cuprinsŭ turcii tot locul acela cu corturi, unde stătusă léşii în dzua dintâiu. Leşii încă au scos oastea împregiurul taberei aproape şi într-acéia dzi toată năvala turcilor au fostŭ asupra căzacilor, vădzându-i încă fără şanţuri şi osebiţi de tabăra leşască.

Zac. 13. Avgustŭ 23 dzile, dez-dimeneaţă, gătiţi turcii de războiŭ, căzacii era descălecaţi cu tabăra lor, mai gios pe Nistru, deosebi de tabăra leşilor, încă fără şanţuri, numai încheiată cu căruţele. Acolé, la căzaci, au făcut mare năvală cu toate oştile turcii cu tătarii, cât să vedea luată amu tabăra căzăcească. Ce, au stătut căzacii foarte tare şi cu nevoinţa a hatmanului lor, care era om, oştean direptu, şi le-au datŭ şi Hotchevici hatmanul agiutoriŭ cu trei roate de némţi şi cu o mie de haiduci cu bardişe (ieste un feli de arme, topoară cu coade lungi). Deci, cum au vădzut căzacii agiutoriul, au sărit dreptŭ asupra inicérilor, bătându-se de la o vréme de ţiişŭ cu sâneţăle, cât le-au căutatŭ a să da înapoi inicerilor. Şi aşea gonindŭ căzacii şi haiducii pre iniceri, s-au întărâtatŭ şi oştile călăreţă şi s-au făcut o glogozală mare între oşti,

adăogându-să şi din oşti turceşti cu tătarâi şi den bulucuri a leşilor la acéia aripă, unde era sfada, cu mare vărsare de singe. Şi într-acéia dată, la acela războiŭ, au pieritŭ capete câteva den iniceri şi paşea de Silistra, vestitŭ războinic. Din partea leşilor, din capete au peritŭ Zavişa şi Endriiovschii, amândoi rohmistri. Şi din capetele tătarâlor de Litfa[1] au pierit Bogdan-mârza şi Ţarovici, iară mârzac. Lucru mare, cumu-i laudă Hronica leşască, cum au stătutŭ de bine atuncea împrotiva turcilor, măcară că sintu şi ei turci de lége. În céia dzi, spunŭ să hie chematŭ soltanŭ Osmanŭ pre iniceri şi le-au dzis că nu va mânca, până nu or lua tabăra căzăcească.

Zac. 14. 24 a lui avgust, leşii la câmpŭ n-au ieşit, ce au stătut toată oastea la întăritura şanţurilor, că până atuncea pe mai multe locuri era tabăra leşască numai cu cară îngrădită. Iară turcii într-acéiaşi dzi, vădzândŭ că leşii nu stau la războiŭ, ce de lucrul şanţurilor, şi călării de-a valoma cu inicerii pedestri întâi au datŭ năvală unde era fruntea şanţurilor şi acolea dându-le tare némţii răspunsŭ, s-au mutat mai sus, cercândŭ locŭ mai slabŭ, ce şi acolo, la năvală au cădzutŭ mulţi din turci. Apoi şi la al tréilè loc, au luatŭ mai despre Zvancea, ce şi acolea s-au apărat léşii tare şi până amiadzedzi au dodeit pe leşi. Iară de la amiadzedzi, iară cu toată năvală au lovitŭ la tabăra căzăcească, care amu era grijite peste noapte, cu doă rânduri de şanţuri, un şanţŭ tocma pe lângă cară, iară altŭ rândŭ de şanţuri mai departe de tabără şi amu lipiţi de şanţurile léşilor. Multă oaste turcească au peritŭ de căzaci într-acéia năvală şi au gonitŭ léşii pre turci înfrânţi de focul căzacilor, până în corturi.

Zac. 15. Avgust în 25, nimică n-au gânditŭ turcii de paguba oştii sale, ce au avutŭ, ce, a doa dzi, au scos puşcile céle mari şi s-au apropiiatŭ de şanţurile căzacilor şi au dat nepărăsitŭ în căzaci câteva ceasuri. În loc de minune scrie Hronograful leşescŭ că dândŭ aşea desŭ şi mai multŭ de un cazacŭ, anume Vasilie sotnicul, n-au pierit, iară cai au

[1] În Lituania se aşezaseră nişte tătari, care luptau în serviciul ei.

omorât mulţi în tabără. După patru ceasuri ce începuse a bate puşcile în căzaci, au ieşit căzacii ş-au făcutŭ năvală la puşci, de unde bătea. Şi din aripa despre léşi au lovit un stol de leşi, iară într-acolea şi au împensŭ pre toată oastea acéia de pe lângă puşci şi au apucat toate puşcile céle apropiiate. Şi au mărsŭ într-acéia dzi până în corturi turceşti căzacii, cu mare spaimă în toată oastea turcească şi amestecătură. Ce, cum şi-i hirea căzacilor, la dobândă lacomi, au dat îndată de jacuri şi cu acéia zăbavă, avândŭ vréme turcii, au împensŭ iară pre căzaci şi de la corturi şi de la puşci. Puşcilor apucase căzacii de le stricase roatele şi straturile.

Zac. 16. Dintr-acéia dzi amu au mai răsuflatŭ căzacii şi s-au acolesitŭ turcii despre partè léşilor cu năvală, că să deprinsesă léşii, de sta gata, bulucuri călări şi cât îi împengea căzacii den foc pre turci, iară leşii loviia din aripa. Deci, den 26 a lui avgust au cădzut greul asupra léşilor, că în 27 a lui avgust mare năvală au făcut turcii la oastea leşască, care era scoasă dinafară de şanţuri şi au înfrântŭ pe léşi şi doaă bulucuri de némţi a doi polcovnici au pieritŭ cu totulŭ. Mare bucuriie în turci şi semeţiie de atâtè capete de némţi, de carii sta o grămadă înaintè corturilor împărăteşţi. Şi să nu hie întorsŭ pre turci îndărăptŭ nişte steaguri de husari, la grije era şi toată tabăra leşască, aşea să amestecasă de rău leşii. Au luatŭ într-acéia dzi turcii steagul lui Hotchevici, rumpându-şi zăbala calul stegariului, care purta steagul de husari la Hotchevici, l-au băgatŭ pe stegariul fără voie lui în desimea turcilor. La acéia grije scrie Hronograful, că singur moşneagul Hotchevici au ieşit din şanţuri afară şi pin toate célelalte porţi ieşiia orânduită oastea şi aşea s-au dezbăratŭ de oarbă năvală turcilor, într-acéia dzi. Iară oaste au pieritŭ multă într-aceia dzi din leşi şi steagul lui Hotchevici cu stegariul.

Zac. 17. În 28 a lui avgust şi 29 şi 30, turcii au şedzut pre odihnă, iară Hotchevici hatmanul mâhnitŭ pentru steagul său, care lucru la oşténii acestor părţi şi în locŭ de necinste şi în locŭ de piedzi răi să socotéşte.

Zac. 18. În dzi 1 a lui septevrie au pus gândŭ leşii să lovască cu toată oastea sa noaptea pre turci, numai să lasă pedestrimea la şanţuri şi aşea au făcut. Toată oastea scosesă denafară, ce au împiedecatŭ lucrul şi gândul lor ploaia. A doa dzi au oblicit turcii gândul leşilor den haiduci unguri, care fugiia totdeauna de la leşi la turci şi de la turci rusii totdeauna. Iară căzacii tot nu s-au răbdatŭ şi pe ploaie, la o aripă de corturi au îndrăznit de i-au lovit, tot într-acéia noapte.

Zac. 19. A treia dzi a lui septevrie au venit la tabăra leşască de la Radul-vodă, domnul muntenéscŭ, Batiştè Veveli, om de neamul său criteanŭ, dzicŭ să hie fostŭ cu ştirea veziriului, îndemnândŭ pre leşi să trimaţă sol de pace la turci. Şi nu s-au apăratŭ léşii, ce au trimis foarte om cu ispravă de la sine, anume Zelenschii, să întrebe, putea-vor să să priimească soliile la împărăţiie, au ba. Şi de atuncea umbla şi soliile, iară şi singele bieţilor oşténi mai multŭ să vărsa din îmbe părţile între dânşii, la toate dzile şi în tot ceasul.

Zac. 20. În 5 dzile a lui septevrie, au obârşitŭ turcii şi podul peste Nistru şi au trecut şi în céia parte de Nistru oastea. Avea hrană pănă atuncea slobodă de cai léşii peste Nistru, iară den céiaşi dzi i-au închisŭ şi den céia parte. Şi tot într-acéia dzi au venit şi Caracaş-paşea de Buda, carele temându-se de împărăţiie, scârbită de dânsul pentru zăbava, trimisesă răspunsŭ veziriului că nu va merge la adunare, pănă nu va hi întâi în tabăra leşască.

Zac. 21. Toată oastea turcească iară să pornise după Cărăcaşŭ-paşea şi din toate părţile au stătut năvală asupra leşilor, iară mai mare cu multŭ unde era singur Caracaş-paşea. Era acél loc despre Zvancea, unde era mai slabă tabăra leşască. Îl dusésă pre Caracaş-paşea anume la acel loc nişte unguri ce fugise de la leşi la turci şi acéia năvală au făcutŭ la şanţurile leşăşti, cât să nu hie apucat a ieşi un bulucŭ de némţi cu un căpitan anume Veier, neamţu şi s-au prilejitŭ vro 2.000 de căzaci, carii păştea caii, ţiindu-i amână prin ceretei, luasă Caracaş-paşea şanţul leşilor. Ce némţii ca din dos să prilejise a oştii cei turcéşti şi alţii di pe şanţuri au vărsatŭ focul în turci, cum dau némţii, odată. Şi dintr-acela focŭ au nemerit glonţul den sineţŭ pe Caracaş-paşea direptŭ

pren capŭ. Deci, cât au vădzut turcii c-au cădzutŭ Caracaş-paşea, s-au dat îndărăptŭ. Ieşit-au şi léşii călări din şanţuri, iară n-au gonit pre turci, stândŭ după sprejeneală de alte locuri, pe unde mai năvăliia turcii.

Zac. 22. Slăbise léşii de hrană şi de desimea mare de trupuri să scornise mare putoare în tabăra lor, că nu mai biruia a căra trupurile în Nistru, Deci să scornise boale între oşténi şi mai vârtos muriia caii de o boală ce era în cai. Feciorul craiului, Vladislav, dzăcea bolnav şi Hotchevici hatmanul iară aşea, din care boală au şi murit acolea la Hotin Hotchevici, septevrie 14, omŭ între léşi vestitŭ de lucrurile războaielor. Spunŭ de dânsul, păn au fostŭ viu, cândŭ au venitŭ pomenire de pace de la Radul-vodă, să hie dzis: "Lasă, lasă, să vie Simedriul[1], să va căi soltanŭ Osmanŭ c-au venit asupra léşilor".

Zac. 23. Trei dzile după pierirea lui Caracaş-paşea, turcii au şădzutŭ fără războiŭ, iară tătarâi ardea şi prăda Ţara Leşască pre lângă Cameniţă şi mai sus de Cameniţa şi să fuma Ţara Leşască la vederea ochilor a leşilor şi ei închişi de toată hrana. Mai multŭ ce războiia căzacii pen păduri, pe la cetăţi de pe aproape şi aducea câte oarece hrană, ce iară nu de agiunsŭ. Şi au ales şi leşii într-un rândŭ, noaptea, cu vreo mie de haiduci, nişte cară, de au adus den Cameniţă puţină hrană şi iarbă de sineţă, că împuţinasă leşii şi iarba şi plumbul. Şi boale să scornise multe în némţi şi în leşi şi mai ales boală de ventre, învăţaţi cu berea, cu horilcă şi acolo numal apa Nistrului era băutura, care este foarte grea la băutŭ.

Zac. 24. Svătuia unii din leşi să lase pedestrimea să apere şanţurile, iară ei să iasă călări, alţii sfătuia să pornească pre feciorul craiului, să margă el să sirguiască pe craiul, pe tată-său, să vie mai curundŭ cu agiutoriŭ şi să burzuluisă şi oastea Litfei, numai să o plece din tabără. Ce, apoi toate acestea sfaturi le-au aşădzat Liubomirschii, pre carele l-au şi ales oastea şi în locul lui Hotchevici şi l-au pus feciorul craiului hatman.

[1] Sfântul Dumitru, 26 octombrie (când se va răci vremea, turcii vor slăbi).

Zac. 25. În 15 a lui septevrie să întorsesă şi solul lor Zelenschii, trimis la veziriul şi tot într-acéiaş dzi au lovit turcii iară tabăra leşască la poarta Litfei. Ce făcusă léşii în céle trei dzile o tabie, adecă o baştă denafară de şanţuri, de care nu luasă turcii aminte, ce şi de la şanţuri şi den tabie dândŭ tare léşii foc, au căutatu turcilor a să da înapoiŭ. A doa dzi, septemvrii 16, au trecut puşcele turcii în céia parte de Nistru şi au bătut toată dzua în tabăra léşască. Şi toată dzua acéia numai unŭ neamţŭ au ucis, la corturile feciorului craiului. Şi tot într-acea dzi au trecut Nistrul şi sultanŭ Osmanŭ singurŭ şi au mărsŭ de au vădzutŭ Cameniţa. Pusesă să bată o cetăţuie anume Panăvţii, lângă Cameniţă, ce era nişte haiduci, puşi acolea de pază. Ce au pierit câţva turci de haiduci şi au lăsatu-o cetăţuia acéia nedobândită. Iară pre lângă Zvancea, numai căci au trecut pe lângă cetate. Scrie Létopiseţul leşăscu să hie dzis soltanŭ Osmanŭ pentru Cameniţă: "Dumnedzău au făcut-o această cetate şi Dumnedzău va lua-oă". Iară în dzilele noastre au luatu-o sultanŭ Mahmetŭ, împăratul turcescŭ, în 9 dzile în anul 7180<1672>, în 16 dzile a lui avgust, pentru păcatele leşilor şi netocmala între dânşii.

Zac. 26. Făgăduită era plata tătarâlor la Hotin de soltan Osmanŭ, care va aduce cap de căzac, să ia câte 50 ughi de aurŭ, deci alerga tătarâi, lovindŭ pin Ţară Leşască ţărănimea şi le aducea capetele şi lua bani. Ce, cărasă nişte grămădză de capete de ţărani înaintea corturilor împărăteşti, cu numele de căzaci. Iară oastea turcească neputândŭ strica leşilor den frunte, au trecut Nistrul puşcile céle mare şi bătea foarte tare den céia parte pre căzaci şi o parte de tabăra leşască. Numai ce au căutatŭ a să muta de la mal şi căzacilor şi leşilor, de pe unde agiungea puşcile. Şi în 16 a lui septevrie acela războiŭ şi năvală să făcusă, cât amu didésă tătarâi înot să treacă apa, să între în tabăra. Care grije vădzindŭ Liubomirschii, carele era în locul lui Hotchevici celui mortŭ, au coborât némţi pedestri cu foc şi s-au îmbărbătatu şi căzacii şi au începutŭ a da foarte désŭ focul, câtŭ au căutatŭ turcilor a părăsi deodată puşcile şi a să mai depărta de la malŭ.

Zac. 27. Acéstea lucrându-să la Hotin, craiul leşăscŭ Jigmontŭ veniia încet, cum să dzice, leşéşte, într-agiutor fecioru-său. Şi amu împuţinase detot tabăra leşască iarba de sineţu şi de hrană era foarte strânşi, care nevoie nice de la turci nu lipsiia, că flămândzisă foarte rău şi turcii şi în toate dzile veniia veşti de mare prădzi ce făcea căzacii pre Marea Neagră. Deci venisă iară Batişté Veveli de la Radul-vodă, domnul muntenéscŭ, cu făgăduinţă tare, că or hi priimite soliile, numai de zăloage poftise léşii de la turci, au adus răspunsŭ că ieste cu ruşine împărăţiei să dea zăloage. Deci şi leşii au ales pre Iacob Sobeţchii, tatăl craiului de acmu şi pe Joravinschii caştelanul de Bâlza şi au mărsŭ solii leşăşti în tabăra turcească.

Zac. 28. Schimbasă împărăţiia pre veziriul în scârba că n-au fostŭ harnic de a lua tabăra căzăcească şi pusesă altŭ veziriŭ, carele să-şi arate lucrurile mai tare, au dzis solilor leşăşti să lége birŭ pre an la împărăţiie. Care lucrul nici într-un chip nepriimindŭ solii leşăşti, pre dânşii i-au opritŭ, iară oastea toată cu mare gătire şi cu toate puşcile şi măistriile au pornit cu sine asupra taberii leşeşti şi o parte au pus dencoace de Nistru să bată, iară altă samă cu sine au trecut Nistrul şi au bătut în céia dzi, toată dzua, septevrie 24 şi septevrie 25. Ce, făcuse pre malŭ şi léşii şanţuri dincoace, iară tot îi strica din puşci turcii şi mai rău din céialaltă parte de Nistru. Şi aşea să lupta în toate dzilele acestea pănă în 27 a lui septevrie.

Zac. 29. Au acestŭ obiceiŭ căzacii, dacă li să dodiiéşte răul şi pierŭ de puşci, iesŭ de dau năvală, tocma acolé, de unde bătu puşcile, care hirea lor, hie cine va hi vădzut la Suceavă, cândŭ închisésă Ştefan-vodă Ghiorghie pre feciorul lui Hmilŭ. Aşea au făcut şi la Hotin, cândŭ părea turcilor că sintŭ pătrunşi de morţi ce făcea puşcile într-înşii, că-i bătea atuncea în céle 5-6 dzile 60 de puşci, cum scrie Hronograful leşăscŭ, tot de céle mari, ce le dzicŭ balemézuri, şi-i socotiia spăimaţi, atuncea, în 27 a lui septevrie, au făcutŭ cu hatmanul său, cu Sahaidacinii, sfat şi s-au orânduit în doao bulucuri, o parte în céia parte de Nistru şi altă parte din ceasta parte. Şi aşea au făcut, noaptea au purcesŭ şi au trecut Nistrul pe pod la Zvancea, că avea şi léşii pod peste Nistru, mai sus,

împrotiva Zvancei şi au lovitŭ tocma şanţurile veziriului din céia parte, cât i-au căutatŭ şi veziriului în céia noapte a nu mânea supt cortŭ. Iară dincoace, acéia spaimă şi glogozală făcuse în oastea turcească, cât în giumătate de oaste fugisă de supt corturi la altă parte de tabără, părăsisă şi puşcile şi să făcuse o amestecătură mare. S-au umplut căzacii de boarfe, de sabii, de rafturi, de corturi, iară mai multe au tăiat şi le-au răsturnat şi cu mare dobândă s-au întorsŭ în tabăra sa.

Zac. 30. De miratŭ era la împărăţiie şi la toate capetele împărăţiiei neînfrântă şi neînspăimată hirea căzăcească, la ce strânsoare amu era.

Zac. 31. Amu aducea tătarâi şi limbi, carii spunea de singur craiul leşăscŭ sositŭ la Liov. Ce, a doa dzi după acéia petrecanie din cea noapte, au chemat împărăţiia pre vezirul la sine, iară puşcile den céia parte totuşi au bătut păn îndesară, iară singur veziriul au stătut cu solii leşăşti la legături de pace, avândŭ veste şi de sosirea craiului la Liov.

Zac. 32. Multŭ au stătut turcii să priimească léşii cevaşi birŭ, ce leşii nice să pomenească acestŭ lucru n-au priimit. Deci, după multă frământătură, au stătut şi s-au ales pace, septevrie 29 dzile, pre calendariul nostru, iar pre a papistaşilor octovrie 9[1].

Zac. 33. Legăturile despre împărăţiie au fostŭ acéstea: Pace vécinică de la turci să aibă Crăiia Leşască, niceodată asupra ei oşti să facă (iară, ia, cum ţin)[2], pre tătari să-i oprească să nu umble, stricândŭ în Ţărâle Leşeşti, la Moldova paşi să nu puie (iară şi de céia, măcar de n-ar hi aproape) şi alte mănânţuşuri, pentru semnele hotarălor la câmpii Oziei şi despre Tighinea.

Zac. 34. Iară de la leşi era aceste legături: În Moldova cu oşti să nu mai umble, pre căzaci de la mare să-i oprească, cetatea Hotinului să dea pre mână domnului de Moldova, solŭ mare cu daruri şi cu întăritura

[1] În secolul al XVII-lea diferenţa între calendarul catolic şi cel ortodox (stilul nou şi stilul vechi) era de zece zile.

[2] Adică: vedeţi, cititori din vremea mea, cum ţin turcii făgăduiala făcută atunci.

legăturilor de pace să trimaţă la împărăţiia. Şi numai ce le-au căutatŭ léşilor mai apoi, mai în silă, a priimi şi a lega şi 30.000 de cojoace, din anŭ în an să dea tătarălor. Şi aşea acestea istovindu-să, în loc într-îmbe taberile, şi turcească şi acea leşască, au strigatŭ strigătorii pace şi în loc au părăsitŭ şi armele de îmbe părţile.

Zac. 35. În 30 dzile a lui septevrie s-au făcut târgŭ între leşi şi între turci; au cumpăratŭ léşii mulţi cai turcéşti ieftini, corturi şi turcii de la leşi postav, pistoale. Şi iarăşi în dzi întâiŭ a lui octovrie şi a doa dzi, iară au făcut târgŭ oştile între sine.

Zac. 36. A treia dzi după pacea legată, au purcesŭ împărăţiia în giosŭ de la Hotin. Ieşisă toată oastea leşască în tocmală la câmpŭ şi petrecândŭ bulucurile turcéşti, îşi lua dzua bună cu clătirea capului de la leşi. Apoi, a patra dzi, şi leşii, după purcesul împărăţii, octovrie 6, au ieşitŭ şi ei din şanţurile sale cu căzacii, lăsândŭ cetatea Hotinului pre sama Radului-vodă, domnului muntenescŭ, că domnul ţărâi noastre, Alexandru-vodă, precum s-au pomenit mai sus, viindŭ la Hotin împărăţiia, n-au aflatŭ nemică grijit, nice poduri, nice conace şi ţara aflându-se fugită şi stricată de leşi, s-au scârbitŭ pre Alexandru-vodă aşea de rău, cât numai era să-l omoară. Ce, l-au scos de la moarte veziriul, iară de urgie mare n-au hălăduit, că pănă la Hotin, tot au fostŭ legatŭ la puşci în obedzi şi toată vrémea acéia, cât au fostŭ împărăţiia la Hotin, tot au fostŭ la închisoare, pănă la întorsul împărăţiei spre Ţarigrad.

Zac. 37. Pre cale mergândŭ împărăţiia, mare scădere au avutŭ în oameni, hămnesită oastea şi caii, că lovisă nişte răceale şi ploi cu ninsori. Şi de atuncea sintŭ luate şi Rénii cu câteva sate de soltan Osmanŭ, sat de ţară pe Dunăre, ascultătoriŭ cătră ocolul Gălăţilor şi sintŭ date de împărăţie cătră Smil, de atuncea, căruia olatŭ venitul ieste închinatŭ la mormântul lui Mahmet, ce ieste în Ţara Arăpască, aproape de Marea Roşie.

Zac. 38. Iară craiul leşescu Jigmontŭ, înţelegândŭ de pacea făcută între turci cu ficioru-său, s-au făcut mânios deodată, ce era zugrăvită acéia mâniie, că pospolita veniia foarte încetŭ, velcopoleanii atunce

trécea Visla, iară Litvei veniia asupra craiul șvedzăscu Gustav, la Riga, care cetate vestită foarte între cetățile lumii, atunceași au luat-o Șfedul.

Zac. 39. Și așea au fostŭ lucrurile împărăției cei dintăi, cu vinirea lui sultan Osmanŭ la Hotin, în anul de la zidirea lumii 7130<1621>.

CAPULŬ ALŬ DZÉCILEA

Încep. 1. După grea de scârbă împărătească mazilie a lui Alexandru-vodă, feciorul lui Iliiaș-vodă, încă de pe drum mergândŭ împărățiia la Hotin, au trimis iară la Ștefan-vodă Tomșea și iară i-au datu domniia țărâi.

Zac. 2. Amu mai blândŭ Ștefan-vodă, la a doa domniia sa, precum au putută întăi, umblândŭ singur pre la bejenii, strângândŭ conace împărăției și aflându-se la slujbă. Și cât s-au mântuitŭ de împărăție, s-au apucat cu toată osirdiia de obârșirea mănăstirei Solcăi, care urdzise la domniia dintăi, ce nu o fârșise. Este mănăstirea Solca obârșită de dânsul și sfârșită în anul 7131 (1622), după împărăție.

Zac. 3. În locŭ, peste voia léșilor era domniia lui, că era în mare vrajbă cu dânșii și pre Radul-vodă avè iară mare nepriietin. Însă siliia Ștefan-vodă să nu dea ceva pricină léșilor, fiindŭ atuncea de curundŭ legați cu priietenșugŭ nou împărăției. Și după împărăție, într-acelaș anŭ, vara, a solului care veniia de la léși la împărăție, cu întăritura păcii ce făcuse la Hotinŭ, mare cinste și vâlhvă au silitŭ să-i facă, iară tot pre leși priietini a face n-au pututŭ.

Zac. 4. Era solul de la craiul leșescu un om mare, amune cnea-dzul de Zbaraj, din Vișnovecești, cu mulțime de oameni și cu desfrânate detot podoabe, cât de-biia de să aflâ în vro istoriie pre acéste vacuri soliie ca acéia la vreo împărăție prilejită, cu 300 de oameni călări, fără pedestrași pe lângă carăte ce avea și păn în vezetei îmbrăcați cu

urşinice. Ciubărâle cu carile adăpa caii, de argintŭ, şi cofe, barilce, la hamuri ţintele şi la haiduci cepragi de argintŭ. Intrândŭ în Ţarigrad, au pus potcoave de argintu, numai câte un cuiŭ bătute la cai, anume să cadă pre uliţe.

Zac. 5. Ieşindu-i Ştefan-vodă o milă de loc înainte cu câteva gloate, în carătă cu sine solul nu l-au poftit, nice au primit să hie la masa lui Ştefan-vodă, la ospăţu. Iară Ştefan-vodă şi la purcesul lui din Iaşi spre Ţarigrad, iară l-au petrecut cu cinste, pănă la locul unde au făcutu apoi Barnovschii-vodă un hălăşteu, ce să chiamă Iazul lui Barnovschii pănă astădzi.

Zac. 6. Acolea l-au tâmpinatŭ călăraşii de la Ţarigrad, cu veste că s-au schimbat veziriia şi au stătut veziriŭ unul ce-i era lui Ştefan-vodă priietin. Cum au înţăles din călăraşi de veziriia acéluia vezirŭ veste, îndată au dzis gloatelor să să întoarcă şi în loc s-au întorsŭ şi singur, poftorindŭ cu glasul: "Lase, câine leşe, că te voi purta eu". Şi neluându-şi nice dzua bună de la sol, s-au întorsŭ la scaun şi au trimis şi înaintea solului, pen ţară, pe la toate conacele, de i-au tăiatŭ obroacele.

Zac. 7. Sosindŭ solul acéla la Ţarigrad, au aflatŭ împărăţiia lui soltan Osman la mare turburare şi închis Ţarigradul din rădicatul inicérilor asupra împărăţiei. Şi au ţinutŭ acea turburare 9 dzile, închişi toţi, cineşi la casele sale, cu mare grije şi spaimă. Şi oamenilorŭ celor streini şi solilor ieşise poruncă de la caimacamul, cine era suptŭ aceia vréme, nimè denafară de casa lui să nu iasă. Deci şi solului leşăscŭ au ieşit răspunsŭ să stea denafară de Ţarigrad şi au şedzut solul toate dzilele acéle la un sătcel denafară, anume Halcali, păn' la aşădzarea împărăţiei lui soltan Mustafa, în locul lui soltan Osman.

Zac. 8. Iară pricina rădicării a inicérilor asupra lui sultan Osman au fostŭ aceasta: întorcându-se sultan Osman fără izbândă de la Hotin, da toată vina inicerilor, că n-au vrut să stea la războiŭ, cum s-ari cădea slujitorilor celor buni, mustrându-i pururea că sintŭ buni numai de beţiie, să hie călcători legii lui Mahmet. Ce, aşedzase gândul pe toţi să-i stângă

şi să facă slujitori arapi, carii stătuse la Hotin mai tare la războaie şi aşa în toate nopţi îi sugruma pre iniceri. Iară neputândŭ aşè plini pre voie gândul în Ţarigrad, ş-au ales cale la Anadol, spre mormântul prorocului său, la închinăciune şi pusesă amu de au strigat pre obicei şi strigătorii, dândŭ ştire de gătirea purcesului împărătescŭ.

Zac. 9. Vădzândŭ inicerii gândul împăratului aşedzat spre stângerea lor, întâi la veziriul şi la muftiul, în gloată strânşi, au mărsŭ şi au strigat să grăiască împărăţiei să să lasă împăratul de acéia cale, fiindŭ de curundŭ descălecaţi den oaste, lipsiţi de toate. Ce, dacă n-au putut face nimică cu graiul veziriului şi a muftiului, să întoarcă pre împăratul din cale, a doa dzi s-au strânsŭ cu toţii, plecândŭ spre sine şi pre spahii şi au mărsŭ la curtea împărătească şi au strigat să să lasă împăratul de cale, însă venisă în céia dzi fără arme. Ce răspundzindu-le sultan Osmanŭ că aşea va să facă, aşea va face, a triia dzi au venit cu arme la curte cu mulţime din toate unghiurile Ţarigradului, mulţi carii nici iniceri nu era şi au lovit casele împărăteşti şi îndată hadâmbii, ce era fruntea pe lângă sultan Osmanŭ, i-au făcut fărâme. Singur sultan Osmanŭ scăpase deodată la grajdiuri, ce l-au găsitŭ inicérii.

Zac. 10. Era între casele céle din grădini sultan Mustafa, un unchiŭ a lui sultan Osman, ascunsŭ, care fusesă întâi împăratŭ, puţină vréme, ce fiindŭ la hire foarte prostatecŭ, îl scosesă den împărăţiie şi-l ţinea ascunsŭ între grădini. Acolea oblicindu-l inicerii, au năvălitŭ şi l-au apucatŭ de acolea, înspăimat de moarte şi l-au pus în scaun, străgândŭ cu toţii: "Acesta ni-i împăratŭ".

Zac. 11. Dacă stătŭ sultan Mustafa la împărăţiie, cu învăţătura lui au luat inicerii pre sultan Osman şi l-au pus pre un cal prostŭ, acoperit pre capŭ, să nu-l cunoască nimea şi întâi la Edi Cula[1] îl ducé, apoi, temându-se sultan Mustafa să nu iasă cumva iară la împărăţiie, au trimis poruncă să-l omoară şi omorându-l inicerii pre cale la Edi Cula, l-au îngropatŭ la un mecetŭ împărătescŭ, iară fără nice o cinste.

[1] Edi Kule (Şapte Turnuri), cetate turcească la Constantinopol, care servea de închisoare.

Zac. 12. Deci solul leşăscŭ ş-au datŭ soliia la soltan Mustafa, intrândŭ în Ţarigradŭ cu acéia podoabă şi vâlhvă, cât este în voroavă ţarigradénilor soliia acéia până astădzi. Potcoave de argintŭ pusesă la o samă de cai, numai câte cu un cuiŭ prinse, anume să cadză pre uliţe, şi alte zburdate cheltuiale, care toate acéle apoi l-au adus şi pre solul acéla la mare nevoie şi cheltuială şi pre léşi la mare căinţă, cât este legatŭ cu săimŭ, oameni mare ca acéia de atunci să nu mai trimaţă la turci. Şi să nu hie fostŭ nevoinţa Radului-vodă, domnului muntenescŭ şi după ce slobodzisă turcii pre sol, s-au prilejit de au lovit nişte căzaci pre Marea Neagră, deci răpedzise împărăţiia de olacŭ ceauş, să-l întoarcă pre solul, ce Radul-vodă, mainte oblicindŭ povestea, i-au datŭ de sârgŭ cale pren Ţara Ungurească.

Zac. 13. Spunŭ de solul acéla, dacă l-au dus la împărăţiie, după adunare, n-au vrut să dzică nimică, căutândŭ pe după sine vreun scaun să şadză şi şedzândŭ, să-şi dea soliia. Şi aşteptândŭ câtva, vădzând că nu-i dau scaun, cabaniţa ce era pe dânsul, învălindu-oă, au pus şi au şedzut în locŭ de scaun. Şi după soliie n-au vrut să mai priimască haina, răspundzândŭ să hie préţul ei la visteriia împărătească de un scaun, să hie de solii leşăşti. Şi aceasta poveste au rămas de acéia soliie şi alte cheltuiale desfrânate peste măsură.

Zac. 14. Nemică aşea însemnatŭ în céilalţi ani ai domniei aceştiia a lui Ştefan-vodă Tomşăi nu s-au prilejitŭ, ce era ţara în pace şi în tot bivşugul, cât părea hiecui că nu ieste domniia acelui domnŭ dentâi, tot în zarve. Şi până la domniia lui aceasta, la toate biruri să ţinea în samă la visteriia împărătească câte 5.000 ughi, léfele dărăbanilor.

Zac. 15. Numai, nice într-un chip nu-l lăsa în pace Radul-vodă, domnul muntenescŭ, ce săpându-l totdeauna şi astădzi şi mâne, i-au venitŭ lui Ştefan-vodă măziliea iară, în care i s-au prilejitŭ şi moartea în Ţarigrad. Şi avuţiia ce au avut, toată au luatu-oă împărăţiia.

Zac. 16. Domnŭ Ştefanŭ-vodă Tomşea, mare vărsătoriŭ de singe, gros la hire şi prostatec, câtŭ îi părea că ieste aşea bine, cum domniia

întâi. Iară la a doa domniia, cu multŭ schimbatŭ într-altŭ chipŭ, după patime ce-i venise şi lui la capŭ. Şi el au făcut şi bisérica domnească pe poarta curţii[1] şi cu domniie fericită ţărâi. În locul lui au stătut domnŭ în ţară Radul-vodă cel Mare cu a doa domniie.

CAPULŬ ALŬ UNSPRĂDZÉCILEA

Încep. 1. Domniia Radului-vodă celui Mare împărăţiei, nu domniei sămănătoare şi pentru lucrurile şi tocmelele casei lui i-au dzis Radul-vodă cel Mare.

Zac. 2. Scrie Pliutarhŭ, vestitŭ istoricŭ, la *Viiaţa lui Alexandru Machidon* care au scris *Alexandriia* cea adevărată, nu basne, cum scrie o *Alexandrie* den grecie ori dintr-altă limbă scoasă pre limba ţărâi noastre, plină de basne şi scornituri, el dzice că hărniciia împăraţilor şi domnilor mai multŭ să înţelege din cuventele lor şi sfaturi grăite de dânşii, care cum şi păn încât au fostŭ decât den războaie făcute de dânşii, că războaiele, avuţiia şi prilejul vrémii face mai de multe ori. Iară cuvântul şi sfat înţeleptŭ den singură hirea izvoréşte, pănă în cât ieste, precum dzice şi Înţelepciunea lui Solomon: "**Изъ оустъ праведнагѡ исходить разѹм**" "Den rostul direptului izbucnéşte înţelepciunea."

Zac. 3. Fost-au acestŭ domnŭ, Radul-vodă, deplin la toate şi întreg la hire. Cuvântul ce-l grăiia ca o pravilă era tuturora, giudeţele cu mare dreptate şi socoteală, fără făţărie, cu cinste, iară nemăruia cu voie veghiată. Avea acestŭ cuvântŭ: "Domnul hiecare, cândŭ giudecă pre un boierinŭ cu un curtean, ochii domnului să fie pre boierin, iară giudeţul pre calea sa să margă. Şi aşea, cândŭ să pârăşte un curteanŭ c-un ţăran, mai de cinste să fie curteanul şi la cuvântŭ şi la căutătura

[1] O capelă aşezată deasupra porţii de intrare în curtea domnească.

domnului, iară nu abătându-să giudeţul din calea sa cea direaptă.” Şi la multe divanuri, cătră vornicii cei de gloată dzicea: “Vornice, dzi celui om mâine să mai iasă la divan”, ferindŭ să nu hie greşit cumva giudeţul. Şi de să prilejiia cumva negăcitŭ giudeţul la un divanŭ, să îndrepta la altul. Dzicea de multe ori: “Nemică nu ocăréşte pre domnulŭ aşea ca cuvântul nestătător”. Pentru boieri dzicè: “De mare folos şi cinste este domniei şi ţărâi boierinul înţeleptŭ şi avut, că dacă are domnulŭ cinci-şase boieri avuţi, nice de o nevoie a ţărâi nu să téme”. Cu boieriul ca c-un boieriŭ, cu slujitoriul ca c-un slujitoru, cu ţăranul ca c-un ţăran făcea voroave şi tot cu blândéţe şi cu mare înţelepciune, că deşi era răpit la vremea sa, iară nu îndelungŭ.

Zac. 4. Boierii la mare cinste avé şi dzicea: “Pre un om, dacă-l boieréşte domnul, nu încape să-l suduiască. De nu se poartă cum să cade unui boierin, să-l scoată şi să puie altul în locŭ, iară a-l sudui, sau să nu i se treacă cuvântul grăit cu cale, nu să cade.”

Zac. 5. Avea o slugă Radul-vodă, încă din copilăriia sa, căruia socotindŭ că nu este hirea de boierie, îl socotiia de amână, iară boierie nu-i da. Ce, vădzându-se denafară din rândul altora, pre hirea omenească, ce ieste pururea silitoare în viaţă să fie între cei de frunte, s-au rugat mitropolitului şi boierilor să-i grăiască Radului-vodă pentru dânsul, să nu fie uitatŭ, fiindŭ slugă de atâta vréme, şi aşteptândŭ în nărocul stăpânu-său, să hie şi el între oameni. I-au grăit boierii cu toţii pentru dânsul, să nu hie uitat, ca o slugă véche ce ieste şi slugile cu nedejdea cinstei stăpânilor, să agiungă şi ei a hi între oameni, mai multŭ slujescŭ. Au răspunsŭ Radul-vodă boierilor: “Mie, să nu vi să treacă cuvântul vostru, nu mi să cade, iară eu ştiu hirea omului, că de boierie nu este, iară, ia, că l-oi boieri pentru voia dumilor-voastre”. Şi a doa dzi l-au chematŭ şi i-au dat vătăjiia de aprodzi, care era la cinste la Radul-vodă, şi aprodzii cei de divanŭ nici la o domnie mai de cinste n-au fostŭ, cu urşinice mulţi şi cu cabaniţă cu jder şi cu hulpi îmbrăcaţi aprodzii. Şi ori la cine şi la ce boieriŭ mergea cu carte, în picioare sta boieriul, pănă să citiia cartea.

Zac. 6. N-au trecut săptămâna şi veni jalobă din târgŭ la divanŭ de nişte făméi pre acel vătav nou, de silă ce le făcuse şi le bătuse în târgŭ. Au căutatŭ Radul-vodă la boieri şi li-au dzis: “Nu v-am spus că acesta om de boierie nu este?” Iară cătră dânsul: “Eu, măre, încă pe boierie nu am apucat să-ţi dzicŭ”. Şi au dzis armaşului de i-au luat gârbaciul şi au pus de i-au dat 300 de toiege.

Zac. 7. Numai, cum nimè în lume fără vină, aşea şi Radul-vodă cu mare pustiietate ţărâi, care nu să va uita den pomenirea oamenilor în véci. Şi de mirat este, cum au încăputŭ într-o înţelepciune ca acéia o vină ca aceasta. Aşea era de greu ţărâi, cât să pustiisă curtea şi ţara. Ce pricină ar hi fostŭ, nu ştiu, fără de tot zburdată podoaba curţii. Nimè den boieri, pănă în cei a treia, cu haine cevaşi proaste să nu hie, că era de scârbă. Postelnicii, copii den case cu mari podoabe şi cu fotaze la cai. Mare întunecare aicea înţelepciunii acestui domnŭ, că este domnul să să poarte cumŭ biruiéşte venitul ţărâi.

Zac. 8. Birul ţărâi era legatŭ la Tighinea pre acéle vrémi şi la Cetatea Albă, ce veniia inicérii la birŭ şi păn cu hamgiare săriia la boieri. Acéia vădzândŭ Radul-vodă, au mutat birul, să să ducă la Ţarigrad, la împărăţiie, că credinţa acéia avea Radul-vodă la împărăţiie, care n-au avutŭ nice mainte de dânsul, nici mai pre urmă, nici un domnŭ, câţi au fostŭ în ţară. Şi crăiile creştinéşti, ales leşii, ungurii şi alte ţări creştine, mare folos avea de dânsul, că-i feriia de multe primejdii, ca un creştin. Păzindu-şi slujba direaptă cătră împărăţiie şi datoriia creştinească o păziia, precum s-au arătatŭ şi la Hotin, cu mijloacele lui la pacea ce s-au făcut, între turci şi între leşi şi apoi cu solul cél leşăscu, cneadzul de Zbaraj, căruia i-au dat cale prin Ţara Ungurească, gătit acéla sol de oprealá la împărăţiie. Deci, şi la turci credinţă şi la creştini laudă avea, că toate era cu înţelepciune legate.

Zac. 9. Radul-vodă domniia aicea în ţară la noi, iară feciorul său Alexandru-vodă în Ţara Muntenească şi la aceasta domniie au făcut şi nunta la Tecuci fecioru-său cu fata lui Scărlet, vestit om între ţarigrădéni,

la care veselie era adunate doă ţări, ţara noastră şi Ţara Muntenească. Scaunele boierilor, din-a-diriapta domnilor boierii de Muldova, iară den-a-stânga boierii muntenéşti ţinea dvorba şi aşea şi căpeteniile de slujitori. Divanuri, case, cerdacuri, anume de această treabă făcute, cu lucrători de îmbe părţile a ţărâlor, la satŭ la Moviléni, în malul Sirétiului, dincoace. Unde şi soli streini cu daruri era veniţi de la unguri şi de la câţva domni den Ţara Leşască. Şi au trăgănatŭ acéia nuntă pănă a doa săptămână cu mare petrecănii şi bivşuguri.

Zac. 10. Pacea era întemeiată pre acéle vrémi den toate părţile, fără numai dodiia tătarâi Cantemiréştilor cu trecătorile sale în Ţara Leşască, că să dezbătuse Cantemiréştii de suptŭ ascultarea hanelor şi şedea cu ordele sale dencoace de Nistru, în câmpii Cetăţii Albe şi a Chilii, ce să dzice Bugeacul şi-i dedesă împărăţiia paşii lui Cantemir, de să scriia paşă. Şi în toţi ani loviia Ţara Leşască, precum şi atuncè, în dzilele Radului-vodă. Nu aşea cu multŭ după pacea legată între Împărăţiia Turcului şi între Crăiia Leşască, au lovitŭ ordele lui pe la Sneatin, toată Pocutiia, fără véste şi au făcut mare robiie şi plean. Şi după acéia pradă a leşilor, curundŭ au lovit şi în Ţara Muntenească, pănă în Buzău, de au făcut câtăva pradă la munténi. Ce, au săritŭ fălciienii şi covurluienii şi tecucénii, cu porunca lui Radul-vodă, de au lovit pre tătari la întorsŭ şi le-au loatŭ toată dobânda şi robii. Şi au făcut Radul-vodă şi jalobă mare la împărăţiie, den care să apropiiasă scârbă de la împărăţiie mare lui Cantemir şi n-au scăpatŭ mai pre urmă de dânsa, pentru aceste fapte.

Zac. 11. Curândŭ după acéia au arsŭ curţile la Iaşi, céle domneşti şi s-au mutatŭ Radul-vodă la Hârlău cu şedérea. Şi aşea îndrăgise locul la Hârlău, cât în toate veri la Hârlău şedea cu toată curtea, că tocmise şi curţile céle domneşti şi beserici câteva făcute acolo în Hârlău de dânsul.

Zac. 12. Omŭ boleac fiindŭ Radul-vodă şi de mâni şi de picioare, care boală podagra şi hirarga să dzice, n-au trăgănatŭ multŭ viiaţa şi acolea la Hârlău s-au sfârşit viaţa, în anul 7134 în dzile...

Zac. 13. De mare primejdii s-au prilejit de au scutit ţara atuncea moartea Radului-vodă, că să suisă tătarâi, cu singur galga-soltan den Crâmŭ şi cu Cantemir-paşea de aicea, den Bugeagŭ, cu 40.000 de tătari, cu prada în Ţara Leşască, pentru oprite cojoacele lor de leşi, legate la Hotin. Şi le-au ţinut calea oştile leşăşti cu Coneţpolschii hatmanul leşăscŭ, de curundŭ ieşit den Edi Cula, den chisoare, din Ţarigrad, iarăşi cu nevoinţa lui Radul-vodă. Şi aşea de rău i-au bătut pre tătari, cât şi soltanul şi Cantemir cu fuga au hălăduit. Ce vrea să-şi astupe ruşinea, veri, neveri, să prade ţara, dândŭ vina Radului-vodă, cum să hie datŭ el ştire leşilor, să să găteadză asupra lor. Ce, dac-au înţăles de moartea lui Radul-vodă şi de domniia lui Barnovschii-vodă în locul Radului-vodă, n-au stricat în ţară nimică, fără ce au fostŭ de hrana cailor, că era Cantemir fârtatŭ lui Barnovschii hatmanul şi satele lui, la boierie, niceodată nu fugiia den calea lor, cândŭ trecea pe la Cernăuţi ordele în Ţara Leşască, ce petrecea Cantemirŭ la Toporăuţi cu dzilele în casele lui Barnovschii hatmanul.

Zac. 14. Oasele Radului-vodă cu cinste mare s-au pornitŭ de la Hârlău în Ţara Muntenească, la mănăstirea făcută de dânsul în Bucureşti, cu Hrizea visternicul şi cu Trufanda postélnicul şi cu Costin postélnicul al doilè pe acéle vrémi. Iară în scaunul ţărâi domnŭ au stătut Barnovschii hatmanul.

CAPULŬ ALŬ DOISPRĂDZÉCÈ

Încep. 1. După moartea Radului-vodă celui Mare, boierii şi ţara vădzândŭ pre Barnovschii hatmanul, omŭ de ţară şi fără cuconi şi cunoscut împărăţiei cu slujbele ce făcusă la Hotin, la sultan Osman şi ştiut şi căpeteniilor tătărăşti, ales lui Cantemir, cu carile legasă priietenşug încă den mârzeciia lui, la Toporăuţi, la o trecătoare a lui în Ţara Leşască, au ales cu glasurile tuturora pre Barnovschii hatmanul de domniie şi au mărsŭ o samă de boieri la împărăţiie, de i-au adus steag de domniie.

Zac. 2. Îndată ce au stătut Barnovschii-vodă la domniie, întâiŭ au stătut după grijea ţărâi ce-i vinisă asupră de tătari şi au trimis la galga-soltan daruri şi la Cantemir-paşea şi au întorsŭ vrăjmăşiia tătarâlor, ce gătisă ei asupra ţărâi şi apoi au stătut şi după aşedzarea ţărâi, care să stricasă foarte rău la Radul-vodă.

Zac. 3. Iară războiul atuncea a tătarâlor cu leşii au fostŭ aşea: neţiindu-să leşii de cuvântŭ ce-l legasă la Hotin, să dea Crâmului den anŭ în an 30.000 de cojoace, s-au sculat singur galga-soltanŭ, fratele hanului, şi Cantemir-paşea cu 40.000 de tătari şi au lovit Ţara Leşască în trei părţi. Pe o parte singur galga-sultan, pe altă parte Salmaşà-mârza, pe a triia parte Cantemir-paşea si au prădat pănă la Socal şi pănă mai sus de Liov. Ce, i-au lovitŭ leşii şi întâiu pre singur galga-soltanŭ Coneţpolschii hatmanul şi cu Hmileţchii şi au pieritŭ acolea mulţime de tătari şi feciorul lui Cantemir şi au cădzut la robiie şi un frate a hanului, mai micŭ de galga-soltanŭ, robŭ la leşi, carile apoi au ieşitŭ şi cădzusă han la Crâmŭ, de umbla cu Hmil în Ţara Leşască. Iară partea lui Salmaşà-mârza şi a lui Cantemirŭ-paşea nu era detot răsipite, că măcar că lovisă şi pe Cantemir-paşea iară leşii cu Liubomirschii, iară detot răsipă acestor orde a face n-au putut. Ce, strângându-se iară ordele la Nistru, la carii scăpasă şi galga-soltan, numai ce era să prade ţara, dândŭ vina Radului-vodă, că au datŭ ştire leşilor de dânşii. Şi să nu să hie prilejitŭ moartea Radului-vodă şi nevoinţa lui Barnovschii-vodă, n-ar hi hălăduit ţara atuncea de mare primejdiie.

Zac. 4. Ce, cum floarea şi pometii şi toată verdeaţa pământului stau ovilite de brumă cădzută peste vréme şi apoi, după lină căldura soarelui, vinŭ iară la hirea şi la frâmseţele sale céle împiedecate de răceala brumei, aşea şi ţara, după greutăţile ce era la Radul-vodă (care vacurilor de miratŭ au rămas, cum au putut încăpea întru înţelepciunea acelui domnŭ acéia nemilă de ţară), au venitŭ fără zăbavă ţara la hirea sa şi pănă la anul s-au umplutu de tot bivşugul şi s-au umplut de oameni.

Zac. 5. Milele domnilor pot aşedza ţărâle, nemila şi lăcomia fac răsipă ţărâlor. Făcusă Barnovschii-vodă mare volniciie curţii să dea

numai la birŭ, o dată într-un an. Şi oricine den curteni de nevoie au răsăritŭ de la ocina sa, ori la satŭ boierescŭ, ori la sat domnescŭ, pre toţi i-au adus la breslele sale şi la locul său. Şi siliştilor, pe unde să pustiisă, au dat slobodzii, chemândŭ oameni din Ţara Leşască şi aşea s-au umplutŭ ţara, în puţină vréme, de oameni.

Zac. 6. La al doilea anŭ domniei sale, i-au venit porunca de la împărăţiie să margă cu oştile ţărâi la Daşeu, pentru întăritura Daşevului, că măcarŭ că legasă pacea aceasta la Hotin între turci şi între leşi, să nu umble tătarâi la leşi stricândŭ şi căzacii pre mare la turci, iară nu-i putea opri îmbe părţile pe acéste neamuri, nice pre tătari turcii, nice pre căzaci leşii. Ce, loviia totdeauna şi căzacii pre Marea Neagră locurile turcéşti şi mai multŭ Daşovul păţiia nevoie în toată vrémea de dânşii. Deci, au mărsŭ şi Barnovschii-vodă într-acela anŭ, toată vara, de au lucratŭ penpregiurul cetăţii, tocmindŭ zidiurile şi şanţurile şi cu munténii şi cu nişte paşi orânduiţi de la împărăţiie pe acéia treabă.

Zac. 7. După slujba ce au făcut Barnovschii-vodă împărăţiei la Daşău, domniia cu mare fericiie ţărâi, stândŭ tot după grijile ţărâi şi după lucruri dumnedzăiereşti. Şi au fârşitŭ mănăstirea mare în dricul oraşului Ieşilor întâi, ce să dzice Sfânta Mariia şi apoi mănăstirea anume Hangul, în munţi, den pajişte şi Dragomirna au fârşit iară el, urdzită de Crimca mitropolitul, aproape de oraşul Sucevei, aşijderé şi Bârnova, lângă Iaşi, care apoi au fârşit-oă Dabijé-vodă, fără beséreci în multe locuri şi besérica lui Sfetii Ioanŭ, iară aicea în oraşŭ, de îmmă-sa făcută. El au lăsat moşiia sa, Toporăuţii, sat la Cernăuţi şi Şipotele, la Hârlău, cu afurisănie a patru patriarşi mănăstirii sale Sfintei Mariei den târgŭ den Ieşi, întâi cu ţara să nu hie la alte dări, fără numai la biru. Ce, binele pururea este gingaş şi pentru păcatele oamenilor, nu în multă vreme stătătoriŭ. Pentru 40 de pungi ce-i cerea veziriul de la Barnovschii-vodă, ferindŭ ţara de obicei, i-au venitŭ mazilie, neumplândŭ bine patru ani la domniie. Şi mulţi, care-i era priietini, îl sfătuia să nu să puie

împrotiva veziriului, să-i dea acei bani, să nu-i vie vreo primejdie. N-au vrutŭ nice într-un chip să priimască, pentru obiceiŭ să nu să facă asupra ţărâi, urmândŭ pe Pătru-vodă, carele au făcut Galata de Sus, care avândŭ dodeiale totdeauna de la turci cu dările, au strânsŭ boierii şi ţara, şi le-au dzis că nu mai poate să sature pântecele turcilor fără fundŭ. Şi luându-şi dzua bună de la toţi, au lăsatŭ domniia şi s-au dŭs pen Ţara Leşască la Veneţiea, unde-şi s-au săvârşit şi viaţa sa, cu vécinică pomenire în ţară. Să cunoaşte că aceşti domni matce direpte au fostŭ aceştii ţări, nu maştihă, cândŭ, pentru obiceiŭ să nu să facă în dzilele lor cu greul ţărâi, domniile ş-au lăsatŭ şi asuprelele ţărâi n-au priimit să hie de la dânşii.

Zac. 8. Aşea au făcut şi Barnovschii-vodă, măcară că cu foarte prostŭ sfat, căce după maziliia n-au mărsŭ la împărăţiie, ce-şi cumpărasă un târgŭ în Ţara Leşască, anume Ustiia, cu câteva ocine, nu departe de Nistru, şi după mazilie ce i-au venitŭ, au mărsŭ cu casa lui în Ţara Leşască, la Ustiia. Iară domnŭ în locul lui au venit Alexandru-vodă, feciorul Radului-vodă celui Mare.

CAPULŬ ALŬ TREISPRĂDZÉCÈ

Încep. 1. Aceste trei domnii, a lui Alexandru-vodă, feciorul Radului-vodă, şi a lui Moysei-vodă, domniia întâiŭ, şi a lui Alexandru-vodă Iliiaşŭ, suptŭ un cap închidem, căci că toate acéste domnii şi scurte, câte giumătate de an unile, altele peste un an oarece cu puţin, trăitoare au fostŭ şi nice lucruri aşea însămnate în anii lor prilejite nu s-au tâmplatŭ.

Zac. 2. Mai cu greu mi-au fostŭ, iubite cititoriule, a scrie de acéste domnii, decât de céle mai de multŭ trecute, că de aceste domnii, ce mai sus scriem, necăiuri, nice într-un létopiseţŭ streinŭ, poménit nu să află, ori căce au fostŭ scurte, ori căci nemică aşea ales nu s-au prilejitŭ în dzilele lor. Ce, cât am pututŭ a înţelege den boieri bătrâni den dzilele lor, pre rândul său mergândŭ cursul anilor, îţi însămnămŭ.

Zac. 3. Deci, după ieşitul lui Barnovschii-vodă în Ţara Leşască, au venit domnŭ în ţară Alexandru-vodă, feciorul Radului-vodă celui Mare. În vestea tătâne-său, ce avea la împărăţiie, i să dideasă domniia, ce, cu cât ceriul de la pământŭ, cu atâta de hirea tătâne-său departe, om şi de trup şi de hire slabŭ şi boliacŭ. Care lucru înţelegândŭ şi împărăţiia că nu este de domniia ţărâi de margine ca aceasta, neumplândŭ bine giumătate de anŭ, i-au venit maziliia.

Zac. 4. Se ispitisă Barnovschii-vodă oarece la margine cu trimisul lui Necoriţă hatmanul la Toporăuţi, în dzilele ceştii domnii a lui Alexandru-vodă, ce i-au ieşit cu oşti Vasilie Lupu vornicul şi Grama stolnicul şi l-au împensŭ pre Nicoriţă de la marginile ţărâi.

Zac. 5. După maziliia lui Alexandru-vodă, feciorul Radului-vodă, au venit cu domnia Moysei Moghila-vodă, feciorul lui Simion-vodă, om blândŭ, un mielŭ la hire, nelacom, nemăruia rău. Multe case de gios, lipsite, au scos în fruntea lăcuitorilor ţărâi, ales pre Ciogoléşti. Pace din toate părţile, numai de datornicii turci mare strânsori şi sile şi aşea să umplusă ţara şi de oameni răi, cât, a vedére cu bulucuri umbla, de prăda şi jecuiia oamenii şi pre lângă oraşŭ[1].

Zac. 6. Iară cum toate domniile nu sintŭ fără nepriietini şi mai ales domnii mai mulţi nepriietini au, cum copacii cei mai înalţi mai multe vivoară şi mai mare vânturi sprejenescŭ, aşea şi Moysei-vodă, avândŭ nepriietini la împărăţiie, îi scornisă cum va să fugă în Ţara Leşască pre urma lui Barnovschii-vodă. Care lucru înţelegândŭ împărăţiia, în taină au trimis poruncă la Cantemir-paşea, să margă să-l pornească den scaun spre împărăţiie, să vie, iară ari vrea spre altă parte, să-l prindză şi să-l trimaţă la Poartă.

Zac. 7. Şi aşea, neştiindŭ nemică Moysei-vodă, stătu Cantemir-paşea la Ţuţora, sprinten cu o samă de oşténi ai săi şi au trimis lui Moysei-vodă pren ceauş cărţi de maziliie. Deci numai ce i-au căutatŭ a purcede spre Ţarigrad şi în locul lui s-au datŭ domniia lui Alexandru-vodă Iliiaş, a doa domniie.

[1] E vorba, evident, de răscoale ţărăneşti.

Zac. 8. Cum au venit ştire de domniia lui Alexandru-vodă la boieri, mare mâhniciune şi voie rea în toată curtea, mai ales în boieri, ştiindŭ cu toţii hirea acélui domnŭ. Ce, au făcut sfat cu toţii şi îndată au purces fruntea toată de boieri la Ţarigrad, cu jaloba la împărăţiie pentru greul ce petrecea ţara de domnii neştiutori rândul ei. Lupul Vasilie vornicul, ce au cădzutŭ apoi domnŭ, Cehan vornicul, Savin hatmanul, Costin postelnicu, Uréche spătariul, Buhuş visternicul, Furtuna comisul, Başotă logofătul şi alţi boieri cu numărul pănă la 50 de capete numai de boieri, fără alte capete de ţară şi au purces cu toţii la Ţarigrad. Ghenghea logofătul şi cu Enachie postelnicul rămăsesă caimacami la scaun.

Zac. 9. Nepurcesŭ den Ţarigrad au apucatŭ boierii pre Alexandru-vodă cu domniia, că oblicise el de boieri că vinŭ cu pâră, cum nice într-un chip nu-l priiméşte ţara. Şi au trimis înainte boierilor Alexandru-vodă pre Batiştè Veveli şi cu ceauşi, Batiştè să le grăiască cu bine şi ceauşii să tragă pre boieri ca să să sparie. Carii fără ştirea veziriului fiindŭ şi vădzindŭ atâtea capete, nu s-au cutedzatŭ ceauşii a le face silă şi încă pe Batiştè l-au suduit foarte tare, ales Cehan vornicul.

Zac. 10. Iară la curţile împăraţilor multe răutăţi pot să să facă peste ştirea celor mai mari. Aşa s-au prilejit şi boierilor celora ce mersesă, tuturora. Pănă agiungè ei la veziriul, au venit într-o noapte, poate hi cu voia chihaiei veziriului, carii multe pot fără ştire, şi au legatŭ pre câţva boieri, câţi au fostŭ mai capete şi i-au ţinut pen ieşitori închişi, peste ştirea veziriului. Ce, le-au căutatŭ boierilor numai a face tocmală cu Alexandru-vodă şi legături. Să mai ispitisă boierii, după ce au ieşit din opreală, să margă la veziriul şi era gata lucrul acéla. Ce, s-au prilejit pierirea veziriului, pe uliţe mărgândŭ de la curţile împărăteşti la săraiul său, de iniceri, l-au ucis cu pietri inicerii. Deci, numai ce au căutatŭ boierilor a priimi pre Alexandru-vodă şi au mărsŭ la patrierşie şi au făcut giurământuri boierii lui Alexandru-vodă şi el boierilor iarăşi. Şi aşea au purces din Ţarigrad spre ţară.

Zac. 11. Dacă s-au aședzat Alexandru-vodă la scaun (lupul părul schimbă, iară nu hirea), tot pre acéia cale, ca și la domniia dentâiŭ au purces lucrurile. Ce, cârpiia boierii cum putea trebile țărâi, iară domniia mai multŭ își petrecea cu Batiștè Veveli.

Zac. 12. În Țara Muntenească pre atuncea să rădicasă muntenii pre domnul lor, Lion-vodă pentru mare desfrânăciuni și nespuse ce era într-acela domnŭ. Și dentre toate capeteniile Țărâi Muntenéști era Matei-aga și de atunceși au cădzut domnii fericit Țărâi Muntenești. Supt vrémea acelor amestecături scoasesă Alexandru-vodă de la împărăției domniia fecioru-său, Radului-vodă, a Țărâi Muntenéști și tot în anul dintâiu domnii sale. După ce au venit steagul de la împărăției fecioru-său de domniie, l-au pornitŭ și cu câtăva gloată de aicea den țară. Ce, le-au ieșit Mătei-vodă domnul muntenescŭ înainte și de-abiia au scăpat și singur Radul-vodă cu sprejeneală unora ce s-au ales pe lângă dânsul den moldoveni[1].

Zac. 13. Nici într-un chip nu putea să amistuiască Alexandru-vodă fapta boierilor, ce făcusă cu venirea împrotiva lui la Țarigrad și nice boierilor nici într-un chip lucrurile ce era foarte proaste la toate trebile a lui Alexandru-vodă nu le plăcea. Și dentr-acestea adăogându-să necredința și prepusul den dzi în dzi, aședzasă gândul său Alexandru-vodă numai să omoară pre o samă de boieri, ales pre Vasilie Lupul vornicul și pre Cehan vornicul și pre Savin hatmanul, pre Buhuș visternicul, pre Uréche spătarul. Costin postelnicul era mazil la țară, ce, ori să-l tragă în partea sa Alexandru-vodă, ori altŭ gândŭ avândŭ, îl chemasă la curte și-i da hătmaniia. Ce, vădzindŭ Costin lucrurile amu îngroșate între domniie și între sfatŭ, gânduri spurcate și réle, ș-au luat dzua bună pre câteva dzile și au ședzut la țară.

Zac. 14. Iară celorlalți boieri toate gândurile a lui Alexandru-vodă au descoperitŭ Costantin Aseni, om de casa lui Alexandru-vodă, cum în

[1] Radu Iliaș este învins de Matei Basarab lângă București, în lupta de la Plumbuita (1632).

dzua de Paşti era să-i omoară, cu sfatul lui Batiştè. Deci şi boierii umbla toţi cu paza vieţii.

Zac. 15. Şi vădzândŭ de adevărat urdzită pierirea sa de Alexandru-vodă, ca céla ce să îneacă să apucă de sabie cu mâna goală, s-au vorovitŭ cu toţii şi au datŭ ştire ţărâi, care hierbândŭ în greutăţi şi în netocmele, pre lesne s-au pornitŭ şi nu numai curtea, ce şi ţărănimea. Şi atâta mulţime s-au strânsŭ den toate părţile, cât nu încăpea în târgŭ, ce umplusă locul pe supt Miroslava, petutinderea, străgându pen toate uliţele pre greci.

Zac. 16. Vasilie Lupul vornicul era cap tuturor lucrurilor acestora. Dacă au năbuşit ţara, au mărsŭ de au spus domniei aieve, cum s-au rădicat ţara şi strigă pre greci. Au răspunsŭ Alexandru-vodă: “Dacă să rădică pre greci, pre mine să rădică“. Şi vădzândŭ atâta mulţime, nu s-au apucatŭ de nemică, numai de grijea să hălăduiască cu casa sa de gloate.

Zac. 17. Au mărsŭ boierii cu toţii la curte şi la purcesul domnii, să nu hie pus cu toţii să oprească desfrânată prostimea, pozna mare şi de-abiia prilejită în vro ţară s-ar hi tâmplatŭ. Ce, tot pe lângă domniie au mărsŭ boierii, oprindŭ şi domolindŭ ţărănimea. Iară mai nu era în puterea boierilor a-i opri, pornită grosimea. Ce şi pre Vasilie vornicul, anume că ieste şi el den greci, au zvârlit unul cu un os şi l-au lovit în cap, den care lovitŭră au fostŭ Vasilie vornicul multă vreme rănitŭ.

Zac. 18. O! nestătătoare şi niceodată încredinţate lucrurile a lumii, cum vârsteadză toate şi turbură şi face lucruri împrotivă! Cândŭ cu cale să fie frică celorŭ mai mici de cei mai mari, iară cursul lumii aduce de este de multe ori celui mai mare de cei mici grije.

Zac. 19. Fericiţi suntŭ împăraţii, craii, domnii, carii domnescŭ aşea, să nu le hie de cei mai mici niciodată siială.

Zac. 20. Un craiŭ de Englitera, de câte ori să îmbrăca dimeneţile, de atâtea ori dzicea singur şie: “Adu-ţi aminte că a multe gloate de oameni eşti stăpânŭ”. Domnii cei buni şi direpţi fără grije şi desfătaţi stăpânescŭ, iară cei răi tot cu siială.

Biserica moldovenească din Liov.
Ctitorie a lui Miron Barnovschi-vodă.

Letopiseţul Ţărâi Moldovei de la Aaron-vodă încoace

Zac. 21. Dacă au agiunsŭ în şesul Bahluiului domniia, aproape de mănăstirea Balicăi locul era tot plin de oameni, nu să vedea şesul deşertŭ necăiuri. Striga: "Dă-ne, doamne, pre greci". Unii băicăia, alţii suduia şi jecuiia. Şi acolo au strigatŭ pre Batiştè, să le dea, carele era tot aproape de Alexandru-vodă, vădzândŭ strigarea pre sine. Ce, nu sta domniia de grijea lui, ce de grijea sa şi numai ce i-au dzis să să depărtédză de la dânsul. Şi aşea l-au apucat şi l-au dat pre mâna ţăranilor. Nespusă vrăjmăşiia a prostimei! Şi aşa, fără de nice o milă, de viu, cu topoară l-au făcut fărâme. Şi pănă într-atâta s-au amestecat unii, anume Bosie Lăpuşneanul, cât nici ermulucul den spinarea lui Alexandru-vodă, că bura a ploaie, atuncè n-au hălăduitŭ.

Zac. 22. De grijea ţărănimei ce epa pen tot locul, să nu intre Alexandru-vodă îndată la pădure şi boierii încă aşea socotisă, să să mai depărtédză de gloate, la loc deşchis, fără pădure, l-au pornitŭ pe drumul braniştei, pe dencoace de Bahluiŭ, pornindŭ şi săimeni cu sineţele gata pe lângă dânsul. Apoi, dacă s-au întorsŭ boierii, au stătut la grije, să nu ia Alexandru-vodă calea den branişte spre Cantemir-paşea la Bugeagŭ. Ce, îndată au ales o samă de boieri, cu Buhuş visternicul şi l-au trimis la branişte, după Alexandru-vodă, să-i îndiréptedză calea pe la Huşi, pre Bârlad în gios.

Zac. 23. Era mai mare spaimă decât dentâiŭ, dacă vădzu Alexandru-vodă gloate iară după sine şi la branişte şi-l lăsasă şi siimenii toţi şi copiei den casă. Şi dacă s-au apropiiatŭ boierii, le-au dzis Alexandru-vodă cu lacrămi: "Mă rog pentru fiiul mieu, Radul-vodă, să-l lăsaţi viu!" Au dzis Buhuş visternicul să n-aibă nice o grije, nice să să gândească măriia-sa c-au vinitŭ cu vreun rău, numai poftéşte ţara pre măriia-sa să margă pre Bârladu spre Galaţi, să nu aducă vreun rău asupra ţărâi cu tătari şi i-au giurat să n-aibă nici o grije. Şi aşea au priimit şi Alexandru-vodă, pe unde va hi voia ţărâi, pe acolo să margă. Şi au purcesŭ spre drumul Bârladului şi au aşedzat boierii iară pre siimeni pe lângă dânsul şi copii cei den casă, carii îl părăsisă dându-i şi den boieri petrecători până în Galaţi.

Zac. 24. La Tecuci au ieşit şi Costin postelnicul înainte, de la Putna, şi l-au petrecut cu cinste şi cu conace pănă la Galaţi, plecându-l să vie la împăcăciune cu boierii şi să-şi hie iară în scaun, luândŭ Costin postelnicul asupra sa acéia grije. Ce, n-au vrut să priimească nice într-un chip. Deci, au trecut Dunărea la Gălaţi, spre împărăţiie.

CAPUL ALŬ PATRUSPRĂDZÉCÈ

Încep. 1. Şi aşea mântuiţi boierii şi ţara de domniia lui Alexandru-vodă Iliaş, au stătut cu toţii după alesul domnului nou. Striga cu toţii să fie Lupul vornicul, însă îi da şi legături, ce va lua den ţară, ce s-ari lega pentru dări, atuncea la acel ales, mai multŭ să nu ia din ţară. Ce, acéle legături vădzândŭ Lupul vornicul, ori că vedea pre câţva den capete că trag spre Barnovschii-vodă, n-au priimitŭ într-aceia dată domniia, ce au stătutŭ şi el la sfatul acela, să să trimaţă în Ţara Leşască la Barnovschii-vodă să vie iară la scaunul ţărâi.

Zac. 2. Ce nu era să treacă pre Barnovschii-vodă şi fârşitulŭ dzilelor trage cu de-a sila pre om. Cât au sosit boierii la Ustiia, unde şedea în Ţara Leşască, cu veste că ţara iară-l poftéşte să vie la domniie, cu mare bucuriie au priimitŭ aceia veste. Neştiutor gândul omenescŭ, singur de sine la ce merge şi la ce tâmplări apoi soséşte. Îndată ştire au dat şi craiului şi domnilor în Ţara Leşască, poftindŭ voie să margă la scaunul ţărâi cei de moşie. Şi îndată s-au gătit den Ustié şi au purcesŭ spre ţară şi la margine amu îl aştepta boierii şi slujitorii cu mare bucurie.

Zac. 3. Mainte de purcesul lui Barnovschii-vodă den Ustiia, un leah megiiaş de a lui, totdeauna îl sfătuiia să nu margă, să nu-şi dea viaţa fără grije pe viaţă cu grije şi cu cumpănă, arătându-i lunicoasă lucrurile domniei de Moldova supt împărăţie păgână. Şi ce i-ar lipsi, fiindŭ ca şi un domnŭ în ţara lor, fără grije, cu târguri, cu sate? Iar Barnovschii-vodă să hie răspunsŭ leahului la acéle cuvente a lui: “Dulce este domnia

de Muldova!” Iară leahul către dânsul: “Iară şi obedzăle turceşti încă sintŭ grele!”. Şi apoi aşea au ieşitŭ cuventele leahului, cum au dzis.

Zac. 4. Cum au sosit Barnovschii-vodă în Iaşi den Ţara Leşască cu bucuriia tuturora, au stătut după gătire de calea Ţarigradului, că nu era altŭ mijloc, numai să margă la împărăţie, să ia de acolé domniia după sărutatul poalei împărăteşti. Svătuia mulţi în multe chipuri şi s-au cercatŭ şi la Abăza-paşea, care era paşă la Silistriia pe atuncea, ce nu era altŭ mijloc, numai de mărsŭ la împărăţiie. Şi atuncea s-au prilejitŭ de chiemasă împărăţiia şi pre Mătei-vodă den Ţara Muntenească la sărutatul poalei împărăţiei şi după câteva fapte şi a lui Matei-vodă împrotiva împărăţiei, cu scosul lui Lion-vodă şi apoi a lui Radului-vodă, feciorul lui Alexandru-vodă. Iară tot era mai iuşoare lucrurile lui Matei-vodă, că n-au ieşitŭ într-altă ţară, cum ieşisă Barnovschii-vodă, suptŭ ascultarea altui stăpân, craiului leşescŭ.

Zac. 5. Deci să aducă turcii mai pre lesne pre Barnovschii-vodă la mâna sa, pre Matei-vodă l-au pornitŭ fără zăbavă cu steag de domniie în Ţara Muntenească, iară Barnovschii-vodă n-au pututŭ hălădui de pierire, precum vei afla la rândul său.

Zac. 6. Purcesesă cu Barnovschii-vodă mulţime de boieri şi fruntea curţii, preoţi, călugări, cu un gândŭ şi glasuri cu toţii, să să roage împărăţiei să li se dea domnŭ Barnovschii-vodă, între carii era şi Lupul vornicul. Ce, vădzândŭ că mulţi sfătuia pre Barnovschii-vodă să omoară pre Lupul, ştiindŭ amestecăturile lui şi mergândŭ Barnovschii-vodă pe la Matei-vodă, pen Bucureşti, au stătutŭ Lupul Vasilie vornicul, vădzindŭ că-i a merge pe la Matei-vodă, carele ştiia den Ţarigrad toate umbletele lui, au nevoitŭ cu toate mijloacele să să întoarcă înapoiu în ţară, dzicândŭ către Barnovschii-vodă că l-or gâlcevi grecii pentru scosul lui Alexandru-vodă şi pentru morţii ce să făcuse în greci la scosul lui Alexandru-vodă. Deci, ca un creştin Barnovschii-vodă ce era la hire, l-au slobodzitŭ. Iară dacă s-au adunat cu Matei-vodă şi au oblicit Matei-vodă că s-au

întorsŭ Lupul vornicul, îndată au răpedzit după dânsul, să-l întoarcă. Ce, să păzisă bine Lupul Vasilie vornicul cu mărsul şi nu l-au apucat în cale. Nice era în puterea lui Barnovschii-vodă să trimaţă aice în ţară, să-i facă vreunŭ rău Lupului vornicului, nefiindŭ încă cu domniia dată şi stândŭ după grijea lucrurilor sale.

Zac. 7. De la Matei-vodă au mărsŭ Barnovschii-vodă pe la Abăza-paşea, pen Silistria. Cât au putut Matei-vodă, au luptatŭ pentru dânsul şi la Abăza-paşea, şi la Poartă şi să arăta Abăza-paşea foarte blândŭ şi cu cuvente mângăioasă. Ce turcii cu săgeţi de bumbacŭ ucig pre oameni şi lor pot să slujască acéle cuvente a sfintei Scripturi: "**Оумѧк иҗше словеса иХ паче и та сѫ стрѣлы**" ("Muiatu-s-au cuventele lor mai mult decât untŭ-de-lemn şi acele sunt săgeţi").

Zac. 8. Dacă au sosit la Ţarigrad, vădzândŭ veziriul atâtè gloate de ţară cu Barnovschii-vodă, i-au învăţatŭ să nu strige pentru Barnovschii-vodă, ce să tacă, să să lasă pre mila împărăţiei, că i-or face pierire. Ce, gândindu-să boierii că este agiunsŭ veziriul de la cineva cu daruri, totdeauna striga şi da răvaşe la veziriul, cum nu priimăscŭ pre altul şi să punea cu gloatele la locuri că acéle, să să vadză şi de singur împăratul. Şi acéia apoi au mâncatŭ capul lui Barnovschii-vodă, că pâră de la nepriietini nu lipsiia, mai ales de la Lupul Vasilie vornicul, pe la priietinii lui den ţară, cu cărţi, cum, de l-or slobodzi viu pre Barnovschii-vodă, Ţara Moldovei va hi cu leşii totuna şi este ca o iscoadă a leşilor. O, îndrăcite a voitoriului de rău veninuri, ce nu scornéşte limba amară a nepriietinului!

Zac. 9. Acélea adoogându-se la împărăţiie asupra lui Barnovschii-vodă, după fapta ce i să prilejisă, de ieşisă den ţară, den domniia dentâi în Ţara Leşască şi Abăza-paşea încă-i era pârâş şi mai ales dzilele lui céle fârşite, lovisă supt acéia vréme căzacii pre Marea Neagră, numai ce s-au ales cu sfatulŭ împărăţiei să piiaie Barnovschii-vodă.

Zac. 10. Stătusă voia împărăţiei, pe toţi câţi venisă cu dânsul, ori să-i puie supt sabie, ori să-i dea pe la cătărgi.[1] Ce cine era muftiul,

capul legii turcești, n-au pozvolitŭ, ce au dzis: “Ce-i vinovată gloata? Capul să să piiardză, să vor potoli gloatele”.

Zac. 11. Au priceputŭ Barnovschii-vodă cu câteva dzile pierirea sa și amu din chisoare (că-l închisesă cu câteva dzile mainte veziriul cu porunca împărăției), scrisesă o carte aicea în țară la îmma-sa, care carte pre cuventele lui s-au cunoscutŭ că era asupra morții acéia scrisoare. Și așea, într-o dzi l-au luatŭ de la împărățiie și, la vederea divanului, prăvindŭ și singur împăratul pe fereastră pierirea lui, i-au tăiat capul. Iară boierii, o samă den capete, era închiși și aștepta și ei din ceas în ceas pierirea, iară céialalți boieri mai de gios și gloatele, ce era toți spăimați de grijea morții, pen toate unghiurile ascunși, au petrecut câteva dzile cu mare grije.

Zac. 12. Nu putem să trécem cu pomenirea niște tâmplări ce s-au prilejitŭ în Țarigrad, după pierirea cestui domnŭ, care, nu numai în țară aicea, ce plin este Țarigradul pănă astădzi. De un cal a lui Barnovschii-vodă, ducându-l la grajdiuri împărătești, după pierirea lui, în céieș dzi s-au trântitŭ calul gios și au muritŭ în locŭ. Și a doa dzi noaptea au arsŭ și Țarigradul pănă <câteva> mii de case. Acéstea că s-au tâmplatŭ, ori că s-au tâmplatŭ atuncea ce se poate prileji și altă dată, ori s-au mai prilejit, ori că au arătat Dumnedzău singe nevinovat, că era Barnovschii om dumnădzăierescŭ și mare rugătoriŭ spre Dumnedzău. De care mărturisiia Toma vornicul, fiindŭ postelnic al doilea la dânsul, că în multe nopți l-au zăritŭ pe la miiadzănoapte îngenunchiatŭ înaintea icoanei la rugă, cu mare osârdiie.

Zac. 13. Era la hirea sa Barnovschii-vodă foarte trufaș și la portul hainelor mândrŭ, iară la inimă foarte direptŭ și nelacom și blândŭ. Mănăstiri și beserici câte au făcutŭ, așea în scurtă vreme, nice unŭ domnŭ n-au făcutŭ. Făcut-au alți domni și mai multe, iară cu mai îndelungate vrémi, în 40 de ai unii, alții în 20 de ani, iară elŭ în trei

[1] Corăbii mânate cu vâsle de către cei condamnați și de robi.

ani. Mănăstirea în oraş aicea, ce să dzice Svinta Mariia, şi Hangul la munte, şi Dragomirna lângă Suceavă au fârşit şi au urdzit şi Bârnova pre numele său, supt dealul <Pietrăria> lângă Iaşi şi au istovitŭ şi besérica acea mare în Liov în târgŭ, unde este şi chipul lui scris. Cu toate bunătăţi era spre ţară, iară de sine, cu purtatul trébilor împărăţiei, pre mărturia a mulţi boieri bătrâni, foarte slabŭ. Să pomenéşte den dzilele lui şi o iarnă ce cădzuse în luna lui martŭ, care iarnă dzic iarna lui Barnovschii-vodă, pănă astădzi. Fost-au perirea lui în anul 7141 <1633>, iuni 16 dzile.

Zac. 14. Trupul după pierire au stătutŭ înaintea curţii împărăteşti pănă îndesară. Apoi, au învăţat veziriul să sloboadză un boierin, care va hi fostŭ chihaia lui, care slujbă să prinde la turci, cum este postelniciia cea mare la noi în ţară. Deci, au slobodzit pre Costin postelnicul, care era postelnic mare la Barnovschii-vodă. Au mărsŭ şi au luat oasele dinaintea curţii şi le-au dus la patrierşie[1] şi acolea pre scurtu, pre cât au lăsat vrémea de atuncea, l-au astrucat în patrierşie, în céiaşi noapte. Şi de acolo apoi Vasilie-vodă spunŭ să hie adus oasele aicea în ţară.

Zac. 15. La slobodzitul lui Costin postelnicul din chisoare, au întrebatŭ ceauşii, cu pază l-or slobodzi, au fără pază? Au dzis chihaia veziriului: "Unde să fugă, săracul?" Ce, de atuncea ceialalţi boieri, ce mai era închişi şi cei ascunşi au apucatŭ mai la sufletŭ cu nădejde de viaţă, dacă au vădzut pre Costin că l-au lăsatŭ fără pază, să astruce oasele. Apoi, a doa dzi, dacă au vădzutŭ chihaia veziriului pre Costin postelnicul că au venitu dez-dimeneaţă iară înaintea lui, au dzis: "Săracul, el au venit ca o oaie singur iară la închisoare. Pasă la céielalţi, vei ieşi şi tu şi ei în puţină vréme." Închişi den boieri era Ghenghea logofătul, Başotă hatmanul, Cehan vornicul, Roşca visternicul, Costin postelnicul.

Zac. 16. A treia dzi după astrucarea lui Barnovschii-vodă într-o noapte trecuse împăratul pre acéle vremi soltan Murat, în céia parte, la Scuder,

---

[1] Patriarhia de Constantinopol (a Bisericii ortodoxe).

peste Bohazŭ, la primblare şi au întrebat pre veziriul: “Aşedzat-au domnŭ la Muldova, în locul ghiaurului ce au pierit?” Au răspunsŭ veziriul că nu s-au pus încă domnŭ, ce pre cine ar hi voia împărăţiei să să puie, să nu stea acéia ţară fără domnŭ. I-au răspunsŭ împăratul: “Chiamă pre ghiaurii, ce-s boieri acei ţări şi pre cine ori vrea ei să-şi aleagă domnŭ, să le hie datŭ”. Deci, îndată, tot într-aceiaş noapte, au trimis veziriul cu caicul la boieri, unde era închişi şi au luat iară pre Costin postelnicul, înspăimatŭ că-l ducŭ noaptea să-l înece, ori să-l muncească pentru avuţiia lui Barnovschii-vodă. Dacă l-au dus înaintea veziriului, i-au dzis: “Iată că împăratulu vă iartă capetele şi sâmteţi de acmu slobodzi şi să mergeţi să vă alégeţi domnŭ, pre cine veţi pofti”.

Zac. 17. Întorsŭ Costin postelnicul den spaimă cu bucurie de la veziriul la céialalţi boieri ce era închişi, le-au spus vestea. Şi au slobodzit şi pre céielalţi boieri, de ş-au mărsŭ cu toţii la un locŭ şi îndată au stătut la sfatŭ cu toţii şi au ales pre Moysei-vodă în locul lui Barnovschii-vodă, cu a doa domniie.

CAPUL ALŬ CINSPRĂDZÉCÈ

Încep. 1. Au mărsŭ a doa dzi toţi boierii şi gloatele la gazda lui Moyseiŭ-vodă şi de acolo la curţile veziriului, de au luatu căftanŭ de domniie şi fără zăbavă au purces spre ţară, iară cu căteva dătorii, făcute de cheltuielele ce s-au făcut den asupreala turcilorŭ.

Zac. 2. Nu ieşiia suspinul dentre toţi pentru moartea lui Barnovschii-vodă, ce toţi jăluia pre Lupul vornicul, căruia toate pârăle să oblicise. Deci, încă den cale au ales Moysei-vodă pre Cehan vornicul, şi pre Roşca visternicul, şi pre Banul, să vie înainte, să prindze pre Lupul vornicul. Ce, precum era pază cestora ce mergea să-lŭ prindze, cu multŭ mai mare pază avea Lupul şi mai méşter, şi mai cu pază. Avândŭ ştire de toate, câte i să gătisă, au fugitŭ den Iaşi şi în câteva dzile au fostŭ tupilat aicea în ţară pen păduri. Apoi pen Ţara Muntenească au trecut

în chipul neguţitorescŭ la Ţarigrad. Iară casei lui şi îmmei sale şi surori ce au avut, dacă au venitŭ Moyseiŭ-vodă în scaun, nice o asupreală n-au făcut, ce încă socotinţă avea giupâneasă lui şi cuconii de Moysăi-vodă, pre care lucru să poate cunoaşte hirea creştină a lui Moysei-vodă, măcar că ştiia că îndată ce au mărsŭ Lupul vornicul în Ţarigrad, umbla după domniie.

Zac. 3. În cale fiindŭ Moysei-vodă, iară lui Abăza-paşea amu venisă porunca de la împărăţiie să să găteadză asupra leşilor, carii aşea supusesă pre moscali, cât craiul leşăscŭ Vladislav nu mai ieşiia den Ţărâle Moscului cu oşti. Şi amu pierduse toată puterea a stare împrotiva leşilor moscalii şi pănă în stoliţa[1] Moscului ţinea cetăţile leşii şi mulţi din capetele Moscului priimiè să fie craiul leşăscŭ şi la dânşii împăratŭ.

Zac. 4. Deci trimisésă moscalii sol la turci, giuruindu-le Cazanul şi Azderhanul[2], doă ţări tătărăşti care ţinŭ şi acum supt mâna sa moscalii, numai să le dea agiutoriŭ împrotiva leşilor. Şi le-au dat agiutoriŭ atunceşi, orânduindŭ pre Abăza-paşea cu toate oştile turceşti, câte suntŭ de la Buda pănă la Nistru şi ţărâle amândoaă, Ţara Muntenească şi ţara noastră şi pre tătari. Şi au lovit întâiŭ ordele lui Cantemir cu trecătoarea Nistrului la Hrinciuc, mai gios de Hotin, Ţara Leşască şi robise Podoliia şi cu câtva plean întorcân-du-să, i-au gonitŭ Coneţpolschii hatmanul, carele era lăsat aicea la margine de crai, pentru paza despre acéste părţi. Şi i-au agiunsu pre tătari aicea în ţară, pe Prutŭ, în preajma Cornul lui Sasŭ şi i-au lovit, de au scos toţi robii, câţi luasă şi au pierit câţva den tătari.

Zac. 5. În luna lui avgust, v leato 7141<1633>, au sositŭ Moysei-vodă în scaun şi bine încă neaşedzatŭ, au intrat şi Abăza-paşea cu oşti în ţară, la octovrie 7, v leato 7142<1634> (şi dentr-acesta anŭ sintŭ începute şi dzilele vieţii mele), cu care depreună şi Moysăi-vodă cu

---

[1] Capitala statului Moscova, adică oraşul cu acelaşi nume.

[2] Oraşele Kazan şi Astrahan. Era imposibil că aceste oraşe de pe Volga să fi fost oferite turcilor, care n-aveau cum să ajungă acolo cu graniţele lor.

oştile ţărâi au purces spre Ţara Leşască şi au pus tabăra Abăza-paşea pre Nistru, unde cade apa Smotriciului, care apă vine pre la Cameniţă, în Nistru.

Zac. 6. Putérea toată a leşilor era cu craiul asupra Moscului, ce, cât au putută a strânge Coneţpolschii hatmanul oaste şi leşască, şi căzăcească, ca pre 12.000 de oameni, au pus tabăra sa şi el supt Cameniţă, despre capiştea armenească. Iară Abăza-paşea, lăsindŭ tabăra pe Nistru dincoace, precum s-au pomenitŭ, singur cu toate oştile gata de războiŭ, au trecut Nistrul şi au mersŭ direptŭ asupra taberii leşeşti, avândŭ cu sine de toate oşti, cu tătari, cu îmbe ţărâle, Ţara Muntenească, cu domnul lor, Matei-vodă şi ţara noastră, ca 30.000 de oameni de războiŭ.

Zac. 7. Leşii grijise şanţurile bine cu puşci şi cu pedestrime şi au ieşit şi ei cu călărimea denafară de şanţuri. Au dat năvală turcii cu mijlocul oştii foarte tare şi aripa den-a-direapta a tătarilor pănă s-au amestecat cu călărimea leşilor. Iară aripa den-a-stânga, a domnilor, ori nedeprinse hirea ţărâlor acestora la foc, ori nu-i trăgea inima pre munténi şi pre ai noştri să margă creştin asupra creştinului, au stătut mai slabŭ. Iară şi turcii cu tătarâi n-au zăbăvitŭ multŭ, apropiaţi de şanţurile leşilor, pentru focul care da foarte desŭ, cu moarte în turci şi în tătari, ce s-au datŭ şi ei înapoi. Şi s-au mutatŭ Abaza-paşea cu toată oastea despre o vale, care este aproape de Cameniţă, anume Mucşa şi iară au tocmitŭ oastea. Şi amu cu sabiile zmulte asupra moldovenilor şi a munténilor turcii, să margă de frica lor la năvală. Şi au dat Abăza-paşea ai doilea rândŭ cu toate oştile năvală asupra leşilor şi înfrânsésă o roată de leşi, ce le-au ieşitŭ alte roate în sprejăneală şi n-au făcutŭ nemică, nice cu a doa năvală, să poată răzbi tabăra leşască.

Zac. 8. Statut-au războiul peste vreme de chindie şi să mira domnii, cu ce mijloc ari spăriia pre Abaza-paşea de la Cameniţă, că să ia tabăra leşască, pusă la un locŭ ca acéla şi supt o cetate ca acéia, nu era puţinţă. Ce, au făcut veste pen nişte călăraşi, cum au datŭ călăraşii de

nişte oşti căzăceşti cu tabăra legată despre Nădăborŭ, vinitoare într-agiutoriŭ leşilor. Şi den cuvântŭ în cuvântu, au sositŭ pănă la Abăza-paşea vestea acéia, care vrândŭ să ştie Abăza-paşea de adevăratŭ şi întrebândŭ pe Moysăi-vodă, au adus călăraşi înaintea lui, învăţaţi să adeverească lucrul, cum aşea este şi cum să vădzutŭ cu ochii lor peste padurea Nădăborului oastea. Au stătut în gânduri îndată Abăza-paşa, de purces spre tabăra sa, spre Nistru, vădzândŭ că n-are ce face şi oştii leşeşti şi socotindŭ şi răceala acestor doă ţări la bătaie şi au purces într-acéiaşi dzi cu noaptea îndărăptŭ.

Zac. 9. Leşii încă bucuroşi că s-au mântuitŭ de nepriieteni, n-au gonitŭ ce au stătut pre loc, păzându-şi tabăra lor. Iară Abaza-paşea, să nu să întoarcă detot fără veste, înţelegândŭ de unŭ oraşŭ leşescŭ pe Nistru, în gios de Cameniţă, anume Studeniţa, au purces asupra celui târgşorŭ la care puţinei haiduci era de paza cetăţii. Céielaltă gloată, tot ţărănime, strânşi de pen pregiuru, au fostŭ bejenari. S-au apărat doă dzile târgul, iară spre a triia dzi haiducii au fugitŭ cu noaptea spre Cameniţă. Iar ţărănimea toată, câtă era strânsă acolea, au cădzut în robiie la turci şi la tătari. Acolea, la năvală, au căutatŭ şi alor noştri a merge, iară totuş s-au datŭ ştire haiducilorŭ să fugă, să nu piaie.

Zac. 10. Mare veste siliia Abăza-paşea să scoaţă Studeniţii şi ce-au fostŭ fruntea de oameni au ales şi i-au trimis la împărăţiie, scornindu-le nume de oameni mari în Ţara Leşască. Şi o fată ce să prilejise între roabe, foarte iscusită de trup, au trimisu-oă la împărăţiie, puindu-i nume că este fata hatmanului leşăscŭ.

Zac. 11. S-au întorsŭ după acéia izbândă Abaza-paşea spre Dunăre, cu gândŭ foarte rău şi pre domni, şi pre boieri, pentru înşălătura care s-au aflatŭ apoi, c-acéia cu căzacii la Nădăbor, ce s-au fostŭ scornitŭ, n-au fostŭ nemică. Şi dacă au sositŭ aicea la Iaşi, au stătut cu corturi în şes despre mănăstirea Balicăi şi a doa dzi era aşedzatŭ gândul lui să prindze pre toţi boierii, să-i puie în obedzi, să-i ia cu sine, să să plătească la împărăţie de ponoslŭ, că i-au fostŭ ţărâle acéstea de sminteală. Ce, un turcŭ orbŭ de un ochiŭ, priietin lui Costin hatmanul, au descoperitŭ

gândul lui Abăza-pașea și au fugitŭ boierii, în céiași noapte den Iași, de-au agiunsŭ pănă în dzuoă la Pobrata mănăstirea.

Zac. 12. A dooa dzi, strângândŭ pre Moysei-vodă pentru boieri Abăza-pașea, au datŭ seamă că s-au dus pentru graba birului întârdziiat fiindŭ birul. Iară alții șoptiia lui Abăza-pașea că s-au dus boierii la leși, să-i pornească pe leși pe urma lui. Și așea s-au fârșitŭ venirea lui Abăza-pașea asupra leșilor. În anul 7142<1633> toamna la noievrie, au trecutŭ Dunărea înapoi, spre scaunul său.

Zac. 13. Și cât s-au aședzatŭ, nepărăsit pârâia pre domni, ales pre Moysei-vodă. Iară Matei-vodă fiindu-i cirac, ș-au tocmitŭ prea lesne lucrurile la dânsul. Iară Moysei-vodă n-au pututu trăi multŭ în domniie de pârâle lui, ales fiindŭ acolea și Lupul vornicul, cunoscutu mai deinte lui Abăza-pașea. Ce au domnitŭ Moysei-vodă, după Abăza-pașea, numai peste iarnă. Deci, la primăvară i-au venitŭ maziliia și s-au dat domniia lui Lupu Vasilie vornicul de sultan Murat.

Zac. 14. Iară Moysăi-vodă, după maziliia sa den domniie, sătul de binele turcilor, au mărsŭ în Țara Leșască, petrecut de boieri câțva pănă la margine, unde-și apoi, după câțiva ani petrecuți în odihnă, cu ocine în Țara Leșască și cinste de la leși, ș-au fârșit și viața pre vrémea domniei lui Dabijè-vodă.

CAPULŬ ALŬ ȘESESPRĂDZÉCÈ

Încep. 1. Fericită domniia lui Vasilie-vodă, în care, de au fostŭ cândva această țară în tot binele, și bivșug, și plină de avuțiie, cu mare fericiie și trăgănată pănă la 19 ani, în dzilele aceștii domnii au fostŭ. În anii dentâiŭ cu prepusuri de nepace iară între leși și între turci, iară apoi, după trei-patru ai, deșchidzându-și calea Împărățiia Turcului asupra Persului cu soltan Murat pentru Vavilonul, aicea acéste părți la mare păci și liniști și mare fericii era.

Zac. 2. Domniia cum s-au prilejit, de-au luat Vasilie-vodă, s-au poménit la domniia lui Moysei-vodă, în capul al cincisprădzecilè, cum fugise Vasilie-vodă de frica lui Moyseiu-vodă, de aicea den ţară în Ţarigrad. Şi acolea, cunoscut la câţva den capete şi mai vârtos lui Abaza-paşea, care era pârâş lui Moysei-vodă şi mai multŭ cu nevoinţa lui, i-au dat soltan Muratŭ domniia, vădzându-l omŭ harnicŭ de acéia treabă.

Zac. 3. Dacă au luat domniia, nevrândŭ să hie nemulţemitoriŭ lui Moysei-vodă, pentru binele lui, ce făcuse casei lui, neamestecân-du-se nice cu un rău asupra casăi lui, au scris carte la Moyseiŭ-vodă, cu mare mulţemită pentru oamenii săi, căci n-au avut nice o nevoie şi lăsându-l în voie, unde ari vrea să margă, ori spre ce parte volnic, fără nici o grije să fie, şi sfătuindu-l să nu vie la Ţarigrad, pentru multe datorii ce avea Moysei-vodă în Ţarigrad. Şi să nu bănuiască că ce s-au prilejit aşea, fiindŭ acéste lucruri, ales a domnielor, supt orânduiala lui Dumnedzău, fără care nu iesŭ domnii.

Zac. 4. După aceasta ţărămonie, au purces Vasilie-vodă de la Ţarigrad cu domniia în ţară, în anul 7142<1634>. Iară Moysei-vodă, strânsu cu casa lui şi cu Costin hatmanulŭ den boieri, au trecut în Ţara Leşască.

Zac. 5. Abaza-paşea iară să gătiia cu mare putere asupra leşilor, să-şi mai tocmească lucrurile a războiului celui dentâi care făcusă asupra lui Coneţpolschii la Cameniţă, pănă n-ari oblici împărăţiia că cu rândul dentâi n-au lucratŭ atâta, cât da samă înaintea împărăţiei. Deci îndemna pre împărăţiia iară asupra leşilor şi sta de faţă şi solii moschiceşti la Ţarigrad, nevoitori, cu mare făgăduinţă împărăţiei de Cazanul şi de Azderhanul, să fie a turcilor. Şi numai ce aştepta şi Vasilie-vodă, neaşedzat bine la domnie, să-i vie porunca de gătire de oaste, iară ca şi lui Moysei-vodă.

Zac. 6. Era şi solul leşăscŭ, den Ţara Moschicească pornit de craiul la împărăţiie, anume Trăbinschii, pre carele (dândŭ ştire craiului Coneţpolschii hatmanul, cândŭ veniia asupra lui Abaza-paşea cu oşti turceşti) îi trimisesă la împărăţiie craiul, întrebândŭ de turci, ce pricină

ar hi stricăciunei de pace cei legate la Hotin cu sultan Osmanŭ. Şi au trecut solul acéla pen ţară, curundŭ în urma lui Abaza-paşea, în dzilele lui Moysei-vodă. Ce, oblicindu-l Abaza-paşea, au trimis de l-au opritŭ la Pravadiia, silindu-l să-şi dea soliia la dânsul, temându-să să nu se oblicească prin soliia lui, acéia cale a lui, cum au fostŭ. Ce, nevrândŭ solul să-i dea soliia şi răspundzindŭ că este trimis la singură împărăţiia, nu la unul den paşi, l-au oprit câtăva vréme. Ce Leahul au silitŭ cu mijloace de au datŭ ştire de sine la Poartă că este opritŭ şi au venitŭ poruncă la Abaza-paşea să-l sloboadză. Şi numai ce l-au căutatŭ a-l slobodzi. Iară aşe-i stricasă solului lucrurile la împărăţiie, cât nici o cinste n-au avut, care să cade solilor şi i-au pornitŭ cu răspunsŭ de scârbă înapoi, fără zăbavă şi anume să hie gata Crăiia Leşască iară de sfadă.

Zac. 7. Acela răspunsŭ a turcilor dacă au agiunsŭ la craiul în Ţara Moschicească; că era tot în Ţara Moscului cu oşti şi dându-i ştire şi de la margine iară de gătirea turcilor, deci numai ce i-au căutatŭ a sta la tocmală cu Moscul. Şi îndată, lăsindŭ toate într-o parte, au legatŭ cu moscalii pace, cu câteva oraşe luate de la Moscŭ în partea leşilor. S-au întorsŭ la Varşav craiul şi îndată au stătutu la săimŭ de gătire împrotiva turcilor.

Zac. 8. Înţelegândŭ turcii că leşii au făcut pace cu Moscul şi mai adevărat den solii moschiceşti, şi era şi solul turcilor la Moscŭ, întărindu-i împrotiva leşilor, şi de aicea den ţară, de la Vasilie-vodă, avândŭ ştire, au pornitŭ pre solii moschiceşti cu scârbă pentru nestătoriia lor la cuvântŭ şi au trimis şi la craiul leşăscŭ solŭ de înnoitura păcii, anume pre Şahin-aga, unul den agii divanului, avândŭ amu şi cu cazilbaşŭ amestecătură începute pentru Băgdatul, adecă Vavilonul, Împărăţiia Turcului.

Zac. 9. Pornite oşti leşăşti amu au aflatŭ Şahin-aga spre Cameniţă şi pre singur craiul aproape de Varşeav în tabără, răspundzindŭ lui Şahin-aga, solului turcescŭ, craiul cu scârbă, pentru stricarea şi călcătura păcii, care cu atâtea giurământuri s-au făcut la Hotin cu soltanŭ Osmanŭ

şi între dânsul. Câteva conace au mărsŭ cu oşti spre Cameniţă şi cu acesta răspunsŭ au pornitŭ pre turcul, carile da toată vina pre Abaza-paşea şi cum este gata de pierire pentru acéia faptă.

Zac. 10. Fost-au aceasta clătire a leşilor în anul 7143<1634>, care oşti mai mare şi mai bine grijite nu să pomenescŭ în toată Hronica leşască. Ţin minte oamenii bătrâni, carii spun că agiungea tabăra de supt târgul Cameniţii pănă la un copaci la câmpŭ, mai multŭ de o milă de loc, că oşti avea gata céle ce era asupra Moscului şi plină Ţara Leşască de mulţime de oameni pre acéle vrémi.

Zac. 11. Iară pănă a sosi craiul leşăscu la Cameniţă, Coneţpolschii hatmanul amu era cu o săma de oşti supt Cameniţă şi viniia şi cărţi pren Vasilie-vodă de la veziriul Murtaza-paşea pentru pace, adeverindu lui Coneţpolschii că acéia călcătură a păcii, carea au făcut Abaza-paşea fără ştirea împărăţiei, va plăti cu capul, ca un călcătoriŭ de pace.

Zac. 12. Şi aşea omorândŭ împărăţiia pre Abaza-paşea sugrumatŭ, s-au răşchirat şi gătirea leşilor în vântŭ, fiindŭ supăraţi şi slujitorii lor de atâta vreme cu oşteniia la Moscŭ. Au stătut pace iară între leşi şi între turci cu înnoitura legăturilor de la soltan Osmanŭ, adăogândŭ şi aceasta legătură între sine pentru tătari, să nu lăcuiască în Bugeagŭ. Omŭ Abaza-paşea vestitŭ cu războaiele asupra Persului şi oştean direptŭ.

Zac. 13. La anul după aceasta au purces soltanŭ Murat cu mare gătire asupra Persului şi într-acelaş an au luat de la perşi cetatea anume Răvanul, care apoi, cât s-au întorsŭ soltan Murat înapoi la Ţarigrad, iară au luat-oă cazilbaşii pre sama sa. Iară Vasilie-vodă domniia cu mare linişte şi pace, fără grije ţara, din toate părţile sta toţi de neguţitorii şi de agonesită. Însă lăcomiia nice pre atuncè nu lipsiia, cu dări grele, ce avândŭ lăcuitorii ţărâi vrémi de agonesită, biruia toate acéle greutăţi a domniei.

Zac. 14. În Ţara Ungurească era mari amestecături între Racoţi şi între Betlean Işteoan, feciorul lui Betlean Gabor, pentru domniia Ardealului. Ce, au căutatŭ a da locul domniei acéiia Betlean Işteoan lui

Racoţi, neputândŭ avea agiutoriŭ de la Împărăţiia Turcului, pentru gătirea lui soltan Murat iară asupra Persului.

Zac. 15. În anul 7145<1637>, să rădicasă căzacii cu Pavliuc hatmanul asupra leşilor, pentru opreala sa pre Marea Neagră, pre carii Pototchii hatmanul leşăscŭ polonii l-au lovitŭ şi, închidzându-le tabăra, au datŭ căzacii viu pre hatmanul său, pre Pavliuc. Şi în cesta anŭ au făcut leşii şi o cetate anume Codacul pre Nipru, la pragul cel dentâiŭ a Niprului, oprindŭ pre căzaci să nu umble pre Marea Neagră, stricândŭ pacea cu turcii, care opreala lor au răsuflatŭ spre mare pustiitate Crăiei Leşeşti, cu Hmil hatmanul căzăcescŭ.

Zac. 16. Tot într-acelaşi anŭ, Cantemir-paşea cu ordele sale, peste voia hanului, au ieşitŭ den Crâm şi s-au aşedzat iară în Bugeag, care lucru nesuferindŭ hanul şi mărgândŭ dodeiala şi de la leşi, carii legasă cu a doa legătură pren Conetpolschii cu Murtaza-paşea veziriul, să nu hie slobodzi tătarâi a lăcui în Bugeagŭ, făcândŭ dodeială crăiei lor, au ieşit porunca la hanul şi lui Vasilie-vodă, domnului ţărâi noastre şi lui Matei-vodă, domnului muntenescŭ, să margă cu hanul asupra lui Cantemirŭ. Deci au venitŭ hanul cu oşti şi au purces şi domnii cu îmbe ţărâle asupra lui Cantemir, care temându-să de hanul, au fugit în Ţarigrad, iară ordele lui le-au luatŭ hanul cu sine la Crâm. Şi de pâra hanului la împărăţiie, au perit şi Cantemir zugrumat în Ţarigrad.

Zac. 17. După ce au pornitŭ pre tătari, hanul, den Bugeag, au lăsătŭ pre doi soltani, fraţii săi, să vie cu dânşii, iară el singurŭ au purcesŭ spre Crâm înainte. Deci cândŭ au fostŭ la trecătoarea Niprului, s-au burzuluitŭ nohaii şi au lovitŭ fără nedejde pre soltani şi i-au omorâtŭ pre amândoi. Şi după această faptă, au purces cu coşurile sale spre Ţara Leşască, poftindŭ de la leşi loc, tot să să aşedze supt ascultarea lor. Umbla pe la târguri, pen sate, tot câte cu o cruce de lemnŭ făcută la pieptŭ, semnŭ de închinăciune. Ce, leşii loc aşea deşertŭ, fără oameni, mai înluntrŭ ţărâi sale neavândŭ, le-au datŭ câmpii pe Nipru, între Crilov şi între Codac, şi era aproape de 20.000 de nohai orda acéia.

Zac. 18. Care lucru vădzândŭ Împărăţiia Turcului, iară, cu a doa orânduială au pornitŭ câţva paşi în prejma lor, la anul după scosul lui Cantemir din Bugeag. Şi iară au venit porunca şi la Vasilie-vodă şi la Matei-vodă, să margă să să împreune cu paşii asupra tătarâlor. Deci, de iznoavă au purces Vasilie-vodă cu oşti, al doilea rândŭ, la Cetatea Albă, la adunarea paşilor. Iară Matei-vodă au venit pănă la marginea ţărâi sale şi de acolea au pornitŭ un serdar cu oşti de la sine, iară el singur s-au făcut bolnav şi s-au întorsŭ înapoi. Iară şi Vasilie-vodă şi paşii fără zăbavă s-au întorsŭ de la Cetatea Albă înapoi, că pre tătari îi trăsesă amu hanul cu blândeţă şi cu făgăduinţă de iertare pentru moartea soltanilor şi-i trecusă Niprul, pre unii în Crâmŭ, iară pre alţii i-au aşedzatŭ pre câmpii Donului. Iară moartea soltanilor mai pre urmă tot n-au lăsatŭ hanul nerăscumpărată.

Zac. 19. Ce, câţi era din singele lui Cantemirŭ mai capete, într-una de dzile, cu méşterşug i-au împărţitŭ, pre unii la o samă de agii curţii sale, la ospăţŭ, văz, doamne, pe alţii la alţi agi şi la masa sa oprindŭ pre unii. Şi la acéla ospăţu i-au omorâtŭ pre toţi, câţi era Cantemireşti mai aproape. Şi de atuncè s-au stânsŭ acéia răgulă la dânşii, care era mai frunte decât toate ordele, precum pre acéste vrémi sintŭ Şirăneştii. Unul den Cantemireşti atuncea, anume Azametŭ-mârza, pre carile l-am apucat şi ieu, dvorean la craiul leşăscŭ Vladislav, neprilejindu-se la acéla ospăţŭ ce le făcusă hanul, au scăpat den Crâm în Ţara Leşască şi slujiia la craiul leşescŭ între dvoreani şi avea de la craiul leafă.

Zac. 20. Într-acesta anŭ, au luatŭ căzacii Donului Azacul, cetate turcească pre apa Donului, care apoi au dat-o de bunăvoie Moscul turcilor înapoi. Isarŭ au umblatŭ la acesta mijlocŭ pentru acéia cetate la Moscŭ, omŭ aicea în ţară pe acéle vrémi vestitŭ cu neguţitoriia în Ţara Moschicească.

Zac. 21. Iară întorsul lui Matei-vodă de la margine, mergândŭ al doilea rândŭ la Cetatea Albă, n-au fostŭ fără pricină, ce avândŭ mare neprietenşug Matei-vodă cu Vasilie-vodă, de-ndată ce au stătut Vasilie-

vodă la domniie, făcuse multe amestecături la pașea pe acéia vréme de Silistria. Deci, s-au temutŭ a merge Matei-vodă, de acéle amestecături, mai sus, au trimis oaste, iar el singur s-au întorsŭ la scaunul său.

Zac. 22. Era la împărățiia lui soltan Murat pre acéle vrémi toate trebile și lucrurile împărăției pre doi oameni, carii era musaipi la sultan Murat, unul silihtar, ce era înluntrŭ, care slujbă este de împărățiie foarte aproape, adecă spătar, ce poartă spata or buzduganul după împăratul, al doilea, câzlaru-aga, care este pre toată casa împărătească și pre féte mai mare. Acești doi purta toată împărățiia, veziriia înaintea lor era foarte slabă. Cândŭ să aduna veziriul cu unul de acéia, spun că le săruta poala hainelor.

Zac. 23. Deci, pre unul de acéle capete la împărățiie, pe silihtar-pașea, îl cuprinsesă Matei-vodă cu dările, iară pre câzlar-aga Vasilie-vodă și ieșiia isprăvi și lui Vasilie-vodă de la împărățiie și lui Matei-vodă, pren chipuri mai sus pomenite. Covârșiia cu atâta Matei-vodă pre Vasilie-vodă, că avea Matei-vodă și cu megieșii mare priietinșug, ales cu ungurii. Iar Vasilie-vodă nici cu un megiieș, precum am apucatŭ și noi acéia domnie, viață bună n-au avut, den nebăgare samă pre nime den megiieși.

Zac. 24. O, nesățioasă hirea domnilor spre lățire și avuție oarbă! Pre cât să mai adaoge, pre atâta râhnéște. Poftile a domnilor și a împăraților n-au hotar. Avândŭ multŭ, cum n-ari avea nemică le pare. Pre câtŭ îi dă Dumnedzău, nu să sătură. Avândŭ domnie, cinste și mai mari, și mai late țări poftescŭ. Avândŭ țară, și țara altuia a cuprinde cască și așea lăcomindŭ la altuia, sosescŭ de pierdŭ și al său. Multe împărății în lume, vrândŭ să ia alte țări, s-au stânsŭ pre sine. Așea s-au stânsu împărățiia lui Darie-împăratu de Alexandru Machidon, vrându să supuie Țărâle Grecești și toată Machidoniia, Darie au stânsŭ împărățiia sa, de au cădzutŭ pre mânule lui Alexandru Machidon. Așea Împărățiia Cartaghinii vrându să supuie Râmul, au cădzutŭ la robiia râmlénilor.

Aşea Pirŭ-împăratŭ vrândŭ să ia Italiia, au pierdut ţărâle sale. Aşea şi Mihai-vodă, vrândŭ să hie crai la unguri, au pierdutŭ şi domniia Ţărâi Muntenéşti.

Zac. 25. Aşea şi Vasilie-vodă, avândŭ fericite vrémi de domniie în pace den toate parţile, că şi ţara nu era nici cu o datorie îngreuiată, fără nice o dodeială despre turci, carii avea începută sfadă cu perşii şi într-acele părţi sta cu valuri, au începutŭ svadă cu Matei-vodă, domnul muntenescŭ pentru domniia acei ţări, ori că nu-l încăpea Muldova, ca pre un omŭ cu hire înaltă şi împărătească, mai multŭ decât domnească, ori că siliia să vadză pre fecioru-său, Ionu-vodă, la domnie, care hire au părinţii spre feciorii săi, să-i vadză în viaţa lor ieşiţi la cinste. Domnii la domnii pre feciorii săi poftescŭ să-i vadză ieşiţi, boierii la boierii, slujitoriul să bucură să-şi vadză de slujitorie pre feciorul său harnic, pementeanul de hrana pământului pre feciorul său destoinicŭ poftéşte să-l vadză. Ori că l-au îndemnatŭ pre Vasilie-vodă mare netocmală şi nepriietenşug ce avea mai de demultŭ, încă den boieriia sa, scoasesă domniia Ţărâi Muntenéşti de la împărăţiie, pre mijlocul lui câzlar-aga şi paşii de Silistria, feciorului său, lui Ion-vodă.

Zac. 26. Prostatec îl ţinea Vasilie-vodă pre Matei-vodă. Deci, avândŭ şi pre veziriul în partea sa, au făcut oşti de ţară[1] şi au purces în Ţara Muntenească asupra lui Matei-vodă, lăsindŭ în scaun pre fecioru-său, pre Ion-vodă. Iară singur au intrat cu oşti în Ţara Muntenească, cu ştirea veziriului şi a paşii de Silistria. Oşti avea câteva, iară tot de ţară şi lefecii şi céialaltă oaste, fără puţinei sârbi, ce avea în leafă, călări.

Zac. 27. Iară şi Matei-vodă, domnul Ţărâi Muntenéşti, nu dormiia, ce apărândŭ al său, avea oşti şi streine, şi de ţara sa, ales pedestrime, hie cândŭ avea pănă la o mie în leafă, fără dărăbanţii de ţară şi călări de ai noştri moldoveni, acolo merşi în leafă, cărora numele era livinţii, şi leşi călări ţinea pururea câte 200 şi deosebi unguri călari. Şi dideasă ştire şi la arcalele sale, ce avea la împărăţiie, de silă ce-i făcea Vasilie-

[1] Oastea de slujitori şi oastea feudală a cetelor boiereşti, spre deosebire de mercenari sau lefegii.

vodă. Deci, cu mijlocele lui silihtar-pașea, bine n-au intrat Vasilie-vodă în Țara Muntenească, la o vale care să chiamă Râbna, l-au tâmpinatŭ un ceaușŭ de la împărăție cu poruncă numai să să întoarcă Vasilie-vodă îndărăptŭ. Și în urma ceaușului au sositŭ și o samă de oști a lui Matei-vodă.

Zac. 28. Numai ce au căutat lui Vasilie-vodă a să întoarce înapoi, vădzândŭ cartea împărătească și cine era soltanŭ Murat-împăratul, nu era de-a șuguire cu dânsul. Deci purcegândŭ îndărăptŭ Vasilie-vodă, să simețisă munténii și în chipul goanei, să gonească pre oștile lui Vasilie-vodă, lovisă la coada oștii. Ce, s-au întorsŭ apoi oștile de țară și singur Vasilie-vodă și au înfrântŭ pe munténi și au prinsŭ câțva vii și au și pieritŭ den munténi câțva. Vasilie-vodă apoi, după acéia au ieșitŭ îndată den Țara Muntenească, plinindŭ porunca împărăției și ședzindu câteva dzile la Ploscuțéni, la Putna, de acolo au pornitŭ pre ceaușul cel împărătescŭ, iară singur s-au întorsu și au venit în scaunŭ.

Zac. 29. Era pre acéle vremi veziriul Tabani Buiuc, carile ținea cu Vasilie-vodă și pașea de Silistria, iară așea și numai să scoață pre Matei-vodă să pusésă cu toată voia. Și fără știrea împărătească ieșiia de la veziriul isprăvi de domnia Țărâi Muntenești lui Ionŭ-vodă, feciorului lui Vasilie-vodă. Cum și atuncea, dacă au vădzut, veziriul împiedecate isprăvile dentâi de silihtariul, au făcut altele, la singur pașa de Silistria, să ducă el singur pre feciorul lui Vasilie-vodă în scaunul Țărâi Muntenești, care lucruri apoi au mâncatŭ capul veziriului, oblicindŭ împărăția pen silihtariul războaiele și vărsările de singe între domni, de unde să pogoară. Nice te mira, cum de au pututŭ domnii a umbla în zarve, fără știrea împărăției și ales la un împărat leu ca acéla. Deci, să știi că țărâle pre atuncè acéstea nu era așea supuse, ce într-altă voie veghiată și să temea turcii să nu se dea Țara Moldovei în partea leșilor, carii era pre acéle vrémi foarte tare, cât să siia împărăția de sfada leșilor și ales avândŭ amu începute războaie cu perșii, precum ți s-au pomenit. Ce era bucuroși că să sfădescŭ aceste țări între sine și poți

pricepe şi pre domniile acéstea aşea de îndelungate, 19 ani Vasilie-vodă domnŭ, iară Matei-vodă pănă la moarte, aproape de 30 de ai la domniie.[1] Alte vacuri să socoteşti ţărâlorŭ acestora pre atunci.

Zac. 30. Cu al doilea isprăvi de domniia Ţărâi Munteneşti au socotitŭ Vasile-vodă cu altă cale. Avândŭ acéia şi de la veziriul ştire, au pornit pre Ion-vodă la paşea de Silistria cu câţva boieri, să-l ducă paşea în scaun. Şi trimisésă înainte la paşea pre Enachie Catargiul vel-postelnic, să mai întărească lucrurile, păn a veni Ion-vodă. Ce, şedzândŭ acolea la paşea Catargiul, aşteptândŭ sosirea lui Ion-vodă, au simţit lucrurile într-altŭ chip, că-l agiunsesă pre paşea iară alte porunci împărăteşti pren silihtariul şi-i unsesă osiia[2] şi paşii Matei-vodă. Deci, vădzândŭ Catargiul lucrurile într-altŭ chip şi amirosindŭ că, cât ari sosi Ionu-vodă la paşea, va să-l oprească şi să-l trimiţă la împărăţiie, au dat Catargiul ştire la boieri, ce era pe lîngă Ion-vodă, amu aproape de Dristor, la un satŭ şi îndată s-au întorsŭ Ion-vodă can cu fuga de grijea paşii şi au ieşit şi a doa ispită pentru domniia Ţărâi Muntenéşti.

Zac. 31. Iară nici cu atâta nu s-au lăsat Vasilie-vodă, ce îndemnatŭ şi de veziriul şi ca o nemică socotindŭ a călca pre Matei-vodă, iară au strânsŭ oşti şi cu mai bună gătire, cu pedestrime, cu puşci şi iară au purces în Ţara Muntenească asupra lui Matei-vodă şi cu acéia nebăgare în samă de Matei-vodă, cât aicea în locul său pusesă domnŭ pre fecioru-său, Ion-vodă, în scaunul ţărâi, cu boieri, cu ispravnici, cu domniie deplină, ţiindŭ ca-n palmă domniia Ţărâi Munteneşti. Iară lunecoasă sintŭ lucrurile războaielor şi în puterea lui Dumnedzău mai multă stau. Nice unu nepriietin, cât de slabŭ hie, cum să nu-l ţiie nimea, nece-l ţinŭ oşténii cei direpţi. Şi bine au dzis unul: "*Bella momentis constant*",

[1] Matei Basarab nu a domnit 30 de ani, ci numai 22 (1632—1654).
[2] Adică l-a cumpărat cu bani pe paşă.

adecă “Războaiele în clipala ochiului stau”. Că atâta era numai să ie acéla războiŭ Vasilie-vodă şi să să aşedze în domniia Ţărâi Munteneşti. Iară roata lumii nu aşea cum gândéşte omul, ce în cursul său să întoarce.

Zac. 32. De care silă n-au pututŭ nice silihtariul a-i trimite alte isprăvi lui Matei-vodă, să nu să detot descopere cu umbletele împrotiva veziriului, să-i răsaie ceva împărăţiei cu scârbă în partea sa, că, ales la turci, foarte cu siială suntŭ toate şi cu mare méşterşug şi taină strică unul altuia, cândŭ va unul pre altul să-l surupe. Ca să pârască a vedére, şie strică, cine începe pâra. De multe ori cu laudă pre nepriietinul său mai curundu coboară şi ales supt împărăţiia lui soltan Murat cu mare siială era toţi. Iară totdeauna trimitè silihtariul pre taină la Matei-vodă, îmbărbătându-l să stea împrotiva lui Vasilie-vodă, să-l bată, iară despre scârba împărătească să nu poarte grije, că ieste grija lui. Deci, şi Matei-vodă ş-au strânsŭ oastea toată şi vădzândŭ că Vasilie-vodă trage cu oştile sale spre Bucureşti, nu spre Târgovişte, au coborâtŭ şi elŭ spre Bucureşti cu oşti.

Zac. 33. Vasilie-vodă, dacă au sositŭ la Praova, la sat anume Ojogenii, ştiindŭ din limbi de gătirea lui Matei-vodă împrotiva sa şi cu oşti câteva şi streine şi de ţară, au făcutŭ sfat acolea la Ojogeni, socotindŭ şi trecătorile apelor şi locuri închise de păduri de pen toate părţile şi de bâhnişuri, înţelegândŭ pre Matei-vodă că anume locuri ca acélea poftéşte să dea războiŭ, fiindŭ oştile mai tare hiecare la locul său şi la strâmtori, împrotiva oştilor celor streine hie cândŭ cei de loc suntŭ mai tari, au ales cu sfatul să nu treacă Praova, ce să stea acolea la câmpŭ, să tragă pre Matei-vodă, să iasă cu oştile sale la câmpŭ. Şi alegându-se sfatul, au purces toate oştile lui Vasilie-vodă în jacuri în podgorii, pe supt munţi, încotro să bejenise toată Ţara Muntenească, de pen toate acéle olate, pănă în Praova.

Zac. 34. Şi aşea cu acela sfat — ce svétnici or hi fostŭ aşea de buni de războaie pre atunci — răşchirată oastea pe la jacuri, în loc au priceput Matei-vodă lucrul şi îndată au purces spre Praova. Şi direptŭ în prejma Ojogénilor, unde era Vasilie-vodă cu corturi, au stătut la trecătoare, dândŭ ştire den câteva puşci ce avea cu sine şi îndată au început a tréce

oastea în vad. Tot călăreţul au trecut câte un pedestraş după sine şi au stătut în tocmală cu oştile, dencoace de Praova, tocmindŭ oastea pedeastră cu focul şi cu puşcile între oastea călăreaţă şi au purces cu toată oastea stolită asupra taberii lui Vasilie-vodă.

Zac. 35. Nu avea de ce să apuca Vasilie-vodă cu oastea răşchirată în toate părţile şi aşea venire asupra degrabă a lui Matei-vodă şi întemeiată. Că oşténii lui Vasilie-vodă, unii veniia cu plean îngreuiaţi, neştiindŭ lucrul ce este, alţii spăimaţi de sosirea oştilor aşea degrabă, mai multŭ de gătire la fuga îndată au stătut, nu de război. Şi aşea şpârcuită oastea şi fără nice o tocmală, au plecat şi Vasilie-vodă fuga şi toată oastea, câtă nu era dusă în pradă lăsândŭ şi corturile, şi puşcile, şi pedestrimea toată pre mâna lui Matei-vodă. Şi de grijea gonaşilor, Vasilie-vodă au lăsat drumul pe care venisă, ce de-a direptul au năzuit, la Brăila[1].

Zac. 36. La Brăila zăbăvindŭ Vasilie-vodă câteva dzile şi Matei-vodă dedésă ştire de olac[2] la pasea îndată de izbânda sa asupra lui Vasilie-vodă. Aşea de sârgŭ lucrul, ori cu ştirea paşii, ori dentru sine agii de Brăila şi de Mecinŭ sfătuiia să prindze pre Vasilie-vodă, să-l trimiţă la paşea. Şi să nu hie dat ştire Stamatie, ce au cădzutŭ apoi stolnic la Vasilie-vodă şi la alte domnii pre urmă şi postélnic mare, ar hi încăput Vasilie-vodă la prinsoare. Ce şedzândŭ sara la masă, i-au dat ştire şi de la bucate s-au sculatŭ, pentr-o grădină, peste un gardŭ, suindŭ de pe spinarea unuia din slujitori şi acolo i-au scos calul şi au ieşitŭ cu fuga din Brăila, la Gălaţi, lăsindŭ toate în Brăila, câte nu rămăsesă la Ojogeni.

Zac. 37. Înţelegândŭ Ion-vodă, feciorul lui Vasilie-vodă, poticala tătâne-său în Ţara Muntenească, au strânsŭ boierii ce era puşi la boierii pe lângă sine şi le-au dzis, cum el, nefiindŭ de domnie, pentru slabă sănătate ce avea (că era Ion-vodă omŭ slabŭ şi deznodatŭ şi de mâni

---

[1] Brăila era pe atunci o cetate turcească (raia).

[2] Cu curieri grabnici.

şi de picioare, cum n-ar hi fostŭ feciorul lui Vasilie-vodă, care era ca un leu şi la hire, şi la trup), iară tătâne-său lasă scaunul domniei. Şi au venit Vasilie-vodă iară în scaun.

Zac. 38. Iară Matei-vodă jeluindu-se şi la împărăţiie de pradă ce făcuse oştile lui Vasilie-vodă şi la megieşi, să-şi întoarcă călcătura ce făcuse Vasilie-vodă Ţărâi Munteneşti, legasă cu Racoţii cneadzul Ardealului, tatăl lui Gheorghie Racoţi, lucrul, fiindŭ şi Racoţii rănit cu nebăgarea în samă megieşii lui de Vasilie-vodă, au pornit néşte oşti asupra lui Vasilie-vodă, cu Ionŭ-vodă Moghila, feciorul lui Simion-vodă, carele era la Ardeal aşedzat, după războiul de la Ştefăneşti, care era între feciorii lui Simion-vodă şi între feciorii lui Ieremie-vodă pentru domniia ţărâi. Şi amu pănă în Trotuş coborâţi ungurii şi oştile munteneşti păn la Milcov sosiţi, au schimbatŭ Racoţi sfatul cu Matei-vodă. Ori temându-să de împărăţiie, înţelegândŭ patima veziriului, ori altă socoteală le-au venit, au întorsŭ şi pre Ion-vodă cu oştile îndărăptŭ şi s-au întorsŭ şi muntênii. Ieşisă casa lui Vasilie-vodă spre Huşi de spaima acéia. Şi pre vrémea coborâtului acestor oşti asupra lui Vasilie-vodă, au pieritŭ şi Gorgan, şi Sămăchişă căpitanul şi Cârste visternicul, den prepus de la domnie pentru vicleşug.

Zac. 39. Deci după acéste zarve, numai ce i-au căutat a sta lui Vasilie-vodă la pace, vădzândŭ şi primejdia veziriului, curundŭ după acéia, să nu să mai aţiţe lucrurile asupra sa. Cum n-ar hi fostŭ fără primejdiie Vasilie-vodă atuncéşi, de n-ar hi stătut împărăţiia după lucrurile împrotiva perşilor, care curundŭ după acéia au purces cu toată putérea asupra Vavilonului. Ori de la cei doi megiieşi n-ar hi fostŭ fără răscoală, de nu s-ar hi spăimat Racoţi şi Matei-vodă cu moartea veziriului. Şi stă în cumpănă soltan Murat, asupra Azacului va merge, că încă nu-l didésă moscalii, au asupra Vavilonului. Ce, viindŭ cu acéia veste Isarŭ, că or da Azacul moscalii, au purces asupra Vavilonului. Iară pănă a să înţelege purcesul, acéste ţări era supt grije că va veni împărăţiia spre acéste părţi cu oşti. Fost-au acéste zarve între Vasilie-vodă şi între Matei-vodă în anul 7144 şi în anul 7145 <1636-1637>.

Zac. 40. Iară primejdia veziriului Tabani Buiuc, anume cum au venit, de au pierit de soltan Murat, aşea au fostŭ: după răszipa de la Ojogeni oştilor lui Vasilie-vodă, face Matei-vodă ardzehal, adecă răvaş de jalobă, la singur împărătul şi aflândŭ omŭ de acéia treabă, să dea acéia jalobă la singur împărătul, au purces omul acéla cu cărţile şi, ştiindŭ rândul, au păzit cândŭ au ieşit împăratul la primblare cu vânătoare la câmpŭ. S-au făcut omul a mérge de olac pe denaintea împăratului, anume să-l vadze. Şi aşea vădzându-l împăratul mărgândŭ tare, au trimis de l-au oprit şi au pus de l-au întrebatŭ de unde vine. El au răspunsŭ că vine den Ţara Muntenească cu cărţi la împărăţiie, să ştie împărăţiia de mare vărsare de singe şi pradă ce s-au făcut în Ţara Muntenească de Vasilie-vodă, care au venitŭ cu oşti asupra lui Matei-vodă. În loc au trimis împăratul de i-au luat cărţile şi au cetit adzahalul cel cu jalobă asupra lui Vasilie-vodă, pomenindŭ că să laudă Vasilie-vodă că are isprăvi de la veziriul, să hie domnŭ şi în Ţara Muntenească, şi în Ţara Moldovei. Atunci au avut vréme silihtariul asupra veziriului, căindŭ ţărâle, cum să strică ele înde sine şi să pradă. De care jalobă focŭ s-au făcutŭ împăratul, soltan Murat pre veziriul, înţelegândŭ că de la veziriul să coboară acéle amestecături. Ce, dentăi au trimis pre omul cu toate acéle scrisori, să vadză şi veziriul. Ce, au dzis silihtariul cătră împăratul că omul îndată va pieri de veziriul. Deci, i-au dat hasăchii şi i-au învăţat singur împăratul: “Pre acestŭ omŭ iară să-l aduceţi la mine”. Şi aşea au fostŭ: l-au dus hasăchi la veziriul şi dacă au înţeles veziriul, au vădzutŭ că este rău de dânsul. Au vrut să oprească pre om, ce hasăchii i-au spus porunca care au de la singur împăratul, să-l ducă pre omul iară la împăratul.

Zac. 41. Scosesă veziriul daruri hasechiilor, să lasă pre omul la dânsul, ce nu s-au cutedzat hasechii de silihtariul a face peste poruncă. Iară să nu hie fostŭ omul de faţe, putea să tocmească veziriul lucrurile sale, dzicândŭ că au fostŭ un marghiol de cei de Ţarigrad şi au spus menciuni, că de aieste să fac multe la turci sau s-ar hi uitatŭ la împărăţie, care de lucrurile a toată lumea gândindŭ, céle mai mănunte le tréce cu

gândul. Ce, păziia acestŭ lucru silihtariul, să nu scape vréme ca acéia asupra veziriului. Şi înnoindŭ scârba împărăţiei silihtariul, au chemat, pre veziriul împăratul şi după mustrare că strică ţărâle fără ştirea lui, l-au omorât. Şi aşea au ieşit veziriului aceluia zarvele între domni. Acestè am înţăles de la boieri bătrâni de sfatŭ pre acéle vrémi.

Zac. 42. Curundŭ după aceste svade cu Matei-vodă, să potoale Vasilie-vodă sunate zarvele, pre fecioru-său, pre Ion-vodă, l-au tremis la Ţarigrad, unde-şi s-au săvârşit şi viaţa nu pestiţi ani. Şi s-au săvârşit într-aceşti ai dzilele şi doamna dentâi a lui Vasilie-vodă, fata lui Bucioc. Şi după moartea doamnei, au trimis Vasilie-vodă pre Catargiul în Ţara Cerchijască şi de acolea i-au adus doamnă, fata unui mârzac de ai lor, cu care au trăit apoi pănă la săvârşitul său.

Zac. 43. În anul 7143<1635>, au luat sultan Murat Vavilonul cu mare vărsăre de singe de la perşi, după patru luni den ce dzi începuse a bate oraşul. Spune istoriia să hie fostŭ 30.000 de oşteni în Vavilon. Ce, aceie gătire făcusă şi sultan Murat asupra perşilor, cât singur Vavilonul. Iară tot Misiriul[1] şi paşii ce sintŭ peste arapi i-au pornit despre Marea Roşie, de au lovitŭ şi dintr-acolea Ţara Persului şi le-au luat turcii şi dentr-altă parte o scală foarte mare. Şi aşea îndoitŭ Persul, n-au putut da nici un agiutor Vavilonului.

Zac. 44. Sultan Murat într-acolea zăbăvindu-se cu oştile, iară aicea, în céste părţi, sta fericite vacuri şi linişte şi pace întemeiată den toate părţile, fiindŭ în pace amu Vasilie-vodă şi cu megiiaşii. Şi într-aceşti ani au zidit Vasilie-vodă şi lăudate mănăstiri, şi aicè în oraşul Ieşilor, întâi supt numele a trei sfinţi învăţători a besericii, ce să dzice Trieh Svetitelei, mai pe urmă mănăstirea, a doa mănăstire, a Golăi, cu făptură, cum să vede, peste toate mănăstirile aici în ţară mai iscusită. Golăe îi dzic pre numele unui boiériŭ, anume Golăi, carele într-acela loc au avutŭ făcută o besericuce de piatră. Şi în ceşti ai au adus Vasilie-vodă

[1] Numele turcesc al Egiptului.

şi moaştiile a sfintei prepodobnei Paraschevei, în anul 7148<1640>, căriia svinte viaţa şi de pe ce locuri au fostŭ, să citéşte viaţa ei petrecută cu mare dumnedzăire în Minei, în luna lui octovrie, în 14 dzile.

Zac. 45. Acestŭ domnŭ au făcut ca de iznoavă şi curţile céle domneşti în Iaşi, casele céle cu cinii, grădini, grajdiuri de piatră, tot de dânsul suntŭ făcute. Şi multe locuri au aşădzat, care au stătutŭ multe vrémi stătătoare. Că de a fostŭ cândva vrémi fericite acestor părţi de lume, atuncea au fostŭ. Plină Ţara Leşască, oi dzice, de aur, la care pre acéle vrémi curea Moldova cu boi de negoţ, cu cai, cu miiere şi aducea dintr-acéia ţară aurŭ şi argintŭ. Oi putea dzice că săracŭ nu să afla pre acéle vrémi, doară care nu-si vrea să aibă. Ţara Leşască la acéia scară de fericie să suisă, precum şi singuri leşii dzic şi scrisorile lor, care nici o crăie pre acéle vremi nu era deopotrivă; în bine şi în dezmierdăciune pre atuncea leşii, şi aşea şi ţara noastră.

Zac. 46. Iară di pe acéle vrémi să cunoaşte păharul lui Dumnedzău aproape de schimbare şi curundŭ spre alte mai cumplite vrémi. Că era la mare zburdăciune ţărâle acéste. Şi care ţări să suie prè la mare bivşuguri, zburdeadză hirea omenească peste măsură, şi zburdăciunea naşte păcatul şi pre păcatul urmadză mânia lui Dumnedzău. Aşea Ţara Léşască era la mare zburdăciune, aşea şi aicea ţara şi singur domnulŭ Vasilie-vodă, cu silă a câteva case de boieri, luându-le fétele peste voia părinţilor la ţietorie. Iară oamenii de casa lui, nepoţii lui Vasilie-vodă, ca mai mare sile făcea, luândŭ băieţii oamenilor în silă la curvie, care toate fapte mai pe urmă s-au arătat cu mare osindă asupra casei lui Vasilie-vodă.

Zac. 47. În ceşti ani, după ce au aşădzat sultan Murat Vavilonul spre Împărăţiia Turcească, s-au întorsŭ în Ţarigrad şi să găta tare asupra leşilor, să răscumpere ruşinea lui soltan Osmanŭ, deşchidzân-du-şi calea pen Ardeal, să lovască peste munţi de-a diréptul spre Liov. Ce, i-au tăiatŭ atuncea curund putérnica mâna lui Dumnedzău dzilele. Şi după moartea lui sultan Murat, au stătut în locul lui sultan Ibraim, frate-său, omŭ dat cu toată hirea spre zburdăciuni. Şi cu împărăţiia lui, iară au hălăduit ţărâle acéstea de răscoale.

Zac. 48. Începuse în ceşti ani Racoţi cel bătrân svadă cu némţii, căruia era orânduită oaste şi de aicé, de la noi den ţară şi den Ţara Muntenească. Ce, n-au ţinut multŭ acéia sfadă, curundŭ au venit, la tocmală cu împăratul nemţăscŭ. Iară prădasă câtva loc cu ai noştri în Ungurimea de Sus. Apostol de Orheiŭ au fostŭ serdarŭ într-acéia oaste cu Racoţii.

Zac. 49. În anul 7153<1645> au făcutŭ şi nunta fiicăi sale Vasilie-vodă, cei mai mari, doamnei Mariei, după cneadzul Ragivil, om de casă mare, den cnédzii Litfei. Numai, cu ce inimă şi sfatŭ au făcut acéia casă după omŭ de lège calvinească, care este scornită de un mitropolit de Fiandra[1], de supt ascultarea papei de Râmŭ, peste legăturile săboarelor cu multe dumnedzăireşti minuni legate. Iară calvinul numai pre singure pohtele sale trupeşti, osebite de sfânta săbornică besérecă au scornitŭ acéia lege, la care, ca la o lége slobodă, în puţină vréme au cursŭ toată Fiandra şi Englitera. De mirat au rămas vacurilor această casă, cum au putut suferi inima lui Vasilie-vodă să să facă. Şi multă vréme s-au frământatŭ acestŭ lucru în sfat şi câţva boieri pre atunci apăra acest lucru, să nu hie, ales Toma vornicul şi Iordachie visternicul, care capete de-abea de au avut cândva această ţară, sau de va mai avea. Ei dzicé lui Vasilie-vodă şi pentru legea rătăcită şi un lucru nu fără grije despre Împărăţiia Turcului. Iară Toderaşco logofătul şi Uréche vornicul sta asupra aceştii nunte să să facă.

Zac. 50. Avea Vasilie-vodă pozvolenie de la turci, ce era acéia voie din bani, nu din inima turcilor. Şi aşea s-au făcut nunta aicea în Iaşi, la care câţva domni den Ţara Leşască, singuri cu chipurile sale au fostŭ, cu curţile lor şi Pătraşco Moghila, feciorul lui Simionŭ-vodă, mitropolitul de Chievŭ. Iară soli trimişi era de la Racoţi cneadzul Ardealului, Chimini Ianăş cu daruri şi de la Matei-vodă domnul muntenéscŭ, singur Ştefan

[1] Religia calvină nu a fost întemeiată, cum crede Miron Costin, de un mitropolit din Flandra, ci de Jean Calvin, canonic francez, aşezat la Geneva (Elveţia).

mitropolitul Ţărâi Munteneşti şi Radul logofătul şi Diicul spătariul că să împăcase amu domnii între sine.

Zac. 51. N-au lipsitŭ nemică den toate podoabe, câte trebuia la veselie ca acéia, cu atâţè domni şi oameni mari den ţări streine. Méşteri de bucate, aduşi dintr-alte ţări, dzicături, giocuri şi de ţară, şi streine. Curtea podobită toată şi strânşi boierii şi căpeteniile ţărâi, feciori de boieri, oameni tineri la alaiuri, pe cai turceşti cu podoabe şi cu peţiene la şlice. Şi aşea eu petrecănii trăgânându-se veseliia câteva săptămâni, au purces cneadzul Ragivil cu doamna sa în Ţara Leşască, cu dzestre foarte bogate.

Zac. 52. La anul, simtindu-se Crăiia Leşască în vârtute, îndemnat, de papa de Râmŭ şi de veneţiiani, carii avea dodiială de la turci la ostrovul Critului, au făcut sfat cu senatorii craiul Vladislav, numai să înceapă sfadă cu turcii, adecă cu împărăţiia lor, de care gătirea lui şi la ce au ieşit apoi acéla sfat, ceti-vei povestea mai gios la rândul său. Iară soli trimiţindŭ la toţi craii creştineşti craiul leşescŭ, aicè la Vasilie-vodă pre cneadzul Ragivil au lăsat soliia cu această treabă, fiindŭ viitor Ragivil, la anul după nuntă, la socru-său, aicea în ţară. Care soliia au credzut Vasilie-vodă îndată şi au priimit să fie una cu leşii, cât şi birul amu oprise a anului céluia şi pornisă pre aga birului fără bir, răspundzindu-i că nu s-au pututŭ strânge birul pentru sărăcia oamenilor. Ce, dacă au stătut la voroavă cu boierii pentru opritul birului şi într-un rândŭ şi într-altul, spun să hie dzis Petriceico vornicul de Ţară de Sus pre carele îl ţinea ei mai prostatec dentr-alţii în sfatŭ: “Eu aşi dzice să nu oprim noi birul, păn nu om vedea că trec leşii Dunărea”. Şi acéla cuvântŭ au intrat îndată în gândul lui Vasilie-vodă şi au răpedzitŭ după aga şi l-au oprit la Gălaţi, până au gătitŭ birul şi l-au încărcat şi l-au pornitŭ. Aşea ferescŭ pre domni şi ţărâle voroava cu svatul de primejdii. Că pentru acéia au dat Dumnedzău să aibă împărăţii, craii, domnii, cârmuitorii ţărâlor, să aibă svétnici pre lângă sine, cu carii vorovindŭ o treabă, să frământe cu voroava lucrul unul una, altul alta răspundzindŭ,

să lămuréşte lucrul care este mai spre îndemână. Iară ce fac domnii singuri den gândurile sale sau den şoapte, rar lucru iesă la folos, că încă în lume omŭ n-au născutŭ pănă acmu ca acéla, să nu-i trebuiască voroava cu svat, că deşi gâcéşte cârmuitorul câte o treabă, încă tot să nu să încreadză c-au gâcitŭ, pănă nu să întăréşte părerea lui cu voroava şi altor păreri. Deci, ce ai gânditŭ că este bine, dacă să mai tocmescŭ cu gândul tău, ce ai gânditŭ că este cu cale, încă a doi sau a trei socoteala, fără greş pre acéla lucru să stai, că nu te va înşela. Iară ce-ţi pare numai a singur că este bine şi alţii toţi dzic că este într-altŭ chip, să nu crédzi acéia socoteală, că te amăgéşte. Multe lucruri ne parŭ că suntŭ gâcite, iară apoi, dacă mai laşi vrémea socotelii, afli departe, mai pre urmă, într-altŭ chip. La mulţi domni mare smentele am vădzutŭ den şoapte sau nesfătuit, amu în vacul nostru. Fără sfatŭ au făcut Vasilie-vodă lovitŭl tătarâlor la Brătuleni pe Prut şi apoi prada a toată ţara, nespuse de agiunsŭ cu câtă robie şi plean, dentr-acéia faptă au venit asupra ţărâi. Şi aşea şi Duca-vodă sfătu-indŭ numai cu unul pentru cartea la hanul şi-au stricat domniia, den care maziliie mare răsipă şi greutăţi asupra ţărâi au venit, care era foarte în stat bun pre atunce şi gata lucrurile să rădice numai cu o orânduială datoriile ţărâi toate. Iară den céia maziliia a domniei dentâi a Ducăi-vodă, s-au prilejit trii înnoituri de domnie; una la Belgrad, a Dabijei-vodă, după care, neplinind anul, a murit Da-bijea-vodă, altă domnie tot într-acelaşi anŭ, domniia dentâi a Ducăi-vodă, a treia a lui Iliiaş-vodă, cu mare răssipă. Deci trei domnii căte 500—600 de pungi de bani la înnoituri, tot într-un anŭ, cum au putut hi bine? Aşea cu şoaptele, numai cu unii nu cu sfat, au făcutŭ şi Petreceico-vodă[1], de au lepădatŭ, fără de nice o nevoie domniia ţărâi şi s-au dus în Ţara Leşască, den care faptă să stânge Ţara Moldovei astădzi.

Zac. 53. Cneadzul Ragivil, după zăbava sa peste câteva săptămâni în Suceavă, la socru-său, la Vasilie-vodă, pre doamnă-sa au pornitŭ pe

[1] Vezi nota 2 de la pag. 58.

la Sneatin spre ţara sa, iară el singur au lovitŭ pen Ardeal, pe la Racoţii, cneadzul de Ardeal, tot cu acéle trebi, pentru rădicarea lor asupra Împărăţiei Turcului.

Zac. 54. Înţeles-am din boieri bătrâni, cum să hie vrându Vasilie-vodă la Suceavă să-şi desparţă fata de domnu-său, Ragivil, ce n-au priimit ea, doamna Mariè, fata sa, dzicândŭ tătâne-său să fie socotit întâi lucrul, nu mai pre urmă.

Zac. 55. Şi cu vrémile pănă aicè istovim o parte de domnie a lui Vasilie-vodă, că pănă aicè, pre cât au fostŭ fericită domniia aceasta, cu atâta mai cumplite vrémi s-au început de atuncé, den care au purces den scădere în scădere această ţară pănă astădzi.

CAPULŬ ALŬ ŞEPTESPRĂDZÉCÈ

Încep. 1. De vréme ce scriitorii cei streini pe lângă poveştile sale n-au trecut cu pomenirea şi de lucrurile ţărâi noastre Moldovei şi cât ştim de lucruri trecute în ţară noastră, mai multŭ dintrŭ dânşii ştimŭ, cu cale este şi noaă a poméni de vrémile lor, ales povestea lui Hmil, hatmanului căzăcescu, de la care vrémi (ahu) s-au început şi răul nostru, în care pănă astădzi ne aflăm cu acestŭ pământŭ la cumplite vrémi şi Dumnedzău ştie de nu şi peste vacul nostru trăitoare.

Zac. 2. Izvorul a tuturor răutăţilor şi pustiităţii acestor părţi, începutul căderii şi împuţinării Crăiei Leşeşti, răssipa şi pustiitatea şi căzacilor, stângerea şi ţărâi noastre.[1]

Zac. 3. Iară mainte de ce om începe a scrie rădicarea căzacilor cu Hmil hatmanul lor asupra leşilor, stapânilor săi, a poméni de căzaci, ce neam suntŭ şi de când suntŭ supt acestŭ nume cozac, cu cale că va hi

[1] Miron Costin, ca mare boier, nu priveşte cu simpatie răscoala populară a cazacilor îndreptată împotriva polonilor, totuşi, de mai multe ori, are cuvinte de admiraţie pentru vitejia lor.

am socotitŭ, audzând pre mulţi întrebândŭ de acestŭ nume a lor, de unde şi de cândŭ ar hi. Deci mulţi au dzis că numele lor cozac ar hi de la unŭ neam ce este peste apa Volghăi, anume cassac, ce acéle deşerte poveşti sintŭ.

Zac. 4. Sunt căzacii de neamul său ruşi, rămăşiţele de oşténi a cnédzilor ruseşti, pre carii cu îndelungate vrémi, supuind craii leşeşti şi cădzând şi Chiovul, scaunul Rusii, pre sama leşilorŭ[1], ei pe Nipru în gios şi pe de céia şi pe de iasta parte, trăiia supt ascultarea crailor leşeşti, slobodzî de vecinătate[2], în chipul oştenilor, cu hrana sloboadă pe Nipru, ori cu vânătoriia la câmpi, ori cu păscăriia pănă la pragurile Niprului, unde are Niprul în trei locuri praguri, aşea den hirea locului făcute, de cade apa de pe stânci, ce suntŭ în fundul apei, la loc mai gios. Care locuri nici un fél de vasŭ a trece nu poate, fără vasele lor şi acéle a lor încă cu mare grije trecŭ şi de multe ori pe uscatŭ trag vasele, pănă trecŭ acéle locuri. Şi asé trăiia pănă în dzilele lui Avgustŭ-crai.

Zac. 5. Acela craiŭ leşăscu vădzându-i oameni cu viaţă direaptă de oşteni, i-au tras şi la léfe şi le-au făcut şi căpetenii cu tocmală şi în rândul său să fie volnici a să buluci şi a să oşti împrotiva tătarâlor, ca o pază să fie Crăiei Leşăşti, că dodiia tătarâi marginile ţărâi lor şi pre atunce. Şi de pe sprinteniia lor, fiindŭ oameni sprinteni şi sălbateci, li-au dzis cozacŭ, adecă capră sălbatecă[3], sau că umblândŭ ei la câmpi după capre sălbatece şi în luncile Niprului, le-au venit acestŭ nume de atuncea, de le-au dzis cozacŭ, adecă căpraş. Care nume şi la leşi, la o samă de oaste, ales steagurilor ce suntŭ mai sprintene, le dzic steagurile căzăceşti şi pănă astădzi.

Zac. 6. Apoi Ştefan Bator craiul leşăscŭ şi mai mare aşedzare le-au făcut căzacilor, dându-le şi hatman să aibă, cu steag, cu doabe, cu trâmbiţă şi după voia lor să-şi aleagă hatmani. Şi le-au pozvolit şi i-au întărit să

---

[1] Miron Costin ştie că odinioară a existat un stat rusesc al Kievului (până în secolul al XIII-lea). Pe vremea lui, Ucraina de dincoace de Nipru se afla în stăpânirea Poloniei.

[2] Adică: erau oameni liberi, nu vecini (şerbi).

[3] Koza (în limba polonă) — capră.

facă şi vase de Marea Neagră şi să facă căzaci răiestrovi, adică de catastiv, până 40.000 de oameni şi loc să aibă scaunul său, un ostrov la Nipru, în care este o mănăstire mare, cu câteva alte mai mănunte beserici, anume Trăhtămirov. Şi aceasta este începătura oştilor lor, după ce cădzuse cnedziile ruseşti, de o sută şi 50 de ai încoace.

Zac. 7. De pre acéle vrémi, multă nevoie făcea căzacii Crâmului şi Ţărâlor Turceşti, până şi Anadolul nu hălăduiia. Sinopul, Trapezonul, cetăţi mare le-au luat în câteva rânduri şi alte oraşe mai mici şi dencolo de Marea Neagră şi dencoace, Varna, Misăvriia, Ahilo, până la Aitos şi la Pravadiia pururea prăda. Şi au lovit şi până aproape de Ţarigrad, la Eni-Chioi, pre Boazŭ, pre scursura céia, cu care să scură Marea Neagră în Marea Albă, supt cetatea Ţarigradului. Şi aşea dodiind Împărăţiei Turceşti, veniia de la turci ponoslŭ pentru prădzi ce făcea căzacii în părţile lor. Acéle socotindŭ de la o vréme leşii, pentru să nu strice pacea cu Împărăţiia Turcului, făcè căzacilor mare strânsoare, oprindu-i de pre mare, care hrană o deprinsésă ei, cu mare dobânde şi avuţii ce scotea de acolea. Şi cu acéle avuţii zidiia beserici de piatră, mănăstiri, cât o mănăstire la Chiev, căriia dzicŭ Arhanghelŭ, sta şi până astădzi cu o boltă, cea den mijloc, foarte mare şi toată bolta acoperită cu scânduri de aramă galbănă şi poleite scândurile cu aur. Şi pentru să-i oprească detot, să nu umble pre mare, au făcut leşii o cetate, anume Codacul, la pragul cel dentâiŭ a Niprului, şi ţinea acolea câte 2.000 de nemţi, pedestrime cu puşci, pentru opreala lor, care era foarte cu mare silă căzacilor, ca unor oameni carii altă hrană nu ştiè, fără oştenia. Şi den céia opreală s-au rădicat în câteva rânduri împrotiva leéşilor, cu Nalivaico hatmanul, apoi cu Sulima, mai pre urmă cu Căzima, hatmanii lor, ce tot îi răzsipea hatmanii leşăşti. Până vădzândŭ neticneală cu dânşii, le rădicase şi hătmăniile, să nu hie şi le trimite câte doi domni comisari mai mari şi acéia comisari le făcea giudeţă şi-i cârmuia. Şi cu vrémea şi alte volnicii le-au stricat toate, cât nu era căzacul cu nemică volnic.

Zac. 8. Aşea s-au tras asuprelele lor pănă la Vladislavŭ-crai, în anul... Acela Vladislav, craiul leşescŭ, precum s-au pomenit şi mai sus în capul alŭ 16, vădzându-se crăiia în vârtute, după atâtè izbânde şi asupra Moscului, cumu-şi era aşea că mai fericită Crăiia Leşască şi în tărie şi în tot binile şi bivşuguri nici la unŭ craiŭ n-au fostŭ, cum au fostŭ pe atunce. Pentru acéia bine dzice un dascăl: "*Si qui sunt in superiore valetudinis gradŭ, dum in codem permanere non possunt, cadunt in deterius*", adecă "Céia ce suntŭ în scara vârtuţii acea mai de sus, neputândŭ a sta tot într-acéle stepene, cad foarte la mare slăbiciune". Aşea toate împărăţiile, cândŭ prea să suie la mare tărie, neavândŭ loc să să mai sus suie, cad şi purced îndărăptŭ, cum védem şi Crăiia Leşască.

Zac. 9. Avândŭ acéla crai Vladislav şi praxis, adecă ştiinţă, ce suntu turcii, cu războiul de la Hotin cu sultan Osmanu, la care războiŭ fusése singur el cu sine, trimis de tată-său, Jigmontŭ, craiul leşăscŭ, îndemnatŭ de papa de Râmŭ şi de veneţiieni, cu mare făgăduinţă şi cu bani gata de la papa, de anŭ în anŭ, pre 12.000 de oaste leafa de la sine şi veneţiienii avândŭ cu turcii începute războaie la Critu, au pus gândul craiul leşăscŭ numai să înceapă sfada cu turcii. Pentru care treabă şi singur împăratul nemţăscŭ au mărsŭ, de s-au adunatŭ la Vratislav, în ţara Silezii, care ţară împăratului nemţăscŭ să hotărăşte cu leşii, şi acolea, după aşedzată voroava cu împăratul, i-a orânduit Neamţul 12.000 de oaste nemţască, făcândŭ ştire şi papa, şi împăratul pe la toţi crai creştineşti, cum este craiul leşăscŭ ales să hie la toată creştinătatea gheneral, adecă purtătoriu de oaste împrotiva Turcului.

Zac. 10. Deci întâi Hişpanul o sumă de bani i-au orânduit la crăiia lui de la Neapoli[1], că să rudiia Vladislav cu împăratul nemţăscŭ şi cu craiul Hişpanii, fiindŭ feciori dentr-o nepoată împăratului nemţăscŭ. Şfedul iarăş făgăduise 6.000 de oaste şi împăratul moschicescŭ 20.000.

[1] Regatul de Neapoli era reunit pe atunci cu Spania.

Acéle toate vădzând gata Vladislav, au trimis şi la căzaci şi au chemat la sine pre unŭ căzacŭ bătrân, anume Barabaş, şi pre Hmil, care era pre atuncé diiac oştiilor, cum dzicŭ ei, pisar. Dacă au venit Barabaş şi cu Hmil la craiul, cu dânşii au tăinuitŭ cu multe voroave craiul, pentru gătirea lor, pentru Marea Neagră, pentru locuri pe lângă mare. Şi au aşedzat cu acei amândoi şi dintr-acole toată gătirea, dândŭ cu uricŭ lui Barabaş hătmăniia pre căzaci, cu steag pre obicei bătrân şi lui Hmil pisariia de oaste, dându-le şi câtăva samă de bani gata, să facă vase şi ce ari trebui de acéia cale. Şi aşea gătindŭ toate craiul, înşălat de domni, carii toţi îi făgăduia că or priimi acela sfatŭ şi oastea nemţască amu sosisă păn spre Liov, iară ascunsŭ giudéţul lui Dumnedzău toate gândurile omeneşti le strămută, lipsiia numai săimul, pre obiceaiul crăiei, să fie cu sfatul tuturora şi pentru cheltuiele şi pentru încălecatul leşilor. Deci, la săimŭ au stătut leşii împrotiva craiului, întrebândŭ pre crai ce pricini ari avea începăturii de sfadă cu turcii, aducându-i amente primejdiia strămoşului său la Varna[1] bănuindŭ pre crai că li-au băgatŭ oşti streine în ţară, fără ştirea lor şi cum acéle ţări streine numai deodată or da agiutor, apoi ari cădè sfada numai pre dânşii. Şi să prilejise de murise şi hatmanul lor cel vestit, Coneţpolschii. Şi aşè împiedecat craiul, cu lucru gata, s-au poftit la leşi să-i pozvolească, cu cheltuiala lui, cu oaste streină, să margă asupra turcilor. Au strigat cu toţii, în gura mare, că cât va trece hotarul, or rădica altŭ crai. Deci, numai ce i-au căutat a să surupa toate nevoinţele a craiului şi a merge în vântŭ.

Zac. 11. S-au tras cuvântul în Ţara Leşască păn astădzi, cumŭ craiul, dacă au vădzutŭ că-i stau împrotiva leşii la acel gândŭ a lui, în pizma lor au îndemnatŭ pre căzaci să se rădice asupra leşilor, cum ş-ari putea a-şi cerca lucrul. De faţă am fostŭ la Bar, umblam la şcoală, la carte, câudŭ au trecut pe la Bar canţelieriul cel mare, anume Osolinschii, om foarte de la inima craiului şi mare cap, întorcându-se de la Chievŭ,

[1] Aluzie la lupta de la Varna din 1444, împotriva turcilor, în care a pierit Vladislav, rege al Poloniei şi Ungariei.

unde s-au făcut a merge la moaştile sfinţilor ce suntŭ la Chievŭ pentru boala lui la picioare. Şi de la Chiev au umblat pe la câteva oraşe căzăceşti şi la întorsŭ au venit pe la Bar, unde era scaunul hătmănii. Era hatman mare, pre urma lui Conetpolschii, Nicolai Pototchii. Au şedzut vro trei dzile acolo la ospăţŭ, la hatmanul, canţeleariul şi să mira oamenii ce era mai căpetenii, cum nu ţin minte să vie unŭ canţelar, să umble pen Ucraină. De ieste aşea, c-au umblat cu acéia treabă, nu ştiu, iară la ce am fostŭ de faţă, scriu.

Zac. 12. Căzacii, măcară că alte oşti streine, după ce s-au răsipitŭ lucrul şi gătirea craiului, cineşi în ţărâle sale să întorseră, iară ei tot păziia treaba lor şi lucra la vase bărbătéşte cu banii craiului şi să gătiia pre mare. Pănă oblicindŭ hatmanul Pototchii că tot să gătescŭ căzacii, şi supt mână hatmanilor suntŭ toate părţile acéle, au scris la Barabaşŭ, să părăsască acestŭ lucru, să-şi aducă amente patimile lui Pavliucŭ şi lui Sulima. Deci Barabaşu,ca un omŭ bătrânŭ, vădzândŭ cartea hatmanului, au lăsat lucrul mai în slabŭ, socotindŭ cea de apoi. Iară Hmil tot îndemna bărbătéşte şi pre Barabaşŭ, şi pe alţi polcovnici, pănă au trimis hatmanii leşeşti Pototchii şi Calinovschii, de le-au arsŭ toate vasele, multe amu gătite de apă. Şi au începutŭ a veni de la starostii cei leşăşti de la margine pâră la hatmani pre Hmil pisariul.

Zac. 13. Avea Hmil danie de la crai, lângă Ceahrin, unŭ locŭ de odaie. Acolea făcându-şi şi besérecă lângă odaie şi adăugându-să oameni den dzi în dzi, s-au făcut slobodziie, anume Subotov, loc de o milă de la Ceahrin, în câmpi, pe apa Tiasmănului. Şi starostiia Ceahrinului fiindŭ pre sama lui Conetpolschii Horunjii, feciorului lui Conetpolschii hatmanul, ispravnicul lui, anume Ceaplinschii, totdeauna pârâia pre Hmil pisariul la stăpânu-său pentru slobo-dzia acéia Subotov, dzicândŭ: “Pentru ce să ţie un mujicu târguri?” Şi aşea prilejindu-să lui Horunjii, stăpânul Ceahrinului, a tréce cu oşti asupra Orului, unde multŭ plean au luatŭ de la tătari şi au prădatŭ atunce ce era pe lângă Ori pre nohai, şi la întorsul său, au venit la starostiia sa în Ceahrin. Şi acolea şedzândŭ

peste câteva dzile, pre gura ispravnicului său, lui Ceaplinschii, au închis pre Hmil şi i-au luat şi târguşorul lui, carile mai sus pomenim, Subotov, şi l-au dat pre sama lui Ceaplinschii. Şi de nu l-ar hi scos un leah den slugile lui Coneţpolschii, o slugă bătrână, anume Zaţvilinovschii, amu îl puseră în proaşcă, să-l omoară. Ce, hălăduindŭ Hmilŭ, pentru rugămentea lui Zaţvilinovshii, de moarte, dacă au purces Horunjii, feciorul lui Coneţpolschii hatmanul, de Ceahrin în sus, n-au răbdatŭ Hmil, ce au dzis: "Luatu-mi-au Ceaplinschii Subotovul şi tot ce am avut, iară sabia den mână nu mi-au luat". Şi peste puţine dzile au lăsat Ceahrinul şi s-au dus peste Nipru, în olatul Periiaslavului. Acolo oblicindu-l hatmanii leşeşti, au scris la polcovnicul de Periiaslav, să-l prindză. Ce, fiindu-i polcovnicul de Periiaslav priietin, i-au dat cale. Şi aşea neavândŭ loc nici peste Nipru, au scăpat la căzacii de la praguri şi de acolea, fără nice o zăbavă, s-au dus în Crâmŭ, la...[1] hanul Crâmului şi, la adunarea sa, i-au dzis hanului acéste cuventé:

Zac. 14. "Crăiia Leşască cât şi ce slujbe are despre noi, nime ca Crâmul nu este martor. Cu noi leşii ş-au lăţit crăiia, cu noi nu bagă în samă nice o împărăţiie, în nedejdea noastră mai multŭ să rădică asupra Împărăţiei Turceşti şi Crâmul să-l ia de la turci cătră crăiia lor amu este gata. Iar ce bine au căzacii şi ce volnicii de la dânşii? Robii în Crâm au mai bună viaţă! Ce-ţi adu aminte, luminate hane, slujba noastră, care o am făcut moşului tău, lui Şaan Ghieri-sultan[2]. Nu lepăda de la tine mare izbânde şi vestite în toată lumea, nu te lăsa de mare avuţie şi dobânde, care în puţină vréme pren noi ţ-or veni la mână. Nu lăsa să să mai întărească nepriietinul tău şi călcătoriul de volniciile noastre, Leahul. Au nu vedeţi că v-au început a vă călca şi pre voi leşii? Câmpii, cât ţin între Nipru şi între Nistru, ei stăpânescŭ cu cetele lor. Bugeacul,

---

[1] Loc alb în textul lui Miron Costin. Han al tătarilor era atunci Islam Ghirei.
[2] Un han cu acest nume n-a existat. (Poate Salamet Ghirei, 1608—1610).

cu oamenii săi, în toate dzile îl pradă. Coneţpolschii Horonjii v-au prădat pănă în Or, în ceste dzile. Acéste toate începături suntŭ. Iată cărţile craiului! Cititi-le, ce ne scriu, să lovim Crâmul, să cuprindem marea. Iară de te vei îndoi, hane, şi n-oi avea la tine credinţă, feciorul mieu la curtea ta zălog oi pune".

Zac. 15. Multŭ au stătut hanul îndoit după acéste cuvinte a lui Hmilŭ şi căuta la ce ari ieşi soliie ca acéia. La Hmil era cărţile crăieşti, céle ce didésă căzacilor pre Barabaş şi pre dânsul la Varşeav, supt vrémea gătirei asupra turcilor, precum s-au scris mai sus şi le furase de la Barabaş Hmil. Iară tot, nu priimiia hanul, ce Togai-beiŭ, care era pre atuncea beiŭ la Or, au luat asupra sa lucrul, dzicândŭ hanului: "Dzi că fără ştirea ta au fugit nişte nohai". Şi aşa aşedzândŭ cu hanul Hmil toate legăturile, au purces depreună cu Togai-bei, deodată cu oaste ca 7.000 de tătari, însă tot într-ales oşteni.

Zac. 16. Potoţchii hatmanul leşéscŭ înţelegândŭ de scăparea lui Hmil la praguri şi de turburări care au început a face între căzaci, pănă nu s-ari îngloti căzacii, să să lăţască în amestecături, au purces din Barŭ spre Cercaz pre Nipru şi cu al doilea hatman Calinovschii, dzicândŭ acestŭ cuvântŭ: "Şérpele, pănă nu ridică capul din iarbă, să-l loveşti". Ce acéia iarnă l-au apucat acolea, cât n-au putut trage oştile nici într-o parte, ce i-au căutatŭ a ierna pre Nipru, pren olatele Cercazului şi a Caniovului pănă în primăvară. Şi cât s-au dezvăratŭ, îndată den 8.000 de oaste ce avea hatmanii leşăşti, într-ales au orânduit 3.000, cu fecioriu-său, Ştefan Potoţchii, pe uscatŭ şi 1.000 de némţi şi 3.000 de căzaci de pen oraşele Niprului cu Barabaş, pre apa Niprului în vase asupra pragurilor, să-i strângă pre căzaci de la praguri, să dea pre Hmil, care amu era bulucit cu 8.000 de căzaci de pen ostroave şi 7.000 de tătari cu Togai-bei.

Zac. 17. Vădzândŭ Hmil cu Togai-bei că vine Ştefan Potoţchii în puţină oaste asupra lor, au sfătuit întâi pre acei de pe uscat să-i lovească şi aşea au făcut. La unŭ loc ce să chiamă Jolta Voda au dat războiŭ léşilor, carii fiindŭ în număr cu multŭ mai puţini şi în locuri depărtate,

în câmpi, de la temeiul său şi tătarâi cu călăriia, iară căzacii cu pedestriia den sinéţe împresurându-i, au slăbit în loc léşii şi să să apere de năvala lor, s-au pedestrit toată oastea. Iară puţin loc au ţinut, de mulţimea care era cu cinci părţi mai mulţi decât dânşii. Toată acéia oaste leşască şi singur Ştefan Potoţchii, Sapiha, Balaban, ce era capete, s-au topitŭ acolea pre câmpi. Ştefan Potoţchii, rănitŭ, au murit în războiŭ, Sapiha şi Balaban au cădzutŭ la robia tătarâlor.

Zac. 18. Hatmanii leşăşti, auzindŭ de nevoia celor 3.000 de oaste ale sale, ales Potoţchii avândŭ de fecior grije, au purcesŭ într-agiutor cu céle 5.000 de oameni ce le mai rămăsesă. Ce a doua dzi după ce au ieşit la câmpi, i-au tâmpinat veste de oameni den războiŭ scăpaţi de răssipa oştii sale şi de pierirea în războI lui Ştefan Potoţchii. Şi înţelegândŭ şi de putérea lui Hmil, la carele curea de pe la toate ostroavele căzacii, ca la Mesiia jidovii şi să adăogea şi tătarâi, au sfătuit să să întoarcă înapoi. Ce Hmil ştiindŭ şi de puterea hatmanilor slabă şi îndrăzneţŭ după izbânda dentâiŭ, în loc au purces în urma oştii leşăşti şi la unŭ oraşŭ, anume Corsun, agiungândŭ şi pre hatmani, au sărit toate oraşele căzăcéşti, unii adăogându-se la Hmil, alţii ţiindŭ trecătorile şi săpândŭ drumurile pe la strâmtori, au venit şi acéia oaste a hatmanilor la primejdiie, den care puţini leşi au scăpatŭ. Hatmanii amândoi au cădzut la robiie, Sinavschii şi alte toate capete[1]. Gloata, câtă n-au cădzut pre mâna tătarilor, au pierit de ţărănime.

Zac. 19. Iară oastea ce era trimasă pre apa Niprului, dacă au înţeles de pierirea oştii de pe uscat cu Ştefan Potoţchii, s-au burzuluitŭ pe biietul Barabaş, capul lor, vrândŭ să ţie credinţa sa, că era căzacŭ bătrân şi vestit Barabaşŭ. Şi de mirat, şi némţii cu căzacii au viclenitŭ, însă era némţii acéia numai cu nume de némţi, iară toţi den căzaci era făcuţi. Au legat o piatră la grumadzii lui Barabaş şi l-au aruncat în

[1] De fapt, rezultatul acestor lupte a dus la eliberarea Ucrainei de sub stăpânirea Poloniei.

Nipru şi câte capete mai era nemţeşti cu dânsul. Şi după acéia faptă, s-au dus toţi şi s-au închinat la Hmil.

Zac. 20. Să scrie de acmu léşii ce pojar au purces dentr-această scântéie în multe părţi de lume, ce vărsare de singe, ce pustiitate ţărâlor, ce surupare şi slăbiciune puterii Crăiei Leşeşti, ce răsipă a mare şi nedobândite cetăţi, ce robii şi plean de creştini în mânule păgâneşti. Noi să ne întoarcem la ale noastre. Şi de aş avea la cineva pentru acesta lucru vreo hulă, că létopisețul acesta mai multŭ de lucruri streine pomenéşte, decât de loc de ţară, făcut-am acestŭ cursŭ, pentru să să dezlége mai bine lucrurile ţărâi, care la ce vréme s-au prilejit. Şi acéia să să ştie că această ţară fiindŭ mai mică, nice un lucru sângură den sine, fără adunare şi amestec cu alte ţări, n-au făcut.

Zac. 21. S-au cutremuratŭ toate ţărâle acéstea prinpregiur de năprasnica turburarea Crăiei Leşeşti. Însă ţara cu nărocul, cu cârma şi vâlfa vestitei domniei lui Vasilie-vodă, câţva ani şi după ce să rădicase Hmil, au stătutŭ neclătită de nimea, până la anul... Într-acestŭ an începătoriŭ spre mare scădere ţărâi, întorcându-să tătarâi den Ţara Leşască cu plean, bugegenii şi o samă de crâmeni au lovit, la întorsul său pren ţară şi ca o oaste ce trecea, nu poate hi să nu şi strice ceva. Au venit pruténii şi de pe alte văi pe lângă Prut cu jalobă la Vasilie-vodă, jeluindŭ că-i pradă tătarâi şi le strică pâinile. Şi într-una de dzile, prilejindu-se Vasilie-vodă vesel la masă şi viindŭ jalobă iară pre tătari că strică ţara, cum au fostŭ la masă vésel, au chemat îndată căpitanii, dându-le poruncă să purceadă într-acea dată cu toţi slujitorii şi din slugi boiereşti şi din târgŭ[1], cineşi ari vrea în dobândă, să lovască pre tătari. Au făcutŭ îndată porunca căpitanii şi neamul den hirea sa a muldovenilor lacomi la dobândă, care cumŭ au putut şi den oraş a dobândi cal, fiindŭ oraşul plin de toată sama de oameni pre atunce şi den slugi boiereşti mulţime şi au mărsŭ depreună cu slujitorii, de au

[1] Oastea era formată, deci, din cetele boiereşti, oastea feudală, precum şi din miliţiile orăşeneşti.

lovit pre tătari fără véste, negândindu tătarâi de una ca acéia.

Zac. 22. Era descălecată orda cu temeiul la un satŭ anume Brătulenii la Răzina, încărcaţi tătarâi de robi şi de plean den Ţara Leşască. Nefiindŭ gata, au intratŭ ai noştri îndată într-înşii cu săbiile. Pierit-au mulţi tătari şi le-au luat ai noştri şi pleanul şi robii, carii numai cu fuga au putut a hălădui dentr-acela feredeu spre Bugeag, ce şi pe cale, în multe locuri, le-au ţinutŭ calea ai noştri pe la Lăpuşna.

Zac. 23. Multŭ au stătut boierii, carii să prilejise la acéia masă, mai vârtos Catargiul, să nu se facă graba acel lucru şi din socoteala de la masă. Iară ce este să nu treacă, cu anevoie să mută cu sfatul. Tătarâi, dacă au scăpatŭ la Bugeag, îndată pren căteva capete au făcut ştire la hanul cu mare jalobă, cum i-au lovitŭ moldovenii fără veste, trecândŭ ei spre locurile lor, fără nice o stricăciune ţărâi şi le-au luat atâta plean şi atâţea robi. S-au umplut îndată şi hanul, şi toate capetele a Crâmului de vrăjmăşiie, fiindŭ şi simeţi pre acéle vrémi, din izbândile asupra léşilor. Îndată au trimis ştire la împărăţiie pre Vasilie-vodă şi pre toată ţara cu pâră că este haină. Şi turcilorŭ la mare socoteală, şi prepus era domniile cestor ţări, aşea de tare şi de teméinice; ce îndată au pozvolitŭ hanului, să hie volnicŭ a prăda Ţara Moldovei pentru fapta acéia.

Zac. 24. Vasilie-vodă, după acéia faptă, să păziia foarte cu grije şi la împărăţiie şi la curtea hanului. Ce, de îmbe curţile i-au venitŭ înşălăciune, ales de la Sefer Cazi-aga, veziriulŭ hanului. Aşea îl aşedzase pre Vasilie-vodă pren cărţi cu cuvente blânde, cât să părea că nici în gândŭ n-are hanul, nici alte capetele a lor pentru acéia patimă a tătarâlor ce petrecusă aicea în ţară. Iară vrăjmăşiia acoperită mai multŭ rău aduce.

Zac. 25. În anul 7158<1650>, sfătuindŭ Crâmul să răscumpere paguba făcută de Vasilie-vodă ordelor lorŭ la Brătuleni şi să curmedze şi simeţiia pănă în câtă era în Vasilie-vodă, au pornitŭ pre galga-soltan[1]

cu oşti, cu acela glas că mérge să lovască Ţara Moschicească. Şi hanul didésă ştire şi lui Hmil singur, să fie gata, să purceadă asupra lui Vasilie-vodă. Şi cât au sosit soltanul, amu mainte Hmil cu oştile gata era anume spre părţile Moscului. Au purces îmbe oştile cu mare taină spre Nistru. Sosindǔ, îndată au împărţitǔ oastea, o samă de la Soroca, diréptǔ spre părţile Sucevei, altă samă spre Orheiǔ şi Lăpuşna, păn în Prut, oastea tătărască cu căzaci amestecată. Nespusă pradă aceasta este ţărâi şi de prada de la Ion-vodă[2] cu puţin mai mică (alegândǔ de acéste cumplite vrémi de acmu, cu care toate primejdiile acestui pământǔ covârşite suntǔ)[3].

Zac. 26. Nu ştiia nemică Vasilie-vodă şădzândǔ la divan, una după alta véste viindǔ, cum pradă tătarâi ţara. Au vădzut la ce au ieşitǔ sfatul de la masă şi în deşertǔ procitindǔ cărţile lui Sefer Cazi-aga, în nedéjdea cărora cărţi să lăsasă Vasilie-vodă.

Zac. 27. Drâmba acéia de oşti, care era orânduită spre Suceavă, au cuprinsǔ cât ţine Soroca şi ţinutul Ieşilor, pănă în târgǔ, în Iaşi, Hotinul, Dorohoiul, Hârlăul, Cernăuţii, pănă în cetatea Sucevei temeiul, iară aripile pănă în munte agiungândǔ. Cetatea Sucevei apucase Gavrilaş logofătul şi câţva boieri de la ţară, de să închisesă acolo; au dat căzacilor şi tătarâlor o sumă de bani. Iară denafară, la ţară, au aflatǔ ţara toată pre acasă, cu dobitocǔ, cu herghelii, de care era pre atunci plină ţara. Plean, robi au luat fără număr multe şi case de boieri au robitǔ. Atunce au luat pre giupâneasa lui Miron Ciogolii stolnicul cu o cucoană a lui, care n-au mai ieşit, den robie în véci şi au pieritǔ şi Murguleţǔ Ştefan la Cernăuţi, pementean vestit între curte. Satele, oraşele, toate ardzândǔ şi prădândǔ, cu acéia vrăjmăşiie era tătarâi asupra ţărâi.

Zac. 28. Iată céialaltă drâmbă de oşti au lovit Orheiul şi Lăpuşna şi Fălciul păn în Prut. Atuncea au robit casa Sturdzii jicnicériului, carele

---

[1] Fratele al doilea al hanului tătarilor.

[2] Aluzie la prădarea Moldovei, după căderea lui Ioan-vodă cel Cumplit în 1574, povestită în *Letopiseţul* lui Gr. Ureche.

[3] Miron Costin scrie în 1675, în timpul războiului turco-polon, care se desfăşura pe teritoriul Moldovei.

apoi au cădzut şi vistiérnic mare şi multe case întemeiate le-au dus în robie. Iară codrului Chighéciului la Fălciiu foarte puţină pagubă au făcut tătarâi atuncea, că îndată au năzuitŭ la codrişorul lor, ce au ei acolea, anume Chighéciul, pădure nu aşea înaltă în copaci, că copacii foarte puţini suntŭ, cum este deasă şi râpoasă şi de spini mai multŭ decât de altŭ lemnŭ crescută. Şi s-au apărat chighecenii, de nu le-au putut strica nemică tătarâi.

Zac. 29. Galga-soltan singur cu coşurile şi Hmil hatmanul cu tabăra, de la Soroca direptŭ au tras la Ţuţora, unde soltanul cu coşurile tătăreşti au descălecat, iară Hmilŭ cu tabăra căzăcească au stătut pre Vladnic.

Zac. 30. Vasilie-vodă vădzându-se la grije ca acéia şi spaimă, că luasă tătarâi păn supt târgŭ hergheliile şi a slujitorilor cai le-au apucatŭ, au pornitŭ pre doamna depreună cu casele boierilor pen frânturile codrilor, pe la Căpotéşti, spre Cetatea Neamţului. Iar şi singur n-au ţinut multe dzile scaunul, ce s-au mutatŭ din Iaşi în néşte poieni a codrului, ce-i dzicŭ codrii Căpotéştilor şi s-au aşădzat acolea în codru cu curtea, lăsindŭ puţinei dărăbani de apărarea curţii, carii, dacă au vădzut mulţimea de tătari, den ceas în ceas adăogându-se şi cu căzaci amestecaţi, au lăsatŭ cu noaptea curtea pustie. Şi au arsŭ atuncea tot oraşul. Unde şi unde au rămas câte o dugheniţă. Curtea cea domnească, casele boierilor şi tot oraşul într-o mică de ceas cenuşe au stătutŭ, iară mănăstirile au hălăduit, că n-au vrut căzacii să dodiească, den porunca lui Hmil hatmanul, şi tătarâi n-au pututŭ, că era şi oameni cu sinéţe închişi pren mănăstiri. Numai la mănăstirea a Trei Sfetiteli, oamenii ce-au fostŭ închişi acolo au avut primejdie, că ardzândŭ târgul, din para focului s-au aprinsŭ şi mănăstirea. Deci, au căutatŭ o samă de oameni, de arşiţă şi de groaza focului a ieşi pre o portiţă ce este în zid, spre hăleşteulŭ oraşului şi acolo au luat pre mulţi oameni în robie tătarâi şi mulţi oameni s-au şi înecatŭ în hălăşteu de groaza robiei.

Zac. 31. Au oblicit sultanul şi Hmil hatmanul de fuga lui Vasilie-vodă şi au trimis soltanul un mârzacŭ la Vasilie-vodă, întrebându-l că ce au

fugit din scaun? (De şagă lucru este întrebare ca aceasta pre o vréme ca acéia?) Deci, Vasilie-vodă, dăruindŭ bine pre tătarul, au trimis de la sine boieri la soltanul, pre Ghica vornicul de Ţara de Gios, iară la Hmilŭ pre Ciogolea spătariul cel mare şi au tocmitŭ lucrul cu soltanul, cu daruri şi nu cu puţină cheltuială. Şi de atuncea au legat Vasilie-vodă banii ce să dau soltanilor den anŭ în anŭ şi cabaniţă şi câte... pungi de bani. Iară lui Hmil hatmanul mainte încă de aceasta vréme intrase în gândŭ cuscrie cu Vasilie-vodă şi pomenindŭ şi mainte pren Ciogoleşti cu soliile pentru fata lui Vasi-lie-vodă, Roxanda, numai ce au căutatŭ lui Vasilie-vodă a aşedza şi logodna fétii sale, Roxandei, după Timuşŭ, feciorul hatmanului Hmil, şi cu câteva daruri şi lui.

Zac. 32. În... dzile, au purces şi soltanul şi Hmil de la Ţuţora spre locurile sale, iară ţara au rămas prădată şi pen multe locuri pustie, schimbată den fericiia acea dentâiŭ. Au ieşitŭ şi Vasilie-vodă den codru în scaun. S-au prilejit atuncé în bejeniile acélè şi moartea lui Toderaşco logofătul. Făcut-au Vasilie-vodă câtăva jalobă la împărăţiie pre tătari, pentru stricăciunea ţărâi, ce nice un folos n-au făcut. Dărăbanii la acéia fugă a lui Vasilie-vodă den scaun era gata să jecuiască carăle céle domneşti, ce, după ce s-au aşedzat Vasilie-vodă în scaun, s-au făcut a le face căutare încinsŭ cu sabie şi némţii ce avea, den poruncă, gata cu sinéţele pline. Întâi le-au luat dărăbanilor armele, apoi pre toţi, cu capetele lor depreună, i-au închis, pre unii pen temniţă, pre alţii i-au trimis la ocnă şi cu alte pedépse i-au certatŭ. Şi de atunce ţara au purcesŭ tot spre rău, den anu în anŭ, pănă astădzi.

Zac. 33. Nu cu o certare numai ceartă direaptă mâniia lui Dumnedzău, dacă să pornéşte spre vreo ţară, ce după ieşitul tătarâlor au lovit mare omorŭ în oameni şi aicé în oraş şi pen ţara toată.

Zac. 34. La anul, Hmil hatmanul cu mare mulţime de oşti căzăceşti şi singur hanul, pănă cu 70.000 de tătari, strânse oaste şi de pe la cerchieji şi de la toată Dobrogea, au purces asupra craiului leşescŭ,

cărora oşti craiul leşăscŭ Cazimir le-au ieşit înainte la un târgşor anume Berestecico, cale de a treia dzi de la Cameniţă în sus, cu 40.000 de oaste leşască, în care oaste m-am prilejitŭ şi eu.

Zac. 35. Nu era toate voievodziile sosite, nice Litfa, că Litva avea de căzacii de peste Nipru mare dodeială. Şi au ieşit craiul leşăscŭ cu acela războiŭ biruitoriŭ şi asupra tătarâlor, şi asupra căzacilor, cât au căutat hanului a lua fuga şi lui Hmil hatmanul a-şi lăsa tabăra cu toată oastea. De care izbândă a léşilor, dacă au înţeles Vasilie-vodă den Ionăşcuţă pârcălabul de Hotinŭ, l-au îmbrăcatu cu haină cu soboli, avândŭ nedéjdea că cu acéia izbândă a léşilor va hălădui de cuscriia lui Hmil.

Zac. 36. Iară nu s-au tăiatŭ cu atâta răutăţiie Ţărâi Leşeşti, că apoi, la anul după izbânda de la Berestecico, aşea au pierit de rău oastea leşască de căzaci şi de tătari, lăsaţi léşii în nedéjdea păcii ce să făcusă la Bela Ţercov, cât nici hatman, nici un cap, nici un sufletŭ oi dzice, de 8.000 de oaste pedeastră ce era, n-au hălăduit. Şi den oastea călăreaţă, ce era pănă la 12.000 de oameni foarte puţini de cei de gios, încă de or hi scăpat cineva, încungiuraţi de toate părţile de tătari. Iară ce era frunte, tot supt sabie au mărsŭ, că aşea aşedzase Hmil cu soltanii, cum la cela războiŭ un rob să nu ia tătarâi, ce tot supt sabie să puie, să să mai împuţinédze oamenii de oaste den Ţara Leşască. Şi acolo au pierit şi singur hatmanul Calinovschii şi cu feciorul lui, carele îl avea numai acéla.

Zac. 37. Şi într-acesta anŭ au căutatŭ a face lui Vasilie-vodă şi veseliia fiei sale, Roxandei, după Timuş, feciorul lui Hmil hatmanul căzăcescŭ, în anul...<1652>.

Zac. 38. Mare netocmală în depotriva caselor şi a hirelor! Aceasta parte era o domnie de 18 ai şi împărăţiei cu bivşug şi cu cinste sămănătoare, iară céelaltă parte de doi ani ieşită den ţărănie. Ruşcile[1] cu "lado, lado"[2], pen toate unghiurile, ginirile singur faţa numai de om, iară toată hirea de hiară.

[1] Rusoaicele (femeile care au însoţit pe Tumuş la nuntă).
[2] "Lado-lado", refrenul unui cântec popular ucrainean.

Zac. 39. Însă câte trebuia la o nuntă domnească, nemică n-au lipsit. Şi după câteva săptămâni ce au şedzut Timuş aicea în Iaşi cu assaulii, polcovnicii şi atamanii săi şi nepoţii lui Vasilie-vodă, feciorii lui Gavril hatmanul şi lui Gheorghie hatmanul şi den feciori de boieri de ţară, Nicolai Buhuş şi Ion Prăjescul, acolo şi Ceahrin pentru Timiş zelog, au purces cu doamna-şi la Ceahrinŭ. Iară Vasilie-vodă au rămas îndată la prepusuri la turci, pentru urât numele căzacilor la dânşii şi la megiiaşi îndată la zarve, ales la Matei-vodă, neprietinul vechiŭ, care siindu-se de unirea lui Vasilie-vodă cu căzacii şi la turci amesteca domniia lui Vasilie-vodă şi cu Racoţii îndată au stătut în sfaturi. Că amândurora era învrăjbitŭ Vasilie-vodă şi amândoi să siia de acéia unire, ales cândŭ audziia solii ca acéle Racoţii de la Vasilie-vodă, cum i-au trimis pre Ştefan Gheorghie logofătul într-un rândŭ, poruncindu-i să şadză mâlcom Racoţii, că-l va face de va vărsa nişti galbeni tătarâlor şi la ce va sosi, el va vedè. Şi să prilejisă şi solul, unul ca céla care, neavândŭ cuconi, de atunceşi luasă gândŭ spre domniie şi mai multe adăogea spre vrajbă şi în locul trébilor stăpânu-său, în solii au aşedzatu treaba sa spre domnie şi la Racoţii, şi la Matei-vodă.

Zac. 40. Precum munţii cei înalţi şi malurile céle înalte, cându să năruiescŭ de vreo parte, pre cât suntŭ mai înalţi, pre atâta şi durât facŭ mai mare, cândŭ să pornescŭ şi copacii cei înalţi mai mare sunetŭ fac, cândŭ să oboară, aşea şi casele céle înalte şi întemeiate cu îndelungate vrémii, cu mare răzsipă purcegŭ la cădére, cândŭ cad. Într-acéla chip şi casa lui Vasilie-vodă, de atâţea ai întemeiată, cu mare cădére şi răzsipă şi apoi şi la deplină stângere au purces de atuncea.

Zac. 41. Ştefan Gheorghie logofătul, care era logofăt mare la Vasilie-vodă, după moartea lui Toderaşco logofătul, ştiindŭ Vasllie-vodă pre tată-său, Dumitraşco logofătul, la atâté domnii boieriŭ vestitŭ cu ocine întemeiate, care nici o casă aicea în ţară moşii ca acéle, ocine, sate, curţi n-au avut. După ce ş-au gătit lucrurile spre domniie, precum s-au pomenit mai sus, la Racoţii şi la Matei-vodă, au legatŭ voroava şi cu o

samă de boieri în ţară, cu Ciogoléştii anume şi cu Ştefan sărdariul, cuprindzându-i cu giurământŭ să ţie taina. Au ales cu sfatul lor, numai să aducă oşti unguréşti şi muntenéşti asupra lui Vasilie-vodă.

Zac. 42. Sunase amŭ den la câţva la uréchile lui Vasilie-vodă acéstea şi întâiŭ de la un turcu la Focşeani şi de la munténi încă au scris, ce n-au credzut Vasilie-vodă.

Zac. 43. Spunŭ istoriile de Piru, împăratul epiroţilor, că fiindŭ într-un războiŭ la Ţara Italii împrotiva râmlénilor, îmblândŭ Pyru-împăratul în fruntea oştilor sale, tocmindu-şi oastea şi mutându-se şi într-o aripă şi într-alta, unul den copiei lui ce-l păziia s-au apropiiat şi i-au dzis: “Să iei aminte, împărate, cel râmlean pre un cal negru. Den toţi alţi oşteni, alta nemică nu păzéşte, numai ş-au pus pre împărăţiia ta ochii, ori încătro te întorci, elu tot acéia păzéşte şi cearcă, cându şi cându să vie asupră-ţi cu suliţa gata.” Au răspunsŭ Pirŭ copilului: “Cu anevoie este hiecăruia a să feri de ce ieste să hie”. Aşea să poate dzice şi de Vasilie-vodă, domnŭ cu paza în toate părţile şi pe la toate porţi, nu s-au putut feri, ce-i era să-i vie asupră şi mai ales de primejdiia den casă foarte cu anevoie a să feri hiecăruia.

Zac. 44. Măcară că intrase la un sfat cu acéla şi Ciogoléştii, şi Ştefan sărdariul, iară şagă le părea a sfătui nişti lucruri ca acéle, ce şidea uitaţi, gândindŭ că nu va naşte nemică dentr-acélea sfaturi. Iară Ştefan Gheorghie logofătul vădzândŭ ce soţii au dobânditu la acéla sfat, aştepta den dzi în dzi să să vădească sfatul lor despre Ciogolea spătariul la beţie, că la câteva mése, batŭ, mai vădiia lucrul. Ce, nime nu lua aminte un lucru care în gândŭ nu încape. Deci, au păzit singur Ştefan Gheorghie logofătul treaba care o luase şi însemnase dzua oştilor unguréşti şi muntenéşti, să iasă în ţară, tocma în serbătorile Paştilor.

Zac. 45. Îşi trimisése Ştefan Gheorghie logofătul giupâneasa la ţară, în pilda că o trimite pentru trébile casei. Iară singur, tocmai în dzua cândŭ cântă besérica canonul sfântului Andrei de la Critŭ, la 8 ceasuri de noapte, gătindu-se Vasilie-vodă de besérică, încă nime nu venise den

boieri la curte, au mânecat să-și ia dzua bună, dându-i știre de acasă că-i ieste giupâneasa spre moarte, cu hârtiie scornită. Și întrebândŭ Vasilie-vodă pe postelnici cine din boieri este afară, au spus postelnicii că ieste logofătul cel mare, dvoréște să-și ia dzua bună, că i-au venit véste de boală foarte grea giupânesăi. Să hie dzis Vasilie-vodă: "Ce omŭ fără cale, logofătul! Știindu-și giupâneasa boleacă și nu o ține aicea cu sine." Și i-au dzis să intre, să-și ia dzua bună. Au intrat Ștefan Gheorghie logofătul cu fața scornită de mare mâhniciune și ș-au luat voie să margă spre case-și. Spun să hie dzis Vasilie-vodă: "Să afle lucrul pre voia sa." Neștiutoriŭ gândul omului spre ce menéște! Îndată, fără nemică zăbavă, ca cela cu grije, și nu cu hie ce grije, au purces îndată de olac și într-acéiași dzi au sosit la Bogdana, la satul său supt munți. Și amu era și oastea ungurească toată, cu Chimini Ianâș pe potici și oastea muntenească la Râbna cu Diicul spătariul.

Zac. 46. Spun de Vasilie-vodă că den besérică l-au lovit gânduri de purcesul logofătului, așea fără nădéjde. Și așeași de a doa dzi după purcésul lui, au început a vedére a suna glas de unguri și de munténi. La care sunet vădzându-să Ciogoléștii cuprinși și lăsați de logofătul, cu care își știia voroava, au stătut la grije ca acéia, cât pri pășitul lor și pre căutătură, cine le-ar hi luat sama le-ar hi cunoscut îndată vina. Ce, mirându-se, cum or face, să fugă, să-și lase casele, carii era cu totul aicea în Iași, greu și a doa moarte este și dzilele lor fârșite, poate hi, cum să dzice, s-au apucat de altă îndireptătură, scriindŭ un răvaș Ciogolea spătariul la Vasilie-vodă într-acesta chip:

Zac. 47. "Milostive doamne. Eu, unul den slujitorii cei streini, mâncândŭ pânea și sarea măriei-tale dentr-atâțea ai, ferindu-mă de osândă, să nu-mi vie asupră, pentru pâinea și sarea măriei-tale, îți făcu știre pentru Ștefan logofătul cel mare, că-ți este adevărat hiclean și s-au agiunsŭ cu Racoții și cu domnul muntenescŭ și suntŭ gata oștile, și a lui Racoții, și a lui Matei-vodă, să vie asupra mării-tale. De care lucru adevărat, adevărat să credzi măria-ta, că nu este într-altŭ chip."

Zac. 48. Şi dacă au scris răvaşul într-acesta chip Ciogolea spătariul, au chemat la sine spre egumenul de Aron-vodă[1] anume Ioasafŭ, care era pre acéle vremi pe la toţi boierii duhovnic şi cu ispovedanie giurândŭ pre egumenul, să nu-l vădească cine este şi întâi să arate răvaşul la Iordachie visternicul, apoi la domnie, l-au legat cu mare giurământŭ, aşè să facă. Mirându-se călugărul de unŭ lucru ca acéla, au mărsŭ cu răvaşul la Iordachie visternicul, care, dacă l-au înţeles şi ştiindŭ că s-au sunat acestea şi dintr-alte părţi, îndată au stătut la mare voie rea, ca un omŭ întreg ce era la toată hirea. S-au lepădat îndată de răvaş şi au dzis egumenului numai să margă, să dea el răvaşul la domniie. Au mărsŭ călugărul cu acéla răvaş şi l-au dat la Vasilie-vodă şi îndată ce l-au înţăles, s-au simţitŭ cuprinsŭ de primejdii şi au stătut cu mare strânsoare asupra călugărului, să spuie de la cine au ieşit acela răvaş. Au stătut călugărul dentâiŭ foarte tare, priimindŭ şi moartea, iară a vădi nu poate, că era dat cu taină de ispovedanie răvaşul. Şi dacă s-au strânsŭ boierii la sfat şi arătândŭ călugărului şi munca Vasilie-vodă, ca pentru un lucru ca acéla, ce să atingea de domnie şi de atâtea case, deci luându-şi egumenul şi de la vlădica Varlaam, care era mitropolit pe atuncé, dezlegare, au spus călugărul, anume cine i-au dat răvaşul. Şi îndată chemândŭ Vasilie-vodă pre Ciogolea spătariul, i-au spus toate de-amănuntul şi cum ieste şi Ştefan sărdariul tot într-acéla sfat.

Zac. 49. Cu puţine cuvinte i-au mustrat Vasilie-vodă pre amândoi Ciogoléştii, ce ei amândoi să apară tare, că i-au fostŭ tot cu cre-dinţă şi n-au priimit acéstea şi de i-ari trimite unul măcară dentrŭ dânşii, să aducă de grumadzi pre Ştefan Gheorghie logofătul. Şi hie dzis Vasilie-vodă: “În zedarŭ această slujbă acum: să-mi hie spus acéstea, pănă era în Iaşi logofătul”. Deci, pre Ciogoléşti i-au pus la închisoare, iară în urma logofătului Ştefan au răpedzit întâi pre Sculi, apoi pre Iacomi, ce

[1] Mănăstirea Aron-vodă, lângă Iaşi.

era vătav de aprodzi şi pre Alexandru Costin, cu carte la dânsul, să vie cum mai de sirgŭ la curte, pentru mare trébi ce au nemerit de la împărăţie. Însă la mai mare grije au stătut Vasilie-vodă de serdariul, fiindu atâtea oşti pre acéia vréme şi marginea toată pre sama lui. Ce îndată au scris cărţi şi la serdariul Ştefan, să vie cum mai de sirgu la curte.

Zac. 50. Să prilejise mainte de acéste începături o treabă de care învăţase Vasilie-vodă pre serdariul, să gătédze nişti steaguri de slujitori[1] să hie gata şi cândŭ i-ari da ştire, să purceadă cu o samă de oameni la câmpi, peste Nistru, că-şi deşchisese cale neguţitorii grecii carii umbla la Moscŭ pentru soboli, pre la Tighinea, pentru greul vămii şi facè scădere vămii aicè în ţară. Ce pusesă gândŭ Vasilie-vodă să-i sparie de pe acela drum, peste câmpi. Cu prilejul acei trébi, scriindŭ Vasilie-vodă la serdariul să vie cum mai de sirgŭ la curte şi pornindŭ cărţile, dederă ştire că, iată şi serdariul au sosit la curte. Spun că după ce s-au apropiiat de oraşŭ Ştefan serdariul şi l-au tumpinat o slugă a lui, i-au spus de toate ce să sună în târg şi la curte şi cum au purces logofătul cel mare den Iaşi şi multe amestecături suntŭ şi cuvinte de unguri. Să hie stătut multŭ în gânduri serdariul, intra-va în târgŭ, au întoarce-să-va înapoi. Şi-i dzicea o slugă a lui: "Întoarce-te, giupâine, că nice la unŭ bine nu mergi". Iară osinda trage la plată, au biruitŭ gândul să intre în târgŭ şi îndată cum au sosit la gazdă, nemică nu zăbovindŭ, au mărsŭ la curte.

Zac. 51. Vasilie-vodă, cum au înţeles de serdariul c-au venit la curte, nu s-au încredzut deodată, ce în dooă-trei rânduri au trimis să vadză, adevărat au sosit? Ce, dacă au ştiut că este în divan adevărat, îndată au ieşit în spătărie şi l-au chematŭ la sine, la adunare. Şi i-au fostŭ spus

[1] Corpuri de cavalerie.

Vasilie-vodă cum au fostŭ scris şi cărţi, să vie pentru treaba acéia, care s-au pomenit mai sus, ce mai bine este c-au venit sângur.

Zac. 52. L-au întrebatŭ după acéste şi de lucrurile ce să vădescŭ despre unguri, cu amestecăturile lui Ştefan Gheorghie logofătul, ştie ceva, au ba? Tare s-au apucat serdariul că nu ştie nemică, cu mare giurământuri. Şi cum să hie el amestecŭ la unile ca acélea, spre răul stăpânului său, dzicândŭ cu glas: "Cine au fostŭ, doamne, mai credzut la măriia-ta şi cinstit, ca mine? Şi m-ai scos den obiéle şi den sărac m-ai îmbogăţit". I-au dzis Vasilie-vodă: "Aşea ştiu şi eu". Şi i-au dzis să margă, să grăiască cu Ciogolea, să audze ce spune Ciogolea spătariul.

Zac. 53. Cum au intrat serdariul în visterie ş-au vădzut pază de siiméni, s-au spăimântat, ştiutoare de vina sa hirea şi îndată au început a-i spune toate de faţă Ciogolea spătariul. Să apăra sărdariul de toate acélea, ce ca un vinovat într-acele sfaturi, să apăra slabŭ. Deci, au cunoscut Vasilie-vodă tot lucrul, iară n-au vrut să-i omoară îndată, aşeptândŭ ce s-ar mai înnoi despre Totruşu, unde au mărsŭ logofătul. Ce, nepestită vréme, sosi den fugă şi Alexandru Costin dândŭ ştire de pierirea lui Iacomi vătavul de aprodzi, de străjile unguréşti şi de oşti unguréşti trecute în ţară. Atuncea au vădzut Vasilie-vodă asupra sa toată cumpăna, care îi veniia asupra, nefiindŭ gata de nemică, la o primejdiie de sârgŭ ca acéia.

Zac. 54. Iacomii vătavul de aprodzi, dacă au sosit la Roman, n-au mărsŭ pre caii sei, care avea şi buni şi deagiunsŭ, ce ş-au lăsatŭ caii săi la Roman, la hrană ş-au luat cai de olacŭ[1] ca un om déşteptatŭ tot în bine şi ce poate primejdiia neştiutoriŭ. Şi i-au dzis Alexandru Costin să nu-i lase caii de lângă sine, ce n-au vrut să asculte priietenescŭ sfat, ce au purces pre cai proşti. Şi la Bacău îndată s-au tumpinat cu străjile unguréşti, care străji, cât i-au zerit, i-au luat în goană şi îndată l-au

[1] Locuitorii erau obligaţi să dea caii lor pentru folosinţa curierilor domneşti. Aceştia erau caii de olac, mai slabi decât caii boiereşti.

agiunsŭ şi aşéşi în goană l-au omorât den pistoale. Iară Alexandru Costin şi cine au fostŭ pre cai mai buni au scăpatŭ de pierire.

Zac. 55. Amu ajungea fruntea oştilor ungureşti la Romanŭ şi de la Focşeani au dat ştire de Diicu spătariul, cum au trecut şi el cu oştile munténeşti Focşeanii. Şi atuncea au dat prea amândoi Ciogoléştii şi pre Ştefan serdariul pre sama siimenilor, de i-au omorât, noaptea înaintea jitniţii ce ieste în curtea înluntru[1]. Adusése şi pre Mogâldea, fiindu-i unchiŭ lui Ştefan Gheorghie logofătul, ce nu l-au omorât, ce l-au luatŭ la puşci pănă la Hotin cu sine.

Zac. 56. Multŭ au stătut boierii, mai vârtos Iordachie vistiernicul cel mare pre acéle vrémi, să nu piaie Ciogoléştii şi Ştefan serdariul, ce temându-să Vasilie-vodă, după apropiiatul oştilor unguréşti, să nu facă şi ei vreo zarvă în curte, i-au omorât. Eram pururea în casă eu la Iordachie visternicul[2] şi adormisă foarte cu greu Iordachie visternicul de mare scârbă ce avea, cândŭ, pre amiadzănoapte, au dat ştire de la curte de pierirea Ciogoléştilor şi a serdariului. Şi dacă l-am déşteptat, îndată au dzis: "Au, pierit-au cei boieri?" Şi dacă i-am spus că au pieritŭ, au suspinat greu, dzicândŭ: "Ah! Ce s-au făcut!"

Zac. 57. Să mira Vasilie-vodă, încotro va năzui? La turci să temea de pâra ţărâi şi de lunicoase hirea turcilor şi cu grije. La căzaci iarăşi să feriia, să nu-şi mai strice numele de la turci. Iară a sta împrotiva oştilor ce-i veniia asupra, nu era cum, neavândŭ nici oaste gata şi ţara toată cu ură şi gata la lucru noou, că Orheiul, ce era capete, era tot de-a lui Ştefan logofătul. Ce-au alesŭ cu sfatul să năzuiască la cetatea Hotinului, răpedzândŭ îndată la cuscru-său, la Hmil hatmanul, dându-i ştire de toate acéste începături, pre Stamatie Hadâmbul postelnicul cel mare.

Zac. 58. La Cetatea Neamţului era toată inima avuţiei lui Vasi-lie-vodă, deci acolea au răpedzit Vasilie-vodă pre Ştefăniţă păharnicul, nepotul său, să apuce avuţiia, şi, ori că n-au ştiut Ştefan Gheorghie

---

[1] Hambar cu grâu, care se afla în curtea interioară a palatului domnesc de la Iaşi.

[2] Rezultă din acest pasaj că Miron Costin slujea, după obiceiul boierilor tineri, pe lângă acest boier mare, ca să-şi facă educaţia de om politic şi curtean.

logofătul de avuţiia acéia în Cetatea Neamţului, ori au stătut după lucruri care începuse şi n-au socotit acéia bani, iară era mai aproape de dânsul decât de Vasilie-vodă acéia avuţiie.

Zac. 59. Amu era oştile ungurésti cu Chimini Ianăş, hatmanul lui Racoţii şi cu Ştefan Gheorghie logofătul la Roman, cândŭ şi Vasilie-vodă sculându-se cu toată casa şi curtea şi cu boierii de curte, au purces den Iaşi spre Hotin. Atuncea, ce slujbă am făcut lui Iordachie vestiernicul, pren multe cuvinte nu lungescŭ. Iară inima agonesitei lui am trecut la Cameniţă şi-o am dat la un priietin a tătâne-mieu, anume Mihai stegariul şi deplin acéle toate au venit apoi la mâna lui Iordachie vistiernicului.

Zac. 60. Solul pre carele trimisése Vasilie-vodă la Hmil hatmanul, precum s-au pomenit, pre Hadâmbul postélnicul, ori că l-au împiedecat logofătul Ştefan pârcălabul de Soroca pre acéle vremi, ori den blăstămată şi lipsită hirea hadâmbului, s-au întorsŭ înapoi. Şi aflândŭ pre Vasilie-vodă amu în calea Hotinului, au pârât la Vasilie-vodă pre pârcălabul Ştefan de viclean. Deci i-au căutat a trimite de iznoavă pre alţii de la Hotin, iară la hatmanul Hmil. Şi au trimis cu al doilea rândŭ pe Grigorie comisul şi pre nepotu-său, Ştefăniţă păharnicul şi pre Nicolai Buhuş jitniceriul şi lor au dat şi pentru Ştefan pârcălabul de Soroca învăţătură, să-l prindză. Şi să-l trimaţă legat de la Soroca la Hotin şi aşea au făcut. Ei singuri au trecut Nistrul la Hmil hatmanul, iară pre pârcălabul Ştefan l-au datŭ pre sama a unora den Hânţeşti, carii să ţinea lângă Ştefăniţă păharnicul, să-l ducă la Vasilie vodă. Ce, pentru lăcomia sa, aducătorii, să hie a lor ce luasă şi ce mai era pe lângă dânsul, l-au omorât pre cale.

Zac. 61. Omŭ de miratŭ la întregiia lui de sfaturi şi de înţelepciune, cât pre acéle vremi de-abiia de era pementean de potriva lui, cu carile şi Vasilie-vodă sângur, deosebi de boieri, făcea sfaturi şi cu multe ceasuri voroavă, aşea era de deplin la hire. Iară la statul trupului său era gârbov, ghiebosŭ şi la cap cucuiatŭ, cât, puteai dzice că este adevăratŭ Essopŭ la chipŭ.

Zac. 62. Dacă sosi Vasilie-vodă la Hotin, s-au așădzat cu tabăra sa aproape de cetate, deasupra. Iară Ștefan Gheorghie logofătul cu Chimini Ianăşŭ şi cu Diicul spătariul lui Matei-vodă, cuprindzindŭ scaunul ţărâi la Iaşi, îndată au alergat mulţi den toate părţile, de la ţară la Iaşi. Şi înglotindu-să, au mărsŭ la Chimini Ianăş, strigândŭ: "Să ne hie domnŭ Ştefan Gheorghie logofătul". Le-au răspunsŭ Chimini Ianăş: "Pre voie să le hie, precum poftescŭ". Spun de Diicul spătariul muntenescŭ că să ispitiia şi cu acéia nedéjde era, să hie el la domnie.

Zac. 63. Deci, după obiceiŭ, au mărsŭ Ştefan Gheorghie logofătul cu câteva gloate de ţară la beséreca lui Svetii Nicolai şi i-au cetit molitva de domnie Ghedeon episcopul de Huşi, fiindŭ mitropolitul Varlaam ieşit la munte, la mănăstirea Săcul. Au stătutŭ domnŭ Gheorghie Ştefan-vodă în anul 7161<1653>.

CAPULŬ ALŬ OPTUSPRĂDZÉCÈ

Încep. 1. Den cinci simţiri ce are omul, anume vedérea, audzul, mirosul, gustul şi pipăitul, mai adevăratŭ de toate simţiri ieste vedérea. Că pren audzŭ, câte aude omul, nu să poate aşedza deplin gândul, este aşea ce să aude, au nu este, căci nu toate suntŭ adevărate, căte vin pren audzul nostru. Aşea şi mirosul de multe ori înşală, fiindŭ multe mirodenii dentâiŭ grele, iară apoi mare şi iscusit miros facŭ. Gustul încă este aşea, că multe ne parŭ că suntŭ dulci, apoi simţimŭ amărăciune şi împotrivă, multe amare că suntŭ ne parŭ şi suntŭ dulci. Pipăitul, iară şi multe pipăim în chip de une şi suntŭ altele şi nu le putém a le cunoaşte cu singur pipăitul, fără vedére. Iară vedérea singură den toate aşadză în adevăr gândul nostru şi ce să vede cu ochii, nu încape să hie îndoială în cunoştinţă.

Zac. 2. Aşea şi noao, iubite cetitoriule, cu multŭ mai pre lesne a ne scrie de acéste vrémi, în care mai la toate ne-am prilejit singuri şi pentru lungimea capetelor ce s-au scris den îndelungată domniia lui

Vasilie-vodă mai sus, den ieşitul cel dentâi den scaunul ţărâi a lui Vasilie-vodă, începem a scrie de domniia lui Gheorghie Ştefan-vodă, care ori cu direaptă cale, ori cu nedirepte mijloace (rădi-cându-se asupra domnului său, au luatŭ domniia), tot unile ca acéstea din orânduială lui Dumnedzău că suntŭ, să credŭ.

Zac. 3. Îndată ce au şedzut Gheorghie Ştefan-vodă în scaunul domniei, cu sfatul lui Chimini Ianăş hatmanul lui Racoţii ş-a Diicului spătariul lui Matei-vodă, domnului muntenescŭ, au ales şi den oastea ungurească, şi den munténi şi au ales o samă de oameni şi den ţară cu Pătraşco Moreanul hatmanul şi au trimis spre Hotin, în urma lui Vasilie-vodă.

Zac. 4. Ştiia şi Vasilie-vodă de toate ce să lucra în Iaşi pre urma lui şi trimisă şi al doilea rândŭ de la Hotin sol la cuscru-său, Hmil hatmanul căzăcescŭ şi la ginire-său, Timuş, cerândŭ agiutoriŭ cum mai de sirgŭ.

Zac. 5. La léşi încă m-au trimis pre mine, la starostele de Cameniţă, la Pătru Potoţchii, feciorul hatmanului Potoţchii, la ieşitul căruia den robié Crâmului mare agiutoriŭ îi didesă Vasilie-vodă cu banii săi. Acestea aducându-i aminte, îl poftiia să să afle la primejdiia lui. Şi cu acéia solie aflându-l pre starostele, cale de trei dzile mai sus de Cameniţă, la nişte ocine a lui, îndată au lăsat toate trébile sale şi au purces spre Cameniţă.

Zac. 6. Iară pănă a sosi starostele la Cameniţă, la Hotin, într-o dzi, dau ştire lui Vasilie-vodă că iată că sosescŭ oştile lui Ştefan-vodă asupră-i. Au stătut în gânduri dentâi, să dea războiŭ cu câţi oameni avea cu sine, că încă era toţi boierii de scaun cu gloatele sale cu Vasilie-vodă şi Boji căpitanul cu lefecii şi dărăbanii cu Cara căpitanul lor şi avea şi siiméni vro 60 şi némţi foarte buni, 100. Iară dacă au vădzut, răceala tuturora şi slujitorilor, şi căpitanilor, pre carii avea mare nedejde, pentru mila ce le făcuse cu multe vremi înainte, s-au apucat de trecătoarea Nistrului, suspinândŭ pre Boji căpitanul şi pre Cara căpitanul de dărăbani.

Zac. 7. Aicea s-au cădzut a pomeni mai sus pentru avuţiia cea ce era la Cetatea Neamţului, la care trimisésă pre nepotu-său, Ştefăniţă

păharnicul, Vasilie-vodă. Acolea până a clăti de la Hotin, au sositŭ toate deplin la Vasilie-vodă. De care, dacă au dat știre că soséște și Ștefăniță păharnicul, cu toate deplin, s-au bucurat Vasilie-vodă, dzicândŭ: "De acmu înainte, până în căméşe mi-oi da și n-or râde nepriietenii".

Zac. 8. Și așea, Vasilie-vodă, trecândŭ Nistrul cu o samă de boieri, anume Toma Cantacuzino vornicul, Gheorghie hatmanul, Iordachie visternicul și cu câți boieri mai era strânși de casa lui, boierii ceiélalți toți și slujitorii cu pușcile s-au întorsŭ spre Iași, la domnŭ tânăr. Și tâmpinându-se cu oștile lui Ștefan-vodă în dumbrăvi, aproape de Hotin, până a să încrede unii cu alalți, au trecut câteva ceasuri, supt care zăbavă au trecut Vasilie-vodă Nistrul cu toate casele boierilor, însă nu fără mare pagubă în carăle boierilor la trecătoare și mai multŭ de târgoveții de Hotin, carii, vădzândŭ spaima și graba la trecătoare, precum face vréme ca acéia, au dat jacŭ în rămășița carălor și multe haine scumpe, arginturi au apucatŭ, câtŭ de atuncea știu îmbogățiți pre câțva hotincéni.

Zac. 9. Apucase oștile lui Ștefan-vodă pre o samă de némți netrecuți încă și dândŭ și den cetate Mogâldea păharnicul (de care s-au pomenit c-au fostŭ până la Hotin legatŭ la pușci) den săcalușe și năvălindŭ și slujitorii de a lui Ștefan-vodă, au pierit puținei némți la trecătoarea cu podul. Iară da și siiménii lui Vasilie-vodă de peste Nistru den sinéțe, cât nu să putea coborâ nime la vad.

Zac. 10. N-am fostŭ într-acea dată acolè, la trecătoarea aceie, că trecusăm Nistrul mainte, precum am pomenit, iară am înțeles de ceia ce au fostŭ acolea de față, cum singur Vasilie-vodă șidea de ceia parte de Nistru pre un scăuieș. Au slobodzit târgoveții (și spun că cu învățătura Mogâldei păharnicul) un săcaluș, den care sacaluș glonțul foarte pre aproape au lovit de Vasilie-vodă. Scârnava și nebuneasca faptă și nu fără osindă cât de târdziu.

Zac. 11. Nu pociŭ tăcea aicè pentru cetatea Hotinului, ce nesocoteală a o lasă îndată pre mâna altuia, de nu de altă nedéjde pentru trecătoarea,

în care să hie fără grije, s-au cuvinit să să puie oameni sineţaşi. Şi ce oameni? 30 de némţi să hie pus, să o ţie despre oastea Muldovei şi despre unguri cu aii. Au n-au fostŭ hrană? Pâinea a unui satŭ de la Hotin or hi putut a ţinea un anŭ, său câtă era numai în târgŭ. Şi acéia cetate, oricine va vrea să socotească, va afla că au fostŭ a răssipei casei lui Vasilie-vodă pricina. Şi de mi-i întreba, îţi răspundzŭ, că de ar hi fostŭ doamna lui Vasilie-vodă în cetatea Hotinului, nu la Suceavă, n-au fostŭ în puterea lui Ştefan-vodă a bate cetatea Hotinului, cum au bătut fără grije cetatea Sucevei, că şi aşea venise Vasilie-vodă cu soltanii pănă în Prut, cu oşti tătărăşti, ce i-au întorsŭ hanul, că sosiia craiul leşăscŭ. S-au cum ar hi bătut Ştefan-vodă cetatea Hotinului şi Hmil era la Husiatin, cale de o dzi de Hotin? Ce multe ar hi pututŭ a lucra Vasilie-vodă şi domniia tot neclătită la Poartă îi sta, pănă târdziu, după luatul cetăţii Sucévei.

Zac. 12. Nime dară să nu vinuiască sfaturile de acmu. Vedzi ce greşele s-au făcut la cei vestiţi svétnici. Şi acela lucru era în putére a face, iară vrémile de acmu nu suntŭ în putere şi nici un sfat nu încape la greu ca acesta, fără de mărturiia că este sosită pierirea. Dzicem că de ar hi cutare şi cutare, acmu ar hi într-altŭ chip. Iară nu suntŭ vrémile supt cârma omului, ce bietul om supt vrémi. Multe şi mari smintéle am apucat şi în dzilele celor mai bătrâni, iară îţi agiungă aceasta una, cu lăsarea fără oşténi cetăţii Hotinului, den care lăsare ieste răssipa toată avuţiei lui Vasilie-vodă cu casa.

Zac. 13. Pentru cetate, tumpinându-mă în cale cu Cotnarschii, credincios pisariul lui Vasilie-vodă (că el veniia de la crai trimis pănă la răscoale de Vasilie-vodă şi eu mergeam în sus, la starostele de Cameniţă), m-au întrebat, ca un om deplin ce era: “Grijit-au, bine cetatea Hotinului Vasilie-vodă? Pus-au oamenii săi şi puşcile, au ba?” Am răspunsŭ că nice un semnŭ, la purcesul mieu, să să grijască cetatea, n-am vădzut. Au suspinat Cotnarschii, cum ar hi ştiut că să va lăsa nesocotită cetatea acéia. Iară poate hi că giudeţul lui Dumnedzău spre ce trage, cu anevoie să mută cu sfatul omenescŭ.

Zac. 14. Intra Vasilie-vodă în Cameniţă, cândŭ am sosit şi eu cu véste, că iată soséşte şi starostele de Cameniţă, cu mare făgăduinţă şi cu căldură, să să afle la acéia vréme, precumu-şi au fostŭ aşea.

Zac. 15. N-au umplut Vasilie-vodă cu pribegiia sa o lună în Cameniţă şi veni ştire, cum Timuş, feciorul hatmanului Hmil, cu 8.000 de oaste într-ales căzăcească, tréce la Soroca Nistrul. Acmu caută hirea de priietinŭ leşască. Măcară că căzacii pănă la inemă léşilor intrase cu sabia şi Vasilie-vodă o casă cu capul lor şi în nedéjdea lor de a-şi răscumpăra domniia, nice o opreală sau vreun bănat despre cineva n-au avut, ce, cum au venit fără grije aşea, cândŭ i-au fostŭ voia, au ieşit. Fără numai de un polcovnic anume Condraţchii, ce era cu o mie de léşi de paza marginii, avea siială Vasilie-vodă. Ce prepunea ca nişte oameni streini, de siială, ai noştri. Iară nici acéla nici un gândŭ rău, nice putérea acéia, să strice lui Vasilie-vodă ceva, n-au avut.

Zac. 16. Timuş cu oastea cum au trecut Nistrul, n-au mai aşteptat să să adune cu socru-său, Vasilie-vodă, ce, de la Soroca, întinsŭ la Coiceni au tras oastea şi acolea au trecut Prutul.

Zac. 17. Luândŭ veste Ştefan-vodă de Timuş că vine întinsŭ asupra léşilor, Diicul spătariul domnului muntenescŭ pre porunca domnu-său, să nu se sune detot lucrul, că au intratŭ cu oştile lui în raiava împăratului, să întorsesă cu câteva dzile înainte şi Chimini Ianăş, ori temându-se de vreo sminteală oştilor şi den vreun hiclenşug de ţară, ori ştiindŭ soliile stăpânului său, lui Racoţii, la Hmil pentru Crăiia Leşască, că să agiungea Racoţii cu Hmil pentru crăiia la leşi de atuncea, şi-au pornitŭ şi el toată pedestrimea ce avea, némţi şi cu puşcile pe la codrul Căpoteştilor, pre Cobâle, direptŭ la potica Oituzului, numai el singur cu călărimea rămăsese, pren rugămintea lui Ştefan-vodă, în Iaşi, şi-au strânsŭ şi Ştefan-vodă oastea de ţară câtăva, ca la 12.000 de oameni şi au ieşit deasupra Popricanilor împrotiva căzacilor.

Zac. 18. Timuş, dacă au trecut Prutul, au purces spre Popricani cu tabăra legată. Ieşise o samă de oşténi a lui Ştefan-vodă înainte, peste

Jijiia, în chip de harţŭ şi au coborât Ştefan-vodă şi dărăbanii la Jijiia, la vad. Iară puţin lucru au ţinut harţul oşténii lui Ştefan-vodă, i-au împinsŭ îndată călăreţii lui Timuş. Şi era şi ai noştri, carii ţinea cu Vasilie-vodă, pe lângă Ştefăniţă păharnicul, den Hănceşti şi den Hânţeşti o samă şi câţi cercheji de-a lui Vasilie-vodă, carii toţi acéştè mărsese cu boierii cei trimişi de Vasilie-vodă la Hmil hatmanul.

Zac. 19. Căzacii, cum au împinsŭ pe călăreţii ce le ieşisă den oastea a lui Ştefan-vodă înainte, au purces orbi la vad cu toată tabăra şi unii pre pod mai mulţi pe lângă pod, că era Jijiia mică, au dat cu tabăra. Care năvală vădzândŭ dărăbanii, au plecat fuga de la vad la deal, spre rédiu şi oastea céialaltă ce sta deasupra, pre culme, nedându-le nice un agiutoriŭ, i-au agiunsŭ pre coasta Popricanilor călăréţii lui Timuş şi el singur şi au cădzut acolea multe trupuri den bieţii dărăbani. Alţii, carii au hălăduit pănă în rédiu, ş-au scutit viaţa cu pădurea.

Zac. 20. Vădzândŭ acéia primejdiie a dărăbanilor, Ştefan-vodă şi Chimini Ianăş au tras oastea mai spre Iaşi şi au tocmit de îmbe părţile de drum călărimea. Şi era acéia oaste şi de ţară şi la Chimini Ianăş, cât să putea, la 24.000 fără greş să socotească. De ar hi fostŭ la un gândŭ, ce era? Nedândŭ război căzacilor, să le închidză hrana şi drumurile den toate părţile, ce ar hi făcut cu tabăra Timuş?

Zac. 21. La suitul taberii căzăceşti pre coastă, la deal, sărisă o samă de oşteni de ţară şi înfrânsésă pre călăreţii lui Timuş, de i-au băgat pănă în tabără. Şi acolea în deal, dacă s-au suitŭ toată tabăra, că era îndesară, s-au aşedzat pre mas şi acolea au mas preste noapte. Iară den oastea lui Ştefan-vodă, într-acea noapte, mulţi lăsândŭ oşteniia, au mărsŭ spre casele lor.

Zac. 22. A doa dzi, Timuş cu tabăra legată au purces direptŭ asupra oştilor lui Ştefan-vodă, spre oraş, fără nici o siială, dodeindu-i moldovenii câte oarece de pe de laturi. Ce vădzândŭ Ştefan-vodă şi Chimini Ianăş că scade oastea şi într-acea noapte s-au scursŭ în giumătate, pănă între vii au ţinut drumul oraşului, iară dentre vii au luat Bahluiul în sus şi câţiva boieri de casă lui Ştefan-vodă cu totul.

Zac. 23. Timuş într-acéiaşi dzi, după ce au împinsŭ oştile lui Ştefan-vodă, au intrat în târg s-au descălecat în curţile céle domneşti şi tabăra iezise toată înaintea curţii şi penpregiur. Şi au şedzut aşea, cu tabăra iezită, până la venirea socru-său, lui Vasilie-vodă, în Iaşi de la Cameniţă. Iară până a sosi Vasilie-vodă, au prădat căzacii codrii Iaşilor de la drumul Căpotéştilor, până aproape de Huşi, şi scosesă fără număr vită, care apoi, dacă au sosit Vasilie-vodă, pre câtă au aflatŭ nemâncată, tot câte un zlotŭ au dat căzacilor pre vită şi au dat ştire la oameni de ş-au luat vita, care o au cunoscutŭ.

Zac. 24. Mulţi au pierit atuncea de căzaci, oameni neştiutori ce suntŭ căzacii oploşiţi în târg. Alţii mérge să să închine la Ştefăniţă păharnicul, carele era cu Timuş, ce nu agiungea până la Ştefăniţă, că-i tumpina căzacii şi-i omorâia, între carii şi Tăutul armaşul şi alţii mulţi ş-au pus capetele de căzaci.

Zac. 25. Pre Vasilie-vodă véstea de izbândă lui Timuş l-au tumpinatŭ la Zvancea cu care véste Grigorie comisul singur mersésă şi l-au îmbrăcat cu haină cu soboli. Şi îndată au trecut Nistrul la Zvancea, că cetatea Hotinului nice într-un chip n-au vrut să o dea târgoveţii cu pârcălabul lor, cu Hâjdău, ori că au vrut aşea de credincioşi să hie lui Ştefan-vodă, care lucru n-aş da să hie într-ai noştri până într-atâta nevoinţă pentru singură credinţa, ori că s-au siit pentru jacuri ce făcusă târgoveţii în carăle boierilor, pecum s-au pomenit, şi slobodzise câteva săcaluşe în sângur Vasilie-vodă. Şi aceasta ieste pricina, nu alta. Şi în câteva rânduri au trimis Vasilie-vodă la Hâjdeu, carele era pârcălab pus de Ştefan-vodă, şi la târgoveţi, cu mare giurământuri, ce nici într-un chip n-au vrutŭ să dea cetatea şi au ţinut vro doao luni, până la a doa venire a lui Ştefan-vodă den Ţara Muntenească. Îi încungiurase Vasilie-voda ci au nişte némţi ai săi, de-i bătea şi tot au ţinut cetatea toată vara închisă. Aşea cu anevoie să agoneséşte ce să pierde odată.

Zac. 26. Vasilie-vodă dacă au sosit la Iaşi, după sfat ce au făcut cu ginere-său, cu Timuş, s-au mutat Timuş cu tabăra la Gălata, iară Vasilie-

vodă au rămas în curte, gătindu-să asupra lui Matei-vodă, cu mare gătire, dândŭ ştire ţărâi să încalece tot omul, iertând pre toţi de toate vinile, de ari hi şi greşit cineva, împrotiva domniei.

Zac. 27. Aicea caută cum nu să poată trece ce ieste să hie, că după izbânda acéia, Vasilie-vodă să hie întorsŭ pre ginere-său înapoi, şi să se hie aşădzat iară cu paza trébilor la împărăţiie, întărân-du-să cu slujitorii streini, cum avea avuţiie, nime n-ar hi mai venit asupra-i. Şi aşea-l sfătuia pre Vasilie-vodă şi o samă de boieri. Ce, în nedéjdea neîndoită pre oşti căzăceşti, ce avea Vasilie-vodă, să-şi răscumpere strâmbătatea despre Matei-vodă întâiŭ şi mai pre urmă şi despre Racoţii, cumu-şi dzicea Timuş că den Ţara Muntenească pen Ardealŭ să va întoarce, au biruit sfatul, numai să margă asupra lui Matei-vodă. Iară nu omul, ce Dumnedzău sfărâmă războaiele, precum dzice Scriptura: "**Господь сокрꙋшаѧ брани**".

Zac. 28. Nu să cade să trécem poticala némţilor de şaugăii ţărâi noastre, la munţi pre Oituzŭ, de care némţi s-au pomenit că-i pornise Chimini Ianăş den Iaşi înainte pen strâmtori de-a diréptul. Şi apoi, amu în munţi, s-au îndemnat şavgăii de la Ocnă şi au ţinut calea pedestrimei aceiia a lui Racoţii şi cu sfatul a unuia den şavgăi, dacă să vor apropiia de némţi, să cadză toţi la pământŭ, pănă va trece focul sinéţilor, cum dau némţii odată toţi. Aşea au făcut, cădzindŭ toţi la pământŭ. După ce s-au stâmpărat, sinéţăle, pănă a găti al doilea diresŭ némţii, au intrat, şavgăii într-înşii cu coase şi cu topoară, ce au ei lungi în coade şi-au pierit câţva némţi acolea de dânşii, cât le-au căutat aceii pedestrime a lăsa şi puşcile în munţi şi de-abiia s-au dezbărat, de şaugăi bulucurile acélealalte de némţi. Pentru care fapte a şavgăilor, apoi Alexandru Costin, fiindŭ povaţă dată den Iaşi acelor némţi, au şedzutŭ un anŭ încheiat în temniţă la Făgăraş, în obedzi.

Zac. 29. Ştefan-vodă pănă în Trotuş au mărsŭ cu Chimini Ianăş, iară den Trotuş, avândŭ nedéjde pre Matei-vodă de agiutor mai de sârg şi trăgea şi boierii în Ţara Muntenească şi poate să hie că şi patima némţilor de şavgăi făcea oarece sială, s-au despărţit de Chimini Ianăş şi au luat Trotuşul în gios pren Focşeani, în Ţara Muntenească.

Vasile Lupu

Bogdan Hmilniţchi

Zac. 30. Aicea în Iaşi, pănă la purcesul lui Vasilie-vodă în Ţara Muntenească, au pierit Cotnarschii pisariul leşescŭ de credinţă a lui Vasilie-vodă, omŭ deplin la toate trébile, de Timuş ginerile lui Vasilie-vodă, den hirea lui acea de tiran ce era şi de om sălbatecă şi fără nice o frică de Dumnedzău, scornindŭ pricină că ieste leah şi el opriia pre Vasilie-vodă să nu-şi dea fata după Timuş. Deci, într-o dzi au trimis, poftindu-l de la Vasilie-vodă, să-l trimaţă, că-i ieste de treabă. Negândindŭ Vasilie-vodă de una ca acéia, l-au trimis la dânsul, la Galata mănăstirea şi acolea dacă au mărsŭ, au învăţat pre căzaci de ai săi cu săbiile gata. După voroava ce-au avut scornită cu dânsul, la ieşitul de la voroava lui, au dat căzacii, ce era gata de acéia faptă, cu săbiile într-însul şi l-au omorât cu mare tiranie, fără nice o milă. De care faptă a lui Timuş, deaca au audzit Vasilie-vodă, numai nu să otrăviia de voie rea. Şi umbla Timuş cu acéla gândŭ şi pre Toma vornicul şi pre Iordachie vistérnicul, tot dentr-acéia pricină, dzicândŭ că aceşti doi cu Cotnarschii opriia pre Vasilie-vodă să nu dea pre doamna Roxandra după dânsul. Deci umbla şi ei cu dzilele amână şi s-au cerşut de la Vasilie-vodă să-i lase să margă la ţară. Ce Vasilie-vodă nu-i lăsa şi au poroncit la ginere-său că mai bine mortŭ să hie, decât să hie boierii, carii are la inimă sa cu toată credinţa, la grije ca acéia. Sau cu ce inimă or veni céialalţi boieri de la ţară la dânsul? Deci l-au mai mutat de la gândul lui. Însă boierii acéşti doi tot cu fereală umbla şi tot pre ascunsŭ noaptea pe la poarta despre casăle despre doamna veniia la Vasilie-vodă. De care toate suspina greu Vasilie-vodă şi-şi frângea mânule de ginere ca acéla.

Zac. 31. Au purces Vasilie-vodă den Iaşi în Ţara Muntenească cu al treilea rândŭ asupra lui Matei-vodă domnul munténescŭ. Şi întâi Timuş cu tabăra căzăcească şi al doilea conac au stătut la Podul Înaltŭ pre Bârlad şi acolea au făcut Timuş oştilor căzăceşti căutare şi le-au împărţit de la Vasilie-vodă léfe şi căpeténiilor şi oşténilor tuturora. Era de capete căzăceşti cu acéia oaste polcovnici Bohun anume şi altul Nosaci, vestiţi şi vechi căzaci. Şi tot acolea, fără nice o vină, Timuş, pentru un cuvântŭ

ce au dzis în sfat Bohun, au scos sabia Timuş şi au lovit pre Bohun într-un umăr, de care rană în toată calea acéia Bohun au umblat cu mâna legată. Acéla om cu hirea de hiară sălbatecă era Timuş! Nu cutedza nime un cuvântŭ, den polcovnici, să dzică, să îndireptédze lucrurile oştilor. Ce, dendată, pre purtatul trébilor, ce era den Timuş, omŭ tânăr şi fără nice o socoteală, să cunoştea că nice la un folos nu vor ieşi lucrurile.

Zac. 32. De acolea au purces oştile în gios şi amu Vasilie-vodă în frunte cu oastea de ţară şi să adăogè den dzi în dzi oastea de ţară de pretutindere şi pănă la marginile ţărâi s-au strânsŭ de toată oastea de ţară, ca 8.000 de oameni.

Zac. 33. Matei-vodă, domnul muntenescŭ, luândŭ véste de scosul lui Ştefan-vodă den Muldova de oşti căzăceşti, trimisésă pre Diicul spătariul său, să strângă toată oastea de la marginile ţărâi sale, să hie la hotar între ţări de straje şi cu dânsul şi Ştefan Gheorghie-vodă, ciracul lui. Avea şi Ştefan-vodă ca 300 de oameni într-ales călăreţi şi câţva feciori de boieri tineri cu sine. Şi întâi strajea lor, pentru limbă ce trimisése, s-au ivitŭ în gura Berheciului, mai sus de Tecuci, pre care o au gonit oamenii lui Vasilie-vodă câtva loc. Ce, sărindŭ târdzâu, le-au pierdut, urma.

Zac. 34. Venise apele Siretiului mare, pentru care au căutatŭ oştilor câteva dzile a face zăbavă, pănă a să face pod peste vase. Şi aşea trecândŭ oastea, a doa dzi de la Siret, au intrat pre la Focşeani în Ţara Muntenească şi îndată, fără nici o milă, au dat foc oraşului şi ori pre unde-şi agiungea căzacii, fuma a bieţălor lăcuitori nevinovaţi lăcaşurile, odăile şi hrana.

Zac. 35. Sta în tocmală cu oştile sale şi Diicul spătariul a lui Matei-vodă, nu departe de oraş, de Focşeani, la o vale căriia-i dzicŭ Milcovul cel Mare, cu altŭ nume Cucata. Acelui pârâu râpile pusésă despre oştile lui Vasilie-vodă şi oastea sa tocmisă de céielaltă parte, stol toată oastea într-un şireag tocmită, ca 9.000 de oameni, că şi de lefecii a lui Matei-

vodă o samă era cu dânsul și oastea de țară, câtă are Țara Muntenească de la București, dincoace, pănă în margine, toată era acolea adunată și acolea și Gheorghie Ștefan-vodă cu vro 300 de muldovéni. Și așea în rândŭ tocmită oastea muntenească aștepta pre Vasilie-vodă și pre Timuș.

Zac. 36. Întâi li s-au arătat Vasilie-vodă cu oștile sale și au stătut frunte și muldovénii, iară căzacii își tocmiia tabăra pe urmă. Și atâta au stătut munténii la război, cât au făcut oarece harțuri cu muldovénii peste pârâu, trecândŭ muldovénii și apoi trecându-i munténii iar dencoace, așea în două-trei rânduri, pănă au trimis Vasilie-vodă némți ce avea și s-au supus pre supt maluri. Deci au luat călărimea muldovénilor și malul dencolea. Iară cât au vădzut munténii apropiiată tabăra căzacilor de pârâu, au purces în răzsipă, cine încotro i-au părutŭ. Gonit-au muldovénii și o samă de călăreți și den căzaci, pănă la Râbnicŭ, iară n-au pierit oșteni așea mulți den munténi, c-au luat devréme fuga.

Zac. 37. După acéia răzsipă a oștilor muntenești, care s-au făcut mai multŭ den prostiia Diicului spătariului au fostŭ, că nici-și trebuiia să aștepte el pănă într-atâta pe oastea ce era cu foc și el numai cu călărimea, au purces Vasilie-vodă cu Timuș spre Târgoviște, stricândŭ și ardzândŭ ce le-și sta înainte. Iară Matei-vodă, domnul munténescŭ, luândŭ véste și de răzsipa oștilor sale la margine și că vine asupra lui întinsŭ Vasilie-vodă cu Timuș, nemică cu acéia sminteală a oștilor dentâi nu s-au spăimântat, ce, strângându-și oastea de țară și lefecii ce avea, au purces și el den Târgoviște și s-au ales loc foarte bun de dânsul, la o poiană între Ialomiță apă curătoare și între un pârâu foarte tinos și de trecătoare rău, la au sat anume Hinta. Și acolea au stătut cu mare inimă, nu așè oștilor sale, cum elŭ singur, așteptândŭ pre Vasilie-vodă. Trimisésă Matei-vodă și altă samă de oameni, siiméni și lefecii o samă, Diicului spătariului la margine într-agiutor. Ce, dacă s-au tâmpinat cu véste că s-au răssipit oastea acéia cu Diicul spătariul, au purces oastea

acéia înapoi şi i-au agiunsu la Teleajina fruntea oştii lui Vasilie-vodă. Au stătut munténii călări la vadŭ, pentru să să mai dépărtedze pedestrimea.

Zac. 38. Părut-au şi lui Vasilie-vodă şi lui Timuş că va hi acolea Matei-vodă sângur cu toată oastea, la Teleajina. Apoi dacă s-au vădzut că ieste oaste puţină, au dat oştenii lui Vasilie-vodă pre trei locuri préste apă şi n-au stătut munténii, de s-au dat înapoi. Iară gonaşii îndată au agiunsŭ şi pe siiméni şi acéia dându-să înapoi, s-au apărat pen nişte dumbrăvi, ce suntŭ acolea. Şi dândŭ ştire lui Vasilie-vodă de săiménii acéia, au purces şi sângur Timuş cu o samă de oaste călare căzăcească, lăsândŭ tabăra pre urmă cu Vasilie-vodă. Şi dacă au agiunsŭ Timuş au descălecat pre căzaci gios, la năvală, asupra săiménilor. Ce, tot, au mărsŭ, apărându-să foarte tare den focŭ siiménii, pănă au intrat într-altă pădure, ce era lunca Praovii şi nu le-au stricat nemică căzacii păn în noapte, bătându-se den foc, fără ce au picat şi den săiméni şi den căzaci. Din căzaci au pierit şi doi sotnici atuncea.

Zac. 39. Vésel Matei-vodă că i-au hălăduit siiménii şi c-au putut răspunde focului căzacilor, luândŭ mare inemă şi nedéjde dentr-acéia tâmpinare siiménilor cu căzacii. Iară Timuş, după acéia goană, n-au vrut să să întoarcă la oaste, pre care au apucatu-o noaptea, cât au trecut apa Teleajinii, ce au rămas cu masul la unŭ satŭ, anume Cocoréştii la nişte case boiereşti. Aflândŭ casele pline de toate bucatele, singur au pus de au dat focŭ caselor, dacă s-au sculat de la masă ameţit de vin.

Zac. 40. A dooa dzi, oastea trudită den cale şi obosită tabăra, necercândŭ ce locŭ este înainte, unde şi cum stă şi în ce loc nepriietinul şi cum departe, de-abiia de au îngăduit vro două, trei ceasuri, au şi dzis trâmbiţile de purcesul oştilor. Multŭ au stătut Vasilie-vodă, sfătuindu-l să rămâie acéia dzi, să răsufle oastea, să să strângă bine toată şi să să cerce locurile şi pe altŭ loc, nu pe acolea, pre unde anume alesesă Matei-vodă, să-i hie îndemână a sta împrotivă. Ce, cui să dzicea acéste, sau cu cine să sfătuiia? Cu unŭ omŭ în hirea hierălor. Polcovnicii carii

era, unul un cuvântŭ nu cutedza să dzică, că numai pentru un cuvântŭ, cu săbiia zmultă de ca-ntr-un dulău într-însul. Şi Bohun polcovnicul cu mâna legată de rană cu sabie, făcută de dânsul, umbla ca fără sine.

Zac. 41. Aicea caotă aceasta izbândă den ce şi cum s-au prilejitŭ lui Matei-vodă şi ca acéia izbândă, care nu să va hi prilejit alta ca acéia în toată viaţa lui, câte au avut den războaie în dzilele sale. Că cine ari putea să creadză în socoteală, să să înfrângă oastea căzăcească cu tabără, de oaste cum ieste oastea muntenească? Nu să defăimŭ, ce, ori pedestraşul, ori călăréţul vei socoti, nu vei afla să hie de potrivă sinetaşului căzăcescŭ. Ce vei dzice: “Fost-au acolea sârbi, unguri, léşi, nu numai munténi”. Aşa ieste, léşi au fostŭ puţini. Ce ari hi făcut ei numai, de ar fi fostŭ tocmală în oastea căzăcească pre obicéiul lor? Iară pre unguri şi pre sârbi nu-i aleg den munténi, nici suntŭ siiménii, sârbii sau ungurii atocma cu focul căzăcilor, cum nice dărăbanţul muntenéscŭ. Eu, ce ieste partea mea, toată izbânda aceasta a lui Matei-vodă de la Hinta (alegândŭ deosebi voia şi orânduiala lui Dumnedzău, numai pre socoteala omenească grăindŭ) ieste den nebuniia lui Timuş întâiŭ şi den bărbăţiia şi a lui Matei-vodă al doilea. Însă den nebuniia lui Timuş cu câtva mai multŭ, că socotindŭ vitejiia lui Matei-vodă de atuncea, cum umbla pe denaintea oştilor sale, îmbărbătândŭ în frunte, să să hie apropiiat toată oastea căzăcească cu tabăra legată, nu rumtă, cum au rumtu-o Timuş în trei părţi să să hie lipit, să înceapă a da la ţénchiu, nice ar hi scăpat Matei-vodă fără primejdia sau morţii, sau ranei mai grelei, de cum i s-au prilejit tot atuncea, nice săiménii ar hi ţinut multŭ împrotiva focului lor. Ce toată pricina au fostŭ izbândii acéia nebuniia lui Timuş, care nice voroviia cu nime, nici întreba de polcovnicii săi sau de cineva. Oastea obosâtă cu atâta cale tot într-acéia dzi, cu tabăra rumtă în trei părţi, precum ieste mărsul şi tocmala în războiŭ, socotéşte.

Zac. 42. Ce, dacă au vădzut Vasilie-vodă că cu sfatul nu foloséşte nemică, au suspinat şi lăsândŭ în voia lui Timuşŭ toate, au purces cu

oastea sa iară în frunte şi pre urmă Timuş cu tabăra, scârşcândŭ în dinţi, cum că să laudă moldovénii că ei au făcut izbânda de la Focşeani şi de la Telejina. Mergea oastea, ales tabăra căzacilor, cu greu pen locuri strâmte şi tinoase şi pre pârâul Hintei numai un podeţ. Şi întâiŭ, deaca au trecut oastea lui Vasilie-vodă podéţul în poiană, au luat aripa în-a-stânga şi s-au pus şirag în rândŭ împrotiva aripii a lui Matei-vodă cei direpte. Iară în direapta şi singur mijlocul au lasăt Vasilie-vodă taberei căzăcéşti, împrotiva mijlocului şi aripii ceii den-a-stânga a lui Matei-vodă. Însă tabăra căzăcească, dacă au venit pănă la un loc, au stătut şi n-au vrut Timuş să o aducă în rândŭ, alăturea cu oastea moldovenească, dzicândŭ: "Lasă, vitéjii moldovénii or bate ei pre munténi şi singuri, fără de noi!" (Aicea caută că agiungea aceasta una nebunie la întreagă sminteală).

Zac. 43. Iară Matei-vodă în tocmală sta într-acesta chip; aruncasă un şanţŭ penpregiurul taberii sale, den apa Ialomiţii den sus, pănă în apa den gios şi au scos oastea denafară de acel şanţŭ. Den-a-direapta au pus curtea, ce să dzice la dânşii roşii[1], şi altă oaste de ţară şi au pus o samă de pedestrime, siiméni. Şi acéia aripă era împrotiva muldovénilor. Iară el singur au stătut în mijloc cu livinţii şi cu dărăbanţii şi cu o samă de săiméni, cu puşci tocmite pentre pedestrime. Iară în-na-stânga, ce să prinde împrotiva căzacilor, au pus léşii, lefecii şi unguri. Şi aşea, cu oastea scoasă den şanţuri, nu departe, au stătut şi au aşteptatŭ pre căzaci şi oastea Moldovei.

Zac. 44. Câteva ceasuri au stătut oştile muldoveneşti, aşteptândŭ să să apropie tabăra căzăcească şi trimiţândŭ rândŭ după rândŭ Vasilie-vodă la Timuş, să să apropie tabăra, n-au vrut, ce au răspunsŭ: "Să înceapă dumialor războiul, că oi veni şi eu". N-au avut ce face Vasilie-vodă, au mai clătit cu toată oastea şi au început muldovénii harţul cu

[1] Roşii de ţară făceau parte din slujitorii, ţăranii privilegiaţi militari, aşezaţi în diferite sate. În Moldova se numeau curteni, în Ţara Românească roşii, din cauza uniformei pe care o purtau.

munténii. Da săiménii lui Matei-vodă în muldovéni cu foc, ce şi Vasilie-vodă o sută de némţi foarte buni ce avea au trimis să sprijenească călărimea Moldovei. Au stătutŭ némţii împrotiva focului săiménilor şi pre obiceaiul său, cum slobodŭ o dată focul, s-au îndemnat mai multŭ de giumătate oastea Muldovei şi au făcut acéia năvală cu steaguri asupra munténilor, cât toată curtea, ce să chiamă la dânşii roşii, au dat dos şi amu unii şi peste Ialomiţe didése, nesocotindŭ vadul. Pănă în corturile munté-nilor au mărsŭ moldovenii cu acéia năvală şi nime nu poate să dzică că nu era acéia năvală a mare viteji. Şi să hie fostŭ şi tabăra căzacilor odată, alăturea, cu focul asupra mijlocului şi aripii cei den-a-stânga a lui Matei-vodă, s-ar hi ales lucrul. Ce, neavândŭ Matei-vodă la mijloc, unde era el, nici o treabă şi aripa lui céielaltă, s-au mutat singur cu capul său în aripa den-a-direapta, unde era înfrântă de moldovéni oastea lui şi au dat îndărăptŭ călărimea Muldovei, întorcândŭ toate puşcile în muldovéni şi toată pedestrimea. Şi amu viindŭ mai des focul, s-au dat moldovénii încet iară înapoi şi într-acéia desime a focului picândŭ câţva den muldovéni, au pierit şi căpitanul de némţi a lui Vasilie-vodă, om oştean diréptŭ, de neamul său leah. Puşcile nepărăsite da în muldovéni.

Zac. 45. Şi aşéa puindŭ Matei-vodă războiul iară la loc la aripa sa den-a-diriapta, Timuş, cu nebuniia sa, au rupt numai o samă de pedestrime căzăcească cu o samă de puşci, fără tabără, fără altă tărie şi i-au apropiiat de mijlocul oştii munteneşti, unde venise iară la loc Matei-vodă şi sta îndemnândŭ oastea sa asupra căzacilor. Însă era atâta loc încă, cât de-abiia să agiungea cu glonţurile unii pre alalţi şi lucra puşcile de îmbe părţile. Căzacii pre-ncét tot să apropiia de oastea muntenească pre furiş, că este locul foarte spinosŭ acela şi cândŭ da puşcile lui Matei-vodă într-însii, toţi cădea la pământŭ. Iară aripa den-a-stânga a lui Matei-vodă, unde era şi léşii, sta plecată pre caii neclătiţi, deprinşi léşii şi ştiutori hirii căzăcéşti. Vădzându-i fără tabără, pedestrime goală, singură în câmpŭ, aştepta cu inimă să să mai apropiie

căzacii. Timuş sta cu tabăra înapoi, despărţindu-o în duă părţi, fără nici o socoteală, pănă s-au scornit chiotul între căzacii cei den frunte şi şi-au slobodzit focul. Den care foc au nemerit şi pre Matei-vodă un glonţŭ de sineţŭ aproape de închietura genunchiului şi l-au priceput îndată un paicŭ şi au năvălit la scara lui Matei-vodă, să nu cumva cadză. L-au gonit pre paicul de la sine cu sudalmă Matei-vodă şi nearătându-să nemică de rană, au îndemnat oastea sa, ca un deplin oştean. Şi atuncea au sărit léşii direptŭ asupra pedestrimei căzăceşti şi îndată au intrat cu sabiile într-înşii şi într-un ceasŭ stătură câteva trupuri de căzaci şi răniţi foarte mulţi, că i-au călcatŭ călăreţii pănă aproape de tabără. Şi după aceasta a doa îndereptătură a oştilor a lui Vasilie-vodă, ales a căzacilor, în carii era toată nedéjdea şi ochii a tuturor, au cădzut tututora inimile gios, cât nime n-avea nedéjde de izbândă, ce mâhniţi toţi şi înspăimaţi. Nebunul Timuş ce să facă nu ştiia, făr de nici o tocmală şi nice o rânduială. Striga căzacii: “Dziceţi-ne, în vro parte ori să mérgem, ori să ne aruncămŭ şanţuri pre obicéiul nostru”. Nu era amu nici sfat, nici orânduială. Şi totodată cu acéste să scornisă un vivor den sus cu ploaie direptŭ în faţa oştii lui Vasilie-vodă şi ca acéè furtună, cu sunetul copacilor şi cu ploaie răpede, cât să părea că este anume urgiia lui Dumnedzău orânduită asupra céştiia oşti, câtă era despre Vasilie-vodă. Şi Matei-vodă cu tunuri adăogea groaza oştii şi sămeţi amu oşténii lui. Deci întâi aripa oştii noastre, Moldovei, au purces în răzsipă. Vasilie-vodă, vădzindŭ a vedére răzsipa oştii sale, s-au mutatŭ cătră tabăra căzăcească, la Timuş, carele încă căzniia cu tabăra, întâiŭ ce o rumpsése, să o împreune la loc. Pe o ploaie şi furtună ca acéia nici de un sporiŭ nu era, ce, câţi au putut a să încălăra căzaci, s-au încălărat şi au plecat şi Timuş cu Vasilie-vodă fuga, lăsândŭ toată tabăra şi bieţii pedestraşi la pierire.

Zac. 46. Pierit-au în céstŭ războiŭ oameni însemnaţi den boiérii Muldovei, Bucium stolnicul den tun lovit şi Hristodul cămănariul şi den slujitori puţini, den pedestrimea căzăcească câţva den céia ce au fostŭ în frunte, précum s-au scris, den némţii a lui Vasilie-vodă în giumătate.

Vii mulţi şi den oşténi de ţară şi den căzaci au cădzut pre mâna lui Matei-vodă. Iară şi den munténi nu fără scădére în oameni au fostŭ şi mai vârtos primejdiia lui Matei-vodă, cu rana ce i s-au prilejit, den care, cu adevărat şi bătrân au fostŭ, iară cât ar hi mai putut trăi, rana acéia i-au scurtatŭ rămăşiţa dzilelor, că pănă la anul, netămăduit de acéia rană, au murit. Că să nu hie fostŭ rănit, de-abiia cineva de ar hi putut scăpa, den muldovéni şi căzaci, unde intrasă şi cu ce tocmală.

Zac. 47. Aşea fârşindŭ şi acesta război Vasilie-vodă cu Matei-vodă, pe urma şi nărocul celoralalte războaie ce au avut mainte, au luat cu Timuş câmpii pre la Gradişte, trecândŭ Sirétul la Vădéni, au venit la Iaşi, la scaunul său, cu mare mâhniciune tuturor lucrurilor sale.

Zac. 48. Nime nu s-au gândit pentru pedestrimea căzăcească să iasă cineva viu den câţi rămăsese după fuga oştii ceii călări. De mirat hirea căzacilor la nevoie. După ce li-au fugit toate capetele şi hatmanul lor, ei în de sine în loc au rădicat capŭ şi au legat tabăra şi s-au apărat, pănă în noapte şi apoi noaptea în tabără au făcut focuri de carăle lor şi de spini, iară sânguri au purces cu tocmală, fără tabără, numai pedestri şi au ieşit toţi păn într-unul, fără nici o dodeială, aicea în ţară.

CAPULŬ ALŬ NOOSPRĂDZÉCELÈ

Încep. 1. Aicea în Iaşi, Timuş odihnindŭ după ospăţul de la Matei-vodă dzéce dzile, au purces spre ţara sa, iară Vasilie-vodă iară s-au aşedzat în scaun, că la Poartă îi stă domniia nestricată. Însă, nu îndelungŭ în pace, că cerândŭ Ştefan-vodă de la Matei-vodă agiutoriŭ, să margă în ţară, i-au dat 400 de săiméni şi den dărăbanţii săi cine au vrut de bunăvoie în leafa lui Ştefan-vodă şi din livinţi o samă. Şi au întratŭ iară Ştefan-vodă în ţară cu acel agiutoriŭ de la Matei-vodă pre la Focşeani şi s-au aşădzatŭ la Răcăciuni, la un sat al său, deodată, aşteptândŭ şi altŭ agiutoriŭ şi de la Racoţii cneadzul Ardealului.

Zac. 2. Cu anevoie să tocmăscŭ doi domni într-o ţară! Aşea Vasilie-vodă, pănă a nu să mai îngloti şi a să întări partea lui Ştefan-vodă, au ales 800 de oşténi într-ales, orheieni şi lăpuşnéni şi i-au trimis asupra lui Ştefan-vodă, cu nepotu-său, Ştefan păharnicul, şi den sate boiereşti câtăva samă de oameni, carii ţinusă calea lui Ştefan-vodă la fuga de la Popricani şi omorâsă ţăranii acéia şi pre Moreanul hatmanul lui Ştefan-vodă.

Zac. 3. Strajea lui Ştefan-vodă era la Bacău, 400 de oameni călări şi vro... săiméni şi amu era câţva den boieri şi feciori de boieri adunaţi la Ştefan-vodă: Andronic sărdariul, Darie spătariul, Antiohie-aga şi alţi boieri de mainte cu dânsul. Şi cu strajea lui Ştefan-vodă din boieri au fostŭ Mogâlde păharnicul şi Sturdzea visternicul. Dacă au simţit venirea lui Ştefăniţă păharnicul asupra sa cu oştile lui Vasilie-vodă, s-au dat la o râpă ce ieste aproape de sat de Faraoni anume Valea Sacă, şi s-au tocmit acolea stol pre un piscŭ, alăturândŭ lângă sine şi dărăbanţii ce era munténi. Şi cum veniia întinsŭ orheienii la dânşii împiedecaţi cu trecătoarea râpii aceiia ce s-au pomenit, nu trecuţi bine toţi, au sărit călăreţii lui Ştefan-vodă şi înloc i-au înfrântŭ pre orheieni. Au plecatŭ fuga şi Ştefăniţă păharnicul şi Hânceştii şi i-au gonit strajea acéia a lui Ştefan-vodă, pănă i-au trecut fără vad apa Bistriţii. Pre alţii, carii au luat drumul spre Roman, i-au gonit pănă în Roman. Şi i-au cuprinsŭ şi ţărănimea acéia pre care Ştefan-vodă i-au omorât, iară altora le-au tăiat uréchile.

Zac. 4. După acéia izbândă, strajea lui Ştefan-vodă s-au mutat la Săboani, mai sus de Roman, iară Ştefan-vodă de la Răcăciuni s-au mutat la Bacău, adăogându-i den dzi în dzi oameni de Ţară de Sus toată şi den gioséni mulţi. Şi acolea i-au venit şi agiutoriul şi de la Racoţii cneadzul Ardealului, 1.000 de oameni cu Boroş Ianoş.

Zac. 5. Vasilie-vodă vădzindu-să iară la cumpănă grea şi ţara îndoită cu urâciune spre dânsul şi doamna sa la Suceava cu toată inema ce avea, cetatea Hotinului era ieşită de suptŭ ascultarea lui, că era închisă

cetatea şi tot să ţinea pre numele lui Ştefan-vodă, unde era să mai năzuiască nu avea, căzacii amu înfruntaţi şi ruşinaţi cu Timuş în Ţara Muntenească şi doi nepriietini tari pre acéle vrémi, şi Racoţii şi Matei-vodă, să mira ce va face. Iară tot nelăsându-să, scriè slujitori şi au tras şi orheienii şi lăpuşnénii la sine şi au răpedzit şi la căzaci, şi-i lăsase Timuş 200 de căzaci cu Hluh polcovnicul. Au făcut şi el de toată oastea vro 4.000 de oameni şi au ieşitŭ dentâiŭ la Movile pre Bahluiŭ. Apoi, dacă au lovit şi al doilea rândŭ strajea lui, ce era cu Grigorie păharnicul, iară strajea lui Ştefan-vodă au purces spre Târgul Frumos şi acolea, dencoace de Târgul Frumos, la Sirca, s-au tumpinat cu Ştefan-vodă.

Zac. 6. Acest războiŭ cum au fostŭ şi cum s-au prilejit, nici unii părţi nefăţărindŭ, că nemică nu strică credinţa aşè celora ce scriu letopiséţele ca făţăriia, cândŭ veghe voia unuiè şi coboară lucrul cu hula altuia, noi, măcară că am hi datori cu pomenire lăudată mai multŭ lui Ştefan-vodă, de la carele multă milă am avut, decât lui Vasilie-vodă, de la carele multă urgiie părinţii noştri au petrecut, iară dreptatea socotindŭ, nu poci scrie într-altŭ chip.

Zac. 7. Deci, den hărnicia domnilor, departe mai în frunte a lui Vasilie-vodă, ca s-au aflatŭ pururea în fruntea oştii sale, singur învăţândŭ, mutândŭ steagurile şi îndemnândŭ, iară Ştefan-vodă în oastea sa de faţă n-au fostŭ, ce au stătut departe de la oaste înapoi. Iară numărul oştii şi hirea şi acélea tot era mai tare Vasilie-vodă şi mai mulţi oşténi la Vasilie-vodă şi mai buni călăréţi, însă toţi îndoiţi şi hirea neamului lacomă la înnoituri. La Ştefan-vodă era 1.000 de unguri călări, pre atâţea era şi moldovéni şi era 500 de pedestraşi munténi si altă strânsoare. Iară la Vasilie-vodă 3.000 de călări, 400 de căzaci, 200 de săiméni cu dărăbani. Ce, a vedére au fostŭ voia lui Dumnedzău spre stângerea casii lui.

Zac. 8. Tocmise oastea sa Vasilie-vodă cuprindzindŭ drumul carele vine de la Târgul Frumos preste Sirca. Însă Boråş Ianoş, oblicindŭ că pe la pod este loc râpos, au lăsat drumul şi au purces în sus pre costişe,

alăturè cu pârâul. Vasilie-vodă încă au purces în sus pre culme împrotiva lor şi au stătut aşteptândŭ războiul. Den oastea a lui Vasilie-vodă au ieşit harţul, iară Borăş Ianoş den oastea sa n-au lăsat, ce s-au arătat, mai îndrăzneţŭ cu oastea lui Ştefan-vodă, decât Vasilie-vodă, că au trecut pârâul. Şi lui Vasilie-vodă s-au cădzut, nu harţul, ce cu toată oastea să margă asupra, încet, cu tocmală, alăturea cu pedestrimea. Ce, aşteptând Vasilie-vodă den loc neclătit, céialalţi încă stătuse şi deprinşi cu izbânde amu în câteva rânduri ei, au sărit întâi muldovénii în frunte şi ungurii după dânşii. De acéia săritură a oşténilor a lui Ştefan-vodă, cum s-au dat harţul lui Vasilie-vodă înapoi, cum ieste dédina harţului, cum au plecat şi steagurile lui Vasilie-vodă fuga, fără nici o nevoie, care încotro, au stătut cu ochii, oilor, nu oşténilor sămănătoare oaste. Bieţii pedestaşi n-au apucat nici focul să-l sloboadze deplin, ce îndată, într-o clipală, cum s-ari dzice, ochiului, s-au înşirat steagurile a lui Vasilie-vodă pre Bahlui în gios cu fuga. Iară pedestrimea au luat pre Bahluieţŭ la Cârlegătură. Şi căzacii, cu puţină scădérea sa, iară au hălăduit pe la branişte şi s-au năzuit la Nistru. Singur Vasilie-vodă, vădzândŭ răzsipa oştii sale, au purces şi el deodată foarte cu puţini lângă sine. Apoi s-au strânsŭ pe lângă dânsul den capete slujitorilor şi den Hâncéşti unii şi l-au luat între sine, apărându-l cu mare lauda sa şi véste şi pomenire cinsteşă. La vréme ca acéia să stai la nevoia domnului, cu cinste vécinică hiecăruia ieste.

Zac. 9. Gonit-au gonaşii pre Vasilie-vodă pănă aproape de Prut şi l-au tot apărat carii era pe lângă dânsul, precum s-a pomenit. Şi trupuri aşea multe n-au cădzut; den oameni mai însemnaţi: Nechita vamăşul şi Isar clucériul. Şi l-au prinsŭ viu şi pre Gheorghie hatmanul, fratele lui Vasilie-vodă, cădzut cu calul la coborâş.

Zac. 10. Vasilie-vodă, după acesta războiŭ, au trecut Nistrul la Raşcov şi acolea petrecând câteva dzile s-au mutatŭ la Volodijin, un oraş căzăcescŭ şi de acolea au trimis pre Iordachie visternicul sol la Hmilŭ hatmanul, la cuscru-său. Iară Ştefan-vodă, lăsândŭ Iaşii, numai ce au

venit pănă la pod şi de acolea orânduindŭ la scaunul Iaşilor caimacami, singur au purces cu oştile sale la Suceava, unde era casa lui Vasilie-vodă şi inema toată închisă în cetatea Sucevei, cu Toma vornicul den boieri, avândŭ 80 de săimeni şi puşcari de loc şi némţi 60 lefecii în cetate.

Zac. 11. Ştefan-vodă dacă au sosât la Suceavă au descălecat, la un satŭ aproape, anume Şchéia, în casele lui Toderaşco logofătul. Iară înpregiurul cetăţii s-au îngpopat săiménii săi şi o samă de unguri ş-au adus puşcile şi de la Hotin şi de la Iaşi şi au început a bate cetatea, ce nu-i strica nemică.

Zac. 12. Să adăogea ţara de pretutindirea la domnŭ de iznoavă nou, iar şi Vasilie-vodă, unde era, nu dormiia. Ce, orice nevoinţă pune omul, sorocul lui Dumnedzău, amu orânduit aşea, a-l clăti nu poate nime.

Zac. 13. Preste scurte dzile sosi véste cum Timuş iară cu 9.000 de oameni întră pre la Soroca în ţară şi amu lovisă oamenii lui Vasilie-vodă şi pre Grumadzè căpitanul, carele era în câmpii Sorocii cu straje. Şi ştiia Ştefan-vodă că nu s-a lăsa cu atâta Vasilie-vodă asupra lui, ce agiunsése şi el la Racoţii, cneadzul Ardealului şi la Cazimir, craiul leşescŭ, cărora amândurora era urât Vasilie-vodă pentru legătura cu căzacii. Deci, de la Racoţii îndată i-au orânduit cu Petchi Iştioan, cu toţi săcuii, ca pe 4.000 de oameni, iară craiul leşescŭ cu polcovnicŭ ce avea la Cameniţă, anume Condraţchii cu 1.000 de léşi călări, i-au trimis porunca aceasta, de ari veni vro oaste asupra Moldovei căzăcească, să nevoiască cu toată osirdiia, adunându-să cu moldovenii, să-i smintească, care lucru apoi aşea au fostŭ.

Zac. 14. Dacă au simţit Ştefan-vodă oastea căzăcească apropiiată amu cătră Prut şi au oblicit că tătari nu suntŭ, nu spre Roman, ce spre Cotnari au purces, ştiindŭ că soséşte şi Petchi Iştioan cu oastea ungurească. Vrea să ţiie calea căzacilor la loc largŭ, undeva pre Jijiè. Şi la Cotnariŭ s-au împreunat cu ungurii şi au purces spre Ştefăneşti, aşteptândŭ şi pre léşi. Ce, mai zăbovindu léşii, n-au îndreznit ungurii a să tâmpina cu

căzacii. Şi aşea căzacii au trecut codrul pre la Cucoréni, la Suceavă. Iară Ştefan-vodă au rămas pre şleahul lor despre Prut şi a triia dzi au sosit şi Condraţchii cu 1.000 de léşi.

Zac. 15. Timuş, cum au sosit la cetate, de a doa dzi s-au desfrânat la jacurile mănăstirilor şi întâi asupra Dragomirnei mănăstirii cu puşci au mărsŭ şi au bătut mănăstirea. Şi dacă i s-au închinat, toate odoarăle, veşmintele în jacŭ au dat şi câţi bieţi neguţitori era închişi acolea şi mulţi den boieri, ruşinândŭ căzacii fămei şi fete şi nu ca creştinii, ce mai multŭ decât păgânii s-au purtat cu acéia mănăstire. Şi să hie mai avut vréme cevaşi Timuş, nici o mănăstire n-ar hi hălăduit neprădată odoară.

Zac. 16. Oştile într-agiutoriŭ venite lui Ştefan-vodă, şi léşăşti şi unguréşti, după ce s-au adunatŭ launloc, au mărsŭ îndată léşii în frunte. Şi dacă au trecut toate oştile codru, au stătut pre Sirétiŭ şi acolea, la unŭ sat anume Grigoreştii au făcut sfat împreună, Ştefan-vodă cu Petchii Iştioan serdariul lui Racoţii şi cu Condraţchii polcovnicul craiului leşăscŭ.

Zac. 17. Sfatul alége den loc câtă osebire este între omŭ şi omŭ. Întâiu Ştefan-vodă au poftit pre Condraţchii să priimască această cinste de către dânşii, cum i-ar părea cu ce tocmală şi cu ce socoteală şi cu ce rândŭ s-ari cădea să margă cu toţii asupra acelui nepriietin, să fie toate pre sfatul lui şi pre socoteala, ca unui vestitŭ slujitoriŭ şi ştiutoriŭ obiciaiul şi hirei acelui féliu de oaste a căzacilor. Au mulţemit Condraţchii de acéia cinste, carele îl tâmpină de la Ştefan-vodă şi întâi aceste cuvente au dzis către Ştefan-vodă şi către Petchi Iştioan. Eu, carile scriu acéstea, m-am prilejitŭ la acestŭ tălmăcitŭ şi la alte, mai pre urmă.

Zac. 18. "Împărăţii între împăraţi, craii între crai, domnii între domni, boierii între boieri, slugile între slugi au osebire unii decât alţii cu scaune mai sus şi slugile între sine unii decât alţii cu cinstea să osebăscŭ. Craiul, stăpânul mieu, cu scaunul său, măcară că ieste mai sus decât luminatul cneadzul de Ardealŭ, iară dumnealui Petchii Iştioan este la mai mare cinste la stăpânul său. Eu la stăpânul mieu suntŭ mai de

gios; dumisale să va cădea să ia cârma asupra dumisale şi noi, după porunca dumisale, omŭ face.”

Zac. 19. Acéstea dacă am spus cătră Ştefan-vodă şi cătră Petchii Iştioan, au răspunsŭ Petchii Iştioan, cum, măcară că este la stăpânul său serdar, va şi poftéşte să hie toate pre sfatul lui Condraţchii, ca unuia carele amu atâtea războaie au avut cu căzacii şi ştie rândul şi hirea lor. Dacă au înţelesŭ răspunsul (cum ar hi ştiut că nu or face ei aşea amândoi, cum va sfătui el), au dzis: “De vréme ce mă aleg măriile-sale să să facă pre sfatul şi pre socoteala mea, poftescŭ dară pre dumnealor să înţeleagă hirea aceştii féliu de oşti, cum ieste şi ce suntŭ căzacii şi în ce loc suntŭ, unde suntŭ acmŭ”.

Zac. 20. “Oastea căzăcească dacă apucă să să îngroape, să arunce şanţuri pregiur sine, nu la ce loc, supt cetate ca aceasta, ce hie la ce pârâu, nedobândită este. Acmu vedem că încă şanţuri n-au, nici bine cred de numele nostru, că suntu şi léşi aicè. Pănă mâine, de or şi oblici, tot nu or créde. Cap cine le ieste, este şi tânăr şi nebun. Trebuiéşte, de voim să ne mântuim într-un ceas de acestŭ nepriietin, pre lângă voia lui Dumnedzău, însă să facem aşea:

Zac. 21. Oastea den loc de aicea, cât va trece pârâul, îndată să să tocmască stoluri, să-şi ţie cineşi, bulucul, rândul, care după care va merge şi-şi va ţine locul. Noi, léşii, om ţine fruntea, după noi oştile mării-sale cneadzului de Ardeal, după oştile ungauréşti, măriia-sa Ştefan-vodă cu oastea sa, că hie cândŭ capetele şi mai pre urmă să hie să cade. Ieste, cum înţăleg, de aicea o dumbrava de ţine câtva. Deci, pănă om tréce dumbrava, va mérge încet oastea, iară cum om tréce şi or ieşi la-vedére oştile, nemică neoprându-se, să purceadă rândŭ după rândŭ în treapădul calului cel mare. Că să hie grijă de vreo oaste în câmpŭ, să ne stea înainte, acéia grije nu ieste. Ce, cum ne vor vedea, de altă nu s-or apuca, ce îndată de şanţuri să facă. Să facem dară cu toţii năvală, pănă n-au şanţuri şi la grabă aşea de sirgŭ, nici sinéţele nu să slobod toate. Iară cetatea că ce va da cu puşci ori cu sacaluşe, acélea puţină pagubă fac în oaste, ales care mişcă şi la un loc nu stă. Nu toate câte să slobod glonţurile nemerescŭ, mai largu ieste pe de laturi decât omul.

La noi este o povéste, că cine piere de glonţŭ de tun, tot era de fulger să moară. Mică ţintă este omul cu sabie zmultă şi mai lesne streleţului a nemeri o vrabie, decât pe un om călare cu arme. Graba pierde, adevărat, de multe ori, iară de multe ori izbândéşte. Aicea anume graba trebuiéşte, cu dânsa să ne mântuim de acestŭ fél de nepriietin, că într-altŭ chip, de nu om nevoi să-i spargemŭ până nu să întărescŭ cu şanţuri, nice noi, câţi suntemŭ, nice de ar veni singur craiul, stăpânul mieu şi măriia-sa cneadzul de Ardeal, nemică nu le vom face. La ce zăbavă va veni apoi lucrul, să să socotească şi noi aicea fără cară, fără hrană, ţărâi aceştiia va aduce zăbava noastră cu acestŭ nepriietin mare scădere."

Zac. 22. Acéstea sfătuia Condraţchii, care toate priimindŭ şi Ştefan-vodă şi Petchii Iştiuan, s-au slobodzit sfatul şi a dooa dzi dez-de-noapte, cum au trecut Sirétiul în vad oastea, au purces deodată, pe cum să alesésă la sfatul de cu sară. Iară numai deodată s-au ţinut ungurii de acéia socoteală, pănă au trecut dumbrava. Iară cât au trecut dumbrava, léşii îndată au purces în bici spre cetate pre la Iucşéni, iară ungurii, cât au ieşit din dumbravă la vedere şi au zărit hărăţul căzacilor timpinat cu fruntea léşilor, că avea Timuş cu sine şi 200 de tătari, în loc au stătut Petchii Iştiuan şi Ştefan-vodă. Léşii cum s-au timpinat cu tătărâi şi cu căzacii călări, îndată i-au împinsŭ şi au stătut în tocmală pre culme asupra taberii căzăceşti, aşteptândŭ pre oastea ungurească şi pre Ştefan-vodă cu oastea de ţară, totdeauna trimiţândŭ rând după rând, să vie mai curundŭ, ce n-avea cui dzice. Au aşteptatŭ Condraţchii de doaî ceasuri aproape, să vie ungurii, ce, dacă au vădzut că nu foloséşte, au suduit în gura mare pe Petchii Iştiuan serdariul lui Racoţii şi pre Ştefan-vodă şi au dzis să dzică trâmbiţa de războiŭ. Să rupsése den catane, den oastea lui Petchii Iştiuan, vro 200 de catane, foarte de treabă oameni şi den moldovéni pre acéia samă şi au purces asupra căzacilor, direptŭ supt cetate.

Zac. 23. Căzacii, cum au simţit de léşi că suntŭ, cum au început a săpa şanţuri împregiurul taberii sale. Unii să apăra de léşi, alţii sapa bărbătéşte, de arunca pământŭ pre căruţe şi într-o mică de ceas au rădicat şanţŭ, deodată mic, cât era amu piedică cailor.

Zac. 24. Léşii cu năvală dentâi au mărsŭ pănă în tabără, ce dacă au vădzut că nu vin célelalte oşti, s-au dat înapoi cu steagurile, pe după casele Tătăraşilor şi după beséreca de acolea şi în nişte pomeţi ce era şi au stătut păn îndesară. Şi de acolea apoi s-au mutat în prejma cetăţii despre Ipotéşti aproape de cetate, numai preste un dâmbŭ, cât covârşiia glonţurile den cetate. Au venit îndesară şi Petchi Iştiuan cu oştile sale şi au descălecat pre dâmbŭ despre Iucşéni, iară Ştefan-vodă au venit şi au descălecat aproape de léşi. Şi acéste toate nu-ţi scriu, lăudândŭ vreo parte, ce tocma cum au fostŭ, nu să fac laudă oştii leşăşti, am prea mulţi de ţară martori.

Zac. 25. Preste noapte au făcut căzacii şanţuri şi s-au întărit tabăra, cât nu era a gândi să-i mai dobândească. Şi aşea s-au plinit toate cuvintele a lui Condraţchii grăite mainte. Nice mai năvălea nime la tabăra lor, ce umbla numai cu harţuri şi din tătari şi den slugile lui Timuş ieşiia denafară. Iară tătarâi au stătut pănă a triia dzi şi fiindŭ preste hirea lor a hi închişi, s-au cerşut mârzacul carele era cu dânşii, să fie cu voia lui Timuş, să-i sloboadze, pănă nu-şi pierdŭ caii. Ce trăgându-să mârzacul să margă, Timuş den mâniie dobitocească i-au tăiatŭ capul mârzacului. Iară tătarâi totuşi într-acéia noapte au plecat den tabără şi au luat dentâi în sus pe la Cernăuţi, apoi pre la Hotin spre Movileu. Acolo, la ţinutul Hotinului, le-au ieşit pârcălabul de Hotin, Jora, să le ţiie calea cu o samă de oameni. Ce, s-au supus tătarâi într-o vale şi s-au întorsŭ asupra pârcălabului cu toţii şi îndată au plecat fuga pârcălabul cu oamenii săi. Şi la goană, că i-au gonit tătarâi câtva loc, au pierit câţva de ai noştri la acel războiaş, fără ispravă. S-au pomenit la sosirea lui Timuş la Suceava, cum au sosit el singur şi au mărsŭ la Dragomirna mănăstirea. Iară alte céte pre la toate mănăstirile au purces în jacŭ. Ce Timuş au apucatŭ cu o dzi înainte, de au intratŭ în tabără, iară celélalte céte de sirgŭ le-au plătit Dumnedzău plata pentru jacul caselor sale, că au mărsŭ oastea lui Ştefan-vodă de le-au ieşit înainte, de le-au ţinut calea şi s-au topit câteva céte cu totul.

Zac. 26. Ştefan-vodă, după ce s-au aşedzat oştile împregiurul cetăţii şi taberii căzăcéşti, au pus puşcile câte avea şi bătea în tabăra căzăcească, cu puţină stricăciune căzacilor, că-şi făcuse ei gauri în pământŭ. Apoi, pentru spaima şi cetăţii, au mutat puşcile în târg şi den târgŭ au bătutŭ şi alăturea cu cetatea şi în tabără. Ieşiia dentâiu căzacii şi călări cu harţuri, însă puţine dzile. Şi după obiceaiul său, au dat într-o dzi năvală la puşci în târg şi venise aproape de puşci, cât una ce era mai aproape amu o apucase. Ce, şi atuncea îndereptându-i léşii, s-au întorsŭ căzacii în tabăra lor şi de atuncea numai ce ţinea şanţurile sale şi fura hrană de cai şi apă despre apa Sucévei den vale, pănă au mutat Condraţchii şi dentr-acolea 4 steaguri de léşi şi i-au închis şi dentr-acolea cu acéia straje. Şi apoi au mutat şi ungurii o samă de oameni şi aşea au rămas căzacii închişi şi strânşi de toate părţile.

Zac. 27. Cândŭ să lucra acéstea la Suceavă, craiul leşăscŭ Cazimir cu 40.000 de oameni coborâia asupra căzacilor, de care coborâtul craiului ştiindŭ Ştefan-vodă, au trimis la craiul, cerândŭ agiutoriŭ den oastea sa, să-i poată sparge pre căzaci de supt cetate şi tot într-acéia dată şi la Racoţii cneadzul Ardealului. De la amândoi fără zăbavă au venit agiutoriŭ, că pre craiul leşăscŭ, timpinândŭ soliia la Halici pre Nistru, îndată au pornit pre Dinofŭ polcovnicul cu 600 de némţi, cu 4 puşci şi o pivă. Iară de la Racoţii, singur hatmanul lui, Chimini Ianăş, au coborât ca vro 6.000 de oameni. Iară întâi de la craiul leşăscŭ sosindŭ némţii, s-au pus în deal, direptŭ asupra cetăţii, peste drumul carele vine den târgŭ pre supt cetate. Şi au tocmit puşcile şi pioa direptŭ deasupra taberii şi-i bătea foarte tare, cât şi pen găuri îi nemeriia puşcile şi pioa. Şi acéle puşci apoi curundŭ au scurtatŭ dzilele şi a lui Timuş, cu direptŭ giudeţul a lui Dumnedzău, pentru prada care făcuse beséricilor.

Zac. 28. După acéia Chimini Ianăş, dacă au sosit cu oastea cneadzului de Ardeal, au trecut spre locul unde stătusă şi Petchii Iştiuan, aşedzândŭ şi toată tabăra ungurească încă mai aproape de şanţurile căzăcéşti.

Zac. 29. Căzacii amu fiindŭ la mare strânsoare de hrană, închişi

den toate părţile, amu pieile de pre cai morţi lua şi le herbea, şi opincile, rădăcini mânca, obosâţi de străji totdeauna şi străbătuţi de puşci. Timuş pierit de glonţŭ de tun, cum dormiia supt cortul său, măcară că era în pământŭ întins, l-au nemerit în picior glonţul, după care lovitŭră până a triia dzi au stătut mortŭ. Rădicase pre unul anume Theodorovici hatman, după moartea lui Timuş, ce n-avea nici o putére amu căzacii, numai ce era de pierire spăimântaţi. Şi într-o noapte, făcându-să spaimă în tabără a lor, au dat toţi ca oile de la şanţuri la podul cetăţii şi acolea împingândŭ cei de pre urmă pre cei dinainte, au cădzut de pre pod în şanţŭ, fărămându-se, alţii pe-ntunérec sărindŭ de bunăvoie în şanţŭ, şi au pierit mulţi den căzaci într-acea noapte den spaima acéia. Şi să să hie ştiutŭ de cei denafară spaima ce să făcuse la căzaci, luată era tabăra atuncea.

Zac. 30. Făcusă o năvală némţii craiului leşăscŭ asupra şanţului căzăcéscŭ cu trei dzile mainte de ce să rănise Timuş. Pre amiadzădzi era, cândŭ Dinov polcovnicul de némţi, socotindŭ fără grije pe căzaci, au dat ştire şi la léşi şi la unguri, la vrémea ce vor audzi doba lui, să dea de toate părţile năvală, făcândŭ el cu oamenii săi năvala la şanţuri. Şi aşea au fostŭ, că au mărsŭ némţii şi cu năvala dentâiŭ luasă de la căzaci o bucată bună de şanţŭ. Ce, nesărindŭ ungurii şi ai noştri de pe alte locuri, să facă căzacilor spaimă, s-au pornit toată căzăcimea cu singur Timuş la locul unde cuprinsésă némţii şi nu din sinéţe, ce apucândŭ drugi, hloabe, sinéţe de a ţiiş, au împinsŭ pre némţi de la şanţuri şi sărindŭ după dânşii asupra unii râpi, cum să suie drumul de la târgŭ pe supt cetate, au pierit némţii la acéia râpă câţva, cât dzăcea tecsite trupurile de némţi dentr-acéa năvală la râpă.

Zac. 31. Craiul leşescŭ sosise la Cameniţă, împrotivă căruia şi Hmil hatmanul, adunat cu hanul, purcesesă. Însă neştiindŭ încă de sosirea craiului la Cameniţă, au pohtitŭ Hmil pre hanul să aleagă o samă de oaste tătărască, să răpadză cu Vasilie-vodă, să-i scoaţă pre doamna lui şi averea şi pre fecioru-său den chisoare. Au dat hanul pre sama lui

Şirim-bei pre Vasilie-vodă şi l-au pornit pre la Soroca.

Zac. 32. Ce, într-aceleaşl dzile, amu neputândŭ a mai trăi căzacii de supt cetate, flâmândziţi şi străbătuţi, au legat tocmală cu Ştefan-vodă şi Chimini Ianăş (că Condraţchii purcesésă bolnav la Cameniţă, den care boală i s-au prilejit şi moartea) ş-au dat cetatea căzacii pre sama lui Ştefan-vodă, cu doamna şi cu toată avérea a lui Vasilie-vodă. Şi ei, pre câţi rămăsése, au purces cu tabăra puţină. Cineşi cumpărasă cai de la unguri, de la ai noştri şi de la léşi, de supt cetate dendată s-au tras pen târgu, apoi pe Suceavă în gios, spre Sirét, cu oameni de zălog de la Ştefan-vodă, să margă cu pace. Şi aşea s-au fârşit războiul căzacilor de supt cetatea Sucévei.

CAPULŬ ALŬ DOODZÉCILÈ

Încep. 1. În mică cumpănă stau lucrurile omeneşti şi răssipele a mare case şi domnii şi bine au dzis un dascal că lucrurile războaielor în clipala ochiului stau. Amu era Vasilie-vodă sosât cu ordele tătărăşti la Prut, la Ştefăneşti, cândŭ l-au tumpinat véstea, cum amu cetatea au cădzut pre sama lui Ştefan-vodă şi cum au pierit şi Timuş şi căzacii, câţi au rămas, puţini şi în giumătate morţi şi hămnesiţi şi oblicise şi Şirăm-bei, ce era cu Vasilie-vodă. Au stătut o dzi pre sfat, ce ari face cu un lucru ca acesta, ştiindŭ că acolea supt Suceavă era oşti câteva şi unguréşti şi leşéşti. Au ales cu sfatul mârzacilor o samă de tătari, să lovască de-a diréptul la Roman, iară altă drâmbă să lovască direptŭ supt cetate, că umbla Vasilie-vodă cu lacrămi, cădzândŭ la picioarele lui Şirăm-bei şi cu multe daruri. Ce, cândŭ sta lucrul gata şi sfatul, numai să purceagă în ceambuluri tătarâi, sosescŭ de la hanul olocari la Şirăm-beiu, oriunde l-ari agiunge, într-acéla loc să lase toate, măcară că ar hi şi asupra vreunii trébi şi îndată să purceagă îndărăptŭ, dându-i ştire că iată a treia dzi are război cu craiul leşescŭ.

Zac. 2. Dacă au înţăles Şirăm-bei porunca hanului de întorsŭ şi cum era de aproape hanul de craiul leşăscŭ, au lăsat treaba lui Vasilie-vodă şi s-au întorsŭ într-acéiaş dată cu oştile spre hanul. Iară Ştefan-vodă, luândŭ pre doamna lui Vasilie-vodă cu toată averea şi cu ficiorul lui Vasilie-vodă, Ştefăniţă-vodă, au purces de la Suceavă spre Roman şi cu al doilea conac au stătut în Roman, în mare grije de tătari, de carii amu ştiia, den străjile sale că au agiunsŭ Şirăm-bei cu Vasilie-vodă la Prut. Iară luândŭ veste de întorsul oardelor tătărăşti, singur s-au aşedzat la Roman, în episcopie, iară doamna lui Vasilie-vodă şi cu feciorul lui o au trimis la un sat al său cu pază, anume la Buciuléşti pre Bistriţe. Chimini Ianăş den conacul dentâi de la Suceava pe Muldova, de la Răciuléni, au ales 800 de catane şi Ştefan-vodă 300 de moldovéni şi au trimis craiului leşescŭ într-agiutoriŭ la Cameniţă. Şi după ce au pornit acéstŭ agiutoriŭ Chimini Ianăş cu Ştefan-vodă, în loc de mulţămită craiului pentru agiutoriul lui, carele îl trimisése şi el asupra căzacilor, iară cu célelalte oşti Chimini Ianăş au trecut în ţara sa, la Ardeal, cu izbândă la stăpânu-său, la Racoţii. Iară Ştefan-vodă s-au aşedzat, precum s-au pomenit, la Roman.

Zac. 3. Aicea pre scurtŭ ni să cade a pomeni de Condraţchii leahul, polcovnicul craiului leşăscŭ, carele s-au pomenit că au fostŭ venit într-agiutoriŭ lui Ştefan-vodă asupra lui Timuş, că, măcară c-au fostŭ om strein, cade-să să nu să tacă hărniciia lui şi hirea deplin ce avea. Omŭ ales la lucrurile războaielor, că cine să va îndemna la bunătăţi, de nu să vor lăuda oameni harnici în lume, den carii unul era ales acest omŭ? Tăcut, îţi părea că nu ştiia nemică, iară unde trebuia să sfătuiască, izvor şi toate cu mare inemă şi pre cale; treaz, neînspăimat la războaie, cap oştenilor deplin, singur, unde trebuiia, în frunte, cu deplină tocmală învăţătoriŭ. De multe ori, cu 1.000 de oameni, care avea supt mâna lui, pre trei mii de tătari au bătut şi pre căzaci cu miile, oriunde-şi să tâmpina, îi înfrângea.

Zac. 4. Nu s-au pomenit de sémnele ceriului, carile s-au prilejit mainte de acéstea toate răutăţi şi Crăiei Leşeşti şi ţărâi noastre şi stângerea casei acéştii domnii a lui Vasilie-vodă, la rândul său. Că era să să pomenească la domnia lui Vasilie-vodă, pentru cometa, adecă steaoa cu coadă, care s-au prilejit cu câţva ani mainte de acéasta aşea de grea premeneală aceştii domniei şi întunecarea soarelui, în anul cela, în care an s-au rădicat Hmil hatmanul cu căzacii asupra leşilor, foarte groadznică întunecare în postul mare, înaintea Paştilor, în anul 7156<1648>, într-o vineri şi tot într-acela an lăcuste neaudzite vacurilor, care toate sémnele în loc bătrânii şi astronomii în Ţara Leşască a mare răutăţi că suntŭ acestor ţări meniia. Mă vei ierta, iubite cititoriule, căci nu ţ-am scris acéste sémne la locul său. Créde neputinţii omeneşti, créde valurilor şi cumplitelor vrémi, întreabă pe ce vrémi am scris şi cât amu scris. Aş hi lipit acéste sémne la rândul său, ce amu era trecut rândul la izvodul cel curat şi scriitori carii izvodescŭ, puţini să află, iară tipar nu-i. Deci aicea de acéste sémne îţi dau ştire şi ales povestea lăcustelor, care cu ochii cumŭ veniia am prăvit.

Zac. 5. Cu unŭ anŭ mainte de ce s-au rădicat Hmil hatmanul căzăcescŭ asupra léşilor, aproape de sécere, eram pre atuncea la şcoală la Barŭ, în Podoliia, pre cale fiindŭ de la sat spre oraş. Numai ce vădzum despre amiadzădzi unŭ nuor, cum să rădică deoparte de ceriŭ un nour sau o negură. Ne-am gândit că vine o furtună cu ploaie, deodată, pănă ne-am timpinat cu nourul cel de lăcuste, cum vine o oaste stol. În loc ni s-au luat soarele de desimea muştelor. céle ce zbura mai sus, ca de trei sau patru suliţe nu era mai sus, iară carile era mai gios, de un stat de om şi mai gios zbura de la pământŭ. Urlet, întunecare, asupra omului sosindŭ, să rădica oarece mai sus, iară multe zbura alaturea cu omul, fără sială de sunet, de ceva. Să rădica în sus de la om o bucată mare de ceia poiadă şi aşea mergea pe deasupra pământului, ca de doi coţi, pănă în trei suliţe în sus, tot într-o desime şi într-un chip. Un stol ţinea un ceas bun şi dacă trecea acéla stol, la un ceas şi giumătate sosiia

altul şi aşea, stol după stol, cât ţinea de la aprândzŭ, pănă îndesară. Unde cădea la mas, ca albinele de gros dzăcea; nice cădea stol preste stol, ce trecea stol de stol şi nu să porniia, pănă nu să încăldziia bine soarele spre aprândzŭ şi călătoriia pănă îndesară şi pănă la cădérea de mas. Cădea şi la popasuri, însă unde mânea, rămânea pământul negru, împuţit. Nice frundze, nice pai, ori de iarbă, ori de sămănătură, nu rămânea. Şi să cunoaşte şi unde poposiia, că era locul nu aşea negru la popas, ca la masul aceii mâniei a lui Dumnedzău. Câteva dzile au fostŭ acéia urgie; den părţile de gios, în sus mergea. Şi tot atuncea au fostŭ şi aicea în ţară lăcuste şi după acéla anŭ şi la al doilea, însă mai puţine. Şi apoi şi în dzilile a lui Ştefan-vodă, au fostŭ lăcuste, însă pre une locuri şi nu ca acéia desime ca în céla anŭ, de care s-au scris. Iarna să găsiia în pământŭ îngropate pre multe locuri.

Zac. 6. Ne întoarcem acmu iară la povestea de unde am părăsât. Şi fiindŭ acéstea toate tot pe o vréme cu lucruri streine, ales cu lucrurile Crăiei Leşeşti şi împreunate, cumŭ ai înţăles la războaiele Sucevei, nu ni să cade să trecem ce s-au lucrat, între craiul leşăscŭ Cazimir şi între hanul Crâmului şi hatmanul căzăcescŭ Hmil, atingându-să toate acéste şi de ţară. Sta craiul leşescŭ cu oştile sale supt Cameniţă şi dacă i-au venit şi de la unguri acel agiutor, de care s-au scris, luase sfat să purceadă de la Cameniţă împrotiva hanului şi lui Hmil, undeşi să va timpina, să le dea război. Ce, luândŭ véste den limbi că au tras toate ordele hanului cătră sine, şi pre Şirâm-bei, carele îl despărţise şi-l trimisésă în Moldova, să nu flămândzească undeva în gios oastea, au socotit să să lipască de Moldova, pentru hrana oştii, la Nistru, şi acolea să aştépte pre tătari şi pre căzaci. Şi aşea au făcut: s-au mutat de supt Cameniţă şi ş-au pus tabăra la Zvancea. Şi îndată au făcut pod mereu pre coşuri peste Nistru, preste carile umbla oştenii leşăşti, pănă preste Prut, la pâine, la fânuri, strica şi prisecile oamenilor. Şi era la Hotin pâine în stoguri, cu mare bivşiug într-acela anŭ. Iară mulţi den léşi au plătit şi cu capetele hrana acéia de oameni de ţară, durându-i inema pentru munca sa.

Zac. 7. Hanul cu Hmil, dacă au vădzut că-i trag léşii la loc tare, să le hie a da războiŭ numai den frunte, s-au siitŭ a merge asupra léşilor, aducându-şi aminte războiul de la Berestecica. Ce, Hmil s-au suit în sus şi au stătut cu tabăra la Husiatin, iară hanul au cuprin-sŭ câmpii Cameniţii den sus cu ordele sale. Însă n-avè cum să-i flămândzască pre léşi, că-i hrăniia Moldova. A merge iarăşi asupra lor, la strâmtoare, nu vrea, nice léşii la largŭ detot vrea să iasă. Ce iară hanul au trimis pre Sefer Cazi-aga, veziriul său şi craiulŭ pre canţeliarul său supt cetatea Cameniţii şi acolea s-au legat pace şi s-au întorsŭ oştile, cineşi la locurile sale. Şi de atunceşi Hmil au început a strica legătura sa cu tătarâi şi să cerca la Moscŭ.

Zac. 8. Vasilie-vodă vădzându-se în Ţara Căzăcească cădzut den domniie, despărţit şi de doamna sa şi de cuconi şi de avére (caută la ce aduce roata lumii mare case, că ce poate fi mai greu decât acéstea; dzicŭ că nice moartea) şi nici o nedéjde nu i-au mai rămas în prietenşugul căzacilor, singur s-au tras cu hanul, la Crâm să margă. Şi acolea şedzândŭ pre obrocul de la hanul în cetatea Ghiuzlăului, câteva luni, apoi de acolea l-au trimis hanul la Ţarigrad, la împărăţiie, pre porunca împărătească.

Zac. 9. Iară Ştefan-vodă cu aşedzată domniie la Roman, totŭ la Roman au şedzut, pănă i-au venit şi steagul de domniie de la împărăţie, cu care treabă trimisése boieri şi pre Stamatie postélnicul, încă de la Suceavă. Au venit şi unŭ agă mare cu căftan de domniie şi cu steagul în Roman de la împărăţie. (Caută aicea la ce voie au fostŭ domniile ţărâi, pănă nu de multŭ şi la ce suntŭ acmu.)

Zac. 10. La Roman petrecândŭ Ştefan-vodă, cerca în toate părţile şi acmu unile, apoi altele de a lui Vasilie-vodă tupilate, ori odoară, ori bani. Den dzi în dzi să vădiia unile la un loc, altele la altŭ loc. S-au oblicit şi la sluga lui credzută încă den boieriia lui, anume Gătoaie, un surguci de a lui Vasilie-vodă tupilat la dânsul de câtva preţ, trimiţându-l pe dânsul la toate ce să lua den casa lui Vasilie-vodă, pentru credinţa

şi pre sama lui era odoarăle, câte să lua. Multŭ au stătut în gândŭ Ştefan-vodă, cu ce gândŭ l-au făcut acel furtuşag acea slugă a lui. Nu ştiu ce i-au părut pre dânsul şi dentr-alte sémne mai denainte şi den fapta aceasta cu surguciul, i-au tăiat capul în Roman, dzicândŭ că: "De ar hi oprit unŭ lucrŭ ce i s-au cuvinit lui, l-aşi hi iertat eu. El au furat un lucru ce să cuvine unui domnŭ".

Zac. 11. A prăvi era aievea şi pedeapsa şi stângerea casei lui Vasilie-vodă şi cândai osânda-i osândiia şi pre oamenii de casa lui, ales nepoţii lui Vasilie-vodă, pentru multe doară cât au făcut şi ei în vrémile sale, sile şi scârnăvii. Şi întâi pre Ştefăniţă păharnicul, feciorii lui Gheorghie hatmanul, încă la Suceavă i-au tăiat capul, apoi pre Alexandru păharnicul şi pre Enachie comisul, feciorii lui Gavril hatmanul, nepoţii lui Vasilie-vodă, cu mare munci i-au omorât în Buciuleşti.

Zac. 12. După ce au luat steag şi caftan de domniie Ştefan-vodă în Roman şi cu acelaşi agă, carele i-au adus steag, au pornitŭ birul şi pocloanele împărăteşti au venit în Iaşi în scaun şi s-au aşedzat cu întemeiată de atuncea domnie, fără grije, că împărăţiia era tânără, copil încă. Vezirii erau bucuroşi să hie lucruri cu pace den toate părţile. Ce domniia Ştefan-vodă fără grije, numai o samă de lăpuşnéni, ales Hânceştii, nu era deodată aşedzaţi şi fugisă Mihalcea Hâncul la turci. Ce, agiungândŭ Ştefan-vodă cu bani la paşea de Silistra, l-au prinsŭ paşea şi l-au trimis în obédzi la Ştefan-vodă. Şi l-au iertat şi l-au pus armaş al doilea.

Zac. 13. Preste scurte vrémi după aşedzarea domniei lui Ştefan-vodă ş-au fârşit dzilele sale şi Matei-vodă domnul muntenescŭ, omŭ fericit preste toate domniile aceii ţări, nemândru, blândŭ, direptŭ om de ţară, harnic la războaie, aşea neînfrântŭ şi nespăimat, cât poţi să-l asameni cu mari oşténi a lumii.

Zac. 14. După moartea lui, au ales Ţara Muntenească pre Constantin-vodă, feciorul lui Şărban-vodă. Şi macară că era ficior de domnŭ, ştiut şi lui Matei-vodă şi altorŭ domni mai înainte, tot au fostu ferităŭ, numai

la nasŭ puţin lucrŭ era însemnat. Încă nu ieşise sufletul den Matei-vodă deplin, cândŭ săiménii şi dărăbanţii, carii la acéia simeţie să suise den izbânde cu Matei-vodă, cât nici domniia, nici pre boieri întrŭ nemică nu băga în samă, precum s-au arătat apoi şi aievea fapta lor, au rădicat pre Constantin-vodă dom-nŭ şi au dat cu puşcile şi cu sinéţele de veselie. Şi acéia domniie a lui Constantin-vodă au dat dzile Tomei vornicului şi lui Iordachie vistiernicului. Toma vornicul cădzuse pre mâna lui Ştefan-vodă de la cetatea Sucévei, iară Iordachie visternicul au venit singur de bună-voie, ca un miel spre giunghiere, den Ţara Căzăcească, că fusése cu Vasilie-vodă scăpat acolea. Era numai de pierire amândoi fraţii în Buciuleşti, închişi amândoi şi porunca mergea una după alta, să-i omoară. Iată cum au audzit Ştefan-vodă c-au stătut Constantin-vodă la domniia Ţărâi Muntenéşti, în loc au răpedzit, să nu-i omoară, că era fratele lor Costantin postelnic în Ţara Muntenească, cumnat cu Constantin-vodă. Şi aşea au hălăduit Toma vornicul şi frate-său, Iordachie visternicul, atuncea de primejdiia morţii. Singur Dumnedzău, preste nedéjdea omenească feréşte pe cei direpţi de primejdii, că ce oameni au fostŭ aceşti doi aicea în ţara aceasta, ales Iordachie visternicul, fără scrisoarea mea credzŭ că va trăi numele lor în veci într-această ţară de pomenirea oamenilorŭ, den omŭ în omŭ.

Zac. 15. Constantin-vodă, domnul muntenéscŭ, cu Ştefan-vodă, amŭ nu era în viaţa acéia, cum era cu Matei-vodă, însă era bucuroşi amândoi de aşedzarea sa, ca nişte domnii noaoă. Aicea în ţară la noi s-au aşedzat pace, numai umbla pre la margine oşti căzăcéşti şi tătărăşti, dodeindu-se cu léşii, însă amu mai slabe războaie decât céle dentâi. Şi curundŭ după acéia, s-au lăsat căzacii de tătari şi s-au legatŭ Împărăţiia Moscului. Şi era la noi în ţară amu mai greu de dări, pentru mulţimea lefeciilor ce ţinea Ştefan-vodă pre pilda lui Matei-vodă, den carii nu fu mult şi făcură zarvă aicea în Iaşi mare între sine slujitorii.

Zac. 16. Era săiméni de toţi, cu cei den Ţara Muntenească şi cu cei de loc, de aicea, carii fusése în slujbă şi la Vasilie-vodă, 1.000 şi némţi

cu Lonceţchii polcovnicul, 400 călăreţi, léşi 200 cu Voicecovţchii, căpitanul de lefecii, moldovéni cu léşi amestecaţi cu Ruşcit căpitanul 300, lefecii de ţară cu Grumadzea căpitanul, 400. Atâta samă de slujitori ţiindŭ Ştefan-vodă, nici de la unii zarva nu s-au început, numai de la munténi săiméni şi capetele lor şi luase în voroavă cu sine şi pre săiménii ceşti de loc asupra némţilor. Némţii era pre giumătate aicea în Iaşi, iară 200 de némţi cu polcovnicul lor îi ţinea Ştefan-vodă la Suceavă. În postul mare era, cândŭ săiménii, den nebuniia căpitanilor săi şi den semeţiia de care să umplusă încă den Ţara Muntenească, ş-au datŭ cuvânt înde sine şi au purces bulucuri pen târgŭ şi pre câţi némţi[1] au aflat pre la uliţe i-au omorât. S-au făcut îndată o spaimă, o zarvă în târg. Némţii, unii scăpaţi răniţi la curte, capitanul lor de-abiia scăpat de la gazdă, câţi au putut a strânge de oamenii săi şi cu acéia ce era la paza curţii într-acéia dzi, au apucat cerdacul în curte, cel de piatră, şi s-au orânduit de apărare acolea. Au stătut în mare zarve şi spaimă toată curtea şi singurŭ Ştefan-vodă la mare spaimă, altor slujitori <au luat> caii a mai mulţi pre la odăi. Un năroc au fostŭ că bulucbaşii şi căpitanul săiménilor celor munteneşti s-au înşelat şi au venit la Ştefan-vodă, chemându-i cu blândeţe. Ce, cum au vinit, înaintea lui Ştefan-vodă, şi săiménii să buluciia atuncea toţi launloc în preajma curţii, înloc au învăţat de le-au tăiat capetele şi căpitanului ş-a trei buliucbaşi. Şi acéia au fostŭ potolitul aceii zarve a săiménilor, că cum au înţeles că le-au pierit capetele, înloc au purces spre fugă. Acoperise iazul desimea şi apoi au luat spre Socola. În şes la ceiriŭ, la pârâul ce vine pe acolea, stătuse. Şi ieşise şi oastea asupra lor, toată curtea şi slujitorii şi némţii, peste porunca lui Ştefan-vodă, amu cu steaguri, cu dobe, cât ce putea, veniia să-i agiungă, să-şi răscumpere den singele ce le făcuse săiménii lor. Ce au trimis poruncă tare Ştefan-vodă pre la căpitani, cine au cutedza să facă vreun războiŭ, cu capul va plăti, numai să să răspundze săiménilor celor munteneşti, să-şi margă la ţara lor, iară cei de loc să rămâie pre iertare de acéia faptă. Deci au purces munténii spre codru,

[1] Mercenari nemţi în slujba Moldovei.

can cu fuga şi céşti de loc o samă, iar o samă ce au rămas, i-au iertat Ştefan-vodă.

Zac. 17. Nu era ca o nemică aceasta zarvă de aicea împrotiva faptei care s-au făcut, curundŭ apoi după aceasta de aicea, în Ţara Muntenească, săiménii cu dărăbanţii, fapta care de-abiia de să va afla în vreo ţară, ca acéia. S-au rădicat săiménii cu dărăbanţii şi toţi, preste toată ţara lor şi au abătut la casele boiereşti cu arme fărămându-i înaintea ochilor giupâneselor lor şi cuconilor, făcândŭ râs pre multe locuri de fămeile lor, jecuindŭ casele şi avérea. Şi nu numai în Bucureşti, ce şi la ţară, la multe case, pierit-au mulţi boieri şi neguţitori jecuiţi de dânşii. Iară n-au răbdatŭ Dumnedzău acéia faptă îndelungŭ, ce, la ce certare au sositŭ şi ei, citi-vei la rândul său.

Zac. 18. De simeţiia acéia acelor slujitori şi faptă aşea scârnavă şi de-abiia audzită într-alte ţări, supt mare grije şi ca-ntr-o robiie fiindŭ Constantin-vodă la slujitorii săi, nu ce porunciia el, ce ce vrea ei să facă făcè, au agiunsŭ pre taină la Racoţii craiul de Ardeal şi aicea la Ştefan-vodă domnul de Moldova, cerândŭ agiutoriŭ la mare nevoia sa de slujitori. Racoţii, om tânăr, în bine şi mare avuţie, zbura cu gândul în toate părţile a-şi face ceva véste, bucuros acestui prilej, îndată s-au gătit, cu oşti în Ţara Muntenească, dândŭ ştire şi la Ştefan-vodă aicea, numai să purceadă, să să adune cu dânsul la apa Teleajinului. Numai ce i-au căutat şi lui Ştefan-vodă a purcede de aicea cu oştile sale. Ş-au intrat Ştefan-vodă în Ţara Muntenească pe den sus de Focşeani şi Racoţii s-au pogorât den ţara lui pre apa Teleajinului.

Zac. 19. Dacă s-au oblicit, aievè la curtea lui Constantin-vodă că coboară şi craiul şi Ştefan-vodă cu oşti, au strânsŭ căpeteniile slujitorilor şi le-au dat ştire de nepriietinşugul lui Racoţii, cum vine asupra scaunului lui. “Ce să hiţi gata şi nespăimaţi, precum aţi fostŭ la atâtea războaie, tot cu izbânde, ales acéia slujitori fiindŭ, cari vestite oşti în lume, căzăcéşti, au înfrântŭ”. Acélea audzindŭ, striga toţi păn într-unul: “La ei, la ei, numai să ni-i arăţi”. Şi aşea gătindu-se Constantin-vodă, au

purces den Bucureşti şi de la al doilea conac au fugit de la dânşii spre Dârstor spre paşea de Silistra, că să agiunsésă şi cu paşea, dându-i ştire de toate acéstè.

Zac. 20. Vădzându-se săiménii şi dărăbanţii înşelaţi de Costantin-vodă, nemică den nebuniia sa n-au scăzut, ce în loc au rădicat domnŭ pe Hrizica-vodă anume şi l-au pus surguciŭ în capŭ. Îndată acel Hrizica-vodă au răpedzit cărţi în toată Ţara Muntenească, dândŭ ştire că den mila lui Dumnedzău au stătut, domnŭ Ţărâi Româneşti; de sârg să să strângă ţara la dânsul, la Telejin. Un aprod de-a acelui domnişor cu cărţi cădzindŭ şi pre mâna lui Ştefan-vodă, că neştiindŭ nemică de oşti, mergea la slujitorii de giudeţul (cum dzic la dânşii) Buzeului, să încalece cu toţii, au dat în străjile noastre. Şi dentr-acélea cărţi şi din rostul aprodului au înţeles Ştefan-vodă toată povestea şi de fuga lui Constantin-vodă şi de rădicarea la domniie lui Hrizică-vodă.

Zac. 21. Ştefan-vodă cu oştile sale amu era la Sărata, iară Racoţii den munţi nu coborâse. Ce, nu era fără grije la noi, să nu vie acél domnişor întâi, să ne lovască pre noi, pănă a coborî Racoţii cu oştile sale. Deci, neştiindŭ nemică de Racoţii, în ce loc oştile, nu s-au suitŭ mai sus Ştefan-vodă, ce au stătut pre câmpii Buzeului preste trei dzile şi într-aceleaşi dzile s-au coborât oştile sale Racoţii în şés pre Teleajin. Şi nedescălecat bine încă cu toată tabăra, i-au dat ştire străjile lui, cum sosescŭ săiménii la vad, pedestrimea şi puşcile. La mare turburare şi spaimă cădzuse Racoţii, aşea degrabă oaste simaţă apropiiată şi cu Ştefan-vodă încă neîmpreunat, că acolea era să să împreune oştile. Să nu fie fostŭ Gaudi căpitanul de némţi a lui Racoţii la cumpănă, era să hie făcut săiménii o poznă oştilor unguréşti.

Zac. 22. Că cum au audzit de la Gherghiţe, unde rădicasă pre acel domnişor, capetele săiménilor şi dărăbanţilor de Racoţii, că ieste mai aproape cu oştile lui şi cum cu moldovénii încă nu este împreunat, au sfătuit să margă, să lovască întâi pre Racoţii. Cum le-au spus capetele sfatul, cum au început a striga toţi în toate părţile: “Haida, haida, la ei,

la ei”. Neaşteptândŭ nice porunca, nice vrémea, nici tocmală, nici pre lângă sine vreo tabără, cum să cade unii pedestrime să margă, ce, care cum putea mai înainte, cum ar hi la lucru gata, mâna bivolii carii trăgea puşcile[1], tot în biciŭ, nice la un loc încă strânsă oastea, ce care cum putea, buluc după buluc mai tare. Şi cum au sosit la vadul Teleajinului, cum au început a da cu sinéţele şi deodată să stoliia, până ari agiunge şi celelalte bulucuri. Iară ce tocmală să hie la o oaste care era ca un roi fără matcă. Puşcile cum au sosit la apă, bivolii pre hirea sa, năduşiţi şi de căldură, că era vara şi de osteneală călii pripiţi, cum au vădzut apa, cum au năvălitŭ într-apă préste oameni şi au băgat puşcile într-apă după sine.

Zac. 23. Toate acéstea socotindŭ neamţul Gavdi, căpitanul lui Racoţii, au îmbărbătat pre Racoţii să-şi tocmască oastea, iară el singur, cu pedestrimea toată nemţaşcă şi cu puşcile, au purces şi au stătut împrotiva lor la vad şi au tocmit puşcile spre săiméni şi au început a da den tunuri în săiméni. Da şi săiménii din sinéţe şi din puşci, câte mai rămăsése nentrate într-apă. Iară nu fu zăbavă, ce, cât s-au apropiiat oastea lui Racoţii şi Gavdi le-au datŭ foc, odată, cum dau némţii, au şi început a să mesteca săiménii şi dărăbanţii cu domnişorul lor. Şi vădiândŭ Racoţii turburarea lor şi lucruri fără temei, au şi început şi pe den sus şi pe din gios a tréce oastea pen vaduri. Şi îndată au purces toată pedestrimea muntenească şi domnişorul lor cu călărimea, de câtă avea cu sine, în răssipă. La fugă, ce sporiŭ să hie pedestraşului înaintea călăréţului? Îndată i-au agiunsŭ ungurii, călărimea. Nu era altă, fără direaptă osânda pentru faptele lor şi nu războiŭ sau vreo apărare, ce direaptă mesérniţă. Trupurile dzăcea polog pre şleah şi spinii de la laturi plini de trupuri omeneşti. Şi multe bulucuri încă nesosite, pre carii, cum şi undeşi i-au tâmpinat, aşa dzăcea, până în Ploieşti. Avut-au în ceastă zarvă Racoţii oaste cu sine ca 12.000 de oameni.

[1] Puşcile, adică tunurile, erau trase pe atunci de bivoli.

Zac. 24. Lui Ştefan-vodă Racoţii, îndată cât au sosit la Telejin, didésă-i ştire să vie cum mai de sârg. Şi au mărsŭ într-acéia noapte cu oastea câteva ceasuri, iară tot războiul nu l-au apucat, ce dizdimeneaţă ne-au tâmpinat véstea de spartul săiménilor. Ce tot au mai mărsŭ în urma lui Racoţii, carele cu toată tabăra purcesése îndată după munténi. Aproape de Ploieşti au stătut Racoţii cu oastea tocmită în două părţi şi Ştefan-vodă cu oastea sa pre mijloc trecândŭ, au mărsŭ de s-au adunat cu Racoţii. La adunarea lor au slobodzit toată pedestrimea lui focul şi tunurile şi apoi au purces oştile pre otace. Ştefan-vodă au avut cu sine pănă la 5.000 de oameni şi foarte într-alesŭ oaste.

Zac. 25. Tot într-aceiaşi dzi, după descălecatul lui Racoţii, au poftit Racoţii îndată pre Ştefan-vodă la masă, vesel şi voios de izbândă ce au făcut. Ciumpoiaşul cu cimpoi de urşinic la dvorbă cu dzicături. Şi apoi, dacă s-au mai veselit, au poftit pre Ştefan-vodă pentru surlari să dzică şi au dzis şi surlarii. Era lângă Ştefan-vodă un mârzac, anume Rusten-mârza, pre acéla au poftit Racoţii să-l vadză şi dacă l-au vădzut om sprinten, cu dzea îmbrăcat şi cu cojoc îmbrăcat cu soboli peste dzea, că-l purta Ştefan-vodă bine, cum şi pre alţi slujitori — de-abiia de au avut la vreo domnie în ţară milă, cum au avut la acéla domnŭ — l-au pus pre mârzacul Racoţii la masă. Şi au petrecut acéia dzi cu masa, pănă aproape de sară. A doa dzi au purces oştile pre Praova în gios. Şi aproape de Gherghiţă, a triia dzi, luândŭ véste Constantin-vodă de răssipa şăiménilor, au ieşit înaintea lui Racoţii cu 300 de oameni. Şi după adunarea şi cu Constantin-vodă, Racoţii au trecutŭ Praova pre pod şi s-au aşedzat cu tabăra şi a sa şi cu amândoi domnii la Gherghiţă.

Zac. 26. A doa dzi după descălecatul oştilor, au făcut Racoţii masă mare şi au cinstit pre amândoi domnii. El singur în capul mésăi, den-a-direapta Ştefan-vodă, den-a-stânga Constantin-vodă. Boierii lui cu boierii amânduror ţărâlor vârstaţi; în fruntea tuturora Chimini Ianăş hatmanul lui. Vrei vedea cum înghite Racoţii, mari şi înalte gânduri, cum s-ari vedea crai preste crai şi domnŭ preste domni. Orbŭ nărocul la suiş şi

lunecos a stare la un loc, grabnicŭ şi de sârg pornitoriŭ la coborâş. Toate acéstea turcii prăviia cu coada ochiului, acéste tovărăşii ţărâlor acéstora.

Zac. 27. După aceasta petrecanie, Racoţii orânduindŭ pre Borăş Ianăş cu 2.000 de oameni şi Ştefan-vodă lefecii săi şi léşi şi muldovénii, să margă în urmă, unde ar înţelege vreo strânsoare de săimeni ori de dărăbanţi, să-i cérce. Iară Racoţii s-au întorsŭ la Ardeal şi Ştefan-vodă în ţară, iară Constantin-vodă la Bucureşti. Şi atuncea să vedzi de sârg şi plată săiménilor ş-a dărăbanţilor în toată Ţara Muntenească de Constantin-vodă.

Zac. 28. Câţi săiméni au rămas de la războiul cu Racoţii la Telejina şi capetele lor n-au răbdat mulţi în Ţara Muntenească să rămâie, ce unii au trecut Dunărea, iară alţii, câţi au rămas, n-au hălăduit de moarte, nice unul. Şi nu pănă la o vréme i-au cercat, Constantin-vodă, ce vro doi ani. Undeşi să obliciia săiman sau dărăbanţŭ, îndată îl înţepa. Plin câmpul şi pre lângă Bucureşti şi pe lângă alte oraşe de trupurile lor înţăpate. Şi cum aducea cineva la divan ori fără divanŭ şi striga: "Doamne, ia, şi iesta au fostŭ săiman!" în locu-l înţepa şi cine-l aducea lua plaşcă, cum dzic muntenii. Pănă într-atâta să suise certarea lor, cât, den pizmă unul pre altul giura c-au fostŭ dărăbanţŭ şi înloc pieriia. Să făcea unora şi năpăşti den pizmă, care den oameni nu lipséşte în lume nici dănăoară. Ce giura pentru dânsul alţi oameni şi hălăduiia sau de striga: "N-am fostŭ, n-am fostŭ dărăbanţŭ", giura céia ce-l prindea, c-au fost şi în loc îl înţepa.

Zac. 29. Făcut-au bogată dobândă Ţărâi Munténeşti Borăş Ianăş şi ai noştri, pănă şi la olatele céle turceşti n-au hălăduit. Fost-au în ceambuluri şi mârzacul céla, de care s-au scris, Rusten-mârza, ce, acolea au rămas în Ţara Muntenească, aproape de Dunăre tâmpinân-du-se cu nişte slujitori călări muntenéşti. Lovisă şi pre unguri mun-ténii la sat la Călugăreni, pre sângur Borăş Ianăş, ce apoi pre urmă i-au purtat rău slujitorii lui Ştefan-vodă. Fost-au acéstea în anul 7163<1655>.

Zac. 30. După acéstea toate ce s-au lucrat, în Ţara Muntenească, aicea domniia lui Ştefan-vodă au fostŭ în pace, de să poate dzice că are casa acéia pace, lângă carei alta lipită de păréte arde. Aşea şi ţara noastră nu să poate dzice că au fostŭ cu pace temeinică, cândŭ răutăţile din Ţara Leşască şi den căzaci nu ieşiia.

Zac. 31. Să rădicase pre acéle vrémi un tâlhariŭ anume Ditinca, carele a vedérea, fără siială, umbla în ţinutul Hotinului şi a Cernăuţilor şi porunciia satelor. Ce, au trimis Ştefan-vodă pre Bucioc stolnicul cu o samă de slujitori şi l-au spartŭ şi toţi oamenii lui i-au răsipit. Şi tot într-acelaşi anŭ au purces hatmanii leşéşti asupra căzacilor iarna şi au poftit şi de la Ştefan-vodă agiutoriŭ. Şi le-au dat 700 de oameni într-ales slujitori cu Voicehovschii căpitanul. Ş-au mărsŭ léşii asupra lui Hmil hatmanul, carele pierdzândŭ nedéjdea în tătari să-şi scoaţe lucrurile la cap asupra léşilor, să lepădase de tătari şi să legasă cu Moscul. Şi au făcut léşii într-acea iarnă mare răutăţi, împreunaţi cu tătarâi şi cu ai noştri în Ţara Căzăcească şi închisése pre Hmil hatmanul cu moscalii launloc, foarte fără véste şi cu puţin lucru n-au luat toată tabăra moschicească şi a căzacilor. Iară o samă de cară cu 24 tunuri au rupt. Ce, acéla géri şi viscol au lovit, cât multă oaste de îmbe părţile au pierit de frig. Şi să pomenéşte acél război, de-i dzicŭ Driji Pole[1], până astădzi.

Zac. 32. La anul după acéstea, umplut Racoţii Gheorghii, cneadzul de Ardeal de duhuri spre mare lucruri, îndemnat şi de şvedzi, carii rădicase şi el cu Carol Gustavŭ, craiul lor, asupra léşilor oaste, au început a să agiunge cu Hmil hatmanul căzăcéscu, să hie în Ţara Léşască crai Racoţii. Şi de atuncea umbla solii şi a lui Racoţii la Hmil hatmanul şi a lui Hmil la Racoţii.

Zac. 33. S-au întunecat soarele într-acél anŭ, la luna lui iunie, cu mare groaze, cât pierise soarele cu puţin nu toată lumina, tocma

[1] În limba ucraineană înseamnă: câmpul tremurului.

amiadzădzi şi mulţi oameni, neştiindŭ a să feri de o întunecare ca acéia şi privindŭ la soare multŭ, au pierdut vederea în toată viaţa lor.

Zac. 34. La anul după aceasta, împreunat craiul şvedzăscŭ cu cneadzul de Prusi, domnul de Brandeburgŭ, cuprinsésă toată Crăiia Leşască, scaunele amândoao, şi Varşavul, şi Cracăul, înfrângândŭ cu războiul de faţă pre craiul leşescŭ cu toată oastea lui. După care izbândă Şvedul, cum s-au dzis, cuprinsésă mai toată Ţara Leşască şi i să închinase şi hatmanii leşăşti, neavândŭ încătro lua, că dintr-acolea Şvedul, dencoace Hmil hatmanul cu oştile căzăceşti şi cu câţva voievodzi moschiceşti, craiul leşéscŭ singur, Cazimir, ieşit den ţara sa în Ţara Nemţască. N-ari hi gândit nimé să iasă Crăiia Leşască de supt cumpănă ca acéia! Iară acéste lucruri mai de-amănuntul să să cerce, cine va vrea, la hronigrafii lor. Noi ne întoarcemŭ la ale noastre.

Zac. 35. Dacă au vădzut craiul şvedzăscŭ că el să stăpânească o crăiie preste mare, cum este Şvedzască şi alta dencoace de mare cum ieste Crăiia Leşască, nu ieste în putinţă, şi neamurile osebite şi din lege şi din obiceaiuri şi hatmanii leşeşti încă îndată l-au părăsit şi s-au dat spre némţi, au îndemnat pre Racoţii, cneadzul Ardealului, numai să vie asupra Crăiei Leşăşti şi cu acéia soliie au trimis şi la Hmil hatmanul Şvedul. Deci au stătut Racoţii pre gătire cu oşti, trimiţândŭ şi la domni, în Ţara Muntenească şi aicea la noi. Deci Hmil hatmanul i-au pornit 20.000 de căzaci cu Anton polcovnicul într-agiutoriŭ şi Constantin-vodă, domnul munténescŭ pre Odivoianul căpitanul său, cu 2.000 de oameni, iară Ştefan-vodă, domnul nostru pre Grigorie Hăbăşescul, sărdariul său şi cu Frătiţa, căpitanul de Fălciiu, iară 2.000 de oameni. Şi s-au adunat toate aceste oşti, şi ale noastre şi céle muntenéşti cu căzacii la Cernăuţi, ş-au intrat în Ţara Leşască pe la Sneatin.

Zac. 36. Racoţii trăgândŭ oastea preste munţi, au coborât în Ţara Leşască pe la un oraş anume Strâi şi acolea şi céstelalte oşti căzăceşti, muldovenéşti, muntenéşti i-au ieşit înainte. Şi au luat pre supt munţi îndată la Cracău, la scaunul Crăiei Leşeşti, care oraş era amu cuprinsŭ

de şvedzi. Şi luândŭ Cracăul oraşul Racoţii pre sama sa, au purces spre Varşeav şi acolea s-au împreunat cu craiul şvedzăscŭ. Spun de craiul şvedzăscŭ să hie dzis, după ce au vădzut oastea ungurească: "Nu vei stăpâni tu pre léşi cu aceasta oaste!"

Zac. 37. Împăratul nemţescŭ, vădzindŭ nevoia léşilor de şvedzi şi craiul de Daniia aşijdere temându-să de putérea şvedzilor, să nu crească pănă într-atâta, au stătut la un sfat amândoi, să nu lase Crăiia Leşască să cuprindză Şvedul. Şi îndată, craiul de Daniia au intrat cu oştile sale în Ţara Şvedului şi împăratul nemţescŭ au dat craiului leşescŭ agiutoriŭ. Deci, numai ce i-au căutat craiului şvedzăscŭ a lăsa pre Racoţii şi a merge <în> apărarea ţărâi sale. Apoi şi Racoţii ce au păţit în Ţara Leşască, că nu om lungi mai multŭ, numai scrie scriitoriul lor anume Toppeltin. El dzice pre scurtŭ aşea: "Ce au petrecut léşii de Racoţii, să scrie léşii. Iară la ce au sosit Ardealul den céste îmblete a lui, noi o mie de ani să plângem cu lacrămi".

Zac. 38. Léşii, cum au lipsit craiul şvedzăscŭ de lângă Racoţii, îndată s-au îmbărbătat şi hatmanii lor şi Cearneţchii-voievodul şi încă puţină oaste având la un loc au lepădat carele şi numai cu călărimea, sprinteni s-au făcut a fugi de Racoţii, pănă i-au tras cu oştile lui aproape de Litva. Deci au răsărit şi i-au luat dosul şi aşea Racoţii, vădzându-să înşelat, au lăsat pre Gavdi căpitanul său cu o samă de pedestrime la un oraş anume Briscea Litovsca, el sângur s-au întorsŭ înapoi cu léşii în spinare la toate conacele. Didése léşii ştire şi la hanul şi amu purcesése şi hanul cu oastea lui, cu toată, asupra lui Racoţii. Au pierdut sărita Racoţii curundŭ, însă nedejduia căzacilor, carii dacă l-au adus pănă la Meji Boje, la un târgŭ în Podoliia, au stricat toate podurile pre urma sa. Şi de acolea au plecat fuga şi ai noştri la Nistru şi munténii. Şi aşea au cădzut Racoţii în mâna léşilor, cerându-şi de la dânşii viaţă cu răscumpărare de doao milioane, să le dea léşilor bani, pentru care bani zălog luândŭ léşii pre Apafi, fratele cneadzului de acmu Ardealului.

Zac. 39. Amu apropiindu-se cu oştile hanul, au făcut creştinéşte cu Racoţii léşii, l-au luat şi l-au slobodzitŭ în ţara lui. Iară oastea lui cu Chimini Ianăş lăsată, toată au mărsŭ în robiia Crâmului. Spun de nişte steaguri de catane, că cu năvală pen tătari ş-au făcut cale şi au hălăduit. Iară mainte decât acéste tâmplări, némişii de Ardeal să rupsese de la Racoţii, fără voia lui, năzuindŭ la ţara lor pe aicea, pen ţară, pe la Câmpul-Lungŭ. De carii dândŭ ştire Racoţii la Ştefan-vodă, au trimis Ştefan-vodă la Câmpul-Lungŭ, de le-au ţinut calea. Mare osândă pre oameni, câţi s-au topit atuncea unguri în ţară la noi, în munţi! Zălogul, care s-au pomenit mai sus dat léşilor de la Racoţii, au şedzut pănă au murit la Liov şi banii n-au mai luat léşii.

Zac. 40. Nu s-au pomenit de prada léşilor în Ţara Ungurească, cândŭ Racoţii umbla pen Ţara Leşască spre Litva, iară Liubomirschii cu 4.000 de oameni au intrat în ţara lui Racoţii şi multe sate şi târguri au arsŭ.

Zac. 41. Într-acestŭ an s-au sfârşit şi Hmil hatmanul căzăcescŭ dzilele sale, începătura şi izvor a toate răutăţii acestor părţi de lume, a multe ţări, cetăţi, stângere şi răzsipă. Purcesésă cu oastea sa în tâmpinarea lui Racoţii, înţelegândŭ de Racoţii la ce slăbiciune au sosit de léşi şi de hanul cum au mărsŭ asupra lui. Ce, nu să ştie cu ce gândŭ mergea şi el, că spun că scârşca în dinţi, amu în tabără bolnav şi dzicea: “Ah! De mi l-ar da Dumnedzău pre mâna mea pre acél dulău scurtŭ!” Aşea suntŭ căzacii la tovărăşiie de nedéjde! Ce, curundŭ într-acesteş dzile, au murit Hmil hatmanul în tabără, precum s-au pomenit.

Zac. 42. Preste voie era turcilor aceasta înălţare a lui Racoţii, cât amu poftiia să iasă la Crăiia Leşască şi împreunarea lui cu acéste două domnii, de Muldova şi de Ţara Muntenească. Şi era la turci lucruri slabe, împăratul încă tânăr. Au sfătuit capetele o samă şi au alesŭ pre Chiupruliul, omŭ cu hirea tare şi vrăjmaş, ş-au grăitŭ împărătésăi, îmmei împăratului: “De nu s-a pune un om ca acesta ispravnic împărăţiei, Ardealul, Muldova şi Ţara Muntenească suntŭ ieşite den mâna împărăţiei”. Deci cum au stătut Chiupruliul la vezirie, cum au luat

asupra sa toate şi întâi au stătut după lucruri de casă a aşedza, a lămuri léfele, cine cât ia fără ispravă da la împărăţiie, pre mulţi omorândŭ den capete. Apoi aşedzindŭ acestea toate, au pus gândŭ rău pre Racoţii şi pre acéste doao domnii.

Zac. 43. Ştefan-vodă vădzând patimile şi răzsipa lui Racoţii şi temându-să de hanul, că era în sus, au purces den Iaşi la Suceavă. Şi de atuncea, den vréme în vréme aştepta şi asupra sa primejdie. Şi hanul, după ce au luat toată oastea lui Racoţii în robie şi toate capetele Ardealului şi pre Chimini Ianăş, hatmanul lui Racoţii, între carii den boierii Ardealului au fostŭ rob şi Apafi Mihai, carele ieste acmu cneadzŭ de Ardeal, trimisese hanul doi agi mari ai săi, unul la împărăţiie, să ştie împărăţâia de izbânda lui şi altul la Ştefan-vodă, cu poruncă să iasă hanului la Ţuţora înainte. Şi au luat cu acéia spaimă de la Ştefan-vodă câteva pungi şi au trecutŭ spre Crâmŭ pre la Orhei şi pe la Lăpuşna. Ştefan-vodă, după trecutul hanului, au venit în Iaşi.

Zac. 44. Toată povestea să ştiia la împărăţâie de Ştefan-vodă şi de Constantin-vodă, cum suntŭ la sfat cu Racoţii una şi cum i-au dat asupra leşilor oaste, iară şi léşii cu laudă mare asupra ţărâi, căzacii aşijderea, pentru moartea lui Timuş. Veziriul sîngur amu să gătiia asupra lui Racoţii şi la domnii amândoi trimisése porunca pre un agă mare de la împărăţâie, anume Uzun Ali-bei (spun de acestŭ turcŭ c-au fostŭ cap mare la turci şi cu sfatul lui s-au ales la vezirie Chiupruliul şi apoi de Chiupruliul au pierit), întrebândŭ pre domni, apucase-vor ei să margă amândoi asupra lui Racoţii cu oşti, să facă această slujbă împărăţiei, să să curăţască şi de faptele sale cu amestecăturile ce avuse cu Racoţii? Şi atuncea spun că pusése gândŭ Chiupruliul să aducă pre Vasilie-vodă den Edi Cula, de unde era închis, să-l puie crai la Ardeal în locul lui Racoţie, care lucru nu ştiu cum ar hi putut, fi pentru lége[1], iară puterea ce nu lucreadză?

[1] Nobilimea Transilvaniei fiind calvină şi catolică, n-ar fi primit pe un principe ortodox.

Zac. 45. Care poruncă dacă au venit la Ştefan-vodă aicea şi pre atuncea purcesése Ştefan-vodă la munte, să aleagă loc de mănăstire care să cheamă acmu Caşinul, de la Răcăciuni m-au trimis pre mine în Ţara Muntenească, sfătuindu-se cu Constantin-vodă, ce răspunsŭ vor da, viindu-le amândurora o poruncă şi la un prepus fiindŭ amândoi la împărăţie şi amândooă domnii atocma într-un chip de primejdie aproape. Iară nestătătoare şi lunecoase hirile omeneşti! La greu şi la nevoie cineşi de sine să stea şi apoi şi cela şi celalaltŭ mai lesne pierŭ! Şi nice era putére alta, siliia care de care să iasă mai bunŭ, cu primejdiia altuia la împărăţie.

Zac. 46. Nu s-au apucat de acela sfat Constantin-vodă cu Ştefan-vodă, ce încă se temea să nu iasă ceva de la dânsul, să vădească la împărăţiie Ştefan-vodă, ce-au răspunsŭ: “Cum ari socoti dumnealui, fratele nostru, mai bine, aşea să răspundze lui Uzun Ali-bei şi să ne facă ştire, pre acéia cale să răspundem şi noi”. Au priceput Ştefan-vodă îndată îndoită inema lui Constantin-vodă şi méşterşugul şi au scris la Uzun Ali-bei, cum el este gata pre toată porunca împărătească, unde va hi voia măriei-sale veziriului, acolo va mérge cu toată oastea sa. Însă nu era acestŭ răspunsŭ den toată inemă.

Zac. 47. Constantin-vodă s-au apucat îndată de pungi, să-şi tocmască domniia cu banii, că era avuţia lui Matei-vodă neclătită încă, cu multe pricine la împărăţie, dzicândŭ că el n-au luat domniia cu sabiia sau cu nescai oşti streine, ce l-au ales ţara după moartea lui Matei-vodă şi el, de mare sile a lui Racoţie şi a lui Ştefan-vodă, temându-se de dânşii au dat puţină oaste, carii nicişi era munténi, ce mărginéni de Muldova, cât să hălăduiască de la scârba lor. Şi cu de acéstea siliia să-şi tocmască domniia.

Zac. 48. Vezirul deac-au vădzut că nu să apucă ei să să sfădească cu Racoţii şi nu va face nemică cu aceasta, au stătut asupra domnilor, numai să vie să sărute poala împărăţiei de domnie şi să-şi margă iar la domnii. Atuncea s-au apucat Ştefan-vodă la Uzun Ali-beiŭ deodată că

va mérge, pe de altă parte giuruia toată avuţiia sa, numai să-l ierte vezirul de venit la Ţarigrad. Şi acéia au mâncat capul apoi a lui Uzun Ali-bei, că domnilor aşea au răspunsŭ vezirul, că de ari împlè unul câte o casă de galbeni de aur, nu poate acestŭ lucru să nu vie aicea. “Şi de vor veni, iară domni vor fi. Iară de nu va veni Ştefan-vodă, într-un ceas oi pune pre acesta”, arătândŭ pre Ghica vornicul carele era capichihaia lui Ştefan-vodă la Poartă. Spun de Ghica vornicul, cum au dzis acestŭ cuvântŭ veziriul, el au şi alergatŭ de au sărutatŭ poala veziriului.

Zac. 49. Iară cât putem a înţelege den mulţi şi den multe lucruri pre urmă, adevărat de ar hi mărsŭ Ştefan-vodă la Poartă, domnŭ ar hi ieşit iară, că era Chiupruliului cu mai mare véste să aducă pre domni la poala împărăţiei, pre carii îi ţinè împărăţia la prepus de hainie. Şi spun de Vasilie-vodă că mare grije avea că va veni Ştefan-vodă la Poartă şi să hie dzis în taină: “Să nu-l aducă dracul aicea!”

Zac. 50. Iară cu anevoie este a mérge de bunăvoie la grije şi cumpănă vieţii, ştiindu-se la atâtea mestecături şi avândŭ acolea la Poartă atâţè pârâşi greci, cărora să luase tot ce avea la începutul domniei lui şi mulţi au şi pierit, că au fostŭ la începutul domniei acéştiia mare jacuri a oameni streini, ales a greci, de oamenii lui.

Zac. 51. Începuse Ştefan-vodă şi să lucra tare mănăstirea Caşinul, iară la anul după urdzitul ei, i-au venit maziliia, viindŭ domnŭ în scaunul ţărâi Ghica-vodă, însă întâi lui Constantin-vodă, cu câteva luni, cu Mihnea-vodă.

Zac. 52. Domniia lui Ştefan-vodă au fostŭ cu mare bivşug ţărâi la toţi anii domniei sale, care s-au trăgănat tocmai 5 ani, în pâine, în vin, în stupi, mare roadă în toate. Om deplin, capŭ întregŭ, hire adâncă, cât poţi dzice că nascŭ şi în Moldova oameni. La învăţături solielor, cărţilor la răspunsuri, am audzit pre mulţi mărturisindŭ să hie fostŭ covârşindŭ pre Vasilie-vodă. Mesele şi petrecăniile ceştii domnii de-abiia la o vreo domniie să să hie prilejit, nu fără mare desfrânăciune la lucruri peste măsura curviei. Slujitorii mila şi cinstea care au avut la această domnie n-au avut nice la o domnie, de cândŭ odoacă ţara. Iară

cum i-au plătit slujitorii lui la maziliie, citivei mai gios, la intratul Ghicăi-vodă în ţară şi la ieşitul lui den ţară, în Ţara Ungurească. Ieşirea lui Ştefan-vodă den ţară au fostŭ în anul 7165<1657>[1] tocma pre acéia vréme i-au venit maziliia, pe ce vréme au scos şi elŭ pre Vasilie-vodă din scaunŭ.

CAPUL DOAODZECI ŞI UNULŬ

Încep. 1. Iară domniia Ghicăi-vodă, cum s-au prilejit, s-au pomenit la domnii trecute, cum fiind capichehaia la Poartă, au ieşit la domnie. Era aicea în ţară den dzilele altor domni, neguţitoriia ţiindŭ, pănă la domniia lui Vasilie-vodă. Fiindŭ de un neam cu dânsul, arbănaş, l-au trasu-l Vasilie-vodă la curte şi deodată la boierii mai mănunte, apoi la vorniciia cea mare de Ţara de Giosŭ au agiunsŭ. Şi ţiindu-l Vasilie-vodă de credinţă, l-au trimis la Poartă capichihaia, vădzându-l şi om cuntenit la toate şi scumpŭ, cum să cade hie cândŭ capichihăiei să hie. Şi aşea au stătut de tare cu Vasilie-vodă, cât, pănă în vrémea ce s-au luat amu cetatea Sucévei cu doamna lui Vasilie-vodă, la toate răscoale, la pribégii, câte să prilejise lui Vasilie-vodă, de au ieşit în doao rânduri den scaun şi după sminteala sa şi în Ţara Muntenească cu căzacii, tot au ţinut domniia lui Vasilie-vodă nestricată la împărăţie, pănă ce au sosit Ştefan-vodă la Roman, după izbânda de cetatea Sucévei. Atuncea trimiţindŭ Ştefan-vodă pre Stamatie postelnicul cu câţva boieri de ţară, să-i isprăvască steag de domniie şi aicea pre fecioru-său, pre Gligoraşco, care apoi a fostŭ domnŭ în Ţara Muntenească, îl trimi-sése în Ţara Ungurească, la închisoare. Deci n-au avut, ce mai face şi împrotiva unii ţări şi audzindŭ de fecior la închisoare, au stătut şi el cu boierii lui Ştefan-vodă alăturea pre trebile lui Ştefan-vodă şi au venit şi singur cu aga, carile au venit cu steagul[2] şi cu alţi boieri în ţară.

[1] În realitate, 1658.
[2] Confirmarea domniei din partea turcilor.

Zac. 2. Ştefan-vodă socotindŭ iară acéia care socotise şi Vasilie-vodă în Ghica vornicul, că este om de capichihăie, neavândŭ gândŭ să poată să iasă unul ca dânsul la domnie, l-au făcut de casa sa, cu nepoată-sa, fata Sturdzii visternicului, după feciorul lui, Gligoraşco postélnicul. Şi după ce l-au făcut cuscru de casa sa, pre feciorul său boierindu-l cu agia, pre Ghica bătrânul l-au trimis iară la capichihăie, la Poartă şi au fostŭ pe trebile lui Ştefan-vodă, pănă ce i-au venit maziliia. Chemându-l veziriul Chiupruliul la sărutarea poalei împărăteşti şi necutedzândŭ a mérge Ştefan-vodă la Poartă, au datŭ Ghicăi vornicului domniia ţărâi.

Zac. 3. Purces-au Ghica-vodă spre ţară cu doi agi, den carii era unul musaip la împărăţie şi întâi pre Izmail-aga (carele apoi au cădzut agă spahiilor), Schimni-ceauş. Ştefan-vodă umbla legănân-du-să, încotro va lua, că era unii de-l sfătuia să margă la căzaci, ce era acéla sfat fără teméiŭ, cândŭ vedea că de acolo Vasilie-vodă, cuscru fiindŭ lui Hmil, nu s-au putut pune în picioare, pănă au stătut cu gândul numai să purceagă spre Racoţii, de la care avea cărţi cu giurământŭ, să nu se lase unul pe altul, pănă or avea o pâine, să o împarţe.

Zac. 4. Aicea caută ce mulţemită au avut Ştefan-vodă de slujitorii săi cei miluiţi: La Podul Leloaie, cândŭ era Ştefan-vodă, s-au rădicat slujitorii toţi, să jecuiască carăle. Şi să nu hie fostŭ Gligoraşco-vodă, ficiorul Ghicăi-vodă, arătându-le mare certare, n-ar fi fostŭ fără acéia. Striga: "Léfe, léfe să ne dea!" Acéia mulţemită au făcut atuncea lui Ştefan-vodă slujitorii pentru mila, care n-au avut slujitorii nici la o domnie.

Zac. 5. De la Târgul-Frumos Ştefan-vodă, dăruindŭ cu un sur-guciŭ pe Gligoraşco-vodă, domnescŭ, l-au întorsŭ cu slujitorii la Iaşi, iară el, lovindŭ pre la Buciuléşti, la Cumăneşti, au intrat în munţi în Ţara Ungurească. Ghica-vodă peste puţine dzile au intratŭ în Iaşi, tot într-acela anu 7165<1657> mainte de Paşti cu o săptămână.

Zac. 6. Şi într-acelaşi an veziriul împărăţiei, Chiupruliul, purcegândŭ asupra Ardealului, mersése poruncă şi la hanul să încalece şi amu era

în Bugeag hanul. Şi încă bine neaşedzat Ghica-vodă, stândŭ îndată după gătire la oaste, că-i venise şi lui poruncă să încalece cu toată ţara, veni véste cum Ştefan-vodă trece munţii cu oaste în ţară. Şi viindŭ întinsŭ, au stătut cu tabăra dencoace de Roman, la Săboani, iar pre Tălmaci păharnicul îl trimisése cu străji spre Târgul Frumos. Cu puţine dzile mainte de aceasta véste de Ştefan-vodă, au pierit Grumadzea căpitanul de Ghica-vodă.

Zac. 7. Precum era Ghica-vodă plecat spre sânge, cu mare cuntenire l-am cunoscut aicea, că era câteva cărţi a o samă de boieri prinse la mâna lui, cu care chema pre Ştefan-vodă să vie, că avândŭ Ştefan-vodă mare priietinşug cu Săfer Cazi, veziriul hanului, carele îi scrié de multe ori: "Ce porţi grije de mazilie? Au aşea de neputérnici ţii tu pre hanii de Crâm, că de ari vrea să ţie un domnŭ de Muldova supt aripa sa, nu l-ari putea să-l ţie şi préste voia altora?" Şi aşea atunci pre Stamatie postélnicul au poruncit la Ştefan-vodă, cum va tréce hanul spre Ţara Muntenească, el să vie în scaun. Iară ce le ieste lor a batgiocuri pre creştini? Şi aşea viindŭ Ştefan-vodă în nedéjdea lui Sefer Cazi-aga şi Racoţii vădzândŭ asupra sa greul ce-i veniia, era bucuros să să tulbure ţărăle acéstè în vrun chip.

Zac. 8. Ghica-vodă îndată au răpedzit pre Stamatie postélnicul la hanul, măcară că era cartea lui la Ştefan-vodă scrise, prinsă de Ghica-vodă, că venise de curundŭ Stamatie de la Crâm. I-au giurat că n-are nici un bănat, ce iară pre dânsul nedéjdea lase, să tocmească acestu lucrŭ. Au mărsŭ postélnicul Stamatie şi au stătut la Sefer Cazi-aga, veziriul hanului şi au scos pre singur Şărâm-bei aicea împrotiva lui Ştefan-vodă. Nu vrea Sefer Cazi-aga, ce i-au arătat Stamatie postélnicul mare stricăciune ţărâi, de să va face într-altŭ chip. Ce şi agiutoriul era foarte ciudat, că venise Şirâm-bei cu vro 300 de tătari şi nici la puţin războiŭ ce au fostŭ la Strungă, n-au fostu, nice s-au apropiiatŭ.

Zac. 9. Ghica-vodă după ce au răpedzit pre Stamatie postelnicul la hanul în Bugeag şi vădzindŭ apropiiérea lui Ştefan-vodă, au purces

spre Ţuţora şi la Ţuţora préste puţine dzile s-au împreunat cu Şirăm-bei, făgăduindŭ şi hanului şi lui, pentru osteneala lui, daruri. Au purces în frunte Şirăm-bei şi feciorul Ghicăi-vodă, Gligoraşco-vodă. Şi mărgândŭ toată noaptea acéia şi pre ameadzădzi, a doa dzi au sosit spre Târgul Frumos. De la Podul Leloaie străjile care trimisése înainte Gligoraşco-vodă au dat de strajea lui Ştefan-vodă în Criveşti, cu care era Tâlmaci păharnicul.

Zac. 10. Au simţit Tâlmaci oastea că vine, au silit să nu să arate cu oastea sa, ce de după nişte piscuri au purcesŭ spre Strungă. Mai sprinteni oameni numai ce au fostŭ, au venit la podeţŭ pre drumul carele mérge de la Târgul Frumos spre Roman şi acolea, pănă a sosi şi ai noştri cu oastea; dentâiŭ voroava, apoi au început ai noştri şi sfada. Iară dentr-acéia voroavă dentâi sosise la urechile lui Şirăm-bei că ieste hitlénşugŭ. Pentru acéia, nice s-au apropiiat de oaste. Să îngroşase amu şaga, cândŭ au sosit steagurile oştii noastre şi pre vo sută de tătari, că pre mai mulţi nu-i lăsa Şirăm-bei. Şi la harţul acela de ai noştri au cădzut cu calul Gavriliţă-aga pre atuncea de dărăbani şi-l apucase harţul lui Ştefan-vodă. Ce au săritŭ nişte tătari şi de ai noştri o samă şi l-au scos, iară rănit în cap foarte cu grea rană şi la o mână cu scădére la dégite. De ai lor încă s-au rănit câţva, den care rane au şi murit unii. Ce, dacă s-au apropiiat steagurile den partea Ghicăi-vodă şi cu tătarâi, n-au mai stătut nici harţul lor, nice Tălmaci păharnicul cu steagurile, ce au plecat fuga spre Şchéi. Şi acolea, aproape de Şchéi, s-au întorsŭ o samă de oşténi a lui Ştefan-vodă şi nişte unguri ce fusése cu Tâlmaciŭ păharnicul şi la cela întorsŭ a lor au pierit vro 30 de oameni, ai noştri gonaşi, ce era mai în frunte şi au apucat şi vii i-au dus la Ştefan-vodă, unde era cu tabăra, la Săboani.

Zac. 11. Cum au oblicit, Ştefan-vodă den limbi că este adevărat Şiram-bei cu capul său, n-au stătut, ce nişte némţi ce avea, vro 80 pedestri, i-au trimis la vad la Sirét, să apere vadul, iară el singur cu oastea călare au plecat fuga. Şi de atuncea n-au mai vădzut Muldova în toată viaţa sa Ştefan-vodă.

Zac. 12. A sosit la Sirétiŭ şi Gligoraşco-vodă cu toată oastea, ce n-avea cumŭ să treacă Sirétiul îndată, că era mare şi să vedea în céia parte şi pedestrimea, care dacă au audzit c-au fugit Ştefan-vodă, ei s-au apropiiat de Sirét şi s-au închinat la Gligoraşco-vodă, pre carii apoi Ghica-vodă bătrânul pre toţi i-au dat în robia tătarilor a lui Şirăm-bei, care faptă necreştinească nimè nu o laudă. Şi mult au stătut feciorul-său, Gligoraşco-vodă, să nu să facă un lucru ca acéla, nişte oameni închinaţi fără război, creştini, ce n-au avut ce face. Şi dacă au venit în Iaşi Ghica-vodă, au mai omorât pre nişte vornicei a lui Ştefan-vodă, fără nice o vină, numai căci au fostŭ slugi.

Zac. 13. Şi cu acéste fapte au ieşit Ghica-vodă vărsătoriŭ de sânge la vârsta bătrânéţelor ce era. Şi aşea, mântuit de Ştefan-vodă, au stătut după gătirea la oaste şi de împreunare cu hanul. Au purces cu oastea, ca cu 7.000 de oameni în Ţara Muntenească şi den Ţara Muntenească, amu împreunat cu hanul şi avea hanul 2.000 de căzaci cu Hanenco polcovnicul de Omani, au intratŭ în Ţara Braşéului. Acolea, ieşindŭ den Braşéu o straje, i-au lovit tătarâi fără véste, cât pănă la Braşeu de-abiia de au scăpat cineva dentr-acéia straje.

Zac. 14. Pre unde am intrat în Ţara Ardealului, în mijlocul munţilor era o palancă de zid şi tras zidiul den râpa a unui munte, pănă în râpa altui munte. Acolè să hie pus nescare pedestrime ungurii, fără vărsare de sânge n-ar fi fostŭ intratul nostru. Ce, cândŭ am sositŭ noi, am aflat palanca şi locul acéla pustiiŭ de oameni. Au dzis Hanenco polcovnicul căzăcescŭ: “O! doamne, cum n-ai dat toate unor neamuri? La noi la căzaci, de ai hi dat aceste locuri, cine ari putea să intre în ţara noastră?”

Zac. 15. Dencolea, despre Timişvaru[1], amu intrase Chiupruliul vezirul şi dencoace hanul cu domnul nostru de Muldova şi cu Mihnea-vodă, domnul muntenescŭ. Cine poate deplin să scrie prada, stricăciunea, robiia Ardealului de pre acéle vrémi şi părţilor aproape de Ardeal?

[1] Timişoara, pe atunci stăpânită de turci.

Oastea Ghicăi-vodă au luat, atuncești în Țara Brașéului, care să chiamă cu altŭ nume Bârsa, trei pălănci, den care pălănci bieții oameni închiși, toți în robiie au mărsŭ tătarălor vécinică.

Zac. 16. Într-una den céle pălănci, gândindŭ Ghica-vodă că va hi multă avuție în cetățuie, cândŭ era amu tecsită oastea, plină pălanca de tătari, au intrat și el cu mare nevoință înlontrŭ, unde nu era locul unui domnŭ să intre. Puțin au lipsit de nu s-au nădușit de desime acolea și cu puțin suflet de-abiia au ieșit și lovit de un tătar la cap. Nimè să nu bănuiască, căci să pomenescŭ acéstea, că létopisețile nu suntŭ numai să le citească omul, să știe ce au fostŭ în vrémi trecute, ce mai multŭ să hie de învățătură, ce ieste bine și ce ieste rău și de ce-i să să ferească și ce va urma hiecine: domnul den faptele domnilor, care cum au fostŭ și cu ce véste și pomană, să ia urmă de viiață, boierii urmândŭ pre boierii cei cinstești și înțălepți, slujitoriul a slujitoriŭ, că cinești după breasla sa, cine urmadză pre cel cinsteș, cinstit, cine urmadză pre cél rău, rău ieste și rău să va săvârși.

Zac. 17. Den Țara Bersii au purces oștile pe mijlocul Ardealului, spre scaunul acei țări, unde era de pază a curții crăiești, cum dzic ei, niște haiduci, deci și curtea și orașul Belgradul într-o mică de ceas au stătut cenușe. De acolea s-au despărțit Șirâm-bei de la hanul, cu carele s-au poftit și Gligorașco-vodă și au agiunsŭ cu prada până în olatele de Ungurimea de Sus. Și la Sibii, iară adunându-se oștile, au lovit pre la Oradia și au trecut la Inău, care oraș veziriul amu luase. Și vădzândŭ că nici o oaste nu este nicăiuri, au lăsat pre pașea de Buda, Sinan-pașea, să tocmască cetatea și să o aședze cu oaste și i-au orânduit și pre domnul nostru pre Ghica-vodă și pre Mihnea-vodă depreună. Iară veziriul singur, Chiupruliul, înțălegând și de niște amestecături la împărăție, precum era tânăr încă împăratul, s-au întorsŭ cu mare sârguială la Țarigrad, iară noi cu acél pașe am ședzut până la Simedriŭ, de am tocmit Inăul. Și au mai luat pașea de Buda niște pălănci pe aproape și

cu Şirăm-bei despărţit Gligoraşco-vodă au luat o cetăţuie anume Almaşul. Şi de la cél paşea au luat, Borcea Ianoş domniia de Ardeal.

Zac. 18. De la iulie, în care lună purcesesă Ghica-vodă, la dechevrie, pre la svetii Nicolai, au sosit în Suceavă ş-au iernat într-acè iarnă Ghica-vodă în Suceavă, pentru mare omor ce era aicea în Iaşi. Hanul dentr-acea cale, dacă au sosit în Crâm, au omorât pre veziriul său, pre Seferi Cazi-aga, pre porunca Chiupruliului, că oblicise veziriul umbletele lui într-acéste ţări şi dzicea el totdeauna hanului: "Nu te lăsa de toate să umbli în voia turcilor. Nu de toate să-i asculţi, că ei, pre cât le vei umbla în voie, pre atâta să suie în cap!"

Zac. 19. Borcea Ianoş, unul den slugile lui Racoţii, au luat domniia, cât să să potoale turcii. Şi pentru să vadză turcii că este adevărat împrotiva lui Racoţii, cât au purces oştile, îndată s-au făcut a cére de la turci agiutorŭ şi îndată au venit porunca şi la Mihnea-vodă în Ţara Muntenească şi la Ghica-vodă aicea, să-i dea lui Borcea Ianoş agiutoriŭ. Deci, îndată i-au trimis şi Ghica-vodă cu Nicolai Cârnul agiutoriŭ ca 1.000 de oameni, ce n-au făcut zăbavă multă acolo.

Zac. 20. La anul 7166<1658>, Racoţii, ca acéla ce să îneacă, de sabie goală să apucă, iară au coborât cu oşti în Ardeal, încă fiindŭ cetăţile Făgăraşul, Oradiia, Sibiiul cu oamenii lui. Iară Borci Ianoş cu turcii s-au închis în Cliujvarŭ spre partea turcească. Şi având şi Constantin-vodă prilej bun, ca 4.000 de oameni, lefecii şi Ştefan-vodă amu mai slabŭ cu 500 de oameni, au pus gândul iară să facă amestecături în îmbe ţărâle. Şi aşea au orânduit pre Constantin-vodă iară în Ţara Muntenească şi pre Ştefan-vodă aicea în ţară. Şi stândŭ aşea sfatul, trimisése Ştefan-vodă cu bani pre Tâlmaci păharnicul în părţi căzăcéşti, să facă oaste, pohtindŭ pre hatmanii leşăşti să nu apere acestŭ lucru. Şi amu strângea oameni Tâlmaci în Movileu, iară acolea, la Racoţii, s-au schimbat sfatul într-altŭ chip.

Zac. 21. Mihnea-vodă domnul muntenescŭ, om fără de nice o frică spre Dumnedzău, fără nice un teméiŭ, tiran direptŭ fantastic, adecă

buiguitoriŭ în gânduri, au pus gândŭ să să hăinească pre turci. Şi mirându-se, cum va face să n-aibă siială de boieri ce era capete țărâi Munteneşti, cu mare şi nespuse tiranie, 30 de boieri, tot fruntea aceii țări, au omorât ş-au pus pre voia sa boieri. Şi după această faptă, au răpedzit la Racoții, dându-i ştire că, ori la ce-l va scoate norocul şi vrémea, este tovarăş împrotiva turcilor cu dânsul. Care lucru înțălegândŭ Racoții, dentâi n-au credzut pre Mihnea-vodă, apoi, dacă i-au trimis giurământuri şi au vădzut adevărata voia lui, că este împrotiva turcilor, au schimbat sfatul şi au lăsat Țara Muntenească să cârmuiască Mihnea-vodă despre acéia aripă, fiindŭ pre loc cu domniia şi cu prilej de oaste, iară pre Constantin-vodă l-au orânduit asupra Moldovei, avândŭ iarăşi şi Constantin-vodă oaste mai gloată şi prilej a ținere oaste. Pre Ştefan-vodă l-au oprit făgăduindu-i că, de va da Dumnedzău lucrurile spre folosul lui, iarăşi elŭ va hi la domnie şi aşea au rămas Ştefan-vodă înapoi. Nicolai Cârnul încă vădzindŭ coborârea lui Racoții şi amestecate lucruri, au venit cu oastea ce să trimisése.

Zac. 22. Acéstea audzindŭ Ghica-vodă că să lucreadză la Ardeal, cum iară să găteadză amestecături asupra țărâi, au trimis la hatmanii leşăşti pre Gligorie păharnicul, să nu priimască lucruri carile suntŭ împrotiva împărăției, de face Ştefan-vodă lefecii în țara lor asupra țărâi. Ce hatmanii leşăşti prea lesne s-au apărat, dzicând că în partea căzacilor să fac acélea, nu la dânşii. Şi era Ghica-vodă cu tabăra într-acea vară la Cârnicéni, ce dacă au vădzut de sfatul într-altŭ chip schimbat la Racoții şi au oblicit că şi Mihnea-vodă adevărat împrotiva împărăției hain şi Constantin-vodă gata să vie asupra țărâi, direptŭ peste munți să coboară, s-au mutat cu tabăra la Capul Stâncii, despre Țuțora, în preajma Bugeacului.

Zac. 23. Împărăţiia înțelegândŭ de acéste turburări la Ardeal, stândŭ veziriul după paza mării despre oşti cu galionuri Veneției, trimițândŭ la hanul, numai ori singur, ori pre un soltan cu oştile Crâmului să trimață în ceste țări împrotiva Ardealului. Ce, încă nu sosise în Bugeag

soltanul, cândŭ dencoace Constantin-vodă au intrat cu oşti în ţară pre Oituz şi în Ţara Muntenească Mihnea-vodă au intrat în turci. Pre unii i-au omorât, pre alţii mulţi au şi botedzat, câţişi s-au aflat turci în ţara lui, ori slujitori de ai lui, ori agi, ori neguţitori. Şi aşea s-au început ca de iznoavă amestecăturile în céste ţări. Mihnea-vodă după această faptă, singurŭ, sprinten, au mărsŭ de s-au adunat cu Racoţii de faţă, în munţi la strajea ungurească, unde venise şi Racoţii şi ş-au dat credinţa unul altuia. Şi s-au întorsŭ Mihnea-vodă în Târgovişte, unde era toate oştile lui strânse şi Racoţii i-au dat o samă de némţi ai săi şi catane. Şi au purces Mihnea-vodă în olatele turceşti asupra Giurgiuvului singur, iară o samă de oaste asupra Brăilei, iară pre Cornia despre Mehediia şi preste Dunăre, ardzândŭ şi prădândŭ. El singur au luat Giur-giuul şi l-au arsŭ şi Brăila iară au arsŭ oştenii lui şi au arsŭ şi Galaţii atunci tot acei căpitani ai lui şi la Dobrogea, asupra Hârsovei au trecut oastea. Ce acéia den locŭ n-au umblat bine, ce de-abiia au scăpat de turci.

Zac. 24. Acéstea s-au început în Ţara Muntenească, iară aicè Constantin-vodă cu 5.000 de oameni au venit asupra Ghicăi-vodă. Avea limbi Ghica-vodă şi de la Roman apucate de ai noştri şi amu de la Podul Leloaie şi vădzindŭ apropiiată oastea, au scos şi Ghica-vodă toată călărimea împrotiva lui cu Hăbăşescul hatmanul şi Grigorie păharnicul. Iară singur Ghica-vodă cu toată pedestrimea şi cu puşcile au trecut la Ţuţora în céia parte Prutul. Feciorul său, Grigoraşco-vodă, era amu purces la Ţarigrad la dvorbă.

Zac. 25. Oastea Ghicăi-vodă, de care s-au spus, călărimea, dacă au trecut Iaşii noaptea, au mas în râpile Tăuteştilor şi acolea au făcut sfat capetele, cum să să dea război cu singuri călăreţii, fără focŭ, fără pedestrime. Şi cu Constantin-vodă amu să ştia den limbi că era şi némţi călări cu foc şi săiméni pedestri şi oastea ungurească, nu este cu cale şi fără sminteală, ce au ales cu sfatul numai să să întoarcă toată oastea la céialaltă oaste şi numai 200 de oameni, ca-n chip de straje, să să arate oştii lui Constantin-vodă. Şi aşea au purcesŭ oastea îndărăptŭ, iară 200

de oameni cu Voicihovschii căpitanul au purces pre Bahlui în sus şi mai sus de Movile, îndată s-au tumpinat cu oastea lui Constantin-vodă, viindŭ în tocmală.

Zac. 26. Oastea noastră, care să întorsése cu Hăbăşescul hatmanul, n-au păzit calea spre Ţuţora, ce hatmanul sângur descălecat la mănăstirea lui Aron-vodă şi cu alţi boieri, iară oastea de pe supt steaguri au umplut târgul, pen pivniţe slobode cu vinuri, pen case, pen poduri, morţi beţi pre uliţe, pren toate pivniţele. Îi bătea căpitanii, să-şi margă la steaguri, ce, care batŭ ascultă, la grabă ca acéia? Căpitanul Voicihovschii, dacă au vădzut în târgŭ mai toată oastea bată, s-au oprit de laturea târgului cu oamenii ce era cu dânsul. Iară Constantin-vodă, dacă au sosit amu la văiuga Copoului, au stătut, gândindŭ că este oaste în târgŭ supusă. Iară dacă au vădzut că nu ieste oaste, ce ieste o glogozală deşartă, au luat cu oastea pe deasupra Copoului şi pentre vii şi acolea, la capul viilor, ş-au tocmit în tocmală oastea şi au stătut.

Zac. 27. Era léşii a lui Ştefan-vodă, carii fusésă la dânsul lefecii, cu Constantin-vodă în frunte şi o samă de catane. Cu acéia ai noştri béţi fără porunca nemerui, fără nici o tocmală, au început harţul întrândŭ béţi cu sabiile zmulte păn în şiragurile unguréşti. Au căutat şi noao a sta cu Voicehovschii capitanul, să nu pieie atâţea oameni şi au stătut harţul acéla mai bine de un ceas, neputândŭ a-i dezbăra nice într-un chip pre oamenii béţi dentr-acéla loc. Şi amu pierise de cei 4 oameni şi să apropiia încet toată oastea. Am purces pen târg direptŭ, gonaşii au dat după noi, însă numai până la marginea târgului şi au stătut, Constantin-vodă pre loc, pănă cu cercat bine târgul şi curtea. Şi oblicindŭ de Ghica-vodă la Ţuţora, n-au băgat oastea pen târgŭ, cum au făcut ai noştri, ce alaturea cu târgul, peste valea ce să dzice la noi Cucata, trecândŭ cu oastea, au purces întinsŭ în urma noastră cu oastea tocmită, apucândŭ pre mulţi de ai noştri în târg, carii au plătit scumpŭ acéla vin ce-l băuse, îndată cu capetele sale.

Zac. 28. Oastea noastră, cum era răzsipită den purtatul prostŭ, aşea şi cu mai mare proastă au venit poruncă, numai să li să dea războiŭ. Amu aproape de Capul Stencii, direptŭ pre culme, au stătut toate steagurile a noastre în tocmală şi au aşteptatŭ pre oastea lui Constantin-vodă.

Zac. 29. Amu nu léşii, ce draganiia nemţască era în frunte tocmită la Constantin-vodă cu foc şi un stol toată céialaltă oaste, căriia nu era a noastră depotrivă, că şi mai puţină cu mult şi fără foc, oaste călăreaţă numai. Iară preste poruncă neavândŭ cum hi într-altŭ chip, au săritŭ steagurile noastre întâi la dânşii şi mai ales căpitanul Voicehovschii ca un mare viteaz şi acmu, aicea şi la toate trébile, hie cândŭ slujitoriŭ deplin. Înloc au luat pre catane ce era în frunte la harţŭ în sabie şi pănă la némţi au cădzut acéia mai toţi, fiindŭ la acéşti ai noştri şi cai mai proaspeţi. Şi au dat steagurile lui Voicehovschii dirept în focul némţilor, den care foc înlocŭ au picat câţva slujitori de ai noştri şi un stegar de a lui Voicehovschii. Iară nemică nespăimându-se ai noştri de acéia cădére a celor slujitori, intrase amu cu sabiile în némţi, cât n-ar hi putut a mai da foc al doilea rândŭ, aşea să amestecase. Îndată au năvălit toată oastea şi şi aripile oştii lui Constantin-vodă, deci numai ce au căutat să să dea îndărăpt, steagurilor noastre. S-au prilejit la întorsul oştii noastre peste trupuri de unguri, carii cădzuse la tâmpinarea dentâi, un ungur cădzut de rană, lăsat în loc de mortŭ, au apucat o suliţă care cădzuse lângă dânsul şi vădzândŭ că fug ai noştri, au apucat suliţa şi au tâmpinat pre un slujitorŭ de ai noştri direptŭ pen vintre şi înloc au cădzut bietul slujitoriŭ de pre cal gios.

Zac. 30. Încătro era a năzui oştii noastre, era loc foarte rău şi îndată coborâşul Jijii, singura Jijiia de trecut rea şi tinoasă, nice de vad, nici de-notatŭ. La pod nu încăpea şi buldzându-se, cădea de îmbe părţile pe lângă pod acei de pe de laturi într-apă, cât de îmbe părţile pe lângă pod cuprinsă era Jijiia de cai şi de oameni. Şi acolea multă oaste de a noastră au pierit şi mai mulţi de apă. Au cădzut şi vii câţva pre mâna lui Constantin-vodă şi mai aleşi den boieri: Bucioc, Buhuş sulgériul cel

mare pre atuncea şi Gavriliţă Costachie jitnicer mare pre atuncea. Pre boieri, dacă i-au dus la Constantin-vodă, îndată i-au pus iară la boierii şi slobodzi, fără nici o pază. Peste podul Jijii n-au mai gonit oastea lui Constantin-vodă, ce au stătut pre deal la mas cu toată oastea. Iară Ghica-vodă cu oastea amu spăimată s-au sfătuit şi cu noaptea au purces spre Lăpuşna cu pedestrimea şi cu puşci, răpedzindŭ îndată de olac la el-agaşi de Bugeag dându-i ştire de acéste toate.

Zac. 31. Mărs-au dărăbanii bine păn în Lăpuşna, acolea pre loc răsuflândŭ o dzi oastea, a doua dzi agiunşi dărăbanii de Constantin-vodă cu giuruită de milă şi de léfe, dimineaţa s-au sculat ş-au apucatŭ puşcile câte era, depreună şi cu săiménii au purces înapoi, făcândŭ gâlceavă mare căpeteniilor şi cine ari rămânea, cu moartea lăudându-i-să. Care gâlceavă a lor vădzândŭ boierii pre câţi era, să nu-i apuce cu de-a sila, s-au dat în laturi. Iară singur Ghica-vodă au ieşit la dânşii cu şlicu la mână, rugându-să să hie îngăduitori, nu mai mult de cinci-şase dzile, spuindu-le adevărat venirea sultanului. Ce n-au avut cui dzice, nebunite gândurile prostimei şi turburate şi s-au aflatŭ ca acéia, carii nu s-au ruşinat de chip de domnŭ, ce l-au împinsŭ de la puşci pre Ghica-vodă şi au purces cu puşcile spre Iaşi. Iară curundŭ au luat plată deplin pentru faptele sale, precum vei citi mai gios.

Zac. 32. Rămâindŭ Ghica-vodă numai cu boierii, n-au cutedzat să mai zăbăvască la Lăpuşna, ce au purcesŭ spre Tighinea, pre Bâcŭ pănă la Luţéni şi acolea au aşteptat pre el-agasi. Iară dărăbanii şi cu săiménii au venit aicea în Iaşi şi s-au închinat la Constantin-vodă cu toţii şi de la Movileu într-acésteşi dzile au venit şi Tâlmaci păharnicul cu câţva de a lui Ştefan-vodă. S-au mirat Constantin-vodă de săiméni şi de dărăbanţi, carii cu toţii era pănă la 700 de oameni cu foc şi cu tunuri.

Zac. 33. Şi aşea Constantin-vodă aşedzându-se în scaunul ţărâi, au trimis şi la Ţarigrad, cercândŭ cu făgăduinţă să-şi tocmască domniia, ce n-au apucat să-i vie răspunsul, nici era cum, ce om era Chiupruliul vezir pre atuncea, că într-acéleşi dzile au sosit pre Botna şi el-agasi cu

o samă de oşti. Şi s-au mutat şi Ghica-vodă de pre Bâc la Botna şi amu împreunat cu el-agasi au stătut la Căuşeni, pănă au sosit şi sultanul.

Zac. 34. Turburarea a lui Racoţii amu era la ştirea împărăţiei şi hainiia a Mihnii-vodă. Deci asupra lui Racoţii era orânduit Ali-paşea, veziriul de Buda, iară asupra Mihnii-vodă, galga-sultan den Crâm. Şi atuncéşi veni véste şi de schimbarea Ghicăi-vodă den domniia Muldovei în Ţara Muntenească cu domniia aceii ţări, în locul Mihnei-vodă. Iară aicea în ţară, în locul Ghicăi-vodă, au dat domnia lui Ştefăniţă-vodă, feciorul lui Vasilie-vodă, care lucru, pentru să nu să răşchire boierii de pe lângă Ghica-vodă asupra vrémii aceie, s-au tăinuit multe dzile acestŭ lucru, apucându-să Ghica-vodă că va primeni acestea într-alt chip. Şi tot cum ar hi pentru trébile sale, au stătut împrotiva lui Constantin-vodă cu sultanul.

Zac. 35. Galga-soltan, măcară că-i venisă amu de la împărăţie porunca să rădice pre Ghica-vodă de la Muldova şi să-l ducă, să-l puie domnŭ în Ţara Muntenească, aflândŭ lucrurile în Moldova iară aşea amestecate, să nu lase pre Constantin-vodă, hainul împărăţiei, în scaunul ţărâi, au purces în sus pre Prut şi au stătut cu coşuriule la Bolota, mai gios de Ţuţora. Şi acolea făcândŭ sfat, singur au rămas cu coşurile ş-au oprit pre Ghica-vodă lângă sine, iară oastea toată sprintenă de război tătărască şi pre toţi boierii cu câtă gloată avea, au dat supt mâna lui Ahmet-aga el-agasi de Bugeag şi au purces el serdariŭ asupra lui Constantin-vodă la Iaşi.

Zac. 36. Luândŭ véste Constantin-vodă de soltanul că este amu aşea aproape, ş-au rădicat oastea den târgŭ şi s-au mutat la Gălata de Sus, şi acolea au pus dărăbanii noştri şi pe săiméni şi câţi pedestraşi au avut şi elŭ, de au săpat un şanţŭ pe deasupra pârâului, carele să desparte den pârâul Bârnovei şi vine pre supt Galata de Sus şi acolea după şanţŭ au descălecat toată pedestrimea, iară călărimea în deal şi au stătutŭ acolea cu tabăra toată.

Zac. 37. Oastea tătărască, cum au purces stoluri după stoluri şi dacă s-au strânsŭ toată la Ciric, au început a dodei întâi cu harţuri,

mărgândŭ tătarâi pănă la pârâu. Vărsa focul dărăbanii fără ispravă în harțŭ, cum au vedea mare năvală, așea strica iarba fără de nici o treabă și pre nime nu răniia, care lucru era îndată semnŭ de mare frica lor. Toate acéstea socotiia el-agasi, om de-abiia în toate ordele Crâmului altul al doilea la sprinteniie și la lucrurile războaielor. Iară îndesară o samă de săiméni de ciia ai noștri, ce să închinase la Constantin-vodă, s-au îndemnatŭ și au ieșit den șanțuri, viindŭ pre iazŭ, pre lângă pârâu, au venit pănă în podul Bahluiului și trecândŭ podul preste Bahlui, ce era pre atuncea mai gios de iazŭ și așea să simețise câtă pedestrime era și-n șés dencoace de pod ieșise câte 5-6 launloc și apucase și case câteva în Broșteni și da în tătari cu sinéțele. Iară și atuncea era de mirat, că pre nime nu răniia, fără doi cai, ci au rănit supt tătari la acél ieșit a lorŭ.

Zac. 38. Acéia semeție a lor vădzândŭ el-agasi, au încălecat sângur ș-au coborât în șes pre Bahluiu și fiindŭ și doao steaguri de unguri, iară elŭ singur au îndemnat pre niște tătari sprinteni asupra săiménilor, ce era în șes. Ș-au sărit tătarâi dirept asupra săiménilor, cu sinéțele la obraz săiménii fiindŭ. Și cum n-ari crede nime să margă tătarul la foc, așea îndrăznețŭ, au mărsŭ, alesŭ cum am vădzut pre unŭ tătar bugegean dirept asupra a doi săiméni cu sinețéle în pravilă, au mărsŭ și de aproape amu au slobodzit amândoi sinețele în tătari, iar nici pre unul nu l-au nemerit. Cu sabiia zmultă tătarul, pre unul l-au rănit, iară pre al doilea săiman l-au dus viu la el-agasi. Așea să cunoștea de atuncea pedeapsa oștii lui Constantin-vodă! Iară în céia parte de Bahluiŭ, în ceiriŭ, fugiia céle două steaguri de catane de la o vréme numai de un tătar, cu mare ocară și râs întru toți că fugiia atâțea oameni de unul și fugindŭ da înapoi cu pistoalele în sus, nevădzândŭ unde dă!

Zac. 39. Amu îndesară era acest harțŭ, preste noapte au ieșit den târg tătarâi la mas preste ceiriŭ, iară dărăbanii și săiménii un ceas n-au stătut, toată noaptea au dat cu sinéțele și nu câte unul, ce totodată ca-n chip nemțăscŭ, strica iarba fără ispravă în vânt. Ne-am gândit întâi că or hi dodeindŭ tătarâi, ce n-ave dodeială de nime, numai să cunoaște bine lucrurile blăstămate și-nspăimate.

Zac. 40. A doa dzi, vineri să prilejisă, deci tătarâi război să facă n-

au vrut, ferindŭ vinerea, care dzi la dânşii să ţine, cum ţinem noi dumineca din dzilele săptămânii, ce au şedzut gata, cu caii amână pănă spre amiadzădzi. Au chemat el-agasi pre boieri la sine şi le-au spus cum într-acéia dzi nu-i sloboade légea lor să margă asupra nemăruia, iară ei de ar veni, atuncea război om face. Şi au întrebat de boieri, ce le-ari părea şi lor, în ce chip, a dooa dzi ari mérge asupra lor şi den ce parte s-ari lovi şi ce loc ieste, unde stă oastea lor. Acéstea vorovindŭ cu boierii, că era om în faptele sale denafară de hirea tătărască, aşea de blândŭ, lin şi la treaba oştii deplin, acéstea vorovindŭ, numai ce să audzără dobele şi trâmbiţele în oastea lui Constantin-vodă şi s-au vădzut fără zăbavă şi clătirea oştilor la vale, spre Bahluiŭ. Şi aşea au ieşit toată oastea la şés, cu pedestrimea, cu puşcile, cuprindzindŭ oastea lor de la pârâul ce vine alăturea cu iazul, pănă la Galata de Gios şi aşea, cu acéia tocmală, au purces spre pod cu oastea Constantin-vodă.

Zac. 41. Au încălecat şi tătarâi, era de toţi ca 3.000 de oameni şi de ai noştri, moldovéni, vro 300 de oameni şi i-au tocmit el-agasi pre tătari şi pre ai noştri dencoace de Ciricu, pre podişŭ asupra Tătăraşilor, aşteptândŭ pre Constantin-vodă în tocmală.

Zac. 42. La Constantin-vodă de toată oastea va hi fost la 8.000 de oameni. În şés, la ieşitul harţului tătărăscŭ înainte, peste Bahlu-iŭ, n-au ieştitŭ de la dânşii la harţŭ nimè. Slobodziia puşcile câteodată şi era puşcile bune şi mari, de acéle puşci ce făcuse Ştefan-vodă Gheorghie la Liov, dară aşea da de bine dentr-însele, cât nu să lovască pre cineva, ce sunetul glonţulul nu să audziia pre nicăiurea. Acéia tocmală era. Şi să gândiia că ori înspăima pre tătari numai cu sunet, ce nu să sparie nepriietinul cu sunet în darn, fără moarte.

Zac. 43. Dacă au sosit oastea lui Constantin-vodă la Bahlui, s-au apucat de trecătoarea Bahluiului şi dacă au vădzut el-agasi că are gândŭ să treacă oastea Bahluiul, au pus un tătar bătrân la o movilă, care este de acolea, de unde sta oastea tătărască mai spre Aron-vodă, asupra Ciricului, învăţându-l, cât va vedea de acolo, că va începe a să sui oastea lui Constantin-vodă spre malŭ, pre la margiinile Tătăraşilor la deal, să

să învârtească pre movilă de trei ori. Şi aşa au făcut tătarul. Deci, cum au vădzut semnul de la movilă, de unde era tătarul, el-agasi întâi singur, ca un leu şi după dânsul toată oastea, cu glas: “Halla[1], halla, halla”, au purces. Au slobodzit dărăbanii şi săiménii toţi focul şi puşcile, de care durât a sinéţelor să oprisă tătarâi câtva, iară dacă vădzură că nu cade nime den sinéţele lor, au răbdat, păn-au început a să mai rări focul. O samă de dărăbani, cum au vădzut, că să stâmpără focul şi tătarâi tot stau, de la coadă unii au plecat fuga înapoi, pre carii, cum i-au zărit tătarâi că fug, cum orbi au năvălit şi au intrat în pedestrime cu sabiile zmulte. Să prăveşti moarte, să vedzi osânda şi aşea de sârg vărsare de sânge de oameni! Era trei iazuri de trupuri, cum sta trei rânduri de pedestrime, unul preste altul de pe supt mal, pănă în pârâul Bahluiului. Constantin-vodă au luat drumul cel mare spre Scântéia, călăréţii care încotro au putut, unii pre Bahluiŭ, alţii pen Cârlegătură şi s-au topit mulţi unguri şi den călărime şi mulţi au dat şi de pe iazŭ în hălăşteu, mulţi ş-au pus capetele şi pen codri. Iară carăle a lui Constantin-vodă toate au rămas la mănăstirea lui Pătru-vodă, la Galata de Sus. Şi aşea mult tătarâi n-au gonit, ferindu-se de păduri. Atuncea au cădzut la robie şi Băleanul banul de la Craiova de Ţara Muntenească. Aicea în oraş era mănăstirile pline de bieţii oameni târgoveţi şi sărăcimea au dat toată bani, de s-au răscumpărat ca den robie.

Zac. 44. Soltanul după această izbândă, luândŭ pre Ghica-vodă cu sine, după porunca împărăţiei, au purces pre la Huşi în Ţara Muntenească şi acolea, fără nici unu război cu Mihnea-vodă, l-au aşedzat la scaunŭ, fugindŭ den Târgovişte Mihnea-vodă şi simţin-du-se în faptele sale céle mai multŭ decât păgânéşti, cu furiş la Racoţii, în Ardeal, undeşi ş-au borât curând şi sufletul în prăpăştile iadului. Şi cum scrie sfânta Scriptura: “**И погибе памѧт єгѡ съ шꙋмом**” (“Perit-au pomenirea lui cu sunet”). Aşea spun că l-au otrăvit Racoţii. Făcuse el o zarvă pe la

[1] Allah.

Dârstor, pe la Giurgiuv cu turcii, pănă a-i veni vestea de răzsipa lui Constantin-vodă de aicea, care, de au făcut vreo vitejie acolea, să scrie munténii. Iară aicea au venit Ştefan-vodă, feciorul lui Vasilie-vodă, în scaunŭ.

CAPULŬ ALŬ DOODZĂCI ŞI 2

Zac. 1. Ştefăniţă-vodă, feciorul lui Vasilie-vodă, toată domniia a lui Gheorghie Ştefan-vodă fiindŭ aicea cu îmma-sa în opreală, de carele siindu-să boierii să nu iasă la domnie în viaţa lor, ales boierii carii era de casa lui Ştefan-vodă, îndemna pre Ştefan-vodă să-l semnédze la nas[1]. Ce n-au priimit Ştefan-vodă, dzicândŭ: "Om muri noi pănă atuncea, pănă va hi unulŭ ca acésta domnŭ", că era copilaş mic încă pre atuncea Ştefăniţă-vodă. Iară dacă au ieşit Ştefan-vodă Gheorghie den domniie ş-au venit Ghica-vodă în scaun, aducându-şi aminte binele, mila şi cinstea care au avut de la Vasilie-vodă, pre doamna sa şi cu feciorul au trimis în Ţarigrad cu cinste. Era încă Vasilie-vodă viu, închis la Edi Cula şi dacă au mărsŭ în Ţarigrad doamna lui Vasilie-vodă, era slobodă a mérge la domnŭ său. Iară pre Ştefăniţă-vodă l-au dat Vasilie-vodă la priietini, la carte şi agiungândŭ amu la ai..., mergea câte cu un răvaş şi la veziriul Chiupruliul cel bătrân, la nevoile sale. Spun, dacă l-au vădzut veziriul amu voinic, au dzis: "Voinic fecior are Vasilie-bei!" Şi aşa, fără zăbavă, au ieşitŭ la domnie Ştefăniţă-vodă, mutândŭ veziriul pre Ghica-vodă în Ţara Muntenească, ca pre un om bătrân, pentru aşedzarea aceii ţări, după mare răscoale ce făcuse Mihnea-vodă în Ţara Muntenească.

Zac. 2. Bine nu s-au aşedzat aicea în scaun Ştefăniţă-vodă şi acolea Ghica-vodă în Ţara Muntenească, în anul dentâiu a domniilor lor, Constantin-vodă au şi lovit iară fără véste pre Ghica-vodă şi aşea

[1] Tăierea cartilajului dintre cele două nări era o mutilaţie care făcea pe cineva inapt pentru domnie.

degrabă, cât, cu noaptea au plecat fuga din scaun Ghica-vodă din București și au apucat Constantin-vodă scaunul Țărâi Munte-néști iară.

Zac. 3. Soltanul era în Bugeag; îndată i-au mărs porunca de la împărăție să margă asupra lui Constanin-vodă și îndată au purces sultanul. Iară Constantin-vodă au strânsŭ oaste foarte bună, că și țara venise la dânsul toată și s-au tăbărât în munți la loc așea de tare, câtŭ soltanul, dacă au înțeles ce oaste are și în ce loc ieste, nu să gândiia că așea lesne îl va lua, că avea și léși, și némți, și unguri, și sirbi lefécii, că încă nu fârșisă banii a lui Matei-vodă. Ce, într-o dzi au ales soltanul 300 de tătari într-ales și le-au dat poruncă, oricum, numai să străbată la locul acéla unde era tabăra lui Constantin-vodă. Și au purces tătarâi și s-au tâmpinat cu o straje a lui Constantin-vodă, care straje vădzândŭ că vin tătarâi, s-au dat înapoi și luându-i tătarâi în goană, tabăra céialaltă, nu să să apuce de război, în ce loc era, ce acéia spaimă le-au cădzut asupra, cum, care încotro au putut, au plecat fuga, și au lăsat toată tabăra pustie. Numai Constantin-vodă, vădzândŭ spaimă ca acéia, ș-au strânsŭ lefécii ce avea ș-au purces preste munți în Ardeal. Hiclenșug au fostŭ a munténilor, că n-au vrut să să puie împrotiva împărăției, au ce urgiia lui Dumnedzău au fostŭ la acéia spaimă, că spun că numai șépte tătari au fostŭ acéia ce au gonit și au răzbit pănă la tabără, cât s-au mirat și singur sultanul. Deci, după această izbândă, au ședzat soltanul iară pre Ghica-vodă, carele era fugit la pașea de Dârstor.

Zac. 4. Constantin-vodă, după fuga sa den Țara Muntenească, n-au mărsŭ la Racoții, ce în număr ca la 800 de oameni, tot într-ales lefécii, s-au suit cu munții alăturea în sus și aproape de Maramorăș, pe la Bistriță, au luat potica preste munți, pre la Dorna și au ieșit pre la Câmpulungŭ a țărâi noastre și trecândŭ mai pe den sus de Suceavă, au lovit pre la Hotin și au trecut Nistru la căzaci pre la Movileu, ispitindu-să și despre acéia aripă.

Zac. 5. Ştefăniţă-vodă aicea, ca un om tânăr, nevrândŭ soru-sa, doamna Roxanda, să vie pre scrisorile tătâne-său ş-a lui în ţară, den Raşcov, care târgŭ îi didésă Hmil, după moartea feciorului său, lui Timuş, au trimis oaste asupra Raşcovului, să-l bată şi să o ia cu de-a sila. Ce n-au pututŭ face nemică ai noştri Raşcovului, numai ce au făcut zarvă cu căzacii. Cândŭ şi cândŭ aştepta prilej ca acéla căzacii să lovască aicea în ţară şi prilejindu-se a nemeri lui Constantin-vodă la dânşii înloc i-au făgăduit oaste.

Zac. 6. În Ţara Muntenească, după fuga acéia ce făcuse Ghica-vodă de Constantin-vodă, veziriul scârbit pre dânsul, nu preste multă vréme au trimis pe paşea de Dârstor de l-au luat den scaun şi au dat domniia în locul lui, feciorului său lui Grigorie-vodă.

Zac. 7. Şi aşea, tot într-acelaşi an, anul dentâi a domniei lui Ştefăniţă-vodă, toamna, au venit Constantin-vodă cu oastea căzăcească şi asupra lui Ştefăniţă-vodă ispitindŭ în divuri, în chipuri, să încapă la domnie, nu fără agiutoriul şi îndemnarea a lui Racoţii, că şi Racoţii, încă aşedzat nu era şi-n Ardeal o cetate anume Oradiia cu oamenii lui Racoţii aşedzată, pre atuncea o bătea Ali-paşea, care au şi luatu-o, ieşindŭ o făméie den cetate şi arătândŭ turcilor apa de unde veniia, de-ncungiura cetatea. Acéia apă abătându-o turcii de la cetate în laturi, au luatu-o, vestită între cetăţile Ardealului.

Zac. 8. Înţelegândŭ Ştefăniţă-vodă că tréce Constantin-vodă Nistrul la Soroca, au ieşit la Coicéni cu oastea sa ş-au pus tabăra acolea, însă oastea era pre puţină, că ţara într-acéia foamete era într-acéla anŭ, cât mânca oamenii papură uscată în loc de pâine, măcinându-o uscată. Şi de pe acéia foamete porecliia şi pre Ştefăniţă-vodă, de-i dzicea Papură-vodă. Ce vrémile şi voia lui Dumnedzău nu sunt, în voia domnilor.

Zac. 9. Iară şi pre câtă oaste era, o trimisésă Ştefăniţă-vodă toată în frunte înainte pre Răut cu Catargiul şi cu Grigorie păharnicul şi cu Mihalcea Hâncul sărdariul şi călăraşii de ţară şi toţi mazilii cei mai sprintini, aproape de 2.000 de oameni. Şi aşea oastea acéia foarte cu

proastă tocmală, cu orânduiala serdarilor ce era fără crieri, au lovit Chiaşca căzacul noaptea, numai cu 300 de oameni şi au răszipit, toată oastea acéia, cu mare ocară, oaste numai den sunet răzsipită, nice gonită de cineva. Iară tot adunându-să la loc, amu pre giumătate decât era întâiŭ, au stătut, de straje, pănă au sosit şi Constantin-vodă cu tabăra la dânşii, carele, dacă au luat veste den limbi că este la Coicéni Ştefăniţă-vodă, au luat, în gios, trăgândŭ oastea la Prut, la Zagarancea. Şi să nu hie dat această véste un căpitan leah, anume Voicehovschii, că Constantin-vodă este amu mai gios de noi cu oastea, de străjerii noştri l-am hi ştiut atuncea cândŭ ar hi trecut Prutul. Deci au purces şi Ştefăniţă-vodă în gios pre la Posadnici şi trecândŭ târgul pre deasupra mănăstirii lui Aron-vodă, au trecut la Tomeşti, pre Bahlui şi acolea au stătut cu oastea. Iară Constantin-vodă într-acea noapte au mas la Prut de céia parte.

Zac. 10. Adoa dzi Constantin-vodă s-au apucat cu căzacii de trecătoare, iară Ştefăniţă-vodă au luat Prutul în gios, în preajma Bugeagului, că îndată au răpezit la el-agasi de Bugeag. Şi era cu Ştefăniţă-vodă şi balgi-başea hanului cu vro 100 de tătari, den care tătari şi de ai noştri au ales Ştefăniţă-vodă şi au mărsŭ supt tabăra căzăcească, amu Prutul trecută, de au luat den oastea lui Constantin-vodă limbă.

Zac. 11. Au spus limba, cum sunt cu Constantin-vodă 5.000 de căzaci den toate polcurile aleşi şi 1.000 de lefecii a lui şi cumŭ mergea Constantin-vodă dirept la Iaşi. Acélea înţelegând Ştefăniţă-vodă, cu sfatul lui balgi-başea, au luatŭ cu tot de-a dinsul pre Prut în gios, în tâmpinarea lui el-agasi şi s-au tâmpinat cu el-agasi de Bugeag la codrul Chighéciului.

Zac. 12. Trimisése Constantin-vodă în urma lui Ştefăniţă-vodă 500 de oameni cu Durac, cărora şi Ştefăniţă-vodă, trimiţindŭ înainte să cerce pre Hăbăşescul şi pre Voicehovschii căpitanul, înainte numai cu o sută de oameni. De la Obileni s-au supus oamenii lui Constantin-vodă şi s-au făcut a fugi céia ce să arătasă, pre carii gonindu-i ai noştri, au

ieşit toată strajea lor. Deci, numai ce au căutat a pleca céstora ai noştri fuga. Era cu ai noştri şi tătari puţintei, în carii era şi un comis a soltanului, ce vénise pentru poclonul lui la Ştefăniţă-vodă. Au pierit acolea acéla om a soltanului şi alţi doi tătari cu dânsul, năvălindŭ preste Jijiia după cei dentâi ce să arătasă. Apoi la trecutul Jijii înapoi, li s-au înglodat caii. Îl apucase alt tătar pre comisul acéla a sultanului după sine pre cal, ce apoi au pus capul şi el şi comisul acéla.

Zac. 13. Dacă s-au tâmpinat Ştefăniţă-vodă cu Şah Bulat-aga, el-agasi de Bugeag, ca 2.000 de oameni cu dânsul şi cu Ştefăniţă-vodă pre 1.000 de oameni, au purces dirept asupra lui Constantin-vodă la Iaşi. Amu adunase la sine Constantin-vodă pre vlădici şi câţva boieri suseni[1]. El-agasi îndată au ales o samă de tătari sprinteni şi i-au trimis să lovască Iaşii fără véste. Şi aşea degrabă au lovit, cât au luat oraşul în lungŭ, de au apucat mulţi oameni în robie den târgŭ. Constantin-vodă vădzândŭ că-i vin tătarâi asupra, au ieşit cu tabăra şi au stătut cu oastea de laturea târgului, pre pârâul Căcăinii, mai gios de podul lui Ştefan-vodă. Iară Ştefăniţă-vodă cu el-agasi au cuprinsŭ Tătăraşii.

Zac. 14. Mergea ai noştri o samă mai bine, departe asupra taberii, decât tătarâi şi săiménii îi bătea den sinéţe de după case. Într-acéiaşi dzi au ieşit o samă de capete căzăceşti la el-agasi la voroavă şi cerea de la dânşii el-agasi să dea pre Constantin-vodă şi să margă ei slobodzi. Pre un păr au stătut atuncea viaţa lui Constantin-vodă, că solii amu pozvoliia, ales Stamatenco, carele era mai mare pre căzaci. Numai căzacii sânguri den sine, den făgăduinţa lui Constantin-vodă că pe tot omul va da la Movileu câte 20 de lei şi dândŭ o samă de bani la sotnici şi mai mult lui Chiaşco sotnicul, au strigat căzacii pănă într-unul, chiuindŭ “**неХаи слава наша не гχибнет**” adecă: “Să nu piară cinstea noastră“, or sta şi acést lucru nu or face. Spun să hie luat bani de la Constantin-vodă şi el-agasi.

[1] Adică boieri din Ţara de Sus.

Zac. 15. A dooa dzi pre amiadzădzi, au purces tabăra legată den loc şi la suitul malului pre de laturea Tătăraşilor, să hie fost o tocmală şi nevoinţa lui el-agasi, era de-a să rumpere tabăra la acela loc de ai noştri. A doa năvală au făcut ai noştri amu pre deal spre Aron-vodă şi înfrânsése pe pedestrimea căzacească pănă în cară şi au picat acolea căzaci, iară şi supt ai noştri cai s-au aflat răniţi câţva şi morţi.

Zac. 16. Şi aşea au hălăduit Constantin-vodă şi dentr-acéia dată de supt cumpănă mare a vieţii, n-au mai cercat zarve de atuncea, ce s-au aşedzat în Crăiia Leşască. Mărs-au Ştefăniţă-vodă cu el-agasi în urma căzacilor pănă preste Prut, iară petrecătorilor, nu oşténilor şi gonaşilor sămănători. Şi s-au întorsŭ el-agasi la Bugeag, iară Ştefăniţă-vodă în Iaşi. Căzacii cu Constantin-vodă au trecut la Movileu Nistrul şi acolea mare nevoie au avut de căzaci pentru léfe.

Zac. 17. Bine nu s-au mântuit Ştefăniţă-vodă de el-agasi de Bugeag, au sosit şi paşea de Silistra, Mustafa-paşea şi cum au sosit, au descălecat dirept la curtea cea domnească şi au strânsŭ toţi boierii la sine şi întrebându-i de acéste oşti căzăceşti, cum de au venit asupra ţărâi împăratului, făcândŭ pre boieri haini, i-au luat pre toţi, câţişi au fost boieri, de i-au închis, ţiindŭ rău şi pre Ştefăniţă-vodă şi făcându-l omŭ de nemică. Au şedzut aicea trei dzile, cu mare cheltuială şi sile în oraşŭ de oşténii lui şi la purces au ales den toţi boierii pre Toma vornicul şi pre Şeptelici hatmanu şi pre Prăjescul vornicul în pază şi pănă n-au dat 60 pungi de bani, nu i-au slobodzit pre boieri, carii mai sus să pomenescŭ, amu de la marginea ţărâi.

Zac. 18. Ştefăniţă-vodă toate faptele acéstea a paşii dândŭ ştire la Chiupruliul veziriul şi amu şi Vasilie-vodă ieşisă den Edi Cula slobod, înloc au răpedzit la paşea de l-au dus la Ţarigrad şi cu puţin de n-au pierit sângur paşea; iară chehaia lui au plătit acéle fapte cu capul.

Zac. 19. Într-acest anŭ ş-au fârşit dzilele vieţii sale şi Vasilie-vodă, domnŭ vestit întru domnii ţărâi şi cu fericită domniie. Ştefăniţă-vodă,

cât s-au dezvărat, îndată i-au venit poruncă să trimiţă oastea în Ţara Ungurească şi de la munténi iară aşea, asupra lui Racoţii şi au trimis Ştefăniţă-vodă pre Voicehovschii căpitanul de lefecii cu 1.000 de oameni şi pre Mihalcea Hâncul serdariul.[1]

Zac. 20. Sărascher de la împărăţie era asupra lui Racoţii un paşe, anume Săidi-paşea. Nu-l pot uita turcii pănă astădzi pre acél paşe şi acéla om era de războinic şi tare, cât (precum spunea şi ai noştri de dânsul) cu hatmanii cei vestiţi în lume poate să să puie hirea lui. Cu acela adunându-se şi oastea muntenească şi a noastră, au purces asupra lui Racoţii şi la Cliujvar, la oraş, le-au ieşit Racoţii înainte cu oştile sale.

Zac. 21. Paşea n-avea mai mult de 6.000 de oameni, fără oastea cestor doă ţări, însă, cum spun, neînfrânt om la războaie. Iară Racoţii avea 8.000 de oameni, de mare scumpete ce avea acél om, că de ar hi avut oaste mai multă, cum era oastea turcească puţină atuncea asupra lui, la dânsul era acéia dată izbânda. Şi cum au fost acela război, n-am vrut să-l trecem cu pomenirea.

Zac. 22. Tocmise Racoţii toată pedestrimea sa şi puşcile den-a-direapta, împrotiva muldovénilor ş-a munténilor, ştiindŭ că acéste neamuri împrotiva focului nu stau. Iară singur cu capul său, cu toată călărimea (că avea aleasă călărime), au stătut împrotiva oştii turceşti.

Zac. 23. Iară Săidi-paşea tocmise pre 2.000 de munténi şi pre 1.000 de muldovéni den-a-stânga sa, iară călărimea turcească o samă în frunte înaintea sa, iară o samă de călăreţi şi o dată cu pedestrimea, câtă avea şi cu puşcile, au stătut pe după călărimea ceii dentâi. Şi dacă au tocmit aşea oastea, au chemat toate capetele, şi-a noastre şi munteneşti, şi le-au dat, poruncă aşea: "Câinilor! Iacă eu oi purcéde dirept asupra ghiaurului şi nu cu altă armă, numai cu sabia. Den voi carele să va

[1] Miron Costin face aici o confuzie cronologică: expediţia împotriva lui Gheorghe Rakoczi, pe care o povesteşte în paginile următoare, a avut loc în realitate în 1660, adică înainte de luptele cu Constantin Şerban şi cu cazacii, povestite mai sus (1661).

apuca, ori de arcŭ, ori de altă armă, aceluia capul îi voi tăia şi întâi voao, capetenilor. Deci, eu cum oi purcéde şi oi începe războiul, voi să tréceţi preste pedestrime şi să loviţi oastea nepriietinului den dosŭ. Dacă oi înfrânge, că ştiu eu că oi înfrânge, unul den voi să nu cumva să să apuce de jacŭ, să descalice cineva la vreo boarfă sau să alérge după cai slobodzi cineva, să prindză, ce să goniţi strânşi pre nepriietinul, că de goană sunteţi voi mai buni decât oastea a mea ceastalaltă. Şi aceasta învăţătură să ţineţi, cum vă dau poruncă. Iară că nu oi bate pre nepriietinul, nime den voi să nu gândească, că eu ştiu că oi bate."

Zac. 24. Şi după aceasta poruncă, cum au sosit, capetele oştii noastre la bulucurile sale, au şi purces paşea întâi cu oastea, aşea tocmită cum s-au dzis şi ai noştri alăturea. Dacă s-au apropiiat, turcii de oastea lui Racoţii, au sărit Racoţii cu toată oastea o dată, singur fruntea cu aleşi catane ce avea şi îndată au înfrânt toată călărimea turcească, câtă era în frunte şi aşea au buldzitu-o, cât începusă a da preste paşea, carele venea cu temeiul pre urmă. Ce, au stătut paşea singur cu sabiia zmultă, oprindŭ oastea care o înfrânsésă den frunte ungurii. Şi păşind singur cu sine şi cu bulucul său înainte, s-au amestecat oştile turceşti în sabii cu ungurii. Ce turcii pre carii îi buldziia sângur cu chipul său paşea, au lovit şi aripa cea de muldovéni şi de munténi asupra pedestrimei lui Racoţii, amu den dosul lui Racoţii, că trecuse Racoţii înainte şi rămăsésă şi munténii şi muldovénii amu can înapoia lui. Au slobodzit focul némţii lui Racoţii şi puşcile în ai noştri, care focŭ nesuferindŭ ai noştri, s-au datŭ înloc înapoi, ca-n chip de fugă. Acolea mare greşeală au făcut, Racoţii, de n-au pus lângă pedestrime şi ceva călăreţi. Să hie încălecat pe munténi şi pre muldovéni, atuncea cândŭ i-au înfrântŭ focul, n-ari hi mai îndireptat în véci ai noştri. Ce, dacă au vădzut ai noştri că altă grije n-au, fără numai focul, cum s-au deşertat sinéţele, cum s-au întorsŭ o samă de căpeténii, ales Voicehovschii căpitanul şi Cantimir, pre atuncea ceauş la mun-téni, care apoi au fost şi serdar aicea în ţară şi alţii şi îndată după dânşii toată oastea. Şi pănă a umple némţii sinéţele,

deşertate fiindŭ, au intrat céştealalţi cu sabiile zmulte în pedestrime şi îndată au amestecat, toată pedestrimea şi au pornit-o în răzsipă, rămâindŭ şi puşcile şi armele pedestrimei în deşertŭ. Şi aşea vădzândŭ ungurii pierirea pedestrimei sale şi amu în dosul său, i-au început a slăbi şi mai vârtos luptândŭ Racoţii sângur în războiŭ l-au rănit un turcŭ dirept în capŭ cu rană foarte grea, den care rană i s-au prilejit şi moartea.

Zac. 25. Vădzândŭ ungurii pre Racoţii domnul său aşea cu grea rană, l-au şi apucat catanele între sine şi s-au abătutŭ la lături, cum au purces toată oastea ungurească în răzsipă. Goană aşea grea n-au fost, că turcii pre obiceaiul său n-au gonit, ai noştri încă, fiindŭ aproape îndată de păduri, nu s-au lăţit cu goana. Şi aşa au fostŭ fârşitul şi lui Racoţii, domnŭ în mare fericire născut, între cei fericiţi cnédzi, mare fericit. Dară la ce nu aduce nesăţioasă hirea oamenească la măriri. După această izbândă asupra lui Racoţii, Săidi-paşea au aşedzat tot Ardealul în partea împărăţiei şi oştile noastre le-au slobodzit, pre acasă.

Zac. 26. Aicea în ţară în cest an domniia cu pace Ştefăniţă-vodă preste toată vara, iară bine n-au sosit oastea céia ce era trimasă la Ardeal, au şi venit poruncă şi alta de la împărăţie, să purceadă singur Ştefăniţă-vodă la Nepru, să fie de agiutor acolea paşii de Silistra şi hanului la lucrul unor cetăţi, care au făcut împărăţiia din pajişte pre Nipru, pentru apărarea căzacilor, să nu poată umbla pre mare. Numai ce au căutat a purcéde Ştefăniţă-vodă şi-n cale mergândŭ, amu de Tighinea aproape, pe Bâcŭ, la un sat anume Luţénii, au cădzut în boală foarte grea, lungoare, care boală au priceput îndată doftorul că trebuie să ia sânge, ce n-au ascultat şi adăogându-să boala şi ales toamna amu, aşea de greu l-au cuprin-sŭ herbinţeala, cât pănă la Tighinea au stătut frănitic, adică buiuguit de hire. Cu chipul ciumii era boala, că i-au ieşit şi bolfa la o mână, însă nu era ciuma, ci direaptă lungoare cării boale îi dzic doftorii maligna. Şi cât au trecut la Tighinea Nistrul, au stătut a treia dzi mortŭ. De acéia boală au murit acolo şi Dumitraşco

Drăguţăscul de la Suceavă, om cunoscut şi ales la toată curtea. Hirea aceştii domnii a giudeca nu putem, că nu era încă coptǔ în vârsta sa. Multe să cunoaştea într-însul den hirea tătâne-său, iară la mânie răpitoriǔ.

Zac. 27. Turcii agalarii de Tighinea, cum au audzit de moartea lui Ştefăniţă-vodă, încă nu era ieşit sufletul, s-au înglotit şi au venit să ia ce or găsi domnescǔ tot pre sama împărăţiei. Puţin lucru au lipsit de nu s-au făcut mare zarvă între noi şi între turci, că intrase ca-n chip de jac în tabără o samă de dânşii. Ce, dacă au stătut cu boierii la socoteală, nu le-au oprit boierii, ce le-au răspunsǔ: “Luaţi! Ce, apoi să nu daţi de mai mult samă!” Şi luându-şi sama agii, să nu dea apoi mai multǔ de precum or lua, s-au lăsatǔ.

Zac. 28. Boierii după fârşitul lui Ştefăniţă-vodă, îndată au ales pre Chiriţă Dracon Ruset, carele apoi au cădzut şi domnǔ şi cu dânsul şi pre Alexandru Costin postelnicul şi i-au răpedzit îndată la împărăţie, dândǔ ştire de moartea lui Ştefăniţă-vodă şi să arate mare rugămintea ţărâi pentru domnǔ de ţară şi să pomenească îndată de Dabijea vornicul. Însă nu era cu ştirea tuturor pentru Dabijea-vodă, alţii trăgea cu alte chipuri, pre carii să-i treacă condéiul nostru pentru urâtă pomenire. Iară oasele lui Ştefăniţă-vodă luând boierii cu sine, au purces deodată pre Nistru în sus, pe de céia parte şi trecândǔ la Bilacău Nistrul. Şi au venit în Iaşi şi l-au astrucat în mănăstirea tătâine-său, care să pomenéşte pre numele Trei Svetitelei.

CUPRINS

DE NEAMUL MOLDOVÉNILOR,

DIN CE ŢARĂ AU IEŞIT STRĂMOŞII LOR

PREDOSLOVIE,

ADECĂ CUVÂNTARE DINTĂI DE DESCĂLECATUL ŢĂRÂI CEL DINTĂI ŞI A NEAMULUI MOLDOVENESCŬ

CĂTRE CITITORIŬ

Începutul ţărâlor acestora şi neamului moldovenescŭ şi muntenescŭ şi câţi sunt şi în Ţările Ungureşti cu acest nume, români şi până astăzi, de unde suntŭ şi de ce seminţie, de când şi cum au dăscălecat, acéste părţi de pământŭ, a scrie, multă vréme la cumpănă au stătut sufletul nostru. Să înceapă osteneala aceasta, după atâta véci de la discălecatul ţărâlor cel dintâi de Traian împăratul Râmului, cu câteva sute de ani peste mie trecute, să sparie gândul. A lăsa iarăş nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o seamă de scriitori, ieste inimii durére. Biruit-au gândul să mă apucu de această trudă, să scoţ lumii la védére felul neamului, din ce izvor şi seminţie suntŭ lăcuitorii ţărâi noastre, Moldovei şi Ţărâi Munteneşti şi românii din Ţările Ungureşti, cum s-au pomenit mai sus, că toţi un neam şi o dată discălecaţi suntŭ, de unde suntŭ veniţi strămoşii lorŭ pre acéste locuri, supt ce nume au fostŭ întăi la discălecatul lor şi de cândŭ s-au osebit şi au luat numele cest de acum, moldovan şi muntean, în ce parte de lume ieste Moldova, hotarăle ei păn unde au fostŭ întâi, ce limbă ţin şi păn-acum, cine au lăcuit mai nainte de noi pe acestŭ pământŭ şi supt ce nume, scot la ştirea tuturorŭ, carii vorŭ vrea să ştie neamul ţărilor acestora.

Dzice-va néştene: prea târziu ieste; după sutele de ani cum să vorŭ putea şti poveştile adevărate, de atâtea vacuri? Răspunzŭ: Lăsat-au puternicul Dumnezeu iscusită oglindă minţii omeneşti, scrisoarea, dintru care, daca va nevoi omul, céle trecute cu multe vremi le va putea şti şi oblici. Şi nu numai lucrurile lumii, staturile şi-ncepăturile ţărâlor lumii, ce şi singură lumea, ceriul şi pământul, că suntŭ zidite după cuvântul

lui Dumnezeu celui putérnic. Crezŭ, din Scripturi ştim şi din Scripturi avem şi sfânta credinţă a noastră creştinească şi mântuirea noastră cu pogorârea fiilui lui Dumnezeu şi împeliţarea cuvântului lui, cel mai denainte de véci în firea omenească (denafară de păcatŭ). Scriptura ne deşchide mintea, de ajungem cu credinţa pre Dumnezeu, duhul cel nevăzut şi necoprinsŭ şi neajunsŭ de firea noastră, Scriptura departe lucruri de ochii noştri ne face de le putem vedea cu cugetul nostru. Să nu pomenim de marile Moisi, carile după 2.400 de ani au scris létopiseţul de zidirea lumii, că acela au avut pre însuşi Dumnezeu dascal, rostŭ cătră rost. Omir în 250 de ani au scris după răsipa Troadii războaiele lui Ahileus, Plutarhŭ în 400 de ani au scris viiaţa şi faptele vestitului împăratŭ în lume, a lui Alexandru Machidon; Titus Livius cursul a toată împărăţiia Râmului în 700 de ani şi mai bine au scrisŭ după urzitul Râmului şi alţi mulţi istorici, cercândŭ de-amărântul scrisorile, cursul a multe vacuri cu osârdie şi cu multă osteneală au scos lumii la vedére istorii.

Îndemnatu-m-au mai multŭ lipsa de ştiinţa începutului aceştii ţări, de descălicatul ei cel dintâi, toate alte ţări ştiindŭ începuturile sale. Laud osârdiia răposatului Uréchie vornicul, carile au făcut de dragostea ţărâi létopiseţul său, însă acela de la Dragoş-vodă, de discălicatul cel al doilea al ţărâi aceştiia din Maramoroşŭ scrie. Iară de discălicatul cel dintăi cu români, adecă cu râmléni, nimica nu pomenéşte, numai ameliţă la un loc, cum că au mai fostŭ ţara o dată discălicată şi s-au pustiit de tătari. Ori că n-au avut cărţi, ori că i-au fostŭ destul a scrie de mai scurte vacuri, destul de dânsul şi atâta, câtŭ poate să zică fiéştecine că numai lui de această ţară i-au fostŭ milă, să nu rămâie întrŭ întunerecul neştiinţei, că célelalte ce mai suntŭ scrise adăosături de un Simeon Dascalul şi al doilea, un Misail Călugărul, nu létopiseţe, ce ocări suntŭ. Care şi acélea nu puţină a doao îndemnare mi-au fostŭ. Câtŭ mi să pare, bine nu ştiu, că n-am văzut létopiseţul lui Evstratie logofătul, iară cum am înţeles de câţva boieri şi mai ales din Niculai Buhuş ce au fostŭ

logofăt mare, pre acestŭ Simeon Dascal, Istratie logofătul l-au fătat cu basnile lui şi Misail Călugărul de la Simeon au născut, cela fiiu, cestalalt nepot. Şi mult mă mir de unde au luat acéste basne, că şi Uréchie vornicul scrie şi el: 45 de ani la domniile céle dintăi, nici o scrisoare nu să afla de lucrurile lor, ce s-ar fi lucratŭ şi nici streinii n-au ştiut nimica de dânşii, pănă la Alixandru-vodă cel Mare şi Bun. Décii au început istoricii leşăşti a scrie, mai ales Bielschii şi Marţin Paşcovschii, pre carii i-au urmatu răposatul Uréchie vornicul. Dacă n-au fostŭ dară dintăi scrisoare în ţară şi nici streinii n-au ştiut şi nimica n-au scris, de unde suntŭ acéste basne, cum ca să fie fostŭ moşii ţărâi aceştiia din temniţile Râmului, daţi întru ajutoriul lui Laslău craiul unguresc? Şi românii acum era în Maramoroş în zilele acelui craiŭ, ceşti dincoace, de unde ieste acum Moldova, iară cei dincolo, unde ieste acum Ţara Muntenească, iară în munţi, pre Olt, unde şi acum să pomenéşte Ţara Oltului[1] şi râmlenii cei discălicaţi de Traian în Ardeal, acum era în Ardeal.

Eu, iubite cetitoriule, nicăirea n-am aflatŭ nici un istoric, nici latin, nici leah, nici ungur, şi viiaţa mea, Dumnezeu ştie, cu ce dragoste pururea la istorii, iată şi pănă la această vârstă, acum şi slăbită.

De acéste basne să dea seama ei şi de această ocară. Nici ieste şagă a scrie ocară vécinică unui neam, că scrisoarea ieste un lucru vécinicŭ. Cândŭ ocărăsc într-o zi pre cineva, ieste greu a răbda, dară în véci? Eu voi da seama de ale méle, câte scriu.

Făcutu-ţ-am izvod dintăiaşi dată de mari şi vestiţi istorici mărturii, a cărora trăiescŭ şi acum scrisorile în lume şi vor trăi în véci. Şi aşa am nevoit, să nu-mi fie grijă, de-ar cădea această carte ori pre a cui mână şi din streini, carii de-amăruntul cearcă zmintélile istoricilor. Pre dânşii am urmat, care vezi în izvod, ei pavăţa, ei suntŭ povaţa mea, ei răspundŭ şi pizmaşilor neamului acestor ţări şi zavistnicilor.

---

[1] Adică regiunea Făgăraşului.

Şi întăi unui Enea Silvie şi cu următorii lui; însă acesta istoric nu aşa greu nepriietin ieste, cât numai acest nume vlah de pe Fleac[1] hatmanul Râmului că ieste, scrie, unde s-au lunecatŭ şi săracul Uréchie vornicul. Crédem neputinţii omeneşti.

Iară ieste altul, de neamul său leah, Iane Zamovschii[2], care orbŭ năvăléşte, zicândŭ că nu suntŭ moldovénii, nici munténii din râmléni, ci trecândŭ pre aicea, pre aceste locuri, Traianŭ-împăratul şi lăsândŭ slujitori de pază, au apucat o samă de dachi limba râmlenească. Vei vedea apoi şi a cuvintelor lui răspunsul şi ocara, nu de la mine, ci de la istoricii, povaţile méle, la rândul său.

Putérnicul Dumnezeu, cinstite, iubite cetitoriule, să-ţi dăruiască după acéste cumplite vremi anilor noştri, cânduva şi mai slobode veacuri, întru care, pe lângă alte trebi, să aibi vréme şi cu cetitul cărţilor a face iscusită zăbavă, că nu ieste alta şi mai frumoasă şi mai de folos în toată viiaţa omului zăbavă decâtŭ cetitul cărţilor. Cu cetitul cărţilor cunoaştem pe ziditoriul nostru, Dumnezeu, cu cetitul laudă îi facem pentru toate ale lui cătră noi bunătăţi, cu cetitul pentru greşalele noastre milostiv îl aflăm. Din Scriptură înţelégem minunate şi vécinice fapte puterii lui, facem fericită viiaţa, agonisim nemuritoriŭ nume. Sângur Mântuitorul nostru, domnul şi Dumnezeu Hristos, ne învaţă, zicândŭ: "**Испитаите писаніа**", adecă: "Cercaţi scripturile". Scriptura departe lucruri de ochii noştri ne învaţă, cu acéle trecute vrémi să pricépem céle viitoare. Citéşte cu sănătate această a noastră cu dragoste osteneală.

De toate fericii şi daruri de la Dumnezeu voitoriŭ

Miron Costin, care am fost logofăt mare în Moldova

---

[1] L. Pomponius Flaccus, legat al Moesiei, în secolul I.
[2] În realitate istoricul ungur, Ştefan Szamosközy.

Istoricii

Dion
Evtropii[1]
Carionŭ[2]
Cavaţii[3]
Bonfinŭ, ungur
Topeltin de Mediaş

CAP. I

DE ITALIA

Toate lucrurile, dacă să încep a spune din ceputul său, mai lesne să înţeleg. Şi neamul moldovénilor fiindŭ dintru o ţară care să chiamă Italiia, de Italiia şi de Împărăţiia Râmului, a căriia împărăţii scaunul, oraşul Râmul, în dricul Italiei ieste, a pomeni întăi ne trage rândul.

Ţara Italiei, de aicea de la noi, dreptŭ spre apusul soarelui ieste, nu aşa depărtată de ţara noastră, că de la Belgradul carile îl ştim mai toţi că ieste pe Dunăre, unde cade apa Savei în Dunăre, niguţătoréşte mergândŭ, cale de 30 zile ieste pănă la Vineţiia şi Vineţiia ieste pre pământul Italiei.

În statul său ieste între mări, ca şi Greţiia, adecă Ţările Greceşti, că dincoace, dispre noi, să închide cu o limbă de mare, care iese din Marea Albă — vineţiienii zic acei limbi Colfo de Vineţie, adecă limba sau grumazii de Vineţiia — să zice şi cu alt nume şi Marea Adriaticum, marea de Adrie. Iară mării din care iese limba acéia îi zicŭ latinii Marea Mediteraneum, adecă marea den mijlocul pământului; turcii, grecii şi noi zicem Marea Albă. Iară dispre céialaltă parte, spre apus,

[1] Flavius Eutropius, istoric roman din secolul al IV-lea.
[2] Istoric german din secolul al XVI-lea.
[3] Wolfgang Kowaczöczy, istoric ungur dîn Transilvania, la sfârşitul sec. al XVI-lea.

îzbucnéşte iară din céiaşi Mare Albă un unghiŭ de mare, însă nu cu atâta lungime, cum ieste limba aceas-talaltă dispre noi. Şi pre celalalt unghiŭ dincolea, ieste Ianua, noi zicem ianovezii. Însă dintre acéstea îmbe limbi ieste Italiia şi în dricul pământului, spre miazănoapte, dincolo, pănă la hotarăle Franţozului.

Hotarăle ei despre răsăritŭ, dispre noi, cum s-au zis mai sus, limba de mare şi apoi Stiriia, Carintiia[1], Avstriia, ţările Împărăţiei Nemţeşti; dispre miiazănoapte franţojii, dispre apus Hişpaniia, iară dispre amiazăzi să închide cu marea ce-i zicem noi Albă şi totu acéia ieste carea să închide pănă la Ţarigrad.

Grecii zic Italiei cu altŭ nume Hesperiia, di pe Hesper, steaoa céia căriia zicem noi luceafărul cel de noapte, că acel luceafăr dreptŭ peste Italiia apune. Simănătoare foarte cu Ţările Greceşti, că cum Greţiia să încépe din Marea Albă, între mări, pănă la Machidonie, de o parte cu Marea Albă, carea să întinde pănă în Ţarigrad, de altă parte limba de mare, de care s-au scris mai sus, desparte pe Italiia de Ţările Greceşti, aşa Italiia dincoace cu limba de mare, iar dintr-acolo, despre apus, cu unghiul cel dispre ianovezi.

Aşa are ltaliia domnii împărţite în sine, cum avea şi Greţiia într-o vréme, cărora domnii şi ţări sunt numele acéstea: Liguria, Tăscana, Umbria, Sabina, Laţium, de unde ieste limba latinească şi de la Latin-craiul, Neapolis, căriia suptŭ craii Hişpaniei, Calabriia, Apuliia, Romaniia, Istriia, Hetruria, Campania şi mai suntŭ mai mărunte ţări, carile trec cu condeiul pentru zăbava.

Iară Greţiia avea ţări anume: Acarnaia, Etoliia, Thessaliia, Fochida, Moreia, Arcadia, Elada, Olimbiia, Laconiia, Ahaia, Attica, unde ieste vestitul oraş Athina, Viiotia[2] şi iară mai suntŭ ţări mai mărunte.

Ieste Ţara Italiei plină, cum să zice, că o rodie, plină de cetăţi şi

---

[1] Provincii ale Austriei.
[2] Beoţia.

orașă iscusite, mulțime și desime de oameni, târguri vestite, pline de toate bivșuguri și pentru mare iscusénii și frumusețuri a pământului aceluia, i-au zis raiul pământului, a căruia pământŭ, orașile, grădinile, tocmélele la casile lor cu mare desfătăciune traiului omenescŭ, nu are toată lumea, supt, ceriŭ blândŭ, voios și sănătos, nici cu căldură prea mare, nici ierni gréle. De grâu, vinuri dulci și ușoare, untudelemnŭ, mare bivșug și de poame de tot féliul: chitre, năramze, lămâi și zahăr și oameni iscusiți, la cuvântŭ stătători, peste toate neamurile, neamăgei, blânzi, cu oamenii streini dintr-alte țări nemăreți, îndată tovaroși, cum ar fi cu ai săi, cu mare omenie, supțiri, pentru acéia le zicŭ gentiloni, cum zicŭ grecii: celebii, și la războaie neînfrânți într-o vréme, cum vei afla la istoriile Râmului, de vei ceti de dânșii.

Acéia țară ieste acum scaunul și cuibul a toată dăscăliia și învățătura, cum era într-o vréme la greci Athina, acum Padova la Italiia, și de alte iscusite și trufașă méșterșuguri.

Ieste Italiia mai véchie decât Roma, adecă Râmul, și Împărățiia Râmului, care s-au urzitŭ în Țara Italiei după ce au nemeritŭ de la Troada Anténor și Enea, din carii, Antenor Vinețiia și olatelor ei, iară Enea Râmului și împărăției lui începători și rădăcină suntu.

Numele Italiei ieste vechiŭ, la toate istoriile céle vechi latinești, de pe Ital, craiul lor. Némții italiianului zic valios și noao, moldové-nilor și munténilor, iar așa valios; frantozii italiianului valașhos, noao și muntenilor valașhos; léșii italianului vloh, iară noao voloșin, iară munténilor acum s-au luat léșii după apa Oltului și au mai adaos tiparnicii lor o slovă: M, de le zicŭ molténi, adecă olteanŭ; ungurii italianului: olașŭ, iară moldoveanului și munteanului olah. Și Țării Italiei léșii zic Vlosca Zemlea, adecă Țara Vlohului, iară țărâi noastre: Volosca Zemlea.

Caută-te dară acum, cetitoriule, ca într-o oglindă și te privéște de unde ești, lepădândŭ de la tine toate célelalte basne, câte unii au însemnatŭ de tine, din neștiință rătăciți, alții din zavistie, care din lume

De neamul moldovenilor

Decebal

Reproducere după Columna lui Traian

între neamuri n-au lipsitŭ niciodată, alţii de buiguite scripturi şi deşarte.

Iară nu numai numele acesta, precum ai înţeles că ieste tot unul, la toate ţările, şi al tău şi Italiei, precum vei înţelége şi mai pre largŭ, la capul deosebi de numele acestor ţări, că şi turcii şi grecii ne zic vlah, ce şi dintr-altele te vei cunoaşte: obicéiuri, hire, graiul şi pănă astăzi, că eşti dreptŭ vloh, adecă italiian şi râmlean.

Multe obicéiuri într-acest neam trăiesc a italiianilor, pănă astăzi: aşa de oaspeţi la casile lor, nemăreţi, voioşi, şi libovnici (nu ştiu din ce munténii, o samă, s-au abătut puţintel den aceasta hire), aşa la petrecănii, la întrebare unul pre altul de viiaţă, firea, clătirea. Cine au fost la Italiia, să vază pre italiiani, să ia aminte, nu-i va trebui mai mare dovadă, să crează că un neam suntŭ cu moldovénii.

În casa noastră au fostŭ această voroavă, în Iaşi cu un episcop italian[1], care între alte, foarte pre voia gândului mieu, mi-au zis cuvinte de acéste neamuri, dzicând aşa, şi era om de înţeles : "Mie nu-m trebuiéşte să mai citescŭ la istorii de moldovéni, cine suntŭ; pre o samă de obicéiuri, foarte bine îi cunoscŭ de unde suntŭ, aşa liubovnici la oaspeţi, aşa femeile lorŭ să ferescŭ de vedérea streinilorŭ şi să dau în laturi, aşa să nu treacă feméia pe dinaintea bărbatului pe drum sau pe cărare, aşa toată viiaţa, în mâncare cu dulceaţa curechiului, numai acéştea sărat, atâta osăbire, acéia şi iarna şi vara tot verde, nemurat. Toate acestea atocma cu italiienii sunt şi a vedere să mărturiséşte o fire." Cu multă mirare am stătut de mărturia acelui vlădică, de mare aguitoriŭ istorii méle.

Înţelége-vei şi din capul care să va scrie din graiul cestorŭ ţări că şi limba ieste dovada că în graiul nostru pănă astăzi sunt cuvintele, unile letineşti, altele italieneşti. Să miră un historic anume Cavaţie, dzicând: "De mirat lucru ieste că limba moldovénilorŭ şi a munténilorŭ mai multe cuvinte are în sine râmleneşti, decât a italienilor", măcară că

[1] Acest episcop catolic se numea Vito Piluzzo. A scris la 1679 un catehism în limba română, cu litere latine.

italianul tot pre un locŭ cu râmlénii. Ce acéia nu-i divă, că italianii târziu ş-au scornit limba, din letinească, aşa de iscusită, de dezmierdată, cât că ieste limba îngerească îi zicu-i. Şi întru unile voroave peste samă îşi aduce cu a noastră, ales cu acéste silaves: deliia, di, delia voi, vo siniorio, cum la noi: la dumneata, de la tine, de la dumneata, la voi, de la voi, care acés-tea în limba letinească, adecă râmlenească, acum nu încape, ce cură fără acéstea în măsurile sale.

Un historicŭ, anume Eneas Silvii, de care ţi-am pomenit, la predoslovie, şi câţva alţii, pre urmă şi pre cărarea lui, au scris în istoria sa cum moldovénii, carii lăcuiescŭ pre pământul Dachii de Sus şi munténii pre Dachiia de Jos[1], acestŭ nume, vlah, îl trag anume după Fleacŭ, hatmanul Râmului. Şi aceasta părere a célui Enea nu ieste de aiurea, numai au cetit nişte stihuri a unui dascal anume Ovidius. Pre acélŭ Ovidius l-au făcut, cum zicŭ turcii, surgunŭ, de l-au gonit din Râm tocma la Cetatea Albă, pre Marea Neagră[2] Avgust-chesariŭ, împăratul Râmului, pentru nişte cărţi ce scrisése în stihuri de dragoste, de să umplusă Râmul de curvii dintru acéle jocuri ale lui, cum fac şi moscalii, de trimit la zatocenii, adecă în urgie, la Sibir, şi pănă acum. Acela dară dascal Ovidie au scris câteva cărţi, şezândŭ la Cetatea Albă în urgie, iară în stihuri, că ş-au fârşitŭ acolo şi viiaţa. Şi pre numele lui ieste balta Vidovul[3], la Cetatea Albă. Într-acéle cărţi, una ce are nume de Pontŭ, scrie la un priietin al său la Râm, anume Greţin, acéste stihuri. Iată că ţi le însemnezŭ latinéşte scrise şi pre limba noastră tălmăcite:

"*Praefuit his, Graecine, locis modo Flaccus, et illo*
Ripa ferox Istri sub duce tuta fuit
Hic tenuit Mysas gentes in pace fideli;
Hic arcu fisos, terruit ense Getas."[4]

---

[1] Dacia Superior şi Inferior, prima împărţire a provinciei Dacia.
[2] Ovidius n-a fost exilat la Cetatea Albă, ci la Tomis (Constanţa).
[3] Acest nume nu are legătură cu Ovidiu.
[4] Pontice (III, 9).

"Ghieţii ţinea într-o vréme, acum Flacus ţine
Râpa scump-a Dunării, el singur cu sine.
Iel au ţinut Misiia în pace cu credinţa,
Pre ghieţi au scos de aicea, el cu biruinţa."

Aşa însemnează acéste stihuri ale acelui dascal, pomenindŭ pre acel Fleac, căruia numele la Istoriile Râmului ieste Fulvius Fleacus[1] consul, precum chiema ei pre atuncea hătmăniile lor. Şi de acéste stihuri s-au legatŭ întâi acela Eneas Silvii şi după dânsul şi alţii. Şi între acéia aflŭ şi eu pre Uréche, săracul, următoriŭ: să fie numele acestor ţări, vlah, de pre acela Fleac, hatmanul Râmului; căruia lucru Carion istoricul stă împrotivă şi cu dânsul şi Topéltin de Mediiaşi, anume zicândŭ deşchis: "Ceia ce au scris că numile vlah acestuia neam, adecă al Moldovei şi al munténilor, ieste de pe hatmanul Râmului Fleac, basne suntŭ"[2].

Eu încă cei partea mea cu dânşii, cu aceşti doi ţiu pentru acéste doveade, care deşchis ţi-am scris, cum toată lumea zice italianului aşa cu un nume şi noao pănă astăzi. Şi acel Fleac, de au bătut războaie cu tătarii[3], pre Dunăre, iară la discălicatul ţărâlor acestora, nici o treabă nu are, care suntŭ după Fleac discălicate, de Traian, împăratul Rămului, din Ţările Vlohului, adecă a Italiei, fără numai va zice cineva că italianii acestŭ nume vlah au dobândit după Fleac, care lucru n-am cetitŭ nici la o istorie a Râmului şi de Italiia. Alte chipuri şi capete au avut Italiia mai vestite şi mai vechi decât acela Fleacŭ; cum ar fi luat Italiia nume de la acéla?

Ci de Italiia atâta ajunge, câtŭ ţi s-au arătat cu mărturiile şi istoriile şi numelui care-l avem de la alte neamuri, tot unul pănă astăzi. Să păşim de acum şi la altile pre rândŭ.

[1] În realitate Lucius Pomponius Flaccus.
[2] Este sigur că această derivaţie nu are nici un temei.
[3] Miron Costin numeşte pe sciţii antici, tătari.

CAPUL AL DOILEA

PENTRU ÎMPĂRĂŢIIA RÂMULUI

Împărăţiia Râmului căriia putére şi lăţime asémenea nu au fostŭ nici o împărăţie de cândŭ ieste lumea, de măriia ei citéşte toate istoriile lumii, mai mare nu vei afla alta, nici în céste vacuri de acum, nici în céle trecute. De această împărăţie vei afla şi prorocii, ales de Daniil prorocul, cu dezlegarea visului lui Navohodonosor, împăratul Asiriei. De aceasta împărăţie cântă şi sfânta besérică, întăia slava, glas 2, la vecerniia naşterii domnului şi Dumnezeului nostru Isus Hristos: "**Авгѹст едино началствѹющѹ на земли**" adecă: "Cândŭ Avgustŭ unul stăpâniia tot pământul". Acest Avgust împărat al Râmului au fostŭ şi în zilele lui au născut şi mântuitoriul lumii, fiiul şi cuvântul lui Dumnezeu din preacurata fecioară Mariia.

Numele său trage de pe oraşul Roma, noi zicem Râmul, care oraş ieste în Italiia, pre apa Tivrului curătoare în Marea Albă, cu cale de câteva zile mai jos de Râm, din izvoarăle munţilor Italiei început. Iară începutul împărăţiei aceştiia, cum s-au şi mai pomenit la capul cel dintâi, de Italia (care ieste mai véche decât Râmul şi decât începutul împărăţiei, pentru acéia pricină s-au pus şi întăi la Italia rândul), ieste din Troada, care o au răsipit-o elinii, sau cu altŭ nume grecii, trăgândŭ multă vréme războaie cu troadénii pentru mare strâmbătatea lor, ce le făcusă grecilor troadenii, cu furtişagul Elenii, femeii lui Menelau, prin Alixandru, feciorul lui Priiam împăratul Troadei. Care făméie să să întoarcă grecilor pururea sfătuia doi domni din Troada, Antenor şi Enea, că întorcând-o, dzicea că s-a potolit vrajba cu grecii. Ci măzdind pre alţi sănatori domni, ficiorul lui Priiam, să ţie cu dânsul, să nu să dea Elena, s-au trăgănatŭ sfada, pănă la stingerea de totŭ a Troadii, câtŭ n-au hălăduit niminea

altul, nici în cetate, nici în olatul ei, fără acei doi ce s-au poménitŭ, Antenor şi Enea, cu gloatile lor. Ori că ştiindu-i grecii că acéia sfătuia spre bine şi nu i-au gonitŭ, ori că ei, ca nişte oameni cunoscândŭ la ce trage lucrul, s-au păzit de vréme, au ieşitŭ cu casile şi cu oamenii săi, încărcaţi în vase. Din carei Antenor au discălicat Vineţiia pre pământul Italiei, iară Enea, pogorându-să mai jos, au abătut la malul iară al Italiei, unde stăpâniia Latinus-cra-iul o parte de Italia. Şi îndemnatŭ şi de prorocii lor pe atuncea păgâneşti, au început sfada cu acel craiŭ anume Latinus, de pre a căruia nume ieste limba latinească.

Nu era încă cu oameni deşi acéle locuri aşezate pre acéle vrémi şi singur craiul mator de zile, numai cu o fată de trupul său care era logodită după un domnŭ de Italia anume Turnus, carile avea mulţi domni de Italia neprietini. Pre acéia i-au tras Enea în tovărăşie împrotiva lui Turnus şi a lui Latin-craiul şi cu câteva războaie cu mare vărsare de sânge, înfrângândŭ pre Turnus, pănă şi la pierirea lui în războiŭ, au căutatŭ lui Latin-craiŭ a priimi pre troadéni în ţara sa, în Italiia şi pre Enea ginere în locul lui Turnus, că lui Enea doamna îi murise de groază, cândŭ au văzut arzândŭ de toate părţile Troada. Aşa s-au făcut, troadénii moşani Italiei, aşezaţi şi legaţi întru sine cu italiienii, să trăiască troadénii pre limba şi pre pravilile de giudeţe a italiienilor şi italiienii să priimească bozii şi rugile şi obiceiurile de bisérica troadénilor.

Şi dintr-acestŭ Enea şi fata lui Latin-craiul suntŭ, din seminţie în seminţie, născuţi doi fraţi, anume Romul şi Remu, carii au urzit oraşul Roma. Şi zidindŭ pre jumătate Romul şi pre jumătate de oraşŭ Rem şi încă neînălţate zidurile, au venitŭ întru una din zile Rem să vază sporiul lucrului a frăţine-său, în partea unde zidiia frate-său, Romul, şi vrândŭ să facă şagă, au sărit peste zidul frăţine-său râzând. Înloc frate-său, luând semnŭ de piezi răi oraşului, apucă un fuşte şi lovéşte pe frati-său pen mijlocul trupului. Cade Rem mortŭ de rană, iară Romul, stândŭ asupra trupului, au zis: “Aşa să petreacă toţi carii vor vrea să saie zidurile acéstea”. Şi au stătut, singur Romul şi urzitoriŭ oraşului şi crăiei, de pre a căruia nume ieste şi numele oraşului Roma, până astăzi şi de pe oraşŭ şi numele împărăţiei.

Fost-au această împărăţie din ceputul său, de la Romul craiul dintăi, supt crai, pănă la Tarcvinius cel Mândru, îi zic râmlenii Tarcvinius Superbus, adecă Mândru. Al aceluia un fecior ce avea, au făcut silă noaptea la casa unui domnŭ, lipsind domnul de acasă, anume doamnii sale, Lucreţiia, care, după acéia silă din patŭ nu s-au mai sculatŭ, ci au scris la bărbatul său, unde era, şi la unchiu-său, vestit senator pre atuncea la Râm, anume Brut, să vie cum mai de sirg la dânsa, că ieste spre moarte. Şi dacă au sositŭ şi au intrat în casă şi unchiul acei fămei Lucreţiei şi bărbatui ei, au zis: "Îngăduiţi, nu vă apropiiareţi de patul mieu spurcatŭ de ficiorul lui Tarcvinii. Iară trupul de ieste şi silit, nevinei méle moartea mea va fi martor". Şi au scos un cuţit, de suptŭ perină, de acéia treabă gătit mai denainte şi s-au lovitŭ cu cuţitul întru inimă. Au năvălit bărbatul ei şi unchiu-său la patŭ, ci în deşertŭ, că căzusă cuţitul cu rana adâncŭ, din care, după câteva ceasuri au murit Lucreţiia. S-au făcut, o zarvă mare şi turburare în tot oraşul de o faptă ca aceasta şi s-au strânsŭ tot oraşul la Brut, cărora au arătatŭ tuturora fapta ce au făcut ficiorul craiului şi cuţitul crunt de sângele nevinovatii fămei şi silă. Şi au stătut tot Râmul şi înloc şi olatele, de au jurat cu Brut, cum să nu mai sufere craiŭ asupra sa. Iară Tarcvinie, urât şi părăsit de toţi şi de slujitorii lui, pentru spurcata fapta acéia şi sila, au fugit la franţozi, cu carii, trăgândŭ ajutoriŭ, s-au ispitit cu sila să coprinză iară scaunul Râmului, ci tot gonit şi răsipit s-au întorsŭ şi n-au mai dobânditŭ ce au pierdut, în toată viiaţa sa, nici el, nici altul.[1] Şi de atuncea s-au cârmuitŭ acea împărăţie totŭ suptŭ sfatul sinatorilor, cum vedem acum că să cârmuiéşte Veneţiia, pănă la Avgust-chesar, 500 şi mai bine de ani.

De mirat lucru că această împărăţie, la câtă putére şi lăţime au venitŭ, totŭ într-acéle 500 de ani, de suptŭ cârma sfétnicilor au crescut. Şi alegea ei din an în an câte doi mai mari, cărora cu numile boierii le zicea *consules*, adică capetile sfatului, că *consilium* lătinéşte ieste sfatul.

[1] Istoria legendară a întemeierii republicei la romani, după Titus Livius.

Şi mai mare era acestŭ nume de boierie, consul, decât împerator, că acesta nume împerator era hatmanilor, carii ducea în vreo parte oştile şi trăiia acestŭ nume numai pănă era în oaste, cine era. Iară dacă să întorcea acasă sau la Râm, nime şi nimărui nu să zicea împerator, ce iară pre numile ce avea dintăi. Va să zică împerator poruncitoriŭ, care nume apoi pentru mare izbândă ce făcea acei *imperatores*, adecă hatmanii, au căzut de să numescŭ împăraţii cu acestŭ nume şi au ieşit mai mare şi mai de cinste decâtŭ numile crailor.

Hotarăle aceştii împărăţii a Râmului mai necoprinse suntŭ, că nu niscareva munţi sau ape curătoare, cum vedem acum că despartŭ crăie de crăie şi împărăţie de împărăţie, ci din toate părţile le-au fostŭ hotarul Marea Ochianul, care încunjură pământul, începândŭ dispre părţile despre miază-noapte, Ochianul cela ce încunjură Englitera şi totŭ acela Ochian şi dispre apus, pe după Hişpania şi Portogalia şi de la părţile apusului să trage tot acela Ochian, încunjurândŭ totŭ pământul despre amiazăzi, pe după Africa, noi zicem Barbarezii[1], până vine la Marea Roşie, care ieste între Eghipet şi Araviia. Câte împărăţii, craii, domnii, ţări suntŭ, di le încunjura Ochianul, precum s-au poménitŭ mai sus, toate supt ascultarea Împărăţiei Râmului au fost.

Încă mai spre răsărit de la Marea Roşie, de la Ochianul de amiazăzi, tăind pre uscat Aravia, Asiria, Siria, pănă la muntele Caucas, între Hăndii şi între părthi şi de acolo pănă în Marea Caspiei şi Armeniile amândoao şi câte ţări suntŭ între Marea Caspiei şi între Marea Neagră, ghiurgii[2], mingrelii, cerchiezii[3] şi alte ţări şi de acolo apa Donul şi Volga, toate suptŭ ascultarea Râmului au fostŭ şi de la Iuzbec hanii cei mari de la Râm lua steag de hănii.[4]

Cu Hăndiia numai nu au închiiat toată lumea dispre răsărit şi veniia

---

[1] Barbarezii se numeau regiunile din Africa de Nord, de la Maroc până la graniţa Egiptului.

[2] Gruzinii.

[3] Popoare din Caucaz.

[4] Întinderea Imperiului Roman este aci exagerată; imperiul nu se întindea până la Volga şi la Don, nici până la marginea Indiei.

şi de acolo multe ţări să să închine. Ci de la o vréme nici-i mai priimiia ca locuri depărtate.

Şi unghiul cestalalt, la Ochian, pre unde sunt acum şvezii şi Dania şi unghiul spre apa Renului[1], pre acéste ţări nemţeşti — că şi şvezii şi danii tot némţi suntŭ şi un neam sunt — nu i-au putut supune nici într-un chip râmlénii, pănă la îndireptatul acei împărăţii în multe părţi. Şi câtă oaste au pierdut cu némţii, bătândŭ războaie, cu céialaltă parte de lume nu o ar fi pierdut-o. Însă numai o parte de némţi supuşi n-au fost, iară cât ţine apa Renul şi célelalte şi peste apa Renului, multe locuri supuse au fostŭ, cum şi Englitera şi franţozii şi toată Hişpania.

Caută acum cu cugetul întru atâta lungime şi lăţime de lume, câte împărăţii mari suntŭ acum, cum ieste Englitera, Franţozul, Hişpaniia, némţii pănă la apa Renului; la Africa: Fesul[2], Liviile[3], Mareh[4], Afri[5], pănă mai tot Eghipetul, habeşii şi Împărăţiia Asiriei, Persul, Armeniile[6], Capadochia, toată Greţia şi Machidonia, Iliriia[7], Dachiia, unde suntem noi acum şi alte ţări şi ostroave şi pre Ochian şi pre Marea Albă şi pre Marea Neagră şi pre Caspiia. La toate acéstea ieşiia paşii[8] de la Râm, pre un an pre unile, la altile pre trei ani şi mai mulţi. Câteva coale de hârtie s-ar mai lungi, de aşi sta a pomeni anume ţările toate. Paşii ieşiia şi la ţările jidoveşti, la Ierusalim, de la această împărăţie, de care lucru deşchis te va învăţa sfânta Evanghelie, a patru evanghelişti. O seamă de ţări mai depărtate dintr-acéstea supt crai birnici le lăsa: la Africa, ales la Eghipet, Armenia, iară célelalte, cum ieste Şpania, Englitera, franţozii, némţii, pănă la apa Renului, Italiia, Ţările Greceşti,

---

[1] Rinul.
[2] Fez, oraş în Maroc.
[3] Libia.
[4] Marocul.
[5] Africa.
[6] Erau două Armenii, cea Mare şi cea Mică, în Asia de apus şi la sudul Mării Negre.
[7] Iliria era în Dalmaţia.
[8] După numele turcesc, Miron Costin numeşte pe guvernatorii romani paşale.

toate ţările Ierusalimului, Anadolul, ostroavele, tot cu senatorii Râmului să cârmuia. Pentru acéia au zis un filosof al lui Pir, craiul epiroţilor, adecă al arbănaşilor cândŭ l-au trimis în solie la Râm, că au văzut sfatul lor de împăraţi adunatŭ.

Ci câtŭ ne trebuiéşte la rândul istorii noastre, ne ajunge de atâta de Împărăţiia Râmului.

CAPUL AL TREILEA

DE DACHIIA

Dacă s-au început de Italiia a zice, de unde ieste venit neamul acestor ţări şi de Împărăţiia Râmului, de care împărăţie suntŭ discălicate céste ţări cu râmléni, vine rândul acum şi locului acestuia, la ce loc au venitŭ acestŭ neam, din locurile céle dintăi.

Locul dară acesta, unde ieste acum Moldova şi Ţara Muntenească ieste dreptŭ Dachia cum şi tot Ardealul cu Maramoroşul şi cu Ţara Oltului. Altŭ nume mai vechiŭ decâtŭ acesta, Dachia, nu aflu în toţi câţi suntŭ istorici, că de le-au zis cineva că ieste Schitiia, de pe schiţi, adecă tătari — căci au năbuşitŭ pre acéste locuri mai pre urmă tătarii şi mai înainte de Atila, descălicătoriul Ţărâi Ungureşti şi a ungurilor pre acéste locuri[1] — Dachiia numele său cel vechiŭ tot au ţinut la toţi istoricii. Cum s-au zis, Schitia ieste direapta Iuzbecul, adecă Tartariia cea Mare şi o parte de Împărăţiia Moscului[2].

Dachii aceştia cu multe vacuri mai nainte de Hristos au aşezatŭ locurile acéstea. Pomenéşte de dânşii Cvint Curţius istoricul, de faptile lui Alexandru Machidon (însă nu acea Alexandrie mincinoasă, care ieste pre limba noastră, plină de basne). El scrie “Sahi, dahi, masagheti,

---

[1] Atila nu a fost fondatorul Ungariei, cum crede Miron Costin, ci hanul hunilor (secolul al V-lea).

[2] Schitia sau Scitia, cuprindea în vremile antice o parte a Rusiei şi a regiunilor locuite mai târziu de tătari.

tot un neam suntŭ", venit din părţile Hindiei pre acéşte locuri, când încă lumea mai rară au fost în oameni. Şi dintr-aceşti dahi — noi zicem şi grecii, dachi, iară latinii şi léşii, daţii — să ţin sasii de Ardeal[1] (şi pănă nu de multŭ au fostŭ şi la noi în ţară, iară la satile céle hăneşti, la Bugeac şi acum suntŭ, de le zic testebani) că să tragŭ şi au mari istorici martori. Limba lor iară aşa véchie ieste; au price între sine cu némţii pentru mai de multe vacuri, carii suntŭ mai vechi de dânşii, şi ceştia că némţii au luat de la dânşii limba, iară nemţii că sasii au ieşit de la dânşii, din Saxonia. Ci acéste prici le lăsămŭ la dânşii, noi numai pomenim cât slujaşte rândul nostru la povéste.

Hotarăle Dachiei, dispre răsăritŭ ieste Nistrul apa, la istoricii cei vechi Tiras, iară dispre amiadzădzi Marea Neagră şi Dunărea, dispre apus Panoniia, acum Ţările Budii, dispre miazănoapte Morava şi Podolia în Crăiia Leşască, unde ieste şi Cameniţa. Suntŭ o samă de istorici carii dau şi Podolia şi câmpul peste Nistru pănă la apa Buhului şi peste Dunăre, Misiile amândoao, cărora le zicem noi acum Dobrogea şi o parte de Iliriia, să fie fostŭ de Dachiia[2].

Puternică într-o vréme, cât supt vrémea Împărăţiei Râmului supt Domentiian-împăratŭ, iară la Dachia crăind Decheval-craiul, lua dachii o sumă de bani din visteriia Râmului, cum lua tătarii de Crâmŭ de la Moscŭ şi de la léşi, să nu le robească ţările, că prăda şi dachii Italiia cu călărimea, pănă în zilele lui Traian-împăratul, ce au împărăţitŭ pre urma lui Domentian-împăratul.

[1] Sasii din Transilvania nu sunt urmaşii dacilor, cum crede Miron Costin, ci colonişti germani.
[2] Aceste provincii în realitate nu făceau parte din Dacia.

CAPUL AL PATRULEA

DE TRAIAN-ÎMPĂRATUL

Traian, împăratul Râmului, al şaptelea după Avgustu-chesar, de neamul său şpaniol, coprinzândŭ scaunul împărăţiei după Domentian şi văzândŭ la slăbiciune împărăţiia sosită, din rea şi desfrânată cârma împăraţilor răi şi zburdaţi (că şi Dioclitiian[1] şi cela lumii ocara şi tiranul Neron, totŭ înaintea lui Traian au fostŭ), întăi au aşezatŭ împărăţiia în ce era stricată şi veniturile ei, apoi îndată s-au apucatŭ de oaste împrotiva tuturora carii ieşisă de suptŭ ascultarea împărăţii ţări şi întăi ales asupra dachilor, ţiitoriiul acestor părţi.

Aşa să întărisă neamul dachilor asupra Împărăţiei Râmului, câtŭ scriu istoricii, în zilele lui Domentian-împăratul şi birŭ lua din vistieriia Râmului, pentru să nu strice ţările împărăţiei cu prăzi, că fiind neamul dachilor pre acéle vremi călăreţi, prăda ţărâle ascultătoate de Împărăţiia Râmului cu călărimea, pănă şi Italiia de prăzile lor nu hălăduia, cum am văzut în vacul nostru pre tătarii Crâmului, fiind mai puţini decâtŭ oştile Moscului şi a Crăiei Leşeşti şi de la amundoao acéstea neamuri lua daruri, pentru să nu facă cu ceambulurile lor stricăciune ţărâlor lor.

Întăi, dară, Traian, marile şi vestit împărat, au făcut oaste împrotiva dachilor, cum scrie Dion, carile au scris viiaţa acestui împărat şi alţi istorici după dânsul, 600.000 de oaste[2], slujitori de oaste au avut, fără altă mulţime, ce să trage dupe oşti, ales după oşti mari, mulţime, şi au purces din Italiia spre acéste părţi ale Dunării.

Cum scrie *Istoriia de patru monarhii ai lumii*[3], de clătirea aceştii împărăţii de la Râm spre acéste părţi, ca pre la 120 de ani după Hristos au fostŭ[1]. Împrotiva căruia nici Decheval craiul dachilor aşa fără războiŭ

---

[1] Diocleţian, împăratul romanilor (284—305), a domnit după Traian, şi nu înainte, cum spune Miron Costin.

[2] Cifră cu mult exagerată.

[3] Scriere grecească, azi pierdută.

nu s-au lăsat, ci trecândŭ cu oştile sale Dunărea, au stătut împrotiva lui Traianŭ, împăratul cu războiŭ în Ţările Misii, căriia îi zicem noi Dobrogea.

Stătut-au un războiŭ mare şi nu puţină vărsare de sânge, însă pre acéle vremi în toată lumea nu era altă oaste, nici mai teméinică, nici mai stătătoare, nici mai trainică la toate lipsele ostenești ca slujitorii Râmului, neînfrânţi şi din firea lor şi cu tocmeala oştilor lor, care vedem acum la némţi tocmeala oştilor, toată bulucuri şi pintre buluc şi buluc loc deşertŭ, să aibă loc deşchis şi alte bulucuri, slobod meidan să aibă, cândŭ ar trebui să dea ajutoriŭ bulucurilor celor ostenite în războiŭ sau înfrânte oaste proaspătă pre acéle slobode de oşti maidanuri. Niciodată toate bulucurile încep războiul, ce céle tocmite în frunte şi alte bulucuri cu mare tocmeală şi méşterşug stau în paza acelora ce fac războiul şi aşa luptândŭ multă vréme cu o parte de oşti, alte părţi sta gata, netrudiţi, proaspătă oaste prelesne urnescŭ pre céialaltă oaste, carea odată îşi varsă şi sloboade toată vârtutea. Că acea oaste ce sare toată odată, toată odată să şi răsipéşte. Cu aceasta tocmala a oştilor sale râmlénii au supus toată lumea.

Marie tărie şi neînfrântă avea şi oastea machidonénilor pre vrémea lor, ales tocmeala pedestrimei lor, căriia zicea ei falanx, însă era prea strânsă acea falanxŭ şi la greu să lega pedestraşŭ de pedestraşŭ. Cu mare greu să rumpe acéia oaste, că cu tocmala ei au călcat Alexandru Machidon tot răsăritul. Însă pe urma lui, dacă au început machidonénii a bate războaie cu râmlénii, pierdea războiul machidonénii, cum va vedea cine va ceti războiul lui Perseu, împăratul machidonénilor, cu Emilius, hatmanul Râmului.

Auzit-am pre mulţi dând vina aceasta, cum şi léşii şi moscalii şi alte neamuri creştineşti nu sar odată cu toţii la războiŭ. Nu ştiu ce zic;

[1] Data exactă a începerii cuceririi Daciei este 101.

oştile teméinice cu multe ceasuri, cu multe zile, bat un războiŭ şi ştiu aceasta. Că întăi léşii şi moscalii, de s-ar slobozi toată oastea odată, nici un războiŭ nu ar lua, ce toate le-ar piierde. Aşa Decheval, craiul dachilor, luptându-să câteva zile să oprească oştile lui Traian, n-au putut birui, ci au purces oştile din războiŭ în răsipă.

Traian-împăratul după izbândă au căzut, la apa Dunării, unde, şezândŭ cu oştile, au adunatŭ din toate dintr-acélea părţi şi olate lucrători şi au ziditŭ cu mare minune vacurilor pe urmă, pod peste Dunăre, de piatră, cu turnuri de piatră, carele să pomenéşte pănă astăzi, Turnul Severinul. În Ţara Muntenească ieste acela loc; malul dincoace al acelui olatŭ îi zicŭ munténii judeţul, cum ziceam noi ţinutul Jiiului.

Cercat-am câtva din ce ieste, de au primenit numele său acestŭ turnŭ, de-i zicŭ Severinul, că acestu lucrŭ, că l-au ziditŭ Traian-împăratul şi nu altul deplin şi aievea, fără număr odoacă spun istoricii cândŭ au făcut şi podul, căruia cu ochii noştri am privit pragurile prin apa limpede a Dunării, cândŭ am mersŭ cu Dabija-vodă cu oştile la Uivar[1]. Cum acel turnŭ ş-au schimbatŭ numele şi n-au ţinut numele ziditoriului său, cum ţine şanţul Troianul pănă astăzi, a şti nu pociŭ. Atâta numai, ori pre urmă că au trăitŭ acolo vreun domnŭ cu acestŭ nume, Severin, cum spun şi munténii, ori pre numele vreunui pristav la lucrul lui sau la rădicatul lui, după ce să pustiisă întăi.

Fost-au şi un împăratŭ pre urma lui Traian, Severus, care nume şi pre o piatră ce s-au aflatŭ la cetăţuia năruită la Galaţi am cetitŭ însumi eu "*Severus imperator romanorum*", adecă "Săverii împăratul râmlénilor". Însă numai atâta am putut ceti, célelalte slove, deşi şi aduc cu latineşti, iară a înţelége limba latinească, nici într-un chip să pricépe. Cum pre un ban de aramă galben, iară la acea cetate năruită

[1] Aluzie la expediţia turcilor contra germanilor la Uivar, în Ungaria de Sus, la care, a luat parte şi Miron Costin, alături de domnul Moldovei, Eustratie Dabija. Atunci (1663) a văzut el podul lui Traian la Turnu-Severin.

am aflatŭ, câtŭ un ort de mare, nimenea nu poate mai mult a dizlega fără: Marchiianopolis. Iară turnul acela şi podul peste Dunăre, nimenea altul, ci Traianu-împăratul, ca şi şanţul Troianul, l-au făcut; nu vei afla din sute de istorici într-alt chip.

După ce au gătitŭ podul peste Dunăre, Traian au trecut toată oastea peste Dunăre, dincoace în ceasta parte, în pământul unde ieste acum Ţara Muntenească. Şi i-au ieşitŭ iară cu oştile sale Decheval, craiul dachilor, la care războiŭ stândŭ tare dachii şi craiul cu ei, însuşi craiul au pieritŭ la acel războiŭ. Şi aşa au purces, după acel războiŭ pierdut şi pierirea craiului lor, totŭ neamul dachilor în răsipă de pe acéste ţări, unde ieste acum Ţara Muntenească şi ţara noastră, Moldova. Câtă ţară au şi rămas pre loc, prostime, ţărani, toată o au scos-o Traian de pe acéste locuri peste munţii care desparte Ţara Ungurească dinspre noi. Iară aicea, îmbe acéste ţări, şi Ţara Mutenească şi Ţara Moldovei, de la Dunăre pănă suptŭ munţi şi pănă în Marea Neagră şi de la apa Nistrului pănă iară supt munţi, tot cu râmléni şi căsaşi au aşedzat şi mai mulţi oşténi, precum zicŭ ei: colonia romana, adecă discălecarea Râmului. Şi aşa ieste discălecatul cel dintăi acestor ţări cu râmleni.

Cine ar vrea să ştie, să vază şi cu ochii martorii, citească pre istoricul Dion, carile au scris viiaţa lui Traian-împăratul şi pe Evtropii, carile au scris viiaţă lui Adriian-împăratul iară al Râmului şi pre Bonfin istoricul ungur şi din alţi istorici, anume: Carion, Cavaţii, Silvius, Cromver leah, Piasenschii de Premisla, Gvagnin litfan[1] şi mai ales şi din ceşti mai de curândŭ: Topeltin de Mediiaşi, iscusit istoric, carile de-amăruntul din Dion scrie de neamul ţărilor acestora şi ales de descălicatul cel dintăi pe acéste părţi de lume, de Traian-împăratul.

Măcară că capetile dachilor, domnii cu toate casile lor, s-au tras toţi peste munţi în Ardeal şi de acolo s-au închinatŭ cu toţii la Traian-

[1] Alexandru Guagnin, istoric italian şi nu "litfan" (lituanian) cum se afirmă în text. A scris în secolul al XYI-lea istoria Poloniei *(Sarmatiae Europeae descriptio)*.

împăratul, totŭ nu i-au crezut, ce şi peste munţi pentre dachi au discălicatŭ râmléni, pentru să nu mai poată a-şi rădica capul dachii împrotiva împărăţii, carii vedem şi pănă astăzi în tot Ardealul şi în ţările de sus céle ungureşti mai în jumătate cu ungurii, români, adecă râmléni, suntŭ lăcuitori pănă astăzi.

Era acestŭ obiceiŭ la Împărăţiia Râmului dacă să umplea Italiia, dricul împărăţii, de lăcuitori, de nu le ajungea, nici-i biruia pământul cu hrana, scotea cu sorţi căsaşi di pen oraşă şi de prin sate şi-i muta la altă ţară, unde vedea părţi mai rari de lăcuitori, sau unde vediia că să rădica de suptŭ ascultarea împărăţii vreo ţară, acolo cu sutile de mii de case să muta şi le împărţiia locuri şi zicea acei discălicături noao: colonia romana, adecă discălicarea Râmului. De care colonie a lor ieste plină lumea şi la Asiia, adecă Anadol şi la Africa, căriia îi zicem noi Barbarezii, şi la Hişpaniia şi pre apa Renului, la némţi şi la franţozi. Şi la Rumele[1], în Ţările Greceşti, un neam ce le zicem coţovlah, colonia Râmului ieste.

Litva în Crăiia Leşască direpţi râmléni suntŭ[2], însă acel neam al Litvei nu de râmleni aduşi suntŭ pre acéle locuri, unde lăcuiescŭ acum, ci de tirăniia lui Neron împăratului al Râmului. Multe case mari cu gloatile sale, cu domnul lor Lizbon, fugând de răotăţile lui Neron la némţi şi de acolo cumpărându-şi vase de mare, pre marea céia ce lovéşte la Gdansca au mersŭ, pănă la Liflantŭ, o ţară, şi de acolo descălecândŭ malul, s-au lăţitŭ pănă unde ieste Litva acum. Mulţi ani suptŭ ascultarea rusilor au fostŭ, pănă înmulţindu-să din an în an, apoi ei au supus pre rusi, de le suntŭ vecini rusii acei a toate ţări.

De ar întreba neştine: Atâtea colonii în lume, de unde aşa mulţime discălicate, numai de la Italia să iasă atâtea ţări descălicate dintr-însa? Trebuiéşte să ştie că într-acéia ţară au fostŭ pe acélea vacuri scaunul

[1] Rumelia era atunci numele Turciei Europene.
[2] Legenda după care lituanienii ar fi fost urmaşii coloniştilor romani nu are nici un temei.

împărăţiei, oraşul Râmul, care oraşŭ, nu cum suntŭ acum împărăţiile, ci au ţinut toată lumea de la apus, aproape şi pănă totŭ răsăritul, fără puţine împărăţii la răsăritŭ, pre carii amu nici-i primiia. Iară soli toate ţările acélea cu daruri trimitea. Spre miazăzi şi pănă unde să închide lumea cu Ochiianul, suptŭ Împărăţiia Râmului au fostŭ şi spre miiazănoapte numai nişte unghiuri, pe lângă mări nemţeşti, unde ieste acum Crăiia Daniei şi a Şvedului, acélea ţări drepte nemţeşti suntŭ şi un neam — acélea numai au hălăduitŭ, de n-au fostŭ supuse suptŭ Râm niciodată. Curia dară din toată lumea la Italiia, să fie şi în volniciia Italiei şpani, adecă şleahtici.

Şi a doao pricină, nu ieste în toată lumea altă parte de lume pământŭ ca Italiia, de tot bivşugul şi dezmierdatŭ, cât bine i-au zis raiul pământului.

A treia pricină şi mai mare decâtŭ acéle doao ce s-au poménitŭ, că râmlénii din toată lumea lua a zécea din oameni tineri, cum lua turcii din Rumele; zicea râmlénii acelor oameni obsides, adecă zalog de credinţă ţărâlor. Şi pre acéia punea de-i învăţa ca la şcoală oşteniia şi carii era pre la şcoale, încă suptŭ steaguri le zicea tirones (sfântul mucenic Theodor Tiron, dintrŭ acei slujitori au fostŭ). Iară dacă să învaţă bine cum va purta suliţa, cum va muta pavăţa, cum va întoarce sabiia, îi scotea la războiŭ şi cu vréme din tirones ieşiia, de le zicea veteranii, adecă slujitoriŭ vechiŭ, bătrân. Acestor veteranii apoi îmbătrâniţi în slujbe vestite îi scotea de suptŭ steaguri şi le da pre la oraşă şi la sate locuri de casă, de vii, de grădini, de pământuri şi aşa să umplea Italiia cu mulţime de oameni, câtŭ nu-i coprindea pământul.

Multe obicéiuri de ale Râmului suntŭ acum la turci ca acéstea, ce iau şi ei de a zecea oameni şi iară aşa îi împart pre la grădini întăi, apoi în ceata ienicerilor şi fac şi ei apoi din slujitori bătrâni oturaci, curugii şi timaruri[1]. Toate acestea şi altile multe obicéiuri de la

[1] Numele feudalilor turci, împroprietăriţi de către sultan.

Împărăţiia Râmului suntŭ, că şi ienicerii cum suntŭ acum la turci, la Râm pritoriiani, adecă pedestrime de divan le zice, cum la turci culoglŭ şi aşa bulucurile pre numere: biringi, ichingi, iuciungi; la râmléni primani, secundani, terţiiani, cvartani, tot pre numere bulucurile, adecă: cei dintăi, cei ai doilea, cei ai treilea, cei ai patrulea, pre numărŭ să ştiia bulucurile. Şi nu-i divă că la turci vedem obicéiurile acéstea, care au fostŭ şi la Împărăţiia Râmului, căci că Ţarigradul şi câte ţări ţin turcii în ceastă parte de lume, care să chiamă Evropa, parte de Împărăţiia Râmului ieste.

Alexandru Machidon pe vrémile împărăţiei sale încă au făcut pre numele său colonii şi întăi la Eghipet acel vestitŭ oraşŭ, Alexandriia, unde să scură apa Nilului în mare, iarăş şi pre apa Donului şi pre apa Hăndului[1] şi la perşi au discălicatŭ oraşă şi olate pre numele său.

De ar hi acum Istratie logofătul şi fiiu-său un Simeon Dascalul şi nepotu-său, un Misail Călugărul, cum s-ar apuca de aceasta povéste cu basnile lor, céle ce au scris că rădăcina acestui neam, carele ieste acum pre acéste locuri, din temniţile Râmului ieste? Că Traian-împăratul adevărat că de la Râm au adus şi căsaşi, adică de la Italiia şi aşa ieste: şi căsaşi au adus, iară nu din temniţele Râmului, ci oroşani căsaşi, săténi, tot din slujitori aşezaţi. Şi casă de domni au aşezatŭ aicea pre la cetăţi. Cum şi Dragoş-vodă mare năpaste îi ieste să fie fost păstor, pre mărtoriia maramoreşenilor, cu urechile méle am auzitŭ că au fostŭ ficior unui Bogdan-vodă, născut din Maramoroş[2], după ce au scos de aicea mulţimea de tătari şi cu bulgărimea de la Volga năbuşiţi şi apoi pre urmă şi Attila cu ungurii.

Din temniţe cu sutele de mii de oameni cum s-ar afla? Şi apoi fămei, iară atâta tălhăriţe? Deci, unde ieste şi cât vac ieste de când au venit Traian pre aicea şi când s-au bătut Laslo, craiul unguresc, cu tătarii?

[1] Pe râul Indus.

[2] Miron Costin face aluzie la trecerea lui prin Maramureş, în 1674, când a fost trimis în solie la regele Poloniei.

Între Traian şi între Laslo-craiul 800 de ani sunt. Şi au scris ei, aceşti istorici, Istratie logofătul şi Simion Dascalul şi Misail Călugărul că acest Laslo au cerşut de la Râm oameni[1]. Şi neamul românilor acum trăia cu domnii săi în Maramoroş, ceşti dincoace, iar cei dincolo, dispre munténi, pre apa Oltului. Nu să prinde dară, cum zic aicea: manno, ţigănéşte.

Aşezândŭ Traian şi domni prin cetăţi, cum zic la léşi, caştaleani cineşi domnul cu olatul său: *dominus* — după latinie ieste la noi: domnu[2] — iar pre la toate marginile şi locuri alese oşténi, cu nume pre atuncea ţărilor acestora, unde ieste acum Moldova şi Ţara Muntenească, Dachiia Inferior, adecă Dachiia de Jos, iară Ardealului şi părţilor celorlalte de sus, precum s-au pomenitŭ de hotarul Dachiei, în capul de Dachiia, Dachiia Superior adecă Dachia de Sus. Şi suptŭ acel nume au trăitŭ aceste ţări, pănă la al doilea discălicatŭ cu Dragoş-vodă. Şi acum mulţi ne zic noao, ţării noastre şi Ţării Muntenéşti, streinii, Daţiia, însă norodul, neamul lăcuitorilor, nu ş-au schimbatŭ numele său, ci tot *romanus*, apoi cu vréme şi îndelungate vacuri romani, apoi rumâni pănă astăzi. Şi ţările megiiaşii, ştiind de unde au ieşitŭ neamul acesta, că de la Italia, cării ţări îi zicŭ streinii vlah, vloh, unii zic valios, ungurii olaş de pe vloh, adecă italian, au zis vlah şi munténii Valahiia, mai târziu.

După aşezarea cu râmléni pre acéste ţări, Traian-împăratŭ au purces pre Dunăre în jos cu oştile sale, de care s-au pomenitŭ de vechi istorici că 600.000 de oşténi numai de războiŭ au avutŭ. Şi trecând apa Sirétiului, apoi Prutul, Nistrul, Buhul, Niprul, Donul,[3] care ape acéstea toate pre atuncea cu alt nume au fostŭ, nu cu acéstea de acum. Sirétiului

---

[1] Regele Ladislau (cel Sfânt) al Ungariei (1077—1095), nu putea cere ajutor de la romani, căci a trăit cu multe veacuri după stingerea Imperiului Roman.

[2] Miron Costin crede că domnii Ţărilor Române au la originea titlului lor, titlu castelanilor cetăţilor romane.

[3] Această expediţie a lui Traian până la Don nu este o realitate istorică.

numea Halut, şi acum istoriile vechi scriu Prutului — Hierasus, Nistrului — Tiras, Buhului — Hipan, Niprului — Borestines, Donului — Tanais. Şi această apă Tanais, Donul, împarte Asiia de la Evropa, cum desparte la Ţarigrad boazul de mare între Ţarigrad şi între Schiudér. Ţarigradul singur şi cu Galata de Evropa ieste, iară Schiudériul dincolo de Boazŭ Anadol, căruia îi zicŭ istoricii Asiia.

Că în patru părţi împart istoricii lumea: răsăritului zic, cu toate împărăţii, acei părţi Asiia, părţilor dispre miazăzi, câte ţări suntŭ, Africa, parţilor dispre apus şi dispre miazănoapte, Evropa. A patra parte ieste America, care parte aşa ieste depărtată şi vine cum ar fi suptŭ noi, că cândŭ ieste la noi zioă, la dânşii atuncea ieste noapte şi cândŭ la noi noapte, la dânşii zioă, că fiind pământul rătundŭ, cum ar hi împrotiva noastră, suptŭ noi acea parte ieste.

Acéstea dară doao părţi de lume, Evropa şi Asia, dispre părţile de miazănoapte desparte Donul,[1] iară într-acoace împarte Marea Neagră şi bogazul cela ce să scură Marea Neagră în Marea Albă, tocma supt oraşul Ţarigradului şi în gios pre Marea Albă pănă unde cade apa Nilului în Marea Albă şi Nilul desparte Asiia de Africa[2]. De la Nil să încépe Africa şi Eghiptul amu nu de Asiia, ci de Africa ieste, cum toate ţările câte suntŭ de la malul Nilului, pănă să închide cu Marea Ochianului, carea încunjură pământul, alăturea cu Marea Albă, pănă să cură şi Marea Albă în Ochian, la Hişpania, dincolo Africa, dincoace Evropia, Hişpaniia de Evropa, Fesul, dincolo de Marea Albă, de Africa.

Acéstea pomenindu-să pentru deşchisul minţii, să să înţeleagă statul lumii, ne întoarcem la istoriia noastră de Traian, cum nu s-au îndăstulatŭ cu atâta parte de lume, câtŭ au călcatŭ cu oştile sale, de au trecut toată Evropa pe dincolo pănă la apa Donului, care apă din inima Ţărâlor Moschiceşti iese şi cade în Marea Neagră, la Crâm, ci trecândŭ

[1] Nu Donul desparte Asia de Europa, ci munţii Ural.
[2] Nu Nilul, ci Marea Roşie desparte Africa de Asia.
[3] Şi această expediţie a lui Traian până la Marea Caspică nu are nici un temei istoric.

Donul, au călcatŭ şi Asiia, lovindŭ pre la Iuzbec, mari ţări tătărăşti.[3] Iară de la Iuzbec, pe după Marea Caspiei, care mare desparte Cazanul şi Azderhanul de Ţările Persului, pe la Bahtri[1] şi acolo, pin Ţările Persului şi prin Asiria la Eghipet, unde la Eghipet, de boala ce-i zic desintiria, adecă deznodarea vintrelui, şi-au sfârşitŭ viiaţa.

De acestŭ vestitŭ împărat ai şi şanţul Troianul, săpat de oştile lui în vécinica pomenire, începândŭ din Ţara Muntenească, peste toate apéle acéstea, care s-au pomenitŭ, Sirétiul, Prutul, Nistrul, Buhul, Niprul, pănă la Don[2], totŭ acestŭ şanţŭ, carile îl vedem aicea la noi. Eu l-am trecut aproape de Nipru, pre la un târgŭ anume Vcioraşnoe, tot pre câmpii, acel oraşŭ nu departe de Chiov ieste, şi Chiovul ieste pre apa Niprului şi presémne cum mérge şanţul, apa Niprului, mai sus de Chiov o au trecut-o Traianŭ cu oştile sale.

Să află unii de zicŭ că acestŭ şanţŭ, carile îl vedem pănă astăzi suptŭ acestŭ nume, Troian, să fie săpatŭ pentru sprijineala dispre tătari, închizândŭ locul dispre câmpi de năvala prăzilor tătărăşti, în care era şi răposatul Panaiotachie terzimanul cel mare şi vestit pe vrémea lui la împărăţie. Nu ştiu unde şi la ce istorii va fi cetit acestŭ lucru. La voroavă cu mine pentru şanţul acesta, au dat samă că un istoric, anume Bonfin, ungur, pomenéşte de şanţul acesta. Cum mi să pare, cine atâta loc de lume, începândŭ din Ţara Muntenească, pănă peste apa Donului ar hi putut apăra peste totŭ locul? Şi aicea la noi, să zicem că de la capul şanţului, de unde să încépe totul, pe deasupra Galaţilor, alăturea cu Dunărea mérge pre aproape şi peste Prut, iar nu departe de Dunăre, pre la satul turcesc acum, Troianul; dară deci unde să dipărtează la câmpi şi de la Dunăre şi de la Marea Neagră, iar peste apa Nistrului, ca mai departe mérge peste câmpi pe la târgul Vcioraşnoe, pre unde l-am trecut eu, mai pe din sus de Chiov lovéşte la Nipru şi de la Niprul cu mai mare depărţime de mare, la Don. Cum zicŭ, cine ar fi putut apăra atâta loc

---

[1] Bahtri, sau Bahtriana, în Afganistanul de azi.
[2] Este inexact că valul lui Traian s-ar fi întins pănă la Don; el nu depăşeşte Nistrul.

şi ţine? Că de au fostŭ aicea ţara discălicată des de Traian, cum ieste între acéste ape, Prutul şi Nistrul, dară de la Nistru pănă la Nipru şi de la Niprul pănă la apa Donului şi Traian-împăratul prin pustii au mersŭ. Aşa şi lui Panaiotachie i-am răspunsŭ, la ce n-au ştiut cum mi-a mai răspunde. Aşa zic şi celorlalţi, câţi au mai scris, aşa şi lui Bonfin, de au scris aşa, cum să fie şanţul acéla săpat de vreo sprijineală de tătari.

Mai de crezut suntŭ acéia carii ţin că Traianu-împăratul au săpat acesta şanţŭ în vécinica pomenire şi veste şi să să ştie şleavul oştii de ceia carii să tragŭ după oşti mari, niguţători şi oşténi, cum vedem şi acum pre împăraţii turceşti şi vezirii lor, pre unde mergŭ cu oştile, fac movile pe şleavul oştilor şi pentru véstea şi pentru îndireptarea celora ce vin, ori oşténi, ori olăcari, ori niguţători, pre urmă dupre oşti. Nici te mira cu cine ar fi săpatŭ un şanţŭ mare ca acesta — căci cu mult mai mare au fost, numai cu vremi îndelungate s-au năruit şi mâlit — o oaste de 600.000 de oameni numai slujitori, fără alte mulţime. Într-o zi o sută de mii de oameni să să înşire în rândŭ unul lângă altul, să arunce lutul cineş dreptŭ sine, caută cât loc pot coprinde 100.000 de oameni. Pre uşoară socoteală: loc de doao mile de céle mari, de nu şi trei mile vor coprinde 100.000 de oameni, un conac întreg să face de oaste mare. Şi la 600.000 de oameni, a şasea zi într-o săptămână o dată unui om vine rândul la săpat. Şi acestŭ număr al oştii acelui împăratŭ, fără altă mulţime ce să trăgea după oşti, scrie Dion istoricul, carile au scris viiaţa şi faptile acestui împărat şi Evtropii istoricul, carile au scris viiaţa lui Adrian-împăratul, ginerile lui Traian, carile, după moartea lui Traianŭ, el au stătut împăratŭ Râmului. Şi acesta Adrian au făcut Odriiul[1], oraşul, pre numele său, unde să împreună trei ape: Tungea, Mariţa şi Arta în pământul Trachiei.

Cu acéşte oşti Traian, căruia numele în Istoriile Râmului Ulpius Traianus, au călcatŭ această parte de lume, călcate şi de alţii cu oştile Râmului, mai nainte de dânsul de Pompeiŭ cel Mare şi de Iulie Chesariul şi de Avgust Chesar, însă nu pre aicea, ci pe la perşi. Iară acesta împărat

---

[1] Adrianopol.

Traianu pre aici au venitŭ şi au încunjuratŭ aceasta parte de lume, cum s-au pomenitŭ, şi iel au discălicat neamul, seminţiia care trăiéşte pănă acum în Moldova şi în Ţara Muntenească şi cât norod ieste în Ardeal cu acestŭ nume: român.

CAP AL CINCILEA

AICEA VINE RÂNDUL SĂ POMENIM DE CETĂŢILE CE SE AFLĂ AICEA ÎN ŢARĂ LA NOI

Aicè ne trage rândul a pomeni de cetăţile ţărâlor acestora; câte sunt acmŭ şi-n Bugeag şi aicè la noi în ţară şi de faţă ce stau şi alte năruite, cât de-biia să cunoscŭ că au fostŭ cetăţi şi câte sunt în Ţara Muntenească. Mare nevoie este a scrie de dânsăle, de cine ar fii făcute, că cât amu nevoit şi câtŭ amu cercat să ştiu ceva, de ce niiam făcute sunt, un cuvânt, o pomenire n-am putut afla; cu mare jele. Şi oricum, într-alt chip a fi nu poate, numai ce sunt făcute de dachii cei vechi. Că întăiu Cetatea Albă, mai înainte de Traian au fost, că Avgustu-chesariul, care împătat a Râmului acmu triimitea şi el boierii cei greşiţi la închisoare, cum dzic turcii, surgun, la Cetatea Albă, unde şi pe un dascal anume Poblius Ovidius, l-au trimis pentru nişte stihuri de dragoste, ce scrisése acel dascal, de îndemnase Râmul la curvie, carele au şi murit în Cetatea Albă. Şi o baltă ce ieste acolo, Vidovul, pre numele acelui Ovidius ieste.

Şi aşea şi acestealalte cetăţi, cum ieste Suceava, Neamţul, Hotinul, Tighinea; însă pândzăle la toate cetăţile acestea, cela cu al doilea rândŭ, de domnii sunt adaose, cum să pot vedea că toate au pândză şi-ndoite suntŭ. Céle mai vechi mai mici sunt şi ca nişte caştele, adecă turnuri, au fostŭ, precum şi tocmite. Cearcă la turnul cetăţii Sucevii dispre amiadzădzi, unde scrie sus că ieste tocmit de Irimie-vodă şi la porta cetăţii vei afla numele lui Despot-vodă, care slove pe lângă buor le-am cetit eu sângur.

Şi aşè, de pre Cetatea Albă luând dovadă, că aceiia cetate cu mult mai înainte au fostŭ de Traian, poate fi céstelalte de râmleni, după ce au descălecat Traian aicè. Din ceste neamuri, al triilea să le fie făcut nu încape, fără una, cum am înţeles de cetatea Sorocii, să fie făcută de un Pătru-vodă[1], de care lucru mult mă mir că Urechii vornicul nu pomenéşte.

Aflu pomenită cetatea Chilii, carii o scrie în v leat 6973<1465> că au luat-o Ştefan-vodă cel Bun de la turci[2], ş-apoi la v let 6987 <1479> iunie 22 dzăli, că în cestu an au început Ştefan-vodă a zidi cetatea Chilii şi au şi săvârşit-o într-acelaş an. Dar mă mir cum încape acestu lucru, că întăiŭ scrie că au răscumpărat-o de la turci, închinată de nevoie, ş-apoi să o zidească, cum va fi acel lucru? Aşi dzice că acel zidit de dzice, să o fie tocmit. Dar la v let 6973 păn la v let 6987, 14 ani suntŭ; cini ar fi stricat, şi nice scrie să fie stricat-o cineva aceşti 14 ani. Citéşte gheografiile ceste de curândŭ şi vei afla în Historiile Ţarigradului că împrumutândŭ cu bani ianovezii pre împăratul Ţarigradului, de oşti împrotiva turcilor, le-au dat zalog Crâmul[3] şi acesta parte de loc, unghiul Mării Négre, cu scălile lui, unde este acmu Bugeacul. Şi atuncè ianovedzii au făcutŭ Chiliia pe Dunăre şi Chiefè, care ieste pre malul mării în Crâmŭ; Chiefè are altŭ nume Theodoziia[4], la Historiie.

Să află şi de greci făcute cetăţi, cum este Turnul Neovtolem, o cetate pustie, îmi pare să fie pe Cogâlnic, în Bugeagŭ; tătarii şi ai noştri îi dzic Tatar-Bunar, că Neoptolem este nume grecescŭ.

Altele multe, cărora stau năruiturile, de-biia semnele să cunoscŭ, cum ieste mai sus de Gălaţi, ce-i dzic Gherghina şi pre Milcov, mai sus de Focşeni, de care pomenéşte Urechie vornicul că o chema Crăciuna.

Şi tot pe o poveste stau şi céle câte să află în Ţara Muntenească, sau de dachi sau altele de râmléni făcute sunt. La podul lui Traian peste

---

[1] E vorba de Petru Rareş.

[2] Ştefan cel Mare nu a luat Chilia de la turci, ci de la munteni.

[3] Genovezii aveau colonii în Crimeea, pe pământul care aparţinea Imperiului Bizantin, începând din secolul al XII-lea.

[4] Caffa, principala colonie genoveză în Crimeea; azi Theodosia.

Dunăre, în Ţara Muntenească (Românească), la giudeţul Jiiului, ieste iar năruită o cetăţuie, aciè adevărat de cine ieste făcută, cu numele Săverinul ieste, de care şi mai sus s-au pomenit. Aşijderea şi peste Dunăre au făcut pod, lucru de mirat, pecum mărturiséşte şi Dion la Viiaţa lui Traian, a căruia pod şi astădzi să cunoscŭ pragurile în apă. Şi mai încolo pe Dunăre, în preajma, ieste turnişorul Săverinului, de Săver-împăratul făcut[1] şi atâta. Iar pe ce vréme au făcut Săver nu scrie. Iar la alţi historici, cum la Dion carii au scris Viiaţa lui Traian, aşè şi la Topeltin, să află scris lătinéşte: “*Traiani aeterna columna*” pe româniia: “A lui Traian, vécinicul stâlpul”. Ce dintrŭ aceste să cunoşti că une cetăţi într-acesti ţări şi de râmléni sunt făcute.

La năruiturile cetăţii de la Gălaţi, din sus, unde cade Bârladul în Dunăre[2], s-au aflat un ban de aramă galbăn şi de mare cât un ort, nu mai gios, în carele slovele nu s-au putut ceti de cie ce ştiu lătinéşte, fără unii ce ştiu mai bine grecéşte dzic că scrie Marchiianopolis, şi samănă aşea, iară celélalte slove de înţeles nu suntŭ.

Aşijderea o piiatră mare adusă la Gălaţi la biserica Dii, mai mult nu s-au putut înţelége, făr de atâta, lătinéşte: “*Severus imperator romanorum*”; iar românéşte: “Sever a Râmului împărat”. Şi acei cetăţi dzicŭ Gherghina.

Iar banul ce au aflat mai gios de Roman, iar la năruitura unii cetăţi, de care cât şestacii cei de patru bani leşeşti şi mai gros, de aramă roşie şi chipul domnului suptŭ pălărie nemţască şi-n pregiur slove sârbeşti: “**ѡтецъ мѡлдавскiи**”: “tatăl Moldovei”, iar dintr-altă parte scrie: hereghia de Moldova[3]. Acii hereghiia lătinéşte să dzice: *hereditas*, adecă: strămoşie.

---

[1] Cetatea numită “turnul” de la Severin, nu este romană, ci medievală, zidită de cavalerii ioaniţi, în secolul al XIII-lea.

[2] Se pare că pe vremea lui Miron Costin Bârladul se vărsa în Dubăre şi nu în Siret, cum se varsă azi.

[3] După această descriere, este vorba de moneda lui Ioan-vodă cel Cumplit.

Pentru acéia dzicŭ de cetăţi că unile de domnii acmu, după a doa descălecătura a ţărilor suntŭ făcute, adecă zidite.

Şi aşea, cât s-au putut şti de cetăţi, acéste suntŭ acestor ţări, că sunt unele făcute de dachii, cum ieste deschis la Cetatea Albă, celelalte şi de râmléni şi unele mai pe urmă şi de domniele ţării. Şi atâta putem şti de cetăţile carii să află într-această ţară.

CAPUL AL ŞASELEA

DE NUMERILE NEAMULUI ACESTOR ŢĂRI ŞI DE PORT ŞI DE LIMBA GRAIULUI, DE UNDE AU LUAT, AŞIJDEREA ŞI DE TUNSURA, CAREI SĂ AFLĂ ŞI ACMU LA PROSTIME PE SUPT MUNTE, LĂCUITORII CE SUNTU ŞI DE LÉGE CREŞTINEASCĂ, DE UNDE AU LUAT

Mare dovadă neamurilor, din ce rădăcină şi izvor suntŭ, numile care au şi în de sine şi la alte ţări streine şi măcară că nici un neam nu ieste în toată lumea să aibă numai un nume, ci unile dispre capetile céle dintăi a vreunui norod stăpânitoare, alte nume suntŭ di pre locuri, de unde suntŭ începute, multe di pre cetăţi mari, multe de pre ape vestite. Cum vedem neamul nemţescŭ suptŭ acéste numere: întăi şi mai ales şi mai de cinste: alamani şi aşa le zic istoriile céle vechi şi turcii; al doilea nume: gherman, adecă “doi fraţi”, latinéşte *ghermanus*; o seamă de istorici le zicŭ *tevtones*, di pre capul lor Tevton, italiianii zicu *tudesco*, poate fi iară di pre Tevton; léşii, moscalii, noi zicem némţi. Mai apoi alte numere despărţite ca crăngile dintr-un copaciŭ: şvedzii, danii, franţozii[1], saxonii, belghii, batavii şi alte ţări mai mărunte, totŭ din rădăcina cea véche a alamanilor crăngi şi părţi suntŭ.

[1] Franţozii, trecuţi aici între popoarele germane, sunt francii din Franconia şi nu francezii.

Aşa hişpanii; ibării, ţiltiberii, portogalii, iară tot un neam suntŭ; franţozii, galii tot un neam suntŭ. Turcii, de pre locul lor, Turhistan, de pe capul lor cel dintăi Osmangic: otomani, osmanlâi. Moscalii, rusii, bolgarii, sârbii, harvaţii, slovaţii, bohemii, raţii, polaţii totŭ un neam slovenescŭ suntŭ, fără alte numere ce suntŭ la streini. Că întăi acestui neam grecii le-au zis *savromatis*, de pe ochi mierăi şi albeneţi, adecă ochi de şopârlă. Tătarii, tartari, de pe apa Tartara, schitii de pe sălbătăcie, nohai. Aşa toate neamurile suptŭ multe numere toate suntŭ. Ungurii: huni, maghiari, ugrii, iară sasii: dachii[1], saţii, goţii, masaghetii. Şi acéstea nu toate numerile, numai unile dintr-însile ţi le-am însemnatŭ, pentru înţelesul numerilor mai lesne neamului şi acestor ţări, Moldovei şi Ţărâi Munteneşti şi românilor din Ardeal.

Aşa şi neamul acésta, de carele scriem, al ţărâlor acestora, numele vechiŭ şi mai direptŭ ieste rumân, adecă râmlean, de la Roma. Acest nume de la discălicatul lor de Traian, şi cât au trăit pănă la pustiirea lor di pre acéste locuri şi cât au trăitŭ în munţi, în Maramoroş şi pe Olt, tot acest nume au ţinut şi ţin pănă astăzi şi încă mai bine munténii decât moldovénii, că ei şi acum zic şi scriu ţara sa "rumânească", ca şi românii cei din Ardeal.

Iară streinii şi ţările împrejur le-au pus acestŭ nume vlah, de pe vloh, cum s-au mai poménit, *valios, valascos, olah,* voloşin, tot de la streini suntŭ puse acéste numere, de pre Italiia, cărora zic vloh. Apoi mai târziu, turcii, de pre numere domnului carile au închinat ţara întăi la turci, ne zic bogdani, munténilor cara-vlah, grecii bogdano-vlah, munténilor vlahos. Că acestŭ nume, moldovan, ieste de pre apa Moldovei, după al doilea discălicatul aceştii ţări de Dragoşu-vodă. Şi munténilor, ori de pe munte, muntean, ori de pe Olt, olteani, că léşii aşa le zic, molteani.

Măcară dară că şi la istorii şi la graiul şi streinilor şi înde sine cu

---

[1] Miron Costin repetă informaţia greşită cum că şaşii ar fi urmaşii dacilor.

vréme, cu vacuri, cu primenéle au şi dobândescŭ şi alte numere, iară acela carile ieste vechiŭ nume stă întemeiat şi înrădăcinat: rumân. Cum vedem că, măcară că ne răspundem acum moldovéni, iară nu întrebăm: "ştii moldovenéşte?", ce "ştii românéşte?", adecă râmlenéşte, puţin nu zicem: "*sţis romaniţe?*" pre limba latinească. Stă dară numele cel vechiŭ ca un teméi neclătit, deşi adaog ori vrémile îndelungate, ori streini adaog şi alte numere, iară cela din rădăcină nu să mută. Şi aşa ieste acestor ţări şi ţărâi noastre, Moldovei şi Ţărâi Munteneşti numele cel direptŭ de moşie, ieste rumân, cum să răspundŭ şi acum toţi acéia din Ţările Ungureşti lăcuitori şi munténii ţara lor şi scriu şi răspundŭ cu graiul: Ţara Românească.

Şi acestŭ nume vlah — de la turci şi de la greci ieste, de la némţi — vallios, de la franţoji — valahos, de la léşi —voloşin, de la moscali şi de la rusi tot aşa — voloşin şi de la unguri — olah; acesta nume tot de pe vloh ieste şi vloh ieste italiianŭ, din care ţări a vlohului, adecă a Italiei, au pornitŭ Traian, împăratul Râmului, fără număr mulţime de norod şi i-au aşezatŭ în aceste ţări a Dachiei cei vechi. Să fie acest nume vlah de pre Fleac hatmanul[1] Râmului, precum scriu unii, basne suntŭ.

Şi aşa dovedindŭ numele neamului acestuia, cum vezi din isto-rici mari şi mărturiia ţărâlor înprejur, ne trage rândul a pomeni de portul. Care acum portul stătătoriŭ ca numele şi ca limba nu ieste, ci ia un neam de la alt neam porturile cu vréme. La care schimbarea hainelor face şi locul, de le caută a face şi îmbrăcăminte trupului, precum ieste firea ceriului a vreunii părţi de lume. Că întâi la acéste părţi de lume, unde trăéscŭ moscalii, rusii, tătarii, să fie omul îmbrăcat în haine franţozeşti, ar crăpa de frigŭ. Şi măcară şi la noi pre aicea ce ierni suntŭ, Ţara Italiei ierni ca acéstea nu are niciodată, ci foarte blânde

[1] General.

ierni, cum suntŭ la nŭoi toamnile, şi mare darŭ au acéle ţări a Italiei, cât şi vara năduşăli nu suntŭ ca aicea la noi, ci călduri cuvioase, puţin nu ca primăvara, cum ieste la noi la maiu, la iunie. Le-au căutatŭ dară acestora oameni mutaţi pre acéste locuri a-şi schimba portul hainelor după vrémea acestor locuri.

Cătră acéstea toate, caută ce scrie de portul rumânilor iscusitul istoric Lavrentie Topeltin din Mediiaşi, cuvintele lui ţi le izvodescŭ: "Rumânii de Ardeal, ai noştri, poartă o haină de la umere pănă peste tot trupul îmbrăcaţi, ne fac mare învăţătură portului de vacurile céle de demult, care au ţinut părţile acéstea de la septentrion, adecă părţile carile suntŭ aproape spre miiazănoapte, tot trupul acoperitŭ, care feliŭ de haine pomenéşte un dascal anume Marţialis, că să chiema endromida, cu aceste cuvinte: "Îţi trimitem endromida, vechiŭ portŭ, nu mândru, iar bun de luna lui dichemvrie". Şlice au de pâslă, pe limba noastră deţască cuglă" (eu socotesc cu chivere, care am apucatŭ eu şi la boieri aicea).

Caută ce zice de opinci tot acela istoric Topeltin, şi nu de la sine, ci pune cuvintele a mai vechi de sine istoricilor, anume Alfon-sŭ şi pre Plavt şi pre Ag. Ghel, carile au scris cărţi de porturile céle vechi limbilor: "Féliul încălţămintelor a românilor ieste cu piiéle crudă, de fiéştece dobitoc, piste picior învălit bine în obiiele de lână încalţă şi apoi piielea acéia leagă cu curea piste picior, de înfăşoară piciorul de la dégite pănă sus, toată glezna. Şi acéstea ieste portul râmlénilor celor vechi, strămoşilor lor, care purta la oşti. Acestŭ fél de încălţăminte a slujitorilor oşténi era la râmléni. Numai atâta osebire vedem, pe cum cetim în istoriile céle vechi, că oşténii Râmului nu învăliia în obiiele, ce gol piciorul încălţa cu piiele şi cu legături în cruciş, ca gratia; în opinci numai cât, ţine piciorul la călcăi lega." Acéstea suntŭ cuvintile acelui istoric, din cuvântŭ în cuvântŭ. La noi de necinste ieste acést fél de încălţăminte acum, la acéstea vacuri, care era de cinste la râmléni şi de vitejie portŭ. Vedem acum la cerchezi că acest, fél de port de încălţăminte pentru sprinteniie ţin.

Aicé ieste locul a pomeni şi de tunsura acia, de care au scris un Simion Dascal şi mai nainte de dânsul Istratie logofătul.[1] Tunsura aceasta, precum s-au arătat de portul şi încălţămintele opincilor din historicul Topeltin şi iarăşi dintr-însul să arată, de care aşea dzice: "Mă mirŭ cum de doo feluri de tunsuri au luat ardelenii noştri de la râmléni, carii o ţin o samă şi pănă astădzi: un fel de tunsură mai adâncŭ la tunsură, pe lângă peliţă aproape, alt fel mai departe de peliţă prin peptine tund părul. Şi acei tunsuri mai aproape de pieliţă noi dachii[2] o numim *schieren*, iar acesta mai depărtat de peliţă o numim *coluen*". Şi tot Topeltin dzice: "Râmlenilor le placea a rade şi în chipul ceatleului acoperiè cărunteţile sale şi pricină da că la cap din dos, la ceafă, tundea părul, să fie capul totŭ slobod de sudori şi în răcoreală la ostenele". Vede-se dară că ieste vechiŭ obiceiŭ tunsura aceasta, care şi pănă astădzi se vede la o samă de lăcuitorii a ţărâi noastre şi-n Ardeal, şi ieste de la râmléni aceasta, sămnŭ slujitorescŭ, că în chipul cetlăului îşi învăluia capul slujitorii Râmului cu taftă supţire, ca-n chip de cunună slujitorească. Vădu-să dar basnele acelor scriitori mai sus pomeniţi, Simion Dascalul şi Istrate logofătul şi acel amăgeu, Misail Călugărul, carii au scris că sămnul acei tunsuri ca un cetlău au fostŭ sămnŭ tălhărescŭ, cu carei însamnă râmlenii cei de rău făcători.

Rămâne aici rândul a arăta de graiul şi slovele, de unde ieste izvorât, acestor ţări de care pomenim. Precum dar s-au arătat de-plin neamul acestor ţări aşedzate pe aceste locuri de râmleni, aşè şi graiul totŭ de la râmleni izvorât, cu ciilalţi historici mărturiséşte şi Topeltin, care aşè dzice: "Am dovedit mai sus a fi Italiia pricina descălicării valahilor, aşè şi aicè aceiiaş laudă mărturisim, că limba lor ieste limba vechilor romani, amestecată sau mai mult stricată cu sârbască, rusască, dăţască, horvăţască slovenească" procâi. Şi dzice precum şi un historicŭ ce-i dzic Covaţiiocie au socotit precum graiul de casă a ardelenilor mai

[1] Simion Dascalul afirmase că tonsura, tunderea părului la mijlocul capului, obişnuită la ţăranii din Maramureş, este o dovadă că se trag din tâlhari romani. Miron Costin răspunde că e vorba de un obicei al oştenilor romani.

[2] Adică saşi; cuvintele ce urmează sunt săseşti (arată felul tunsurii).

mult are în sine însămnarea graiului românescŭ şi lătinescŭ, decât a graiului de acmu a italiianilor.

Şi cu vréme îndelungată, ce nu strămută şi nu astupă, vestite împărăţii, crăii, domnii, aşè şi graiul romanilor pre aceste locuri cu îndelungată vréme şi răsipă lăcuitorilor, romanii de supt aceste locuri, care pustiindu-să de năvala tătarâlor, să mutase aceştia de aicè la Maramorăş, cei din Ţara Muntenească la locurile Oltului, trecândŭ munţii, ş-au stremutat, şi graiul. Că unde dzice lătinéşte: *Deus*, noi dzicem: Dzău sau Dumnădzău, *meus*, al mieu, aşijderea, unde *ţelum*[1] ei, ceriul, *homo*, omul, *fronsu*, fruntea, *anghelus*, îngerul. Iar nice unili cuvinte nu suntŭ să nu fie protivnice cu lătinéşte, sau la început, sau la mijloc sau la fârşit, iar unele stau neclătite, cumu-i *barba*-barba, *luna*-luna şi altete ca acestea: *vinum*-vinul, *panis*-pâne, *manus*-mena, *culter*-cuţit.

Şi aşè cum amu dzis, cu vrémea ş-au schimbat graiul şi s-au amestecat cu slovenescŭ, daţescŭ şi cu alte care le-am pomenit dintru Topeltin. Pe această poveste cură şi aflatul slovelor, cu care şi scrisoarea de la sirbi o au luat-o, amu după a doa descălecătură de Dragoş-vodă aicè în ţară şi la munténi Negrul-vodă.

Cătră acestea adaogim rândul aicè obiceilor meselor şi ospeţelor, carii să văd că-s vechi ţinute aicè într-aceste ţări şi le ieste de la vechii romani, precum a închina păhar pentru sănătăţile priietinilor ş-a împăraţilor, că scrie Dion vestitul historicul, care întru laudă împăratului Avgustŭ cum vechiŭ obicei au fostŭ ca nărodul giurând pre piedzii cei buni sau nărocirea împăratului, să bè la ospeţe pentru sănătatea lui. Ciiarcă de aceasta mai pre largŭ la Pliniie. Acestŭ obiceiŭ şi la némţi şi la unguri, la ardeléni, vechii romani şi la noi pe urmă, de pomenesc la mese sănătăţile domnilor cu păhare pline de băuturi, aşè şi a priietinilor.

La acestea şi obiceiul ce stă încă într-aceste ţări, adecă aicè la noi şi la muntèni şi la darea datoriei de opşte, adecă la moarte, vechiŭ obiceiŭ,

[1] Coelum (transcris după pronunţare).

Mănăstirea Sucevița

că dzice Topeltin: “În Ardeal dachilor, obiceiŭ cu mare petrecere a duce mortul la groapniţa; mărgŭ înaintea boierilor cântăreţii şi preuţii, pe urmă viniia cielaltă mulţime, închipuind cum şi ceielalţi vor mérge unde şi cel mortŭ, ca cum ar dzice: mergi, că noi te vom urma. Vechiŭ obiceiŭ şi la râmleni; le dzicé trimbiţe înaintea osălor, cum mărturiséşte Ovidius: “*Cantabat moestis tibia funeribus*” adecă: “Cânta trâmbiţă de jelea astrucării.” Şi aceasta la cei mai de cinste oameni să făcè, precum şi astădzi la aceste ţări, la astrucări domnilor şi la alţii oameni de cinste”. Şi iar tot acel Topeltin dzice: “Muierile daţilor osăle părinţilor, a ficiorilor, a bărbaţilor şi altor rudenii cu bocet nespus mărgŭ după ose, cu plânsuri de mirat şi cuvinte de jele cuprindŭ osăle şi cu glas mare toată viiaţa omenească o plângŭ. Scrie Varro în cartea a 4, de viiaţa romanilor, cum cerca muiere, care avea glas mai bun, de cânta la osă, precum aceastaş şi aici în ţară să face şi pănă astădzi şi cu alăute.

Şi acestea le-am arătat ca şi dintru acéştea să să cunoască niiamul cu obicéiurile că au ieşit de la Râmŭ ....[1]

CAP AL ŞEPTILEA ŞI CEL DE PRE URMĂ

VINI RÂNDUL A ARĂTA CÂT AU TRĂIT ACESTE LOCURI CU OAMENI DUPĂ DESCĂLICAREA LUI TRAIAN CU ROMÂNII DE LA ITALIIA

....[2]

Năbuşit-au dar tătarâi pe aceste locuri şi mai mulţi, cu Atila din părţile Schitii Asiiatică, care şi craiŭ au stătut întâi ungurescŭ[3].

Iar Topeltin scrie, cum Gallienus-împăratul[4], socotind cum aceste descălecături de pe aceste locuri a lui Traian nu vor sta, le-au mutat în

---

[1,2] Lacună în toate mănuscrisele scrierii *De neamul moldovenilor*.

[3] Vezi nota de la p. 244.

[4] Gallienus, împărat roman (260—268). Nu el a părăsit Dacia, ci Aurelian (270—274).

Dobrogea. Şi aşè românii din Ţara Muntenească au trecut munţii, aşedzându-să la Olt, la Herţeg şi pe la Făgăraş. Iar céştealalţii, unde suntem acmu noi, mai târdziu, după ce n-au putut mai mult a sta prin cetăţi si pre supt munţi, pentru lipsa hranii, au trecut munţii la Maramorăş, aşedzându-se pe la Giurgiu şi pe la Ciucŭ.

Iar după ce s-au pustiitŭ de la Atila şi cum amŭ dzis mai sus că unii mutaţi peste Dunăre, la Dobrogea, unii peste munţi asupra Oltului, cei din Ţara Muntenească, cestilalţii la Maramorăşŭ, păn la vrémea lui Laslău, craiului creştin ungurescŭ, la a căruia vréme s-au descălecat al doilea rândŭ de Dragoş-vodă ţara noastră şi de Negrul-vodă Ţara Muntenească.

Ia dară aminte, atâta vac ce au trăit lăcuitori romani pen Maramorăşŭ şi pe la Olt, megiiaşi cu alte limbi atâta vréme, au n-au putut să să schimbe şi graiul celŭ chiar românescŭ? Şi acesta ieste pricina de s-au străcat lăcuitorii acestor ţări graiul acmu la a doo descălecătură, cu graiul strămutat şi schimbat cu ungurescŭ, cu sârbăscŭ, cu dăţăscŭ, cu slovenescŭ i proci, veniţi pe aceste locuri.

Dzice-va neştine: dar cum de-au lăsat cei de pre urmă împăraţi, ce au fostŭ a Râmului pe urmă, şi după ce au mutatŭ marele Costantin scaunul Râmului la Ţarigrad şi pe urmă alţi împăraţi creştini, Leon Înţeleptul, Iraclie, Iustiniian şi câţva hatmani vestiţi? Răs-pundzŭ: că după ce s-au mutat scaunul la Ţarigrad, mai multŭ zăbavă sa cu persi avea împăraţii, pe urmă cu saraţini[1] şi aceste locuri stă fără agiutor şi aşè pustiirea lor de tătari, cum s-au dzis mai sus.

Şi aceste câte s-au putut afla de descălecatul cel dintăiŭ pe largŭ s-au scris; mai multe ce lipsăscŭ să nu fie mirare, câte vacuri de oameni s-au petrecut. Pentru acéia, ce nu s-au putut plini, crede, iubite cetitorule, uitându-te la atâta vacŭ, că nu s-au pomenit păn la acesta anŭ nimé de descălecatul ţărilor acestora.

---

[1] Arabii.

CUPRINS

GLOSAR

Aceia, ca ~ — mare, cumplt.
acolesi, a să ~ — a se lega de.
agă — comandant în armată; şef al agiei având atribuţiile prefectului de poliţie de mai târziu.
agiunge, a să ~ — a se întâlni, a se înţelege, a câştiga pe cineva de partea sa.
agonisită — avere câştigată (spre deosebire de moştenire).
ai — plural de la *ani*.
alamani — nemţi.
alege, a ~ — a hotărî, a accepta.
ales — mai ales.
amirosi, a ~ — a bănui, a simţi.
amistui, a ~ — a suporta.
amână — în mână, la îndemână.
aprândzu — vremea prânzului.
aprod — trimis al stăpânirii.
arbănaş — albanez.
arca — protector.
ardzehal — jalbă turcească.
armată — artilerie.
assaul — căpetenie căzăcească.
astruca, a ~ — a îngropa.
astupa, a ~ — a nimici.
asupreală — nedreptate.
ataman — căpetenie militară căzăcească.
atocma — întocmai.
atşerif — poruncă a sultanului.
atunceş — tot atunci.
a vedere — pe faţă.

Balgi-başă — strângătorul dării asupra mierii.
balimez — tun mare, bombardă.
bănat — supărare, dojană.
barat — privilegiu turcesc.
bardişă — topor de război.
barilcă — butoiaş.
başcă, băşti — bastion.
bate, a ~ — a bombarda.
birui, a ~ — a ajunge.
bivşug — belşug.
bâhniş — mlaştină.
blăstămat — neglijent.
blăstămăţiie — neglijenţă, incapacitate.
bogaz, boaz — strâmtoare a mării.
boleac — bolnav.
boz — zeu păgân.
buigui, a ~ — a încurca, a tulbura.
buldzi, a ~ — a îmbulzi, a înghesui.
buluc — ceată, detaşament, sau: împreună (adv.)
bulucbaş — comandant de buluc.
buluci, a să ~ — a organiza o ceată, un detaşament.
burzului, a să ~ — a se răscula.

Cabaniţă — mantie de catifea cu guler de samur.

caftan — haină de ceremonie.
caimacam — locţiitor.
călcătură — năvală, călcare.
calo — călău.
can — cam.
canon — cântare bisericească.
cap — capitol.
cap (~de pace) — condiţie de încheierea păcii.
cap, mai ~ — mai mare.
capul, (cu ~lui) — în persoană.
capişte — templu.
capuchehaia — agentul diplomatic al domnului pe lângă Poarta Otomană.
casă — familie.
căsaş — gospodar.
catană — oştean din Ungaria.
catargă — galeră.
căuta, a ~ — a privi; a fi nevoit.
căutare — inspecţie.
cazilbaş — persan.
ceambul — detaşament tătăresc, turcesc.
ceauş — trimis al sultanului.
ceiriu — izlaz.
celebriu — om cu purtări alese.
ceprag — firet.
ceput — început.
cerac, cirac — vasal, supus.
ceretei — tufiş de copăcei.
cerşi, a ~ — a cere.
certa, a ~ — a pedepsi.
cetaş — oştean din ceată.
cetleu — tonsură.
chiar — clar, limpede
chindie — după-amiază, între orele două şi cinci.
cinie — ţiglă de porţelan chinezesc.
cinsteş — cu cinste.
ciuluc — vale seacă.
cândai — poate.
cântar — măsură de greutate.
cârmă — cârmuire.
câşlă — stână de câmpie.
câzlar-aga — mai marele peste eunucii haremului.
clăti, a să ~ — a porni.
cocon, cucon — fiu.
comisar — reprezentant regal (în Polonia).
conac — popas.
conteni, a să ~ — a se stăpâni.
corn (~de oaste) — colţ al taberei.
copil (~de casă) — paj, fiu de boier care slujea la curte.
coş — tabără tătărească.
cotlit — coclit.
credzut (subst.) — de încredere.
credzu — oare nu?
crunt — însângerat.
cumănac — căciulă de lână.
cuntenit — măsurat, stăpânit.
curs — mers.
cuvios — potrivit.
cvarciana — oaste grea, în zale (în lb. polonă).

Dărăban, dărăbunţ — oştean mercenar pedestru.
darn, în ~ — zadarnic.
dascal — poet, învăţat.
deavaloma — amestecat.
dédina — obicei, datină.
desfrânare — dezordine, năvălire.
destuli, a să ~ — a se mulţumi.
dezbate, a ~ — a elibera.
dezmierdăciune — petrecere.
diac — scriitor de cancelarie.
dires — privilegiu; îndreptare.
divă — mirare.
divuri, în ~ — după noroc.

dobândă — pradă.
dodei, a ~ — a ataca.
dodeială, dodiială — atac, hărţuire.
domnişor — pretendent la tron.
dragon — cavalerist care putea lupta şi pedestru.
draganiia — oaste de dragoni.
dric - mijloc, în toi.
drâmbă — ceată.
duh — gând, ambiţie.
dumnedzăieresc — evlavios.
durât — huruială.
dvorbă — slujbă.
dvori, a ~ — a sluji.
dvorean — curtean.

Endromida (latin) — manta de iarnă.
ermuluc — manta cu mâneci.

Falanx — falangă macedoneană.
fantastic (adj.) — tulburat la minte.
făţăriie — părtenire.
feliandrăş — stofă de Flandra.
feredeu — baie.
fârtat — înfrăţit.
fotaze — acoperământ de paradă pentru cai.
frământa, a ~ — a discuta.
frănetic — tulburat la minte, în delir.
friji — cai de Frizia (provincie în Germania).
frânc — italian.
fuma, a ~ — a arde.
fuşte — lance.

Galion — corabie de război.
galga — titlu purtat de primul frate al hanului tătarilor.
gătire — pregătire.
ghiaur — nume de batjocură dat de turci creştinilor.
gloată — oştire.
glogozată — amestecătură, dezordine.
gonaş — oştean din trupa de urmărire.
griji, a ~ — a înarma.
grosime — grosul ţăranimii, al oştii.
grozav — ruşinos.
groaznic — temut.
grumaji — gât; şi cu sensul de: golf de mare.

Habeşii — abisinieni, etiopieni.
hadâmb — eunuc (paznic al haremuli la curtea sultanului).
hăicăi, a ~ — a huidui.
haiduc — mercenar ungur.
hăini, a să ~ — a trăda.
hălădui, a ~ — a scăpa, a trăi în linişte.
hamgiar — iatagan.
hărăţ, harţ — lupte de hărţuire.
hărăţi — ostaşi care dau lupte de hărţuire.
hasăchiu — agent trimis de sultan.
hierbinţeală — febră.
hereghie — monetărie.
hiclean — trădător.
hiclenşug, hitlenşug — trădare.
hirarga — gută la mâini.
hândii — indieni.
hloabe — oişte.
holendedzi — olandezi.
holotă — gloată.
hornăţesc — croat.
hronograf — cronică; scriitor de cronici.
husari — cavaleri îmbrăcaţi în fier.

Iaz — şir de cadavre.
ieşitoare — privată.
iezi, a să ~ — a se răspândi.

inemă, inimă — şi cu sensul de: centru, avere, tezaur.
iscusit (~la trup) — frumos, perfect.
ispiti, a să ~ — a încerca.
ispovedanie — spovedanie.
ispravă — decret, confirmare oficială.
isprăvi, a ~ — a obţine, a izbuti.
ispravnic — cârmuitor, guvernator.
istov, de ~ — complet.
istovi, a ~ — a termina.
iulit — ofilit.
iuşor — uşor.
iznoavă, de ~ — iarăşi.
izvod — scriere, copie.

Îmă, îmmă, — mamă.
îmblete — intrigi.
împărăchiere — ceartă.
împeliţare — întrupare.
împle, a ~ — a împlini.
împotriva, împrotiva — în faţa.
încălecat — pornire la oaste.
închide, a ~ — a încheia, a cuprinde.
închis de — despărţit de.
îndireptătură — respingere, dare înapoi.
îndoit — împărţit, necredincios.
înfruntat — înfrânt.
înfundat — compromis.
îngloti, a să ~ — a se aduna la un loc.
înzeuat — îmbrăcat în zale.
înloc — îndată, în semn de.
înnoi, a să ~ — sosire cu veşti noi.
întregiie — deplinătate (de caracter).
învăli, a ~ — a face ghem, a învălătuci.
învăţa, a ~ — a porunci.

Jălui, a ~ — a învinui.
jecui, a ~ — a jefui.
jitniţă — cuptor de pâine.

lăduncă — cartuşieră.
laudă — ameninţare.
leato (slav) — an.
leav — polonez.
lega, a ~ — a încheia, a hotărî.
legăna, a să ~ — a sta la îndoială.
legături — angajamente, tratate.
limbă — golf.
limbă, a prinde ~ — a lua prizonieri pentru informaţie.
limbi — popoare.
lisovţi — cazaci.
lìubovnic — bucuros.
livinţi — oşteni de oaste uşoară.
loc, de ~ — de aici, din ţară.
lovi, a ~ — a ajunge.
luneca, a ~ — a fi atras în greşeală.
lunecos — nesigur.
lungoare — tifos.

Măiestrii de oaste — maşini de război.
maligna — boală de nevindecat.
mas — popas de noapte.
maştihă — mamă vitregă.
matcă — maică.
mator — bătrân.
măzdi, a ~ — a mitui.
mazili, a ~ — a destitui, a scoate din domnie.
mecet — geamie, biserică turcească.
megiiaş — vecin.
meidan — piaţă, spaţiu gol.
meree (adj.) — neîntreruptă.
mesérniţă — măcel.
meséţă (slav) — lună.
mesteca, a să ~ — a tulbura, a se amesteca.
meşterşug — artă; înşelăciune.
mică — clipă.
mijloc — mijlocire.

mâlit — mal surpat, râpă.
mânea, a ~ — a poposi.
mâneca, a ~ — a se scula devreme.
mârzac — comandant tătar.
moşan, moşancă — moştenitor, stăpân cu drept de moştenire.
molitva — rugăciune.
moşiie, de ~ — de moştenire.
muftiu — şeful justiţiei musulmane.
mujic — ţăran rus.
muncă — chin.
musaip — dregător de curte al sultanului.
muscă — insectă în genere.
muta, a ~ — a schimba.

Năbuşi, a ~ — a năvăli.
neamăgeu — neamăgitor.
nădejde, fără ~ — pe neaşteptate.
neclătit — neclintit.
nedobândit — invincibil.
neghicit — neexplicat.
nemăreţ — modest.
nemernic — om străin.
nemica — deloc.
nemulţumitor — nerecunoscător.
nepărăsit — fără încetare.
nepestiţi — nu peste mulţi.
nesocotit — fără importanţă.
nestătorie — nestatornicie.
neştene — cineva.
neticneală — nelinişte.
netocmeală — neînţelegere.
nevoie — primejdie.
numere — plural de la *nume*.

Oardă — oaste tătărească.
obârşi, a ~ — a termina.
oblici, a ~ — a prinde de veste.
obori, a ~ — a doborî, a dărâma.
obroc — tain.
obsides (lat.) — zălog.
ocărî a ~ — a compromite.
ocină — moşie ereditară.
ocol — teritoriu al oraşelor.
odaie — kazarmă.
odoacă — chiar, încă, până şi.
olăcar, olocar — curier.
olah — român (în lb. ungară).
olaş — italian (în Ib. ungară).
olat — regiune.
omor — epidemie.
orândui, a ~ — a porunci.
orânduială — poruncă, măsură, hotărâre.
ort — monetă.
osăbi, a să ~ — a se despărţi.
oştenie — arţă militară; slujbă militară.
olac — tabără de odihnă.
olurac — cel ce rămâne de pază în tabără.

Pajişte, din ~ — din temelie.
palancă — întăritură, cetăţuie.
părăsi, a să ~ — a renunţa.
patimă — înfrângere, pătimire.
pavăţă — pavăză.
păzi, a ~ — a urma.
pedestri, a să ~ — a descăleca.
pementian — agricultor, boiernaş.
peste — împotriva.
pestiţi — mulţi.
petrecanie — întâmplare, petrecere.
petrecător — călăuză.
peţiană — pană.
pildă, în ~ — sub pretext.
pisărie — demnitate de pisar (cazac).
pivă, pioa — tun mare de asediu.
pândză — rând de întărituri ale unei cetăţi.
plaşcă — bacşiş.
platnic — răspunzător.

plian, plean — pradă.
pleca, a ~ — a îndemna.
plini, a ~ — a împlini.
podagră — gută la picioare.
potfori, a ~ — a repeta.
pohti, a ~ — a invita, a cere.
poiadă — mulţime, hoardă.
polc — ceată de oaste.
polcovnic — comandant de ceată.
polnii hetman — hatman de câmp (în Polonia).
polog — întins la pământ.
ponoslui, a ~ — a dojeni.
pont — condiţie; şi cu sensul de: articol.
pospolita — ridicare generală a oştilor.
postelnic — mare boier cu rangul de mareşal al curţii domneşti.
potică — trecătoare în munţi.
poticală — păţanie, înfrângere.
poveste — proverb.
pozvolenie — acord, îngăduinţă, permisiune.
prapor — steag ostăşesc prins în vârful unei lăncii.
pravilă — lege, codice de legi.
pravilă, în ~ — după regulă.
praxis — experienţă.
premeni, a ~ — a schimba.
prepodobna — preacuvioasă.
prepune, a ~ — a bănui.
prestăni, a ~ — a cădea la învoială.
prileji, a se ~ — a se întâmpla.
prinde, a se ~ — a se potrivi.
pristav — supraveghetor.
proaşcă — ţintă.
propri, a ~ — a opri.
purces — pornire, plecare.
puşcă — tun.
puterea hi, a ~ — cu atât mai mult.
Ridicatul — răscoala.
răestrovi (polon) — înregistraţi (oşteni).
raft — harnaşament.
răgulă — seminţie, ginte.
raia — cetate turcească.
raitar — oştean călare, neamţ.
rămăşiţe — urmaşi.
răpitor — violent, rău, mânios
răsări, a ~ — a pierde.
răscumpăra, a ~ — a recuceri, a relua, a răzbuna.
răsipă, răzsipă, răssipă — înfrângere.
răsipi, a ~ — a dărâma.
răspunsuri — corespondenţă.
răşchira, a ~ — a risipi (o oaste).
răutăţi — cu sensul de: nenorociri, pradă.
războli, a să ~ — a se îmbolnăvi.
rediu — pădurice.
râhni, a ~ — a dori.
rând (adv.) — la rând.
rândul — rânduiala, regula, obiceiul.
roată — detaşament de oaste.
rocoşi, a se ~ — a se răscula.
rohmistru — comandant de oaste.
rost — gură.
rumânie, pe ~ — pe româneşte.
rumpe, a ~ — a rupe.
rupt (~ul seimului) — dizolvarea.

Sacaluş — bombardă.
săim, seim — dietă (în Polonia).
săimean — infanterist în leafă, de origine străină.
scală — port.
scândură (~de aramă) — lespede.
scorni, a ~ — a se preface, a înşela.
scrisori — cu sensul de: lucrări literare.
scuti, a ~ — a salva.
scutier — slujitor din suita domnului.
senator — sfetnic regal (în Polonia).

serdar — locţiitor, reprezentantul domnului faţă de oşti.
sfadă — luptă, război.
sfărăma, a ~ — a pune capăt, a hotărî.
sâi, a să ~ — a se teme.
silava, sileava — silabă.
silitor — ambiţios.
simeţi, sâmeţi, a să ~ — a îndrăzni.
sineţ — puşcă.
sinetaş — puşcaş.
sirguială, sârguială — repeziciune.
slobodzi, a ~ — a elibera, a da drumul.
slujitor — oştean, soldat.
smenteală, sminteală — înfrângere, nenorocire, greşeală.
sobol — samur.
sotnic — comandant a o sută de ostaşi (la cazaci).
soţiie — ţară vasală, aliată.
spahiu — cavalerist turc.
spată — spadă.
spătăria — una din camerele de primire ale curţii domneşti.
spârcui, şpârcui, a ~ — a risipi.
sprijini, a ~ — a apăra.
sta, a ~ — a se face, a deveni.
steag (~de oaste) — ceată, unitate de oaste.
stepenă — rang, treaptă.
stâmpăra, a ~ — a astâmpăra.
stol (~de oaste) — ceată, detaşament.
stoli, a să ~ — a se organiza în stoluri.
strat — suportul tunurilor.
streleţ — puşcaş.
stremuta, a ~ — a schimba.
strica (a ~numele) — a compromite.
strigător — crainic.
strânsoare — oaste de adunătură.
suliţă — măsură de înălţime.
suna, a ~ — a se zvoni.
sunat — vestit, cu zgomot.
supune, a ~ — a ascunde.
suptpus — ascuns.
surguciu — egretă.
surgun — exil, exilat.
surlar — trâmbiţaş.
suspina (a ~pe) — a învinui.
svetitel — ierarh.

Şanţ — val
şavgău — săpător de sare.
şleah, şleav — cale.
şleahtici — nobil.
şlic, işlic — căciulă boierească şi domnească.
şpan — conte, nobil.
şvedzăsc — suedez.

Tabie — fort.
tăia, a să ~ — a curma.
tar — povară.
tecsi, a ~ — a înghesui.
temei (~ul oştii) — grosu, centru.
tergiman, terziman — tălmaci.
tiparnic — tipograf.
tiron — oştean roman.
tâmpina, tumpina, a să ~ — a se întâmpina.
tocmală, în ~ — înţelegere, angajament; în ordine.
tocmi, a ~, a să ~ — a repara, a se potrivi, a se înţelege.
trăgăna, a ~ — a prelungi, a trage.
trage, a ~ — a atrage.
trage, a să ~ — a se retrage.
trăitor — persistent.
treabă — bătălie.
treapăd — trap; **~ ul cel mare** — galop.

trece (a ~cuvântul) — a nu se ţine seamă.
trup — cadavru.
tui — steag turcesc din coadă de cal.

Ţărămonie — ceremonie.
ţenchiu — sfârşit, ţintă.
ţietorie — a ţine ca ţiitoare.
ţiitor — stăpânitor.
ţiiş, de ~ — corp la corp.

Ughiu — galben unguresc.
undeşi — tot acolo.
uric — act de privilegiu.
urâciune — ură.
urşinic — catifea.
urzit — fundare.
urzitor — fondator.

Valashos — denumire dată de francezi românilor.
valios — denumire dată de nemţi şi italieni românilor.
val — cu sensul de: tulburare.
vecinătate — şerbie.
vechi, a să ~ — a se învechi.
vedérea, a ~ — pe faţă.
veghia, voia, a ~ — a părteni.
ventre, vintre — pântece.
vergile gurii — buze.
veselie — serbare, nuntă.
viclean — trădător.
vicleşug — trădare.
viitor, vinitoare — acel, aceea care vine.
vivor, vivoară — vifor, viforniţă.
vâlfă, vâlhvă — glorie.
vloh — italian în lb. polonă.
voie veghiată — cu părtinire, cu premeditare.
volnic — liber.
volnicie — privilegiu, libertate, putere.
voloşin — român în lb. polonă.
vrăjmaş (adv.) — energic.
vréme (~ce a avut) — a găsit prilej.

Zarvă — tulburate, luptă civilă.
zavistie — invidie.
zburda, a ~ — a se desfrâna.
zugrăvit — aparent, înşelător.

CUPRINS

APRECIERI

Personalitatea lui Miron Costin se dovedeşte a fi total deosebită de a lui Ureche. Nu are principii de stat, nu face filosofie politică, nu se gândeşte la relaţiile care există sau care trebuie să existe între suveran şi supuşii lui şi nici nu a meditat asupra misiunii pe care o are în societatea contemporană, clasa nobilă, căreia îi aparţine. Toate acestea sunt lucruri pe care el le simte, dar nu le spune, pentru că pe dânsul nu-l interesează istoria în sensul Renaşterii celeilalte, care, târziu, pătrunsese în Polonia şi mai târziu încă la noi; pe dânsul îl preocupă ceea ce se întâmplă cu el şi cu familia lui. [...]

Şi, atunci când scrie povestea vremii sale, Miron Costin caută a spune ce a ştiut el, şi atâta. Câte lucruri nu ar fi putut adăugi din izvoarele polone care-i stăteau la îndemână, aşa precum au făcut Simion Dascălul şi vreun Misail Călugărul, cari au alcătuit cronica, într-o formă mai amplă, cu o aplecare mai mult spre împrumuturi dese din izvoarele pe care Ureche nu le cunoscuse, izvoare ungureşti şi izvoare polone! Putea să facă şi Miron Logofătul o astfel de operă de compilaţie, cum o va face şi fiul lui, Nicolae Costin, care, acesta, se găseşte, într-o altă vreme, în epoca de erudiţie.

Adaug că Miron Costin este mai totdeauna înduioşat; el se simte dator, aproape, să se înduioşeze. Pe când Grigore Ureche abia tresare de mândrie naţională, în sensul restrâns al mândriei moldoveneşti, după câte o victorie, urmaşul scaldă în lacrimi scena uciderii la Constantinopol a lui Vodă Barnovschi, binefăcătorul Costineştilor, de la care el îşi trăgea şi numele. Ceea ce atrage la Miron Costin mai e simpatica dezordine, capricioasa înnodare, şi desfacere, şi împleticire, şi reluare a şirului povestirii. Liberă aleargă fraza lui; începe prin a spune un lucru, pe urmă trece la altul, intercalează o idee, se întoarce înapoi, şi jocul acesta făcut din bucăţele de fraze el îl întrebuinţează pentru a forma un mozaic pe atât de fermecător, pe cât este de nedisciplinat.

Nicolae IORGA, *Istoria literaturi româneşti. Introducere sintetică* (după note stenografice ale unui curs). Postfaţă de Mihai Ungheanu, Editura Minerva, Bucureşti, 1977, p. 116, 118—119.

Darul de scriitor al lui Miron Costin nu se mai nutreşte din concreteţea individuală a cuvintelor. Aceleaşi vechimi în lexic, puse acum în slujba unei mari stilistici, se sting. Miron observă sistematic, compune, şi ceea ce iese de sub pana lui, mult mai puţin spontan, este rodul unei arte. El are lunga respiraţie epică, simţul sublim al destinului uman, meşteşugul patetic de a se opri din când în când să rasufle de greutatea faptelor şi să le contemple de sus. Deşi abstractă, materia e împărţită în acte, cu tăieturi savante pe gestul cel mai dramatic. Nu mai avem de-a face cu o cronică, ci cu desfăşurarea organică a unei epoci, în valuri mari, vestite şi susţinute cu expresii de popas şi trimitere ("precum vei afla", "noi să ne întoarcem la ale noastre"). Lungimea valului epic e simbolizată prin capătul însuşi al frazei puse la nesfârşirea imperfectului. ("Nu dormea Ieremia Vodă..."; "Era într-o duminică, când..."). Descripţia e atentă, constructivă. [...]

De la sfârşitul domniei Lupului încolo, când Costin participă la evenimente, cronica e un adevărat roman plin de acele amănunte familiare care dau viaţă lucrurilor moarte. [...]

Însă adevărata contribuţie a lui Costin la scrisul românesc este sintaxa. Cunoscător al frazei latine, el a desfăşurat-o în moldoveneşte în spiritul şi cu ajutorul limbii noastre, păstrându-i toate registrele şi toate fluierele. Cu el sintaxa literară apare începută şi cu desăvârşire încheiată, în stare de a exprima orice gând. Tipul sintactic al epocii arhaice este coordonatorea ("După Dragoş Vodă au stătut domn fiul său, Sas Vodă, şi au domnit patru ani, şi s-au săvârşit şi au rămas domn fiu-său Laţco Vodă, şi au domnit opt ani") în acord cu stilistica graiului vorbit, care o complică mărind volumul emisiunii periodice prin agregări monotone de propoziţii scurte cu ajutorul unui singur fel de conjuncţie (şi, deci). Întâi de toate Miron face unităţi de gândire în metri feluriţi de la cei mai scurţi până la cei mai lungi: "Nu dormea Ieremia Vodă"; "Tăcut, îţi părea că nu ştie nimică"; "După războiu, oastea, care încotro s-a fost calea risipit"; "A doua zi, mai sumeţ Zamoiskii decât Mihai Vodă, au trimis de au cercetat mai sus pre apă, despre munte, şi au aflat vad". Apoi volumul lor este sporit prin paranteze ce devin câteodată un corp sintactic cu totul deosebit reprezentând planul contemplativ al gândirii: "Vasilie Vodă în ţeara căzăcească văzându-se căzut de domnie, despărţit de Doamna sa şi de coconi şi de avere (caută la ce aduce roata lumei mari case; că ce poate fi mai greu decât aceste? zic, că nice moarte), şi nici o nădejde nu i-au mai rămas în prieteşugul Cazacului, singur s-au tras cu Hanul să meargă la Crâm". Combinând coordonarea vorbii orale cu

subordonarea frazei latine, spărgând fluviul periodic prin insule parentetice, introducând grupuri de feluriţi metri, Miron cre-ează un corp sintactic cu fraze inegale şi cesuri asimetrice, asemeni unei melodii:

"Vasilie Vodă văzându-se la grijă şi spaimă ca aceia (că luase Tătarii până subt târg hergheliile, şi a slujitorilor cai au apucat) au pornit pre Doamna, şi împreună cu casele boieriilor prin frânturile codrilor, pre la Căpoteşti spre cetatea Neamţului; / apoi şi singur Vasilie Vodă n-au ţinut multe zile scaunul, ce s-au mutat den Iaşi în neşte poeni, în codrul Căpoteştilor; / şi s-au aşezat acolo în codru cu curtea, lăsând în Iaşi puţintei dărăbani de apărarea curţii; / carii, dacă au văzut mulţimea de Tătari den ceas în ceas adăugându-se, şi cu Cazacii amestecaţi, au lăsat cu noapte curtea pustie, şi au ieşit aceia / Şi au ars atunci tot oraşul; / unde şi unde au rămas câte o dugheniţă; / curtea domnească, casele boiereşti, tot oraşul, într-o mică de ceas cenuşe s-au făcut; / eară monastirile au hălăduit, că n-au vrut Cazacii să dideiască den poronca lui Hmil Hatmanul, şi Tătarii n-au putut, că erau şi oameni cu sineţe închişi pren mânăstiri."

George CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundaţia pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1941, p. 23, 24, 25.

Miron Costin urzise începutul unui letopiseţ de la descălecarea dintâi, adică de la luptele lui Traian cu dacii şi de la colonizare, dar, din pricina cumplitelor vremi ce veniră asupra moldovenilor — "de nu stăm de scrisoare" —adică războiul turco-polon (1672—76), a trebuit să-l părăsească. "Începătura letopiseţului", de care vorbeşte în predoslovie, a servit mai târziu ca temei pentru scrierea *De neamul moldovenilor*. Până atunci Miron Costin se mulţumeşte să înfăţişeze contemporanilor săi cronica, de unde o lăsase Grigore Ureche:

"Letopiseţul Ţării Moldovei de la Aron Vodă încoace, de unde este părăsit de Ureche Vornicul de ţara de gios, scos de Miron Costin, vornicul ţării de gios, în oraş în Iaşi, în anul de la zidirea lumii 7183, iar de la naşterea mântuitorului lumii, lui Isus Hristos, 1675".

Cronica a fost deci concepută înainte de anul 1675, când autorul ei a dat-o unui copist "s-o isvodească", adică să o copieze pe curat. Evident că, după copiere, Miron a revenit asupra ei completând-o, amplificând-o, corectând-o. [...]

Sunt în cronica sa pagini în care, cu toată întorsătura limbii, nuanţată după sintaxa latină, palpită încă până astăzi fiorul tragediilor care zguduiau viaţa tulbure a Moldovei din a doua jumătate a veacului al XVII-lea. [...]

Uneori descrierea, în care se vădeşte un deosebit simţ pentru farmecul

idilic al naturii, serveşte ca termen de comparaţie pentru rânduieli omeneşti, sugerând astfel intima legătură dintre natură şi viaţă; “precum florile şi pomii şi toată verdeaţa pământului stau ovelite şi împedecate de răceala brumei, căzută fără vreme, şi apoi, după lină cădură a soarelui, vin iară la hire şi frumuseţile sale cele dintâiu, aşa şi ţeara, după greutăţile ce erau la Radu-Vodă... au venit fără zăbavă ţara la hirea sa şi până la anul s-au împlut de oameni şi de tot bişugul”. [...]

Pe alocurea naraţiunea cronicarului trece dincolo de hotarele genului istoric, şi se apropie, prin gradaţia interesului şi prin puterea dramatică cu care ştie să înfăţişeze lucrurile, de nuvelă şi roman. [...]

A doua operă importantă a lui Miron Costin este scrierea intitulată de Kogălniceanu *Cartea pentru descălecatul dintâi al ţării Moldovei şi neamului moldovenesc*, iar de regretatul C. Giurescu, care observă că titlul acesta dat de Kogălniceanu nu concordă cu cel original al autorului: *De neamul moldovenilor, din ce ţară au ieşit strămoşii lor*. [...]

Ceea ce ne interesează pe noi cei de astăzi, în opera lui Miron Costin, este claritatea, relieful şi mai ales căldura cu care, pentru întâiaşi dată în cultura noastră, marele boier moldovean pune problema latinităţii neamului. [...]

Ceea ce constituie farmecul literar al operei lui Miron Costin este strălucirea stilului în care se străvede, pe de o parte sinceritatea adâncă şi convingerea nezdruncinată în adevărul pe care îl expune, iar pe de altă parte duioşia sentimentului naţional, care vibrează la fiecare pagină aproape, aci încălzindu-se de măreţia originii romane: “Caută-te dară, acmu, cetitoriule, ca într-o oglindă şi te priveşte de unde eşti, lepădând, de la tine toate celelalte basne, câte unii au însemnat de tine, de neştiinţă rătăciţi, alţii de zavistie, care din lume între neamuri n-au lipsit niceodată...”, dincoace revărsându-se într-o simpatie comunicativă, când vorbeşte despre Grigore Ureche, înaintaşul său în ale istoriei. [...]

Ideea originii romane, pe care Miron Costin a susţinut-o cu atâta relief şi căldură, a avut un puternic răsunet în cultura noastră veche. Ea a fost reluată cu multă erudiţie, e drept, dar nu şi cu mai multă pasiune, de Nicolae Costin şi Dimitrie Cantemir în Moldova şi de stolnicul Constantin Cantacuzino în Muntenia.

Nicolae CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi,* Fundaţia regală pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1942, p. 158, 159—160, 164—165.

În *De neamul moldovenilor* Miron Costin laudă osârdia lui Grigore Ureche, care a avut milă de patria sa să nu rămână în "întunearecul neştiinţei" şi "au făcut de dragostea ţării letopiseţul".

Dintr-o pornire similară şi cu aceleaşi scopuri educative şi-a întocmit şi el *Letopiseţul Ţărâi Moldovei de la Aaron-vodă încoace,* când ajunsese la mijlocul vieţii, în jurul vârstei de 40 de ani. Şi el scrie ca "să nu să uite lucrurile şi cursul ţării" şi că "să hie de învăţătură, ce ieste bine şi ce ieste rău şi de ce-i să să ferească şi ce va urma hie cine". [...]

Prima parte a cronicii conţine câteva greşeli. Aflăm despre doi domnitori, Ştefan Radu şi Bogdan Movilă, care în realitate n-au domnit niciodată; că Sigismund Bathory a abdicat din cauza bătrâneţii, când în realitate era om tânăr; că Andrei Habsburg era totuna cu Andrei Bathory, când în realitate erau două persoane di-ferite, că Gustav Adolf era unchiul lui Sigismund al III-lea al Poloniei, când în realitate unchiul regelui polon era Carol de Sudermania, predecesorul lui Gustav Adolf. Erorile provin din lectura grăbită a cronicii lui Piasecki şi din lipsa altor izvoare necesare controlului faptelor. Chiar astăzi, noi nu avem altă sursă internă pentru epoca 1595—1661 decât letopiseţul lui Miron Costin, de o valoare documentară, cu toate micile scăpări, unică.

Valoarea literară a cronicii lui Miron Costin o întrece pe aceea a letopiseţului lui Ureche. Costin este un memorialist atent asupra vieţii şi asupra oamenilor, scriitor în adevăratul înţeles al cuvântului, prozator, zugrav de moravuri şi de caractere. Ultima parte a cronicii, cuprinzând evenimentele dintre 1653—1661, are desfăşurarea epică a unui roman. Surprinzător este faptul că, dotat cu simţul compoziţiei, autorul a ştiut să estompeze limitele dintre expunerea întâmplărilor auzite sau citite şi evocarea împrejurărilor trăite, dând letopiseţului proporţie şi unitate.

Alexandru PIRU, *Literatura română veche*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1960, p. 146—147.

Miron Costin este în mod incontestabil cel mai mare cronicar român din veacul al XVII-lea. Opera lui a fost însă pregătită, timp de aproape două secole, de o serie de cronici în limba slavă şi română, a căror încununare este *Letopiseţul Ţărâi Moldovei* şi *De neamul moldovenilor*, scrierile capitale ale lui Miron Costin. Istoriografia letopiseţelor moldoveneşti începe în veacul al XV-lea cu cronica slavonă scrisă la curtea lui Ştefan cel Mare. [...] Episcopul Macarie scrie istoria

Moldovei din porunca lui Petru Rareş, egumenul Eftimie din porunca lui Alexandru Lăpuşneanu, călugărul Azarie din a lui Petru Şchio-pul. Toţi aceşti cronicari scriu slavoneşte şi lucrările lor au un caracter oficial de curte, fiind alcătuite din porunca domnilor; de aceea aduc laude exage-rate stăpânilor feudali, ponegrind pe adversarii lor. În veacul al XVII-lea apar primele cronici moldoveneşti în limba poporului. [...]

Cea dintâi lucrare istorică moldovenească, apărută datorită unui boier, deci neprovenind de la curte, şi fiind scrisă în limba poporului, este *Letopiseţul Ţării Moldovei* al lui Grigore Ureche.

Miron Costin a fost continuatorul lui Ureche, nu numai pentru că a scris istoria Moldovei, de unde încetează cronica lui Ureche, dar şi pentru că a dezvoltat ideile politice (de independenţă), istorice (despre originea şi unitatea poporului nostru) şi sociale (despre supremaţia boierimii), aflate în scrierea acestuia, dar cărora el le-a dat o mult mai mare amploare. [...]

Şi Ureche îşi dăduse seama că istoria Moldovei este legată de istoria altor ţări. Dar această convingere el şi-o manifestă în practică într-un chip neîndemânatic, intercalând în mijlocul cronicii, la moartea lui Ştefan cel Mare, o serie de capitole izolate despre ţara şi istoria turcilor, a tătarilor, a Poloniei şi Ungariei, adică despre ţările vecine (dintre care lipseşte însă Ţara Românească, pentru care nu poseda o descriere istorică). Miron Costin procedează cu mai mult simţ istoric. El nu întrerupe istoria Moldovei cu digresiuni fără legătură imediată, privind ţările vecine. Ci, acolo unde înţelegerea faptelor necesită expunerea pe scurt a unor evenimente petrecute în afara graniţelor Moldovei, Miron Costin le introduce, legându-le întotdeauna de istoria ţării sale, de momentul la care a ajuns cu povestirea. Astfel, istoria Moldovei este legată de istoria Ţării Româneşti, a Transilvaniei, a Poloniei, a Rusiei şi, fireşte, în chip necesar, şi de a Imperiului Otoman. Căci, precum spune Miron Costin, “să să ştie că această ţară fiind mai mică, nice un lucru singură den sine, fără adu-nare şi amestec cu alte ţări, n-au făcut”.

P. P. PANAITESCU, *Prefaţă* la *Letopiseţul Ţărâi Moldovei. De neamul moldovenilor*, Colecţia “Biblioteca pentru toţi”, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1961, p. V, VI, XIII.

Cu toată poziţia şi consideraţiile de clasă, Miron Costin se ridică peste micile patimi omeneşti şi stăruie să judece obiectiv pe eroii cronicii sale, acţiunile lor, evenimentele istorice. Cu o formaţie de umanist, având sensul realist istoric

al vieţii şi civilizaţiei umane, Miron Costin pune deasupra omul şi umanitatea, caracterul lui, calităţi sau defecte, indiferent dacă i-a fost prieten sau duşman. Astfel, deşi cronicarul moldovean îi ura în general pe turci pentru că exercitau jaful prin boierii români devotaţi lor, totuşi nu se lasă orbit de ură pentru a nu recunoaşte meritele unora dintre ei. Abaza-paşa fusese prigonitorul familiei sale, dar când este sugrumat la Constantinopole de sultan, pentru nerespectarea condiţiilor de pace dintre turci şi poloni, fixate în urma ciocnirii de la Hotin (1621), Miron Costin nu se bucură de căderea adversarului, ci notează imparţial: "Om Abaza paşa, vestit cu războaiele asupra perşului şi oştean dirept". Acest lucru dovedeşte că autorul se interesa şi de alte fapte ale celor asupra cărora avea să emită judecăţi istorice. El era de principiul, afirmat în *De neamul moldovenilor*, că istoricul dă seama, în faţa istoriei, de afirmaţiile sale. De asemenea, Miron Costin apreciază pozitiv domnia lui Vasile Lupu, luată în general, cu toate că tatăl său, hatmanul Costin, fugise în Polonia de teama acestuia şi personal nici nu este de acord cu toate acţiunile voievodului. Laudă vitejia lui Vasile Lupu, care se afla "pururea în fruntea oştii sale" şi blamează pe Gheorghe Ştefan, care "în oastea sa de faţă n-au fost ci au stătut departe de la oaste înapoi, măcar că am hi datori cu pomenire lăudată mai mult lui Ştefan vodă, de la carele multă milă am avut, decât lui Vasile vodă, de la carele multă urgie părinţii noştri au petrecut". Domnia lui Vasile Lupu a fost "cu linişte şi pace", cu bună stare pentru boieri, dar "zburdăciunea" acestora întrecea marginile şi însuşi vodă Lupu lua fetele unor boieri, "peste voia părinţilor, la ţietorie". Miron Costin se declară împotriva puterii nelimitate a domnului, ca şi Grigore Ureche. [...]

Cultura bogată, cunoaşterea cărţilor populare, asimilarea formelor plastice din graiul popular, talentul, în fine, i-au dat posibilitatea lui M. Costin să găsească imaginile cele mai potrivite. Când vorbeşte de înţelepciunea excepţi-onală a pârcălabului de Soroca, Ştefan, se foloseşte de portretul lui Esop, aproape de aceiaşi termeni ca în *Esopia*: "Iară la statul trupului său era gârbov, ghebos şi la cap cucuiat, cât puteai zice că este adevărat Esop la chip". Întrebuinţează de asemenea vorbirea directă a eroilor, dialogul sau monologul. Nu lipsesc proverbele în variante vechi, ca mijloace plastice de exprimare a unei idei (unele sunt polone): "lupul părul schimbă, iar nu hirea", "cine piere de glonţ de tun tot era de fulger să moară", "cela ce se îneacă să apucă de sabie cu mâna goală", "după pagubă leahul înţelept" (ca transpunere a proverbului polon "madry polak po szkodzie!") etc. Locuţiuni din limba populară: "a sta ceva

într-un fir de păr” (“pe un păr au stătut atuncea viaţa lui Constantin vodă“), “a se oploşi pe lângă cineva”, “a unge osia”, “a cârpi o treabă“ (“Că cârpea boierii cum putea trebile ţării, iar domniia mai mult îşi petrecea cu Batişte Veveli”). În cronică sunt folosite elemente de folclor şi de etnografie.

I. C. CHIŢIMIA, *Marii cronicari moldoveni: Miron Costin*, în *Istoria literaturii române*, I, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1964, p. 402, 405—406.

Chiar dacă nu s-ar şti despre viaţa lui nimic mai mult decât ceea ce se află în cronica preluată de le alţii, dar adusă de el la zi, nu e Miron Costin cel dintâi mare clasic român? Limba lui scrisă, urmând tipare sintactice ale latinei culte, dar neduse până la obscuritatea fiului său Nicolae sau a lui Dimi-trie Cantemir, e densă, lapidară şi memorabilă în amândouă sensurile acestui cuvânt, adică uşor şi vrednică de memorat. Nici unul dintre clasicii noştri n-a hrănit intelectualitatea ţării cu mai multe sau numai cu tot atâtea formulări sugestive.

Din acest punct de vedere, proza lui stă pentru noi, românii, alături de orice operă clasică, din care se citează câte un început de frază, ca să se carecterizeze anumite situaţii noi; şi puterea expresiei îi este asociabilă îndeosebi cu aceea din operele înţelepţilor antici sau din nenumărate versuri ale lui Virgiliu, cu care lumea cultă îşi clarifică unele idei până şi în zilele noas-tre. Aşa cum în împrejurări similare, ca să fie mai înţelese, amintim câte un fragment de vers din virgiliana *Una salus victis, Ab Jove principium... sub tegmine fagi, Quos ego..., fugit irreparabile tempus, Vivit sub pectore vulnus* etc., etc., tot astfel, mai degrabă decât să găsim alte împreunări de cuvinte pentru vechi situaţii, prin care a trecut Miron Costin însuşi, citām din el: *“Biruit-au gândul, scrisul nesăbuit e ocară veşnică, nu omul e peste vremi — ci bietul om sub vremi, stă mintea în loc* şi toate celelalte.

Prima dintre ele (*Biruit-au gândul*), folosită de cronicar doar ca să arate câte dificultăţi trebuiese să învingă spre a-şi începe lucrarea, a putut fi chiar desprinsă din context, dându-i-se un sens spiritualist, cum Titu Maiorescu avea să pună meşteri să i-o cresteze pe pragul de deasupra al intrării, întocmai ca Montaigne, căruia grinzile “librăriei” îi fuseseră împodobite cu dictoane de înţelepciune antică. Iar ultima (*stă mintea-n loc*), printr-o uimitoare putere de pătrundere în limba comună a intelectualilor şi orăşenilor, avea să exprime sentimentul de încremenire până azi, deşi asaltată din două părţi în timpul din urmă prin *a rămâne tablou* şi *a se face mască*.

Astfel relieful şi densitatea exprimării lui Miron Costin ne-au furnizat, ca să zicem aşa, un număr de proverbe noi pe lângă cele ştiute din popor, un fel de alte zicale provenite de la un autor cunoscut, şi nu anonim, a căror clasicitate le dă în ochii lumii noastre cultivate valoare în adevăr paremiologică.

Vladimir STREINU, *Miron Costin, primul nostru mare clasic,* în "Luceafărul", an. X, 9, 4 martie 1967.

Capodopera lui Miron Costin rămâne însă mica lucrare *De neamul moldovenilor*, din ce ţară au ieşit strămoşii lor, actul de naştere al "prozei de idei" în limba română şi totdată prima noastră scriere de polemică ştiinţifică. Punctul de plecare al acestei scrieri, compusă după 1685, a fost constatarea că românii culţi din vremea sa nu aveau încă suficient de clare o serie de noţiuni fundamentale asupra originii şi istoriei lor, de unde posibilitatea că atât unii istorici străini ca Jane Zamoski (cunoscut prin intermediul lui Toppeltin), cât şi unii pretinşi istorici autohtoni, ignoranţi, dar plini de pretenţii, să vânture legende injurioase, ca acelea adaose la cronica lui Ureche de Simion Dascălul şi Misail Călugărul. Operă de superbă indignare patriotică, *De neamul moldovenilor* debutează într-un stil sacadat, vibrant, care vădeşte maturizarea tuturor mijloacelor de scriitor ale cărturarului. [...]

Punând expunerea ideilor în ecuaţie dialectică, polemistul prevede replica şi-i răspunde pe loc, cu o ploaie de argumente: "Dzice-va neştine: prea târziu ieste; după sutele de ani, cum să vor putea şti poveştile adevărate, de atâtea veacuri? Răspunz: lăsat-au puternicul Dumnezeu iscusită oglindă minţii omeneşti, scrisoarea, dintru care, dacă va nevoi omul, céle trecute cu multe vremi va putea şti şi oblici". [...]

Necesitatea unei asemenea scrieri este imperioasă: "Îndemnatu-m-au mai mult lipsa de ştiinţa începutului aceştii ţări, de descălicatul ei cel dintâi, toate alte ţări ştiind începuturile sale." [...]

În *De neamul moldovenilor* găsim şi cele dintâi informaţii de istorie asupra culturii româneşti: Costin ştie că Grigore Ureche a scris cronica sa adunând istoriile slavone din mănăstiri şi combinându-le cu Bielski, că alfabetul chiri-lic a fost împrumutat de la sârbi (înţelege: de la slavii sud-dunăreni), "odată cu cele bisericeşti", şi tot lui îi datorăm menţionarea unui letopiseţ al lui Eustratie Logofătul (pe care, e drept, el însuşi mărturiseşte că nu l-a văzut), în a cărui existenţă vor crede mai târziu şi alţii...

Scriitor divers, poet, istoric, ideolog, polemist, moralist, Miron Costin revoluţionează tipul vechiului cărturar român. Fără prezenţa lui în ambianţa

culturală moldovenească din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, Dimi-trie Cantemir, care-l continua în mod învederat, ar fi fost de neconceput.

George IVAŞCU, *Istoria literaturii române*, 1, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1969, p. 192—194, 196, 197.

Letopiseţul lui Miron Costin pare a se înscrie fără efort într-o serie, dacă, din perspectiva celor trei secole care au trecut de la apariţia lui, îl comparăm cu împrejurările ce l-au precedat, l-au creat şi l-au urmat. Cronica predecesorului său, Grigore Ureche, consemnase evenimentele începând de la 1359 — data întemeierii Moldovei — până la 1595 — domnia lui Aron-vodă Tiranul. Ureche murea în 1647, lăsându-şi neterminată lucrarea. După nici 30 de ani, adică în 1675, Miron Costin prelua descrierea istorică din punctul unde o părăsise Ureche şi o ducea până la 1661. La 70 de ani după Costin, Ion Neculce se simţea îndemnat să-l continue exact de acolo de unde se oprise cel dintâi. Se constituia astfel corpuscul cronicilor moldoveneşti — Ureche-Costin-Neculce —monument unic al literaturii noastre vechi, exemplar prin continuitate şi prin sentimentul demnităţii şi datoriei care le prezidează scrisul.

Privite mai îndeaproape, lucrurile nu mai păstrează însă acest aspect de firesc pe care li-l dau îndelungata obişnuinţă cu ele, contactul pretimpuriu în şcoală cu date şi fenomene memorizate înainte de a li se percepe şi controla autenticitatea. Miron Costin procedează în fond altfel de cât contemporanii, înaintaşii sau succesorii săi. Tocmai de aceea el nu se înscrie doar într-o serie continuă, ci o provoacă şi o determină prin iniţiativă personală. În seria lui, veriga cea mai importantă este el însuşi.

Care sunt punctele de diferenţiere ale acestei iniţiative ce transformă o întreprindere, aparent comună epocii, într-un gest de excepţie? Primul constă în hotărârea cronicarului de a aduce la zi letopiseţul lui Ureche, sacrificând astfel autonomia propriei opere în favoarea unui principiu mai înalt, al continuităţii şi eficienţei. Atitudinea nu e frecventă, dacă ne gândim că înaintea lui, Grigore Ureche însuşi rescrisese de fapt cronica lui Eustratie logofătul, pornind de la începuturi. Chiar compilatorii lui Ureche, Simion Dascălul în special, reluând letopiseţul acestuia, o făceau cu sentimentul că-şi scriu cronica personală, pornind-o tot de la întemeiere. Nicolae Costin, fiul lui Miron, va începe de asemenea cu întemeierea — cea dântâi. La fel Dimitrie Cantemir. **[...]**

Dar iată că Miron, cea mai impozantă personalitate culturală a veacului său, înţelege să se subordoneze, primul, la o disciplină a continuităţii. Exemplului lui i-l vom datora apoi pe Neculce. Oricare ar fi sursele şi modelele

acestei atitudini (istoriografia antichităţii clasice, istoriografia poloneză din epocă, chiar continuitatea internă, pe spaţii mici, a vechilor cronici slavone), Miron Costin e cel dintâi susţinător al ei la noi.

În al doilea rând, cronica, pe care alţii o scriau la bătrâneţe, după ce îşi încheiaseră cariera politică şi administrativă, cu intenţia de a rememora evenimente cunoscute, consemnându-le dintr-o perspectivă favorabilă domnului care o poruncea sau partidei boiereşti căreia îi servea, e la Miron Costin o îndeletnicire de maturitate deplină. Când o începea nu avea mai mult de 40 de ani, când o termina nu depăşise vârsta de 44 de ani. Se afla atunci într-o ascensiune socială spectaculoasă, avea să mai trăiască după aceea două decenii de întâmplări frământate şi neprevăzute, continuând să scrie (micile cronici polone sau esenţialul *De neamul moldovenilor*), cu sentimentul însă că opera vieţii lui fusese realizată. [...]

În al treilea rând, Costin se opreşte din voinţă proprie la 1661, deşi de abia de aici înainte el devenise cu adevărat contemporanul şi martorul evenimentelor politice şi sociale din ţara sa. [...]

Momentul scrierii, punctul de pornire şi cel de încheiere se arată astfel ca tot atâtea aspecte care diferenţiază *Letopiseţul* lui Miron Costin de celelalte. [...]

Miron Costin percepe şi descrie exact mobilurile de acţiune şi de existenţă ale personalităţii şi individului, dar nu pentru a le glorifica, ci pentru a le condamna sau deplânge. Din individualismul renascentist, care promovase un alt mod de preţuire a omului, cronicarul român reţine o înclinare către milă şi compasiune, un mod de a vedea în cele din urmă dincolo de hecatombele abstracte pe care le sacrifică invaziile şi războaiele, oameni concreţi trăind panica deznădejdii şi a morţii. Acesta e şi sunetul foarte special prin care se defineşte cronica lui Costin comparată cu a altora. Inferioară poate ca putere de evocare talentului unui Cantemir sau Neculce, ea promovează în schimb o atitudine superioară faţă de omenesc, un sentiment de simpatie faţă de victime şi durere. [...]

Între caracterul aproape sacru al cronicii lui Ureche şi cel deplin laicizat, secularizat, a cronicii lui Neculce, *Letopiseţul* lui Miron Costin marchează nu numai un moment de tranziţie, dar şi unul de anticipare, rămas fără continuatori în epocă. Costin scrie pentru a fi *citit*, în spaţiul singuratic al unei biblioteci, protejat de frământările lumeşti. Cronicarul se adresează mereu unui lector unic, “iubitul cetitoriu”, în stare să întârzie asupra paginii abia parcurse, să rămână alături de el în momentele de dubiu, să-l urmărească pe

traiectoria sinuoasă a ezitărilor şi ipotezelor sale, să memoreze, să desluşească, să înveţe. Predicată la antecesori, povestită la urmaşi, cronica trebuie descifrată la Costin în litera ei, fiind făcută pentru lectură şi studiu.

În beneficiul acestui cititor pe care, presupunându-l, îl creează şi îl educă de fapt, Miron Costin se străduie să fie complet. În primul rând, el vrea să instruiască: indică bibliografii generale, explică etimologii şi cuvinte necunoscute (ce înseamnă *istoric* — "adecă scriitorŭ de cursul anilor acestor părţi", *tractate* — "adecă legături de pace", *praxis* — "adecă ştiinţă", *Mare Balticum* — "o coadă din Ochean"), dă informaţii suplimentare când i-au fost cerute (despre originea, locul de baştină şi istoria cazacilor zaporojeni), restabileşte adevărul şi corectează confuzii (la Ţuţora s-au dat două bătălii, una în 1595 şi alta în 1620). Descrierea atribuţiilor de rang, a uniformelor unor categorii boiereşti sau ostăşeşti, care nu mai erau de actualitate în epoca lui (husarii poloni din vremea lui Mihai Viteazul, dărăbanii lui Stefan Tomşa) face parte din acelaşi program instructiv pe care-l urmăreşte cronicarul în favoarea cititorului său. [...]

Aspectul care ne apare însă cel mai interesant astăzi e acela care inaugurează un mod de cooptare a lectorului la un anume sistem de gândire şi înţelegere. Cronica lui Costin e un abecedar al logicii istorice. Cronicarul nu devine însă un sistematizator de idei, un creator de construcţii speculative, cum va fi Cantemir. Dar el formulează primul judecăţi, în sensul filozofic al cuvântului, încercând să cuprindă în complexiunea lor toate nuanţele şi determinările complementare ale unei afirmaţii. Unitatea logică cea mai redusă cu care operează Costin e *zaceala* (paragraful). El îşi organizează materialul în primul rând pe spaţiul restrâns al secvenţei. Fiecare afirmaţie enunţată de o zaceală e dezvoltată în cuprinsul paragrafului respectiv până la ultima ei implicaţie. [...]

Educându-şi cititorul prin funcţiile de instrucţie, moralizare şi meditaţie, Costin îl forma asemenea sieşi. Cronicarul era el însuşi un mare iubitor de lectură, şi ştia că ea poate deschide omului orizonturi nebănuite, subţiindu-i înţelegerea, întărind credinţa şi îmblânzind moravurile. Costin aduce primul elogiu lecturii şi cărţii în cultura românească: "Puternicul Dumnezeu, cinstite, iubite cetitorule, să-ţi dăruiască după aceste cumplite vremi anilor noştri, cânduva şi mai slobode veacuri, întru care, pe lângă alte trebi, să aibi vreme şi cu cetitul cărţilor a face iscusită zăbavă, că nu ieste alta şi mai frumoasă şi mai de folos în toată viaţa omului zăbavă decâtŭ cetitul cărţilor... Scriptura departe lucruri de

ochii noştri ne învaţă, cu acele trecute vremi să pricepem cele viitoare. Citéşte cu sănătate această a noastră cu dragoste osteneală”.

Magdalena POPESCU, *Postfaţă* la *Letopiseţul Ţărâi Moldovei*, Colecţia “Arcade”, Editura Minerva, Bucureşti, 1975, p. 267—269, 290—294.

Cu Miron Costin suntem pentru ultima oară într-o stare de relativ echilibru între istorie şi literatură. Pentru el poeţii mai erau “dascăli”, “vestiţi isto-rici” şi adevăratele istorii mai erau citite ca literatură beletristică. După el căile se vor diversifica net: la Neculce cronica va deveni povestitre, intrând în domeniul artei literare propriu-zise, pe când stolnicul Cantacuzino va res-pinge ficţiunea şi tradiţia orală, mergând în direcţia unei pozitivări a cercetării istorice. “Climatul rămâne cel al cronicii, dar se simte mijind gândirea ştiinţifică, se schiţează critica izvoarelor”[1].

Literatului de mai târziu, Miron Costin i-a oferit pretexte epice şi un model stilistic, istoricului — urzeala sintetică şi detalii informative. Pe primul l-a scos din istoriografie, pe al doilea din enciclopedism. [...]

“De unde au părăsit elŭ, începem noi”, scrie Costin, lăudând osârdia lui Ureche-vornicul. El continuă *activitatea* începută de Ureche, ridicând-o pe un plan superior în ceea ce priveşte calitatea şi eficienţa. Şi — lucrul cel mai important —diversificând-o. Nedesprins total de pomelnicele mănăstireşti, Ureche insera uneori câte un capitol-răboj, cum nu găsim la Costin.

Ceea ce acesta aduce nou este studiul de tip monografic. Se face astfel saltul de la consemnarea evenimentelor către istoriografia modernă, care presupune, pe lângă *relatarea* evenimentelor istorice, şi *interpretarea lor*. Vocaţia studiului monografic este, pe de o parte, expresia culturii sale enciclopedice, pe de altă parte efectul structurii intelectuale de moralist. [...]

Se poate vorbi de o vocaţie eseistică la Miron Costin; deşi observabilă în toate scrierile sale, numai citind *De neamul moldovenilor* ne putem face o idee clară asupra acestei vocaţii. Aici, odată declanşată discuţia, digresiunile devin din ce în ce mai stufoase, generându-se una pe alta şi luminind din felurite unghiuri ideea de bază. Cultura întinsă şi umblarea prin străinătăţi l-au dus la dobândirea unei extrem de necesare perspective comparatiste, pe care a utilizat-o cu consecvenţă. De cele mai multe ori, autorul este conştient că face o digresiune, operând-o deliberat: “Ci câtŭ ne trebuieşte la rândul istorii noastre,

[1] C. Th. Dimaras, *Istoria literaturii neogreceşti*, Editura pentru literatură universală, Bucureşti, 1968, p. 87.

ne ajunge de atâta de Împărăţia Râmului”. Din aceleaşi considerente ţine să-şi justifice alteori digresiunile: “Acestea pomenindu-să pentru deşchisul minţii, să să înţeleagă statul lumii, ne întoarcem la istoria noastră“. Se observă uşor “conflictul” între aspiraţia la rigoare şi tentaţia de a spune tot.

Tentaţia monografică face ca scrierile istorice ale lui Miron-logofătul să câştige în detalii. Dar, din faptul că autorul încearcă să interpreteze evenimentele prin prisma lui şi a epocii sale, scrierea interesează nemijlocit pe literat în aceeaşi măsură în care ea îl interesează pe istoric şi pe filolog. Ceea ce-l face pe Miron Costin foarte interesant pentru literat este structura lui de moralist. [...] Moralismul constituie o primă treaptă spre literatura artistică, deoarece presupune interpretarea subiectivă a faptelor narate. [...]

Mircea SCARLAT, *Întroducere în opera lui Miron Costin*, Editura Minerva, Bucureşti, 1976, p. 49, 82, 83, 85.

Chipul marelui cărturar e întunecat; “Cumplitele vremi” prin care trece ţara i-au smuls din priviri orice urmă de zâmbet. Spre sfârşitul vieţii, bătrânul închide încă în suflet o taină, de care simte că trebuie să se elibereze. Din anii petrecuţi pe băncile colegiului iezuit din Bar şi apoi din Cameniţa, nutrise un vis neîngăduit de frumos: să tălmăcească — el, cel dintâi — originea neamului său, să aştearnă în slove “începutul ţărilor acestora şi neamului”, dar, atenţie! nu numai moldovenesc, ci “moldovenescŭ şi muntenescŭ şi câţi sunt şi în ţările ungureşti cu acest nume, români şi până astăzi de unde suntŭ şi de ce seminţie, de când şi cum au dăscălecat aceste părţi de pământŭ”. Conştient, însă, de dificultăţile unei asemenea întreprinderi temerare, cronicarul ezitase îndelung: “multă vreme la cumpănă au stătut sufletul nostru”. Măreţia planu-lui îl inhibă, îl “sparie”. Probele, între timp, se acumulau, faptul că toate celelalte ţări “îşi ştiau” începuturile îl ambiţionează. Cercetările febrile îi oferiseră o mare bucurie şi o mare mâhnire. Bucuria: îi dovediseră originea latină, comună, a tuturor românilor — aceasta era, dealtfel, şi taina pe care ar fi vrut s-o divulge, acum, cu probe certe. Mâhnirea: câteva dintre lucrările studiate conţineau erori grosolane, altele calomnii iresponsabile la adresa poporului român. A fost impulsul care a aplecat, ferm, cumpăna gândului spre acţiune. Afectat profund de aceste derogări de la adevăr, care-i lezau sentimentele patriotice, Miron Costin îşi asumă cauza poporului ca pe propria-i cauză: “A lăsa iarăşi nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o seamă de scriitori, ieste inimii durére”. Strigătul său de luptă va răsuna energic în *De neamul moldovenilor, din*

ce ţară au ieşit strămoşii lor. Mânia nu-i alterează autorului luci-ditatea, nu-l face să-şi trateze preopinenţii în mod nediferenţiat. Când adevărul istoric este “captiv” în plasa unor lacune regre-tabile, involuntare, justificate prin lipsa informaţiilor precise şi de imposibilitatea înaintaşilor de a şi le procura, cărturarul îl “eliberează“ cu discreţie, cu o caldă înţelegere pentru cei care nu au putut, în mod obiectiv, depăşi anumite obstacole ivite în calea intenţiilor lor nobile. [...]

Când însă mistificarea istorică se dovedeşte o urzeală voluntară şi ignobilă, jignitoare pentru neamul său, replica lui Miron Costin începe printr-o demonstraţie logică şi sfârşeşte printr-o expediţie de pedepsire inclementă, pilduitoare. După circumscrierea “basnelor”, prin care interpolatorii lui Ureche, “amăgeii” Simeon Dascălul şi Misail Călugărul, inspiraţi — se zice — de Evstratie logofătul (“pre acestŭ Simeon Dascăl, Istratie-logofătul l-au fătat cu basnile lui Misail Călugărul de la Simeon au născut, cela fiiu, cestalalt nepot”), încercau să pună în circulaţie ideea că Moldova ar fi fost întemeiată sub Laslo Craiul ungur (Vladislav cel Sfânt) şi că strămoşii “ţarâi aceştiia din temniţile Râmului” au venit, “daţi întru ajutoriu lui Laslo”, Miron Costin conchide, pentru început, că “adăosăturile” acestea “nu letopiseţe, ce ocări suntu”. Şi-şi propune mai întâi, restabilirea adevărului. [...]

Scepticismul lovinescian, de mai târziu, şi-ar putea revendica, în această atitudine, cea mai veche sursă. Dar, dacă i-a lipsit *mirajul* înfruntărilor, cronicarului nu i-a lipsit, în schimb, *vocaţia* lor. Miron Costin conduce ostilităţile cu un ton de moralist intransigent, atacă numai după ce a studiat cu grijă poziţiile adversarului, după ce le-a reperat, cu precizie, punctele nevralgice în direcţia cărora trimite salve de argumente explozive. Uneori, el interceptează din zbor “obuzele” inamice, le demonstrează mecanismul, le rectifică defecţiunile şi le întoarce, bumerang, de unde au plecat. Traian — stabileşte învăţatul — n-a adus, pe aceste meleaguri, oameni din temniţele Râmului, ci “căsaşi”, “oroşeni”, “săteni”, “tot din slujitori aşezaţi”. Pe timpul lui Laslo? Inadvertenţă flagrantă, care nu putea scăpa cronicarului: “Deci, unde ieste şi cât vac ieste de când au venit Traian pe aicea şi când s-au bătut Laslo, craiul unguresc, cu tătarii? Între Traian şi între Laslo-craiul 800 de ani sunt.” Aritmetica lui Costin suferă de oarecare aproximaţie (distanţa dintre cele două evenimente este, în realitate, mai mare — de 960 ani), dar concluzia lui rămâne justă. De subliniat că marele cronicar moldovean angaja bătălia numai în planul ideilor, că asalturile sale aveau demnitate, stil, chiar dacă, prin frazele de discretă topică latină, otrava amărăciunii sau a indignării aluneca, pe itinerarii întortocheate, dar sigure,

către predicatele aflate pe fundul “paharului” cu care-şi “trata” adversarii. Prin obsesia obiectivităţii, prin rigoarea, prin distincţia cu care fandează în timpul duelului, Miron Costin este un demn precursor al lui Titu Maiorescu. Dacă Miron Costin nu putea să-i transmită corifeului “Juni-mii” plăcerea “execuţiei” cu sânge rece — a cărei artă Maiorescu o deprinde din altă parte şi o practică cu rafinament —, cronicarul îi anticipează, totuşi, câteva din tiparele “finalurilor aristocratice” de partidă. Astfel, după ce “ajută“ victima să-şi dezvăluie, singură, inconsistenţa morală şi intelectuală, Costin (ca şi Maiorescu, ulterior) se va eschiva, la timp — după cum ar spune Ion Barbu, cel mai mare polemist român, alături de Maiorescu şi Lovinescu — *în celălalt univers, de curăţii şi semne:* al visului pur şi al idealului propriu. Ideal care, la autorul acelui op de fierbinte patrio-tism intitulat *De neamul moldo-venilor*..., se confundă, tulburător, cu idealul nea-mului. De aici vor porni mesianismul ardent al lui Bălcescu şi viziunile eminesciene, de sublimă apoteoză patriotică, din rama cărora “mişeii” sunt exilaţi cu violenţă: în pamfletele incendiare din “Timpul” şi în satira necruţătoare din *Scrisori*. Revenind la “eschivele” următoare disputei, să precizăm că Miron Costin nu-şi singularizează, în mod absolut, făptura, nu-şi ridică, precum Maiorescu, statuia pe culmile inaccesibilităţii. Costin se aşază, întotdeauna, pe aceeaşi platformă cu toţi cei vrednici sau de bună-credinţă. Distanţarea intervine, desigur, şi la el, însă numai în raport cu “băsnuitorii”, cu “pizmaşii”, cu “zavistnicii”, şi ea se exprimă, mai ales, în acea superbă *conştiinţă* a cronicarului, în acea convingere că, asumându-şi o înaltă misiune patriotică prin scris, îşi asumă, totodată, şi o imensă responsabilitate istorică. În consecinţă, îşi va supune, lucid, exame-nului, “izvodirile” şi va accepta, calm, “judeţul” timpului: “De aceste basne să dea seama ei şi de această ocară. Nici ieste şagă a scrie ocară vecinică unui neam, că scrisoarea ieste un lucru vecinic. Cându ocărăsc într-o zi pre cineva ieste greu a răbda; dară în veci? Eu voi da seama de ale mele, câte scriu”.

Nicolae BALTAG, *Polemos*, Editura Cartea românească, Bucureşti, 1978, p. 20—24

Letopiseţul Ţării Moldovei... este principala operă care îi fixează autorului un loc trainic în istoria literară. Pe lângă simţul de observaţie bine dezvoltat, pe lângă atracţia spre anecdotă, pe lângă darul naraţiunii şi al dialogului, Costin cunoaşte tensiunea ideii pe care o mânuieşte firesc. [...] *Letopiseţul Ţării Moldovei de la Aaron vodă încoace*..., cu toată marea diversitate stilistică, are o remarcabilă unitate de ton, mărturie a unei viziuni proprii care reuşeşte să structureze, să

modeleze în forme noi evenimentele brute. Liantul care încheagă totul, altfel inevitabil eteroclit, este filozofia cronicarului. Expunerea ei nudă o găsim în poemul *Viaţa lumii*, o încercare pe tema *fortunei labilis*. [...] Puterea de expresie este remarcabilă. Dealtfel, Costin este foarte persuasiv, având o forţă de convingere fără egal poate chiar în întreaga noastră literatură. [...] Nu istoria ne primeşte în letopiseţul său, ca în cel al lui Ureche, nici basmul unor trecute vremi, ca la Neculce, ci martorul. [...] Înclinat spre generalizare şi filozofare, Costin dezvoltă până la urmă o întreagă teorie a văzului atotputernic [...]. [...] Concluzia este limpede: Costin se vrea ochiul împărţitor de dreptate, tăiat în triunghi. Motivul oglinzii, pe care îl întâlnim de câteva ori la Costin, nu este altul decât motivul ochiului, deghizat. Fiindcă numai în el, vrea să ne convingă cronicarul, se ascunde adevărul [...]. *De neamul moldovenilor* este o excepţională pledoarie, dar şi o oglindă. [...] Nu istoria, drum coborâtor al efemerului, ne dă sensul veşniciei, ci martorul ei care s-a transpus într-o carte. Pledoaria lui Costin este deci exemplară, remarcabil de coe-rentă pe întreaga desfăşurare a operei sale. După ce letopiseţul ne-a dat gustul de cenuşă al efemerităţii, *De neamul moldovenilor* ne obişnuieşte cu responsabilitatea veşniciei. [...] Persuasiunea, arta în care e meşter Costin, este un act de violentare a psihicului nostru. Costin este un îndrăgostit de putere. [...] Fără să se lase furat de duhul epic, precum Neculce, care inventează povestirea, sau de ficţiune, care îl face pe Cantemir să inventeze o întreagă literatură, Costin, prin pseudomemoriile sale, se inventă pe sine. Mai înainte de a fi scriitor, el este o personalitate. [...] Existenţa sa e de fapt exemplară: capul marelui cărturar a căzut în ţărâna "lumei înşelătoare", cartea sa ne îndeamnă mereu, oricât ne-ar fi de greu, să ne reflectăm chipul în "iscusita oglindă a minţii omeneşti".

Manuela TĂNĂSESCU, *Miron Costin*, în vol. colectiv *Scriitori români*, colecţia "Mic dicţionar", Editura ştiinţifică şi pedagogică, Bucureşti, 1978, p. 158—159, 160—161, 163.

Opera lui Costin dezvăluie o concepţie literară aplicată în toate lucrările sale, inclusiv în cele cu conţinut istoric. El se realizează, ca scriitor, mai plenar în lucrările istorice decât în cele strict literare, ca *Viaţa lumii*, de pildă, unde teza, urmărită didactic, diminuează realizarea artistică. *Viaţa lumii* este un poem de meditaţie filozofică, primul de acest gen în literatura română, scris în intervalul 1671—1673, în versuri de 13—14 silabe. Tema poemului — meditaţia asupra sorţii schimbătoare — este un motiv de autentică longevitate

literară în poezia lumii începând cu antichitatea (*Viaţa lumii* păstrează reminiscenţe din Horaţiu şi Ovidiu) şi până la cei mai importanţi poeţi poloni, bine cunoscuţi lui Costin: Mikolay Rej, Jan Kochanowski, precum şi Mikolay Sep Szarzýnski. Costin conferă poemului său un pronunţat caracter demonstrativ privitor la posibilităţile poetice ale limbii române. Cele două predoslovii intenţionează să iniţieze cititorul în taina poeziei, conţinând un scurt tratat de prozodie, primul în literatura română, cu noţiuni despre măsură, rimă, silabe lungi şi scurte. Poemul dezvoltă ideea scurgerii ireversibile a timpului, la care este raportată trecătoarea existenţă umană. Autorul preia motivul "fortuna labilis", prin prisma căruia este privită viaţa unor personalităţi. Surprinzătoare în poemul lui Costin este introducerea ideii despre dispariţia întregului sistem solar, supus şi el unei existenţe trecătoare. *Viaţa lumii* este dealtfel prima încercare poetică românească în care apare viziunea unui dezechilibru cosmic, a unei stingeri universale. Atitudinea poetului se menţine însă în limitele concepţiei teologice. Existenţa efemeră este determinată de Dumnezeu, cauză a Universului. Scrierea este în ansamblu marcată de clasicismul antic, la care se adaugă parabole biblice şi formule aforistice luate din moştenirea paremiologică a românilor. Poemul filozofic al lui Costin a influenţat ulterior literatura românească, atât cea folclorică, cât şi cea cultă (de la D. Cantemir la G. Călinescu).

Algeria SIMOTA, *Miron Costin,* în vol colectiv *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900*. Editura Academiei Române, Bucureşti, 1979, p. 223.